

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Н. Б. Пацурія,
І. М. Войцеховська, А. С. Головачова

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ ТА
ПЕРЕСТРАХУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2017

УДК 346.7:368
ББК 67.404:65.271
П 21

Рецензенти:

О. О. Бакаліньська – доктор юридичних наук, завідувач кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету;

В. Г. Олюха – доктор юридичних наук, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат.

*Рекомендовано Вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 5 від 27 лютого 2017 року)*

Пацурія Н. Б.

П 21 Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії та практики : монографія / Н. Б.Пацурія, І. М. Войцеховська, А. С. Головачова. – К. : Видавництво Ліра-К, 2017. – 256 с.

ISBN 978-617-7507-13-9

Монографія є першим у вітчизняному правознавстві комплексним дослідженням теоретико-практичних проблем організації та здійснення діяльності у сфері страхування та перестрахування.

У монографії визначено поняття та специфічні ознаки страхової та перестрахової діяльності, посередницької діяльності у вказаних сферах. Також встановлено особливості та проблемні аспекти правового становища суб'єктів страхової та перестрахової діяльності, страхових агентів, страхових та перестрахових брокерів. Обґрунтовано необхідність та специфіку державного регулювання діяльності даних суб'єктів.

Розроблено конкретні пропозиції і рекомендації, спрямовані на удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності у страхуванні та перестрахуванні в Україні.

Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, суддів, практикуючих юристів.

ISBN 978-617-7507-13-9

© Пацурія Н. Б., Войцеховська І. М.,
Головачова А. С., 2017
© Видавництво Ліра-К, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ГЛАВА 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>(Пацурія Н. Б.)</i>	6
§ 1. Поняття, місце, ознаки та види страхових правовідносин в економіці	6
§ 2. Поняття, ознаки, види страхової діяльності	32
§ 3. Правовий статус суб'єктів страхової діяльності.....	64
ГЛАВА 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕСТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>(Войцеховська І. М.)</i>	84
§ 1. Поняття та ознаки перестрахової діяльності.....	84
§ 2. Суб'єкти перестрахової діяльності.....	109
§ 3. Державне регулювання перестрахової діяльності	152
ГЛАВА 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТРАХУВАННІ ТА ПЕРЕСТРАХУВАННІ <i>(Головачова А. С.)</i>	162
§ 1. Поняття, ознаки та принципи посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні.....	162
§ 2. Суб'єкти посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні.....	173
§ 3. Державне регулювання та саморегулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні.....	214
ВИСНОВКИ	227
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	233

ПЕРЕДМОВА

Із здобуттям Україною незалежності розпочалися глобальні соціально-економічні перетворення, пов'язані із трансформаційними процесами переходу від розподільчо-планової економіки до ринкових засад господарювання. Це, в свою чергу, призвело до скасування державної монополії у сфері страхування та появи приватних суб'єктів страхової та перестрахової діяльності.

Прийняття Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» від 10 травня 1993 року та, в подальшому, Закону України «Про страхування» від 07 березня 1996 року створило правову базу для провадження діяльності страхових та перестрахових компаній, філій страховиків та перестраховиків-нерезидентів, товариств взаємного страхування, страхових та перестрахових посередників. При виході української економіки із стану депресії потреба у страховій та перестраховій діяльності зростатиме разом із ростом економіки.

Відмінною рисою українського законодавства є те, що воно формується в умовах трансформаційної економіки та євроінтеграції, що впливає на інтенсивність розвитку законотворчого процесу і зумовлене потребами реформування суспільства, переходом його до ринкової економіки та розбудовою правової держави. Українське законодавство на цьому етапі є складним багатогалузевим утворенням, в якому перетинаються вертикальні та горизонтальні зв'язки, діють законодавчі масиви різних рівнів. На сьогодні правове регулювання організації та здійснення діяльності у сфері страхування та перестраховування характеризується як наявністю значних прогалин, так і колізій між правовими нормами, спеціальна законодавча регламентація перестрахової діяльності майже відсутня.

З огляду на викладене, основною метою цієї монографії є комплексний аналіз теоретико-практичних проблем організації та здійснення діяльності у сфері страхування та перестраховування в Україні, а також розробка конкретних пропозицій щодо удосконалення її нормативно-правового регулювання.

Крім того, активні інтеграційні процеси України до Європейського Союзу, як ніколи, потребують вивчення та імплементації положень *acquis communautaire* щодо регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховування, зважаючи на багаторічну історію становлення та розвитку інститутів професійних страховиків, перестраховиків та посередників у вказаних сферах.

ГЛАВА 1.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

---

§ 1. Поняття, місце, ознаки та види страхових правовідносин у сфері господарювання¹

Одиничне, особливе і загальне – це категорії, що визначають взаємні переходи предметів і процесів. Правильне розуміння вказаних категорій відіграє величезну пізнавальну і практичну роль. Загальне розкривається виключно через відображення одиничного та особливого. Якщо ігнорується вивчення одиничного, то тим самим збіднюється знання загального і особливого там, де індивідуальні властивості становлять істотний бік певного об'єкта².

Для цілей цього дослідження *загальною* категорія пізнання виступає категорія правових (юридичних) відносин. За усталеною в юридичній науці концепцією правовідносинами визнаються фактичні суспільні відносини, що врегульовані нормами права, тобто мають правову форму і є результатом реалізації норм права³. К. Н. Наменгенов вказує, «якщо правильно те, що кожна наука повинна мати свою особливу вихідну, просту і граничну абстракцію, як, наприклад, абстракція клітки в ботаніці або живого в біології, то в правознавстві такою абстракцією, вихідним, ключовим началом

---

¹ Всебічне дослідження правових проблем страхових правовідносин в економічному середовищі нами здійснювалося раніше, що стало підґрунтям для викладення матеріалу у Главі 1. цієї монографії [Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики : Монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 504 с.].

² Філософія : навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – 3-тє вид., стер. – К. : Вікар, 2003. – с. 162–163.

³ Абдулаев М. И. Проблемы теории государства и права / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб., 2003. – с. 308.; Правоотношения и их роль в реализации права / науч. ред. Ю. С. Решетов. – Изд-во Казанского университета, 1993. – с. 18.; Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юр. лит. – 1974. – с. 51.

(поняттям), безсумнівно, є правовідносини»⁴. Ця точка зору аналогічна з раніше висловленою в юридичній літературі думкою Є. Б. Пашуканіса, який зазначав, що «подібно тому, як багатство капіталістичного суспільства приймає форму величезного скупчення товарів, саме суспільство представляється нескінченним ланцюгом юридичних відносин. Юридичне відношення – це первинна клітинка правової тканини, і тільки в ній право робить свій реальний рух. Право як сукупність норм поряд із цим є не більше як безжиттєва абстракція»⁵.

Особливими слід визнати господарські правовідносини як окремих вид правових відносин, які у спеціальному (галузевому) розумінні сформульовані як урегульовані нормами господарського права відносини, що виникають між суб'єктами господарювання в процесі організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності, а також органами управління внаслідок державного впливу на учасників такої діяльності, які пов'язані взаємними правами й обов'язками⁶. Як зазначав Г. Л. Знаменський, господарські правовідносини є видом суспільних відносин, в яких правовим зв'язком між суб'єктами таких відносин є їх зміст, тобто юридичні права й обов'язки учасників господарської діяльності⁷. Вони індивідуалізують вимоги правових норм у частині взаєморозташування суб'єктів, наділення їх правами та обов'язками, а останні вже реалізуються у конкретній господарській діяльності, у фактичних господарських відносинах. Господарським правовідносинам характерна складність і тривалість у часі. Реалізація цих правовідносин забезпечується можливістю державного примусу.

Одиничними у цьому дослідженні виступають страхові правовідносини у сфері господарювання, як окреме явище, якому властиві ознаки, що відрізняють його від інших суспільних відносин, становлять його індивідуальність та визначають місце таких

---

⁴ Наменгенов К. Н. Абсолютные и относительные изобретательские правоотношения / К. Н. Наменгенов. – Алма-Ата, «Наука» КазССР, 1978. – с. 16.

⁵ Пашуканис Е. Б. Избранные произведения по общей теории права и государства / Е. Б. Пашуканис. – М., Издательство «Наука», 1980. – с. 78.

⁶ Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с. – с. 26.; Господарське право : навч. посіб. / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. – К. : Кондор, 2003. – с. 9.

⁷ Хозяйственное право : учеб. / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др. ; [под ред. В. К. Мамутова]. – К. : ЮринкомИнтер, 2002. – с. 64.

правовідносин у загальній системі правовідносин та господарських правовідносин.

Визначення поняття, місця, ознак та особливостей страхових правовідносин в економіці, тобто у сфері господарювання є сенс здійснювати спираючись на трирівневу структуру дослідження, де:

- на першому (загальнотеоретичному) рівні необхідно провести аналіз категорії правовідносин у межах загальної теорії права як абстракції найвищого рівня (як загально-правового феномену);

- на другому (господарсько-теоретичному) рівні категорію правовідносин слід аналізувати виходячи із ознак господарських правовідносин та сутності господарського права, у площині класичної дихотомії «публічне право – приватне право»;

- на третьому (конкретно-страховому) рівні при вивченні страхових правовідносин у сфері господарювання доцільно враховувати цільову спрямованість правового регулювання страхових суспільних відносин та обставини, що впливають на їх виникнення і реалізацію.

Така концепція дослідження була в свій час обґрунтована О. І. Харитоновою⁸ при вивченні концептуальних засад та правової природи адміністративно-правових відносин та віднайшла своє теоретико-практичне застосування. З огляду на це, вважаємо за доцільне застосувати наведену методику до вивчення особливостей страхових правовідносин у сфері господарювання. З'ясування сутності страхових відносин саме таким шляхом дозволить наблизитися до розуміння парадигми правової природи господарських правовідносин та правових відносин як таких. Вважаємо, що вказаний підхід надасть змогу спрямувати дослідження на побудову та розкриття цілісної науково обґрунтованої теорії страхових правовідносин у сфері господарювання.

О. П. Віхров у своїй праці «Організаційно-господарські правовідносини» зазначає, що у сучасному правознавстві категорія правового відношення виступає не тільки однією з центральних, фундаментальних, а й однією з найбільш складних і суперечливих, дискусійних. Із приводу правовідношення в науці продовжують

---

⁸ Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... докторара юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. І. Харитонova. – О., 2004. – с. 16.

зберігатися невирішені питання, немає єдності у трактуванні його поняття, не вдалося прийти до єдиного пояснення структури цього явища, не реалізовані можливості наукового пізнання правовідношення щодо його ролі у механізмі здійснення суб'єктивних прав і виконання відповідних обов'язків тощо⁹.

В юридичній літературі існує декілька загальновизнаних дефініцій правових відносин. В одному випадку під правовідносинами розуміються суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що створюють моделі можливої й необхідної поведінки суб'єктів права¹⁰. В іншому випадку під правовідношенням розуміється саме право в дії, в реальному житті¹¹. Треті вважають, що не існує правових у власному розумінні відносин, а лише спосіб регулювання суспільних відносин¹². Сучасна ж юридична наука виокремлює два теоретичні підходи до розуміння правовідношення. На думку однієї групи вчених, які є прибічниками класичного формулювання, правовідношення – це суспільне відношення, врегульоване нормою права¹³. Інша група дослідників визначає правовідношення як вид суспільного відношення, що виникає в результаті впливу норм права на фактичне відношення у суспільстві й опосередковує зв'язок між нормою права і фактичним суспільним відношенням¹⁴. Тобто є самостійним феноменом, і у такий спосіб, у результаті правового регулювання, відбувається виникнення нових ідеологічних правових відносин. З огляду на це суспільні відносини лише закріплюють і спрямовують у потрібному напрямі економічні відносини, проте жодним чином їх не поглинають¹⁵.

---

⁹ Віхров О. П. Організаційно-господарські правові відносини : моногр. / О. П. Віхров. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – с. 16.

¹⁰ Толстой Ю. К. Еще раз о правоотношении / Ю. К. Толстой // Изв. вузов. Правоведение. – 1969. – № 1. – с. 34.

¹¹ Неновски Н. Преемственность в праве / Н. Неновски. – М. : Юр. лит., 1977. – с. 121.

¹² Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. – М. : Юр. лит., 1980. – с. 102.

¹³ Абдулаев М. И. Проблемы теории государства и права / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб., 2003. – с. 373.; Правоотношения и их роль в реализации права / науч. ред. Ю. С. Решетов. – Изд-во Казанского университета, 1993. – с. 18.

¹⁴ Явич Л. С. Право и общественные отношения / Л. С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1971. – с. 336.; Загальна теорія держави і права / [за ред. В. В. Копейчикова]. – К. : Юрінком, 2001. – с. 190.

¹⁵ Мозолин В. П. О гражданско-процессуальном правоотношении / В. П. Мозолин // Советское государство и право. – 1955. – № 6. – с. 52.

Зрозуміло, що термін «правовідносини», як правило, застосовується залежно від суб'єктивного розуміння кожного конкретного дослідника. Розбіжність у поглядах науковців і певна непослідовність трактування сутності правовідносин значною мірою зумовлені тим, що недостатньо враховується не лише необхідність чіткого розмежування визначення правовідносин на різних рівнях: загальнотеоретичному, галузево-теоретичному, конкретно-теоретичному, а й доцільність диференційованого підходу до визначення поняття правовідносин на галузевому рівні. Саме диференціація дає змогу більш точно встановити співвідношення правовідносин та норм права, якими можуть регулюватися (чи визнаватися) відповідні суспільні відносини. На думку О. П. Віхрова: «незважаючи на різні тлумачення і підходи до визначення поняття правовідносин, їх об'єднує те, що правове відношення є результатом впливу норм права на фактичні суспільні відносини, що є характерною рисою правовідносин»¹⁶.

У 1959 році Ю. К. Толстой зазначив, що класичне для юридичної науки визначення правовідносин має істотні недоліки: 1) не дозволяє розмежувати правовідношення і те суспільне відношення, яке є його підґрунтям; 2) не дає відповіді на питання, яку роль у процесі впливу норм права на поведінку людей воно відіграє. За його визначенням правовідносини – це особливі ідеологічні відносини, що виникають у результаті настання передбачених правовою нормою юридичних фактів, через які норма права регулює фактичні суспільні відносини¹⁷.

В суспільстві існують відносини, які піддаються правовому регулюванню. Залежно від того, в якій сфері діяльності виникають ці відносини, за своїм змістом вони поділяються на виробничі, політичні, соціальні та духовні тощо. Суб'єктивно-вольовий характер поведінки учасників суспільних відносин об'єктивно вимагає відповідного правового забезпечення відносин, що виникають. Основним соціальним інструментом, за допомогою якого досягається таке забезпечення, і є правове регулювання існуючих відносин між людьми та/або суб'єктами господарювання.

Під свідомо-вольовим характером правовідносин, як однією з їх ознак, загальна теорія права розуміє їх виникнення, зміну і припинення під безпосереднім впливом свідомих (вольових) дій

---

¹⁶ Віхров О. П. Організаційно-господарські правові відносини : моногр. / О. П. Віхров. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – с. 51.

¹⁷ Толстой Ю. К. К теории правоотношений / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – с. 17, 20.

учасників правовідносин¹⁸. Проте, на думку О. П. Віхрова, вказане є справедливим лише у разі визнання правовідношення як фактичного суспільного відношення, врегульованого нормою права, в якому суспільні відносини ототожнюються з реальною поведінкою суб'єктів, їхньою діяльністю. На думку автора, право не в змозі регулювати суспільні відносини, які є узагальненими формами життєвих процесів. Право регулює фактичну поведінку людей, їхню діяльність. Суспільні ж відносини є об'єктивними і не залежать від волі учасників таких відносин¹⁹.

Слід звернути увагу на інший аспект розуміння вольового характеру правовідносин. Ідеться про вплив державного примусу на забезпечення і реалізацію правовідносин, коли встановлені державною норми права формують права й обов'язки учасників конкретних правовідносин, як наслідок існує взаємозв'язок «держава – правовідносини».

Свідомо-вольовий характер правовідносин полягає у синергетичному поєднанні двох наведених вище аспектів, а саме: правовідносини є результатом впливу норм права, що відображає волю державного примусу, та обумовлюють форму і зміст конкретної поведінки суб'єктів права на підставі правової норми.

Характеристика свідомо-вольового характеру правовідносин яскраво простежуються при їх класифікації на горизонтальні та вертикальні, як наслідок поділу, що відбувається в межах класичної дихотомії «публічне право – приватне право». Вказана диференціація правовідносин на рівні загального поділу права на приватне та публічне дає змогу більш точно встановити співвідношення правовідносин та норми права, якими можуть регулюватися (чи визнаватися) відповідні суспільні відносини. Наведена характеристика перш за все стосується правовідносин, які виникають на другому рівні поданої вище класифікації (теоретико-господарському) у сфері господарювання.

Однією з причин того, що в юридичній науці думки вчених, які дотримуються з багатьох аспектів єдиних підходів і методологій, розходяться між собою у суттєвих питаннях правовідносин, є недостатність розробленості питання про різність у співвідношенні

---

¹⁸ Гревцов Ю. И. Правовые отношения и осуществление права / Ю. И. Гревцов. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1987. – с. 24.

¹⁹ Віхров О. П. Організаційно-господарські правові відносини : моногр. / О. П. Віхров. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – с. 20.

публічних і приватних правовідносин. Відомо, що в юридичній науці не завжди чітко і послідовно проводився диференційований підхід до правовідносин у сфері приватного і публічного права²⁰.

Доречно згадати, що починаючи з часів існування римського права, юристи визнавали поділ права на приватне і публічне. Відповідно – в юридичній науці було прийнято розрізняти приватні та публічні правовідносини²¹.

Як зазначає О. А. Беляневич, розробка проблематики приватного і публічного права відбувається на тлі усталеного теоретичного розуміння системи права, напрацьованого у радянському правознавстві²². Дослідниця вказує на відсутність підстав для протиставлення приватного і публічного вказували і так звані буржуазні правознавці, які займалися проблематикою публічного права. Так, видатний вчений, засновник німецької соціології права Г. Єллінек, викладаючи систему публічного права, зазначав, що розрізнення приватного та публічного права *може бути* зведено до тієї основної ідеї, що у приватному праві окремі індивіди протистоять один одному як принципово не підпорядковані, між тим як публічне право унормовує відносини між різними суб'єктами влади. Проте при більш близькому погляді виявляється, що носієм приватних прав є не абстрактний, ізольований від будь-яких соціальних відносин індивід, а член суспільства, який визнається державою як особистість. Через це будь-яке приватне право є правом соціальним і спирається на право публічне, а всі приватні права пов'язані з публічно-правовим домаганням на визнання та захист. Усі соціальні, а тому і державні інтереси також не можуть розумітися абсолютно відчуженими від інтересів індивідуальних, оскільки будь-яка суспільна та державна діяльність у результаті слугує або принаймні повинна слугувати благу індивіда²³.

У свою чергу, О. М. Вінник вказує, що аналізовані категорії «приватне право» і «публічне право» не є окремими галузями права, а за вдалою оцінкою Ю. М. Тихомирова є лише функціонально-

---

²⁰ Бекбаев Е. З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования) [Электронный ресурс] / Е. З. Бекбаев. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum7129/item7150.html>; Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 181 с.

²¹ Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – СПб. : «Лань», 1998. – с. 192.

²² Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) / О. А. Беляневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – с. 83.

²³ Там само.

структурною підсистемою права, що притаманна континентальній системі права і є наднаціональною²⁴.

Саме тому, підтримуючи наукові погляди І. Н. Сенякіна, О. А. Беляневич обґрунтовує думку про те, що існування господарського права повинно розглядатися не з позицій «публічне – приватне», а крізь іншу призму – об'єктивних процесів галузевої та функціональної спеціалізації в праві, які виступають проявом його системності²⁵.

Як зазначає доктрина господарського права, жодну з галузей права не можна віднести до суто приватно або публічного. У регулюванні суспільних відносин комплексно застосовуються як приватноправові, так і публічно-правові методи. І перш за все це стосується законодавства, що регулює господарську діяльність, господарські відносини²⁶. За переконанням Г. Л. Знаменського, господарському праву притаманний єдиний комплексний метод правового регулювання, який вбирає в себе усі інші методи, забезпечує гармонізацію приватних і публічних інтересів (які опосередковують виникнення, реалізацію і припинення відповідних правовідносин), та полягає у рівному підпорядкуванні всіх суб'єктів господарювання суспільному господарському порядку²⁷.

За класичним визначенням господарські правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають у сфері господарювання щодо організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності, характеризуються особливим суб'єктним складом, поєднанням організаційних і майнових елементів, значним ступенем регулювання як із боку держави, так і суб'єктів цих відносин²⁸.

За другою науковою концепцією, господарські правовідносини є галузевим видом правових відносин як таких, які визначаються як вид суспільного відношення, що виникає в результаті впливу норм права

---

²⁴ Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2003. – с. 24.

²⁵ Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права / под ред. проф. М. И. Байтина. – Саратов, 1987. – с. 13-14.

²⁶ Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2003. – с. 26.

²⁷ Знаменский Г. Л. Общественный хозяйственный порядок и законодательство / Г. Л. Знаменский // Государство и право. – 1994. – № 4. – с. 62.

²⁸ Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2003. – с. 27–28.

на фактичне відношення у суспільстві та опосередковує зв'язок між нормою права і фактичним суспільним відношенням²⁹.

Дещо інший науковий підхід до питання визначення сутності та поняття господарських правовідносин у сучасній юридичній літературі обґрунтовано Г. Л. Знаменським, який визначив господарські правовідносини як особливий вид суспільних відносин, в яких зв'язок між суб'єктами цих відносин полягає в їх юридичних правах та обов'язках, що виступають проміжною стадією господарсько-правового регулювання і знаходяться між господарсько-правовими нормами і господарськими відносинами (господарською діяльністю)³⁰.

За визначенням Г. Л. Знаменського, основне призначення господарських правовідносин у механізмі господарсько-правового регулювання полягає в індивідуалізації вимог правових норм у частині взаєморозташування суб'єктів, наділення їх правами та обов'язками. Вчений акцентує увагу на тому, що в господарсько-правових нормах відображаються не тільки економічні інтереси окремих учасників господарської діяльності, а й загальний економічний інтерес суспільства. При цьому в правових нормах потребує закріплення пріоритет загального інтересу³¹. Саме в цьому знаходить свій вияв ідея загального господарського правового порядку, яка віднайшла своє закріплення й у нормах Господарського кодексу України.

Як зазначають дослідники, методологічна недостатність наявних досліджень правовідносин полягає у використанні науковцями теоретичної бази виключно юридичної науки. Проте економіко-правові дослідження щодо питань стосовно форми економічного/господарського відношення повинні враховувати надбання економічної науки. За неоінституціоналістською теорією Р. Коуза, фактичні економічні відносини за певних умов можуть не потребувати правового регулювання. Як наслідок, правовідношення є лише можливою формою певного економічного відношення.

У свою чергу, В. В. Поєдинок, підтримуючи визнання особливої ролі права в системі соціальних регуляторів, вважає, що множинність

---

²⁹ Загальна теорія держави і права / [за ред. В. В. Копейчикова]. – К. : Юрінком, 2001. – с. 190.; Общая теория государства и права : в 2 т. / [отв. ред. В. С. Петров и Л. С. Явич]. – Л., 1974. – Т. 2. Общая теория права. – с. 136.

³⁰ Хозяйственное право.- учебник / В. К. Макутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; Под ред. Макутова В. К.- К.: Юринком Интер, 2002. – с. 64.

³¹ Знаменский Г. Л. Хозяйственный механизм и право / Г. Л. Знаменский. – К. : Наукова думка, 1988. – с. 57, 60-61.

останніх дозволяє говорити про правовідношення як про форму економічного відношення лише з часткою певної умовності, оскільки правове відношення охоплює лише частку (окремий аспект) змісту економічного відношення. На думку дослідниці, в цьому випадку термінологічно більш правильно говорити про правовідношення як про спосіб вияву економічного відношення в праві або як про опосередкування правовідношенням економічного відношення³².

Наведена полеміка фактично свідчить про відсутність єдиного підходу фахівців у галузі теорії права щодо розуміння сутності правовідносин, що знайшли своє відображення у господарсько-правовій концепції. Сучасна господарсько-правова доктрина визначає *господарські відносини у власному (спеціальному) розумінні* як відносини між суб'єктами господарювання та органами управління, що складаються у процесі організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності³³. Сукупність господарських відносин у такому вузькому розумінні є предметом господарського права³⁴, які характеризуються рядом специфічних ознак: 1) сфера виникнення; 2) урегульованість за допомогою господарсько-правових норм; 3) особливий суб'єктний склад; 4) об'єкт; 5) зміст; 6) поєднання майнових та організаційних елементів; 7) наявність публічних та приватних інтересів; 8) підстави виникнення, зміни та припинення; 9) значний ступінь державного впливу³⁵.

Розглянуті вище проблеми вчення про правовідносини як абстракції вищого порядку та господарські правовідносини як її видової категорії дозволяють екстраполювати їх на категорію страхових правовідносин у сфері господарювання, адже остання є окремим (специфічним) галузевим видом господарських правовідносин. Своєрідність страхового правовідношення визначається специфікою самого страхування як економічної категорії. Як зазначають науковці, окремі види господарських правовідносин, у тому числі страхових правовідносин, зумовлені

---

³² Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / [за ред. В. С. Щербини]. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – с. 11-13.

³³ Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – с. 26.; Господарське право : навч. посіб. / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. – К. : Кондор, 2003. – с. 27–28.

³⁴ Щербина В. С. Господарське право : підруч. / В. С. Щербина. – 5-те вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – с. 13.

³⁵ Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – с. 26.

рівнем економічного розвитку суспільства і повинні відповідати характеру економічної системи і вдосконалюватися відповідно до об'єктивних умов господарювання.

Логічним вбачається розкриття сутності страхових правовідносин через призму категорії «страхування». Адже будь-яка одиночна категорія (в нашому дослідженні страхові правовідносини у сфері господарювання) складається із множинності інших³⁶, які є її первинними елементами та виявляють її індивідуальні особливості.

Термін «страхування» має дуже багато змістових значень. Зокрема, термін «страхування» іноді вживається у значенні підтримки в певній справі, гарантії успіху в будь-чому, забезпечення безпеки людей при проведенні небезпечних робіт і т. п.³⁷.

Ф. В. Коньшин визначає страхування як один із методів створення централізованого страхового фонду для відшкодування за рахунок страхових внесків втрат у народному господарстві від стихійних лих та нещасних випадків, а також для виплати відповідних сум у зв'язку з настанням певних подій, пов'язаних із життям і працездатністю застрахованих³⁸.

Об'ємне формулювання для визначення, на наш погляд, пропонує Л. А. Мотильов, підкреслюючи, що «державне страхування при соціалізмі – це сукупність фінансових економічних відносин, за допомогою яких перерозподіляється частина національного доходу в інтересах зміцнення економіки суспільного виробництва і матеріального добробуту трудящих шляхом особливого методу утворення частини страхового фонду грошових коштів за рахунок внесків підприємств і організацій, а також населення для виключно цільового їх використання – відшкодування учасникам створення фонду збитків у зв'язку зі стихійними лихами, нещасними випадками і т. ін. і надання додаткової допомоги громадянам (або членам їх сімей) у разі настання певних подій, пов'язаних з їх життям та здоров'ям»³⁹.

В. М. Яковлєв доводить, що страхування – це конкретні економічні (виробничі) відносини, що формуються під безпосереднім

---

³⁶ Господарське право : навч. посіб. / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. – К. : Кондор, 2003. – с. 27-28.

³⁷ Советский энциклопедический словарь / [науч.-ред. совет: А. М. Прохоров (пред)]. – М. : «Советская энциклопедия», 1981. – с. 1288.

³⁸ Коньшин Ф. В. Государственное страхование в СССР / Ф. В. Коньшин. – М. : Госфиниздат, 1949. – с. 12.

³⁹ Мотылев Л. А. Государственное страхование в СССР и проблемы его развития / Л. А. Мотылев. – М. : Финансы, 1972. – с. 81.

впливом об'єктивних вимог розвитку продуктивних сил і складаються між окремими особами та колективами й виявляються в конкретних вольових діях осіб (колективів) щодо переміщення певної частини додаткового продукту (особистого доходу) сільськогосподарських підприємств (окремих громадян) на заповнення втрат, завданих їм стихійними або іншими лихами⁴⁰.

Щодо юридичного закріплення відносин із страхування, то тут найцитованішою в наукових роботах є ст. 1 Закону України «Про страхування». Слід зазначити, що до цього визначення страхування як виду цивільно-правових відносин долучаються і сучасні українські науковці⁴¹, які проводять галузеве дослідження правовідносин із страхування.

Дослідники страхування в окремих галузях права наводять власні визначення правовідносин із страхування, які певним чином збігаються із законодавчо визначеним поняттям, проте, з огляду на специфіку правовідносин, які досліджуються, таке поняття наділяють особливими ознаками. Так, страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності визначають як комплекс різноманітних видів страхування, які здійснюються на підставі чинного та міжнародного законодавства, що містять відносини економічного та правового характеру та мають на меті забезпечити захист майнових інтересів суб'єктів господарювання у разі настання страхового випадку⁴².

Дослідження страхових правовідносин у сільському господарстві привели І. І. Гатиятуліну до необхідності формулювання загального поняття страхових правовідносин як сукупності урегульованих нормами права певних суспільних відносин між зацікавленими особами з приводу попередження і відшкодування можливого майнового збитку від стихійних і (або) інших лих шляхом акумуляції грошових і (або) натуральних внесків у спеціальному страховому фонді⁴³. На підставі вказаного поняття І. І. Гатиятуліна визначає страхові правовідносини у

---

⁴⁰ Яковлев В. Н. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве / В. Н. Яковлев. – Кишинев: Штиинца, 1973. – с. 121.

⁴¹ Янишен В. П. Понятие и признаки страховых правоотношений в Украине: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. П. Янишен. – Харьков, 1997. – 195 с.

⁴² Андрущенко Л. В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Андрущенко. – К., 2008. – с. 7.

⁴³ Гатиятуллина И. И. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / И. И. Гатиятуллина. – М., 2003. – с. 60.

сільському господарстві як сукупність урегульованих нормами права суспільних відносин між страховою компанією і сільськогосподарським товаровиробником із приводу попередження і відшкодування можливих збитків майну останнього від стихійних і (або) інших лих шляхом акумуляції грошових і (або) натуральних внесків у спеціальному страховому фонді.

З точки зору фінансового права, страхування це – сукупність фінансово-правових норм, які регулюють відносини з формування цільових державних фондів грошових коштів, призначених для відшкодування збитків, завданих унаслідок реалізації певних страхових ризиків (природного, техногенного, соціального та іншого характеру), передбачених законом та (або) договором, шляхом розкладання суми збитків між учасниками формування цих фондів⁴⁴.

М. Л. Шимінова звертає увагу на роль права у врегулюванні суспільних відносин і робить висновок, що страхування являє собою сукупність урегульованих суспільних відносин щодо формування та використання грошового фонду, що створюється зацікавленими особами і перебуває в оперативному управлінні спеціалізованої організації, з метою відшкодування шкоди, заподіяної стихійними лихами і нещасними випадками, а також для виплати грошових сум при настанні певних подій у житті громадян⁴⁵.

Слід вказати, що головним недоліком наведених визначень є поєднання під назвою «страхові відносини» різних за своєю суттю явищ. Зрозуміло, що для найбільш ґрунтовного дослідження названих правовідносин украй важливо виявити їх характерні ознаки.

Необхідно зазначити, що в юридичній науці вже відбувалися спроби виділити специфічні риси, властиві страховим правовідносинам. Зокрема, ще у 30-х роках В. І. Серебровський, крізь призму договору страхування, який вважав єдиною підставою виникнення страхових правовідносин, сформулював дев'ять основних юридичних ознак, а саме: 1) самостійність договору; 2) його двосторонній характер; 3) ризиковий характер договору; 4) обмеженість відповідальності страховика; 5) терміновий характер відповідальності; 6) випадковий характер події, передбаченої договором; 7) відплатність договору; 8) мета договору, спрямована на

---

⁴⁴ Юрах В. М. Фінансово-правові засади страхування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. М. Юрах. – О., 2007. – с. 15.

⁴⁵ Шиминова М. Я. Государственное страхование в СССР (правовые вопросы) / М. Я. Шиминова – М. : Наука, 1987. – с. 39.

забезпечення страхувальника або вигодонабувача від можливої шкоди; 9) укладання договору із страховим підприємством. Причому, на його думку, найбільш характерне значення з цих ознак – це ризиковий характер страхового правовідношення і його мета⁴⁶.

Вказаний підхід є хибним, адже зовсім не охоплює своєю увагою таку підставу виникнення, зміни та припинення страхових правовідносин, як норма права, що яскраво простежується при реалізації страхових правовідносин у обов'язковій формі у сфері господарювання. Проте наведена класифікація ознак страхових правовідносин, безумовно, є доречною при реалізації останніх при здійсненні добровільного страхування. Адже основною підставою виникнення та динаміки правовідносин із добровільного страхування є договір. Саме із вказаних позицій наведена класифікація ознак страхових правовідносин є нам цікавою.

На початку 70-х років В. Н. Яковлевим також була зроблена спроба розібратися в ознаках, притаманних страховим правовідносинам. У своєму дослідженні автор виділяє такі характерні ознаки: 1) ризиковий характер, що породжує майнову потребу, забезпечувану страхуванням; 2) страховий інтерес, закріплений у законодавстві, що відображає мету страхувальників, спрямовану на відшкодування майнових втрат від стихійних лих та нещасних випадків; 3) страхова організація, що приймає на себе ризик загибелі (пошкодження) майна від стихійних і інших нещасних випадків, передбачених законодавством; 4) формування спеціального страхового фонду, що виступає як економічна основа правовідносин; 5) виникнення правовідносин у силу прямих приписів закону і ним передбачених юридичних фактів⁴⁷.

Наведена класифікація ознак, на відміну від класифікації, поданої В. І. Серебровським, є більш повною і доречно «вкладається» у господарсько-правову концепцію специфічних ознак, притаманних господарсько-правовим відносинам і страховим у сфері господарювання як правовідносинам окремого особливого виду. Натомість, навіть механістичне поєднання ознак наведених двох класифікацій не дасть змоги визначитися із специфікою страхових правовідносин у сфері господарювання повною мірою.

---

⁴⁶ Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – М. : «Статут», 2003. – с. 346.

⁴⁷ Яковлев В. Н. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве / В. Н. Яковлев. – Кишинев: Штиинца, 1973. – с. 121.

Беручи за основу наведені вище юридичні ознаки страхування та страхових правовідносин і враховуючи зміни, що сталися в економіко-правовій доктрині в останні десятиліття, сучасні науковці висловлюють свою думку з приводу досліджуваних ознак страхових правовідносин. Першою характерною ознакою страхового правовідношення, з точки зору В. П. Янішена, слід вважати його *ризиковий характер*. Ризик являє собою небезпеку або можливість зазнати збитків чи шкоди, що виникають унаслідок несприятливих подій. Оскільки члени суспільства (і суспільство в цілому) не можуть уникнути ризикових ситуацій, вони прагнуть обмежити можливість настання матеріальних втрат від цих небажаних подій. Поява такої потреби спонукає конкретну особу шукати засоби її задоволення.

Проблема ризику в праві була всебічно досліджена у праці В. А. Ойгензіхта⁴⁸, який навів неоднозначні підходи до вказаної категорії, що існують як в економічних, так і в юридичних⁴⁹ наукових джерелах. Особливого значення терміну «страховий ризик» надавав В. І. Серебровський⁵⁰, який визначав його як небезпеку або можливість настання страхового випадку і вказав на такі його значення в договорі страхування: 1) подія, від настання якої залежить необхідність здійснення відшкодування збитків страховиком; 2) можливість або ймовірність настання події, що загрожує особі або майну; 3) необхідність нести несприятливі наслідки можливої, невідомої події; 4) межа несприятливих наслідків страхового випадку; 5) можлива господарська не вигідність страхової угоди; 6) об'єкт страхових правовідносин.

Як було обгрунтовано вище, страхувальник страхує свій майновий інтерес від імовірного ризику, який може бути реалізованим, а може і не реалізуватися. Реалізується страховий ризик завжди через певний *страховий випадок* як другу ознаку страхових правовідносин.

Поняття випадковості настання страхової події є важливим елементом страхування, але це не означає, що будь-який випадок, що стався протягом терміну дії договору страхування, може бути визнаний страховим.

---

⁴⁸ Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : Изд-во ИРФОН, 1972. – 224 с.

⁴⁹ Афонченко А. Г. Сущность и значение риска как цивилистической категории / А. Г. Афонченко // Современное право. – 2007. – № 8. – с. 15.

⁵⁰ Серебровский В. И. Страховой риск / В. И. Серебровский // Сб. ст. кафедры «Проблемы современного права» и правового факультета Харьковского ин-та народного хозяйства, посвященный памяти академика В. М. Гордона. – 1927. – с. 195.

К. Г. Воблий стверджував, що «випадковим є те, що ми цілком добре розуміємо, причини чого ми точно знаємо. Але настання чого ми не в змозі регулювати і спрямовувати його за нашим планом». Далі він розвиває цю думку і вказує, що «невідомість причин, їх мінливість обумовлює випадковість події»⁵¹.

У зв'язку з викладеним вище дозволимо собі не погодитися з В. І. Серебровським, який як самостійну ознаку страхових правовідносин називає страхову випадковість. Остання поглинається страховим ризиком. Саме ризик породжує потребу в страхуванні, є спонукальним мотивом для виникнення страхових правовідносин.

Страховим випадком визнається подія, передбачувана договором страхування або законодавством, яка відбулась і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі (ст. 8 Закону України «Про страхування»). Страховий випадок – складне поняття, зміст якого містить низку необхідних елементів, у тому числі встановлені законодавством або договором страхування факти (обставини), що мають певні ознаки.

До елементів, які входять до змісту страхового випадку, належить, по-перше: подія, що завдає шкоду, на випадок якої провадиться страхування, і яка повинна характеризуватися випадковістю і ймовірністю настання; по-друге: несприятливі наслідки від настання вказаної події; по-третє: несприятливі наслідки повинні знаходитися у прямому причинному зв'язку з подією, що завдає шкоду. Але наявність цих трьох елементів достатня лише для особистого страхування. У майновому страхуванні для настання страхового випадку необхідна наявність ще й четвертого елементу – збитку, що виник у страхувальника в результаті знищення (пошкодження) майна. Відсутність у період дії договору страхування будь-якого з вказаних елементів виключає настання страхового випадку, і як наслідок – виплату страхових сум (страхового відшкодування)⁵².

До необхідних ознак страхових правовідносин науковці відносять також категорію *страхового інтересу*. В юридичній науці з питання про те, що слід розуміти під страховим інтересом, висловлені різні судження. Так, В. Н. Яковлев бачить у страховому інтересі предмет

---

⁵¹ Воблий К. Г. Основы экономии страхования / К. Г. Воблий. – М. : Анкил, 1993. – с. 34.

⁵² Пылов К. Понятие страхового случая / К. Пылов // Советская юстиция. – 1981. – № 2. – с. 10.

правового регулювання в майновому страхуванні та визначає його як інтерес страхувальника в забезпеченні збереження майна у разі настання стихійного лиха або іншої небезпеки⁵³. Але ж призначення страхування полягає не тільки в забезпеченні збереження майна (охоронна функція страхування), а й у подоланні та відшкодуванні заподіяної шкоди (відновна функція страхування). М. Я. Шиминова розглядає страховий інтерес як необхідну передумову виникнення страхових правовідносин, зумовлену потребою у поповненні майнових втрат, викликаних пошкодженням (знищенням) різних матеріальних цінностей або недоотриманням їх (наприклад, врожаю сільськогосподарських культур тощо)⁵⁴.

Зазначені автори розглядають страховий інтерес у широкому розумінні, включаючи в нього певною мірою і мету страхування. У вузькому ж значенні під страховим інтересом потрібно розуміти міру матеріальної зацікавленості фізичної або юридичної особи у страхуванні. Причому «інтерес цей повинен існувати вже в момент укладення страхового договору, а не породжуватися ним»⁵⁵.

Отже, як зазначалося вище, усвідомлена потреба в обмеженні матеріальних збитків від настання несприятливих подій (ризиків) із вибором засобів її (потреби) досягнення переростає у інтерес щодо страхового захисту.

Проблема страхового інтересу протягом тривалого часу залишається дискусійною в теорії страхування. Під страховим інтересом ряд авторів розуміють той збиток, який страхувальник (або третя особа) може зазнати при настанні страхового випадку, що дає можливість виключити страхування особистих немайнових благ⁵⁶. На думку Н. С. Малєїна, страховий інтерес виступає об'єктом страхової охорони⁵⁷. Деякі автори вбачають у страховому інтересі об'єкт страхування⁵⁸. В. І. Серебровський зауважував, що страховий інтерес є

---

⁵³ Яковлев В. Н. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве / В. Н. Яковлев. – Кишинев: Штиинца, 1973. – с. 130.

⁵⁴ Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – с. 33.

⁵⁵ Идельсон В. Р. Страховое право (лекции читанные в С.-Петербургском Политехническом Институте на Экономическом Отделении, Страховом подотделе в 1907 г.) / В. Р. Идельсон. – М. : Анкил, 1993. – с. 17.

⁵⁶ Ульянищев В. Г. Страховое право / В. Г. Ульянищев. – М. : УДН, 1986. – с. 25.

⁵⁷ Малєин Н. С. Охраняемый законом интерес / Н. С. Малєин // Советское государство и право. – 1980. – № 1. – с. 27.

⁵⁸ Мен Е. М. Имущественное страхование по советскому законодательству / Е. М. Мен. – М., 1924. – с. 31.

предметом страхування, тому що страховик, укладаючи договір страхування, не приймає на себе зобов'язань поновити певну річ, яку було пошкоджено в результаті настання страхового випадку, він зобов'язується відшкодувати тільки той збиток, якого може зазнати страхувальник. Іншим аргументом В. І. Серебровського на користь страхового інтересу як предмета страхування є можливість страхування одного предмета різними особами, які мають до цього предмета різні страхові інтереси. Таким чином, страхується не певна річ, а інтерес страхувальника щодо цілісності майна, яке він страхує⁵⁹.

В. К. Райхер, наприклад, наголошував, що страховим інтересом є певний «об'єкт, з яким може трапитися передбачена страхуванням подія»⁶⁰. В. К. Граве, Л. А. Лунц та їх послідовники зазначали, що страховий інтерес є однією з необхідних передумов виникнення і здійснення страхових правовідносин, тобто тим юридичним фактом, від наявності якого залежать виникнення і подальше існування страхових правовідносин⁶¹.

М. Я. Шиминова зауважує, що страховий інтерес є тією універсальною категорією страхового права, яка виступає передумовою страхового зобов'язання⁶². Вважаємо, що найбільш обґрунтованою є думка тих науковців, які вбачають у страховому інтересі об'єкт страхування.

Наступною характерною ознакою страхових правовідносин є *страховий фонд*, про що було зазначено вище.

Таким чином, підсумовуючи сказане до характерних ознак страхового правовідношення слід віднести: 1) ризиковий характер; 2) наявність страхового інтересу; 3) настання страхового випадку; 4) формування спеціального страхового фонду.

Проте механістичне поєднання всіх наведених вище ознак у наукову дефініцію «страхові правовідносини у сфері господарювання» не розкриє всієї специфіки вказаних правовідносин.

Дослідження такої специфіки доречно здійснювати на підставі аналізу та класифікації вказаних суспільних страхових відносин.

---

⁵⁹ Серебровский В. И. Страхование / В. И. Серебровский. – М. : Финиздат НКФ СССР, 1927. – с. 79.

⁶⁰ Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М. : Изд-во АН СССР, 1947. – с. 208.

⁶¹ Граве В. К. Страхование / В. К. Граве, Л. А. Лунц. – М. : Госюриздат, 1960. – с. 42.

⁶² Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – с. 32.

Узагальнення положень дає підстави стверджувати, що розвиток ідеї страхування у сфері господарювання характеризується наявністю трьох груп відносин. Перша група відносин, яка за висновками фахівців виникла приблизно в IV тис. до н. е., характеризується наявністю ідеї *самострахування*⁶³. Самострахування існувало в натуральній формі, з метою захисту від голоду в окремі періоди року (насамперед взимку), коли зацікавлені особи акумулювали певні продукти харчування для їх подальшого споживання. Спеціально створеного страхового фонду не існувало, кожна особа, виходячи із власного переконання, формувала або не формувала необхідні запаси. Слід зазначити, що переважна більшість дослідників вказану групу відносин визначає як «квазістрахування» (*«quasi-insurance»*), яким лише притаманні певні ознаки страхових відносин у сучасному розумінні. Друга група відносин, яка виникла приблизно в VI ст. до н. е. (у період Стародавньої Греції та Риму), характеризується ознаками *взаємності (взаємного страхування)* – колективної взаємодопомоги осіб, шляхом об'єднання зусиль і капіталів для формування певних запасів, здатних захистити людину від наслідків впливу руйнівних сил природи або інших нещасних випадків. Цей етап характеризується наявністю певного заздалегідь акумульованого фонду, якому вже притаманні ознаки страхового (римські релігійні, військові, похоронні колегії), проте відсутністю чітких умов регламентації його створення, формування і витрачання. Третя група відносин, що отримала назву *комерційного страхування*, формується, за свідченням істориків, приблизно з XII ст. н. е.⁶⁴. Вони характеризувалися наявністю перших спеціально створених комерційних установ, які мали на меті отримання прибутку від операцій, що проводилися. На цьому етапі розвитку страхові відносин підлягали чіткій регламентації, з'явилися перші вимоги щодо порядку формування страхового фонду, почало формуватися перше страхове законодавство.

Саме третю групу відносин можна визнати суспільно-страховими відносинами в чистому вигляді. Основними специфічними ознаками таких відносин є: наявність спеціально створених суб'єктів господарювання, які (як правило) з метою отримання прибутку

---

⁶³ Абрамов В. Ю. Страхование: теория и практика / В. Ю. Абрамов. – М. : «Волтерс Клувер», 2007. – с. 1.

⁶⁴ Манэс А. Основы страхового дела / пер. с нем. М. П. Побединского / А. Манэс. – [под ред. М. И. Ушакова]. – СПб. : Изд-е М. В. Кечеджи-Шаповалова, 1909. – с. 15.

надають особам, що постраждали внаслідок настання страхових випадків, компенсацію збитків; формування за рахунок акумульованих коштів спеціально створеного страхового фонду, що має виключно цільовий характер; соціальна значущість для економіки і безпеки держави.

Стає зрозумілим, що з огляду на наведені ознаки третьої групи відносин, йдеться про суспільно-страхові відносини у сфері господарювання (які формують сутність страхової діяльності), які до того ж відіграють особливо важливу роль в умовах світової фінансово-економічної кризи.

За усталеною науковою практикою, у галузевих дослідженнях науковці, зважаючи на складність і неоднозначність категорії правових відносин, або виходять із одного з наведених визначень правових відносин, або намагаються уточнити її галузеву належність відповідно до предмета дослідження на підставі загальнотеоретичних висновків і положень⁶⁵. Слід погодитися з думкою О. П. Віхрова про те, що саме другий підхід є найбільш прийнятним.

Саме з метою дослідження страхових правовідносин у сфері господарювання приймаємо вказаний алгоритм як належне підґрунтя для побудови цілісної науково обґрунтованої теорії страхових правовідносин у сфері господарювання, які *опосередковуються страховою діяльністю*. Беручи до уваги той факт, що страхові правовідносини у сфері господарювання є окремим видом господарських правовідносин, їм притаманні усі ознаки й особливості останніх, які випрацювані доктриною господарського права⁶⁶, але з урахування специфіки, що належить страховим правовим відносинам, а саме:

Сфера здійснення. Економіка держави, а саме – страховий / перестраховий ринок України або ринок страхових послуг. Ринок страхових послуг України було визначено як система особливих економіко-правових відносин між суб'єктами страхової діяльності та учасниками страхових відносин у сфері господарювання, що виникають із приводу задоволення потреб заінтересованих осіб у захисті своїх майнових інтересів за рахунок страхових фондів, які формуються шляхом сплати страхових платежів на підставі закону або договору страхування та підлягають державного регулюванню.

---

⁶⁵ Віхров О. П. Організаційно-господарські правові відносини : моногр. / О. П. Віхров. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – с. 16.

⁶⁶ Щербина В. С. Господарське право : підруч. / В. С. Щербина. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – с. 22-23.

Якщо торкатися проблематики перестрахового ринку України, то необхідно розглянути питання співвідношення та відмежування таких категорій, як «страхування» та «перестраховування», «страхова діяльність» і «перестрахова діяльність», що не є предметом нашого дослідження. Українське законодавство фактично визнає перестраховування як частину страхування⁶⁷. А тому при регулюванні операцій із перестраховування найчастіше застосовуються загальні норми про страхування за окремими винятками. Не розрізняючи вказані види підприємницької діяльності, законодавець однаково підійшов до врегулювання порядку створення, в тому числі ліцензування, функціонування і припинення діяльності страхових і професійних перестрахових компаній, державного нагляду за страховою і перестраховою діяльністю, договорів страхування і перестраховування тощо. Слід вказати, що перестраховування є похідним від страхування⁶⁸, проте, окремим та особливим видом підприємницької діяльності, що має віднайти своє закріплення в законодавстві. Роль перестраховування важко переоцінити, з огляду на те, що воно є необхідною умовою забезпечення фінансової стабільності та нормальної діяльності страховика незалежно від розміру його статутного капіталу і сформованих страхових резервів⁶⁹. Такі операції позитивно впливають на виконання страхових зобов'язань, прийнятих за договорами страхування, і слугують одним із факторів забезпечення належного захисту майнових інтересів страхувальників⁷⁰, як наслідок, позитивно впливають на розвиток страхового ринку України.

---

⁶⁷ Дослідження особливостей правового регулювання страхової та перестрахової діяльності нами здійснювалося раніше [Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики : Монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 504 с.]

⁶⁸ Камынка М. Г. Перестрахование практическое руководство для страховых компаний / М. Г. Камынка, Е. Е. Солнцева. – М. : АО «ДИС», 1994. – с. 7.

⁶⁹ Ткаченко Н. В. Развитие перестрахования как рычаг обеспечения финансовой устойчивости страховщиков [Електронний ресурс] / Н. В. Ткаченко. – Режим доступу: <http://efaculty.kiev.ua/analytics/str/2;> Стась Е. П. Господарсько-правове забезпечення страхування підприємницьких ризиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Е. П. Стась. – К., 2012. – с. 12.

⁷⁰ Маруженко Д. С. Перестраховування як складова забезпечення фінансової стійкості страховика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Д. С. Маруженко. – К., 2010. – 20 с. – с. 5.; Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – с. 11.; Бойко А. О. Перестраховування як механізм забезпечення фінансової

Особливий (обмежений) суб'єктний склад. На страховому ринку України основними суб'єктами страхової діяльності та учасників страхових правовідносин у сфері господарювання називають: 1) страховиків / перестраховиків (страхові компанії / перестрахові компанії), товариства взаємного страхування; 2) страхових посередників (страхові агенти, страхові та перестрахові брокери); 3) об'єднання страховиків та ін.

Суб'єкти організаційно-господарських повноважень на страховому ринку України становлять дворівневу систему – йдеться про загальний та галузевий рівні. Загальний рівень становлять: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України; галузевий – орган державного нагляду спеціальної компетенції (Уповноважений орган).

Одними із головних суб'єктів страхових правовідносин у сфері господарювання виступають страхувальники та треті особи за договором страхування (застраховані особи, вигодонабувачі, потерпілі особи). Тобто ті особи, які споживають страхову послугу і підлягають захисту з боку держави у разі порушення їх прав та охоронюваних законом інтересів з боку особи, яка таку послугу надає на всіх стадіях існування страхового правовідношення у сфері господарювання (виникнення, зміна, припинення). Правовий інститут захисту споживачів припускає, що право займає позицію обмежувача економічної свободи учасників страхових правовідносин на користь найслабшого із них. В іншому випадку існування на ринку страхових послуг диспропорції (як договірної, так і інформаційної) ускладнює процес задоволення потреб членами суспільства⁷¹.

Поєднання організаційних і майнових елементів. При реалізації страхових правовідносин у сфері господарювання підставою їх виникнення є договір страхування або закон, з огляду на поділ страхової діяльності на дві форми: добровільну та обов'язкову. При цьому виникнення (зміну і припинення) правовідносин із обов'язкового страхування слід розглядати через категорію складного юридичного складу. Адже при обов'язковому страхуванні відповідно до ст. 7 Закону України «Про страхування» Кабінет Міністрів України (шляхом прийняття постанов) або Верховна Рада України (шляхом прийняття законів) встановлює

стійкості страхової компанії : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – Суми, 2011. – с. 7.

⁷¹ Защита прав потребителей финансовых услуг / [отв. ред. Ю. Б. Фогельсон]. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2010. – с. 152.

порядок та правила його проведення, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів або методичку актуарних розрахунків. Таким чином, необхідність вступу у правовідносини із обов'язкового страхування певного виду виникає у страхувальника на підставі правової норми, проте закріплення таких правовідносин здійснюється за допомогою договору (полісу), укладеного на підставі норми права.

Щодо договору добровільного страхування як класичної підстави виникнення, зміни і припинення страхових правовідносин у сфері господарювання, то він вміщує в собі організаційні та майнові елементи.

Врегулювання страхових відносин за допомогою господарсько-правових норм. На сьогодні страхові відносини у сфері господарювання регулюються законодавством, яке: 1) за сферою дії розмежовується на: загальне законодавство про підприємництво; спеціальне законодавство про страхову діяльність (як окремий вид підприємництва); спеціалізоване, яке охоплює окремі норми права і є частиною законодавства, що врегульовує зобов'язальні відносини у сфері страхування, та поширюється на всіх учасників страхових правовідносин. Вказані норми можуть входити як до блоку законодавства загальної дії, так і до блоку спеціального законодавства; 2) за колом осіб: законодавство загальної дії, яке поширюється на всіх осіб, що з'являються у сфері страхової діяльності; відомче законодавство, дія якого поширюється безпосередньо лише на суб'єктів страхової діяльності (страхові (перестрахові) компанії, товариства взаємного страхування, страхових посередників, об'єднання страховиків та інших учасників інфраструктури страхового ринку); локальне нормативне регулювання.

Об'єкт страхових правовідносин у сфері господарювання. Категорія об'єкту страхових правовідносин у страховій справі є найбільш дискусійною. За класичною науковою доктриною об'єктом страхування є страховий інтерес. Погляди дослідників страхового права в основному зводяться до того, що у будь-яких правових відносинах категорія інтересу є базовим підґрунтям для реалізації учасниками таких правовідносин своїх суб'єктивних прав⁷².

---

⁷² Абрамов В. Ю. Страховой интерес как разновидность категории интереса в гражданском праве / В. Ю. Абрамов // Юридическая и правовая работа в страховании. – 2006. – № 1. – с. 79.; Страхование от А до Я / [под ред. Л. И. Корчевской, К. Е. Турбиной]. – М., 1996. – с. 85.; Михайлов С. В. Страховой интерес / С. В. Михайлов // «Страховое право». – 1999. – № 3. – с. 19.

Узагальнюючи існуючі наукові течії, можна зазначити, що *передумовою виникнення соціально-економічного інституту страхування* є інтерес у задоволенні потреб певних осіб (або груп таких осіб) щодо захисту майнових благ від настання наслідків випадкових небезпек (переважно стихійних лих і нещасних випадків).

Значний ступінь державного регулювання страхової діяльності. Метою державного регулювання страхової діяльності визнається забезпечення формування і розвитку в країні ефективного функціонуючого ринку страхових послуг, створення необхідних умов для діяльності страхових компаній різних організаційно-правових форм, захист інтересів страхувальників.

Регулююча функція держави знаходить свій вияв у підготовці та прийнятті законодавчих актів у сфері страхової діяльності, встановлення в інтересах суспільства й окремих категорій громадян обов'язкового страхування, у проведенні спеціальної податкової політики, встановлення окремих пільг страховим компаніям із метою стимулювання страхової діяльності, а також у створенні спеціального правового механізму, який забезпечує державний нагляд за діяльністю страхових компаній та інших суб'єктів страхової діяльності.

Державне регулювання покликане сприяти появі на страховому ринку компаній, що мають міцну фінансову стійкість, і разом із тим не допускати на ринок фіктивні компанії, попереджувати можливість укладання угод між суб'єктами страхової діяльності щодо розподілу ринку страхових послуг із метою обмеження конкуренції або обмеження доступу на ринок інших учасників. Виконання зазначеної регулюючої функції держави, як правило, в багатьох країнах світу покладається на спеціальну структуру – орган державного нагляду за страховою діяльністю (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг). Як висновок зазначимо, що ринкова економіка не виключає, а доводить світовий досвід, широко використовує державне регулювання страхової діяльності з метою забезпечення стабільності функціонування ринку страхових послуг з огляду на його значущість для економіки держави, виробництва та захисту прав і майнових інтересів як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання.

Наявність публічних і приватних інтересів як ознака страхових правовідносин у сфері господарювання. Вже зазначалося, що ця ознака є специфічною саме для господарських правовідносин. У страхових правовідносинах у сфері господарювання поєднання приватних і публічних інтересів виявляється, зокрема, при

безпосередньому здійсненні страхування шляхом укладання страховиком договорів із страхувальниками (при проведенні добровільних видів страхування) і при проведенні обов'язкових видів страхування, що здійснюється на підставі прямої вказівки закону. Згідно з дослідженнями Г. Л. Знаменського, вказана специфіка знаходить свій вияв при врахуванні та врегулюванні державою як економічних інтересів окремих учасників господарської (страхової) діяльності, так і економічних інтересів усього суспільства. Світовий досвід доводить, що страхування на сьогодні є одним із основних джерел довгострокових інвестицій у розвиток економіки. Як відомо, саме вказаний інструмент є пріоритетним інтересом держави, поглиблення та активізація якого є фактором сталого макроекономічного розвитку суспільства. З урахуванням завдань, які стоять перед страхуванням як соціально-економічним інститутом, сучасне страхове законодавство повинно стимулювати розвиток усіх видів страхування, особливо обов'язкової форми, яка має чітку соціальну й економічну спрямованість.

Саме тому першочерговим завданням розвитку страхового ринку повинно стати ефективне виконання макроекономічних функцій. Серед яких: забезпечення захисту майнових інтересів страхувальників; забезпечення безперервності процесу виробництва і відшкодування збитків суб'єктів господарювання за рахунок коштів страхових резервів, без залучення державних коштів; мінімізація можливого збитку при настанні страхового випадку; підвищення ролі страхової галузі у забезпеченні довгострокових інвестицій до економіки держави. Зрозуміло, що на сьогодні вказані функції страхування реалізуються у суспільстві насамперед шляхом проведення страхових операцій у обов'язковій формі.

Зміст страхових правовідносин у сфері господарювання. Особливий зміст страхових правовідносин у сфері господарювання становлять специфічні права та обов'язки учасників страхових відносин щодо попередження, подолання, зменшення і відшкодування за рахунок заздалегідь акумульованих коштів наслідків стихійних лих та/або нещасних випадків тощо, що завдали матеріальних збитків, та реальна поведінка таких учасників щодо реалізації вказаних прав та обов'язків.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що страхові правовідносини у сфері господарювання є різновидом господарських відносин і, як наслідок, предметом дослідження науки господарського права.

Визначивши характерні ознаки, властиві страховим відносинам, і узагальнюючи все вище наведене, можна дійти висновку, що *страхові правовідносини в економіці (у сфері господарювання)* являють собою врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у сфері економіки між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, з приводу компенсації завданих збитків за рахунок заздалегідь акумульованих коштів, шляхом формування спеціально створеного страхового фонду особам, які постраждали внаслідок настання страхових випадків і опосередковуються за рахунок страхової діяльності.

Різноманітність існуючих страхових правовідносин у сфері господарювання викликає необхідність їх поділу (класифікації) *на певні види*. Цей поділ слід провадити спираючись на доробки доктрини господарського права (стосовно визначення критеріїв класифікації вказаного предмета пізнання)⁷³ та норм чинного законодавства України (щодо поділу на види). Відповідно до ст. 3 ГК України господарські відносини можуть бути господарсько-виробничими, організаційно-господарськими та внутрішньогосподарськими.

Таким чином, страхові правовідносини у сфері господарювання підлягають поділу на види за окремими критеріями:

за характером відносин: господарсько-виробничі відносини, які виникають між суб'єктами страхової діяльності у процесі безпосереднього надання страхових послуг; організаційно-господарські відносини, які складаються між суб'єктами страхової діяльності та органом державного нагляду за страховою діяльністю, щодо реєстрації суб'єктів страхової діяльності як фінансових установ (страхові та перестрахові компанії, товариства взаємного страхування), страхових посередників (страхові та перестрахові брокери), як суб'єкти, що здійснюють виключний вид діяльності; щодо ліцензування страхової діяльності та сертифікації діяльності страхових посередників (страхові та перестрахові брокери); контролю та нагляду за дотриманням вказаними суб'єктами вимог страхового законодавства України;

за критерієм сферою виникнення та дії господарських відносин: внутрішньогосподарські правовідносини, які виникають усередині

---

⁷³ Щербина В. С. Господарське право : підруч. / В. С. Щербина. – 4-ге вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – с. 24.; Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – К. : Правова єдність, 2009. – с. 28.

суб'єкта страхової діяльності – між його структурними підрозділами; між суб'єктом страхової діяльності в особі його органів управління (їх посадових осіб) та їх учасниками; між суб'єктом страхової діяльності та його структурними підрозділами; міжгосподарські правовідносини – виникають між суб'єктами страхової / перестрахової діяльності (страховиками, страховиками і перестраховиками, страховиками і товариствами взаємного страхування, страховими і посередниками та страховиками і перестраховиками та інші поєднання) та між суб'єктами страхової діяльності й органом державного нагляду за страховою діяльністю;

за взаємним становищем сторін: горизонтальні, що виникають між суб'єктами страхової діяльності, які є рівноправними при реалізації страхових правовідносин у сфері господарювання; вертикальні, де учасники таких правовідносин є нерівноправними. Такі правовідносини виникають на страховому ринку України, як правило, між суб'єктами страхової діяльності та органом державного нагляду за страховою діяльністю;

за галузями економіки, в яких можуть виникати страхові правовідносини у сфері господарювання: в агропромисловому комплексі; у будівництві; у сфері фінансів; у галузі транспорту; у сфері зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Проведене дослідження щодо необхідності визначення поняття і видів страхових правовідносин у сфері господарювання дає змогу визначити місце страхових правовідносин у сфері господарювання в системі господарських правовідносин. Наведене доводить, що страхові правовідносини у сфері економіки є окремим видом господарських правовідносин, які посідають власне місце в системі соціальних регуляторів страхових відносин поряд із нормами права.

§ 2. Поняття, ознаки, види страхової діяльності

Найбільш усталеним у науковій літературі є погляд на суспільні відносини як на стабільні, стійкі, такі, що повторюються, моменти спільної діяльності людей у найрізноманітніших проявах. Саме тому предметом правового регулювання є закріплена в нормах права існуюча стабільна структура людської діяльності. Результатом такої діяльності є формування різного роду суспільних відносин, в основі яких реалізуються потреби, інтереси та цілі учасників людської діяльності, неоднорідність складу

учасників, специфічність предмета і засобів діяльності, інші характерні особливості та прояви соціальних зв'язків між членами суспільства⁷⁴. Страхові відносини у сфері господарювання знаходять свій безпосередній прояв через страхову діяльність, яка характеризується специфікою мети здійснення, особливістю суб'єктного складу та специфічністю умов її реалізації.

Суспільні відносини щодо захисту майнових інтересів зацікавлених осіб шляхом формування страхових фондів, які забезпечують захист майнових інтересів суб'єктів господарювання та фізичних осіб, можуть бути забезпечені виключно за рахунок нормального функціонування *страхової діяльності*, яка упорядковує процес соціального регулювання страхових відносин, що здійснюється суспільством як органічною системою за допомогою соціальних норм (у тому числі норм права).

Теорія страхової діяльності є однією з існуючих у науковій літературі концепцій, яка визначає сутність страхування як діяльність страхових організацій щодо компенсації збитку, що виникає у страхувальників при настанні певних обставин (страхових випадків), передбачених законом або договором, шляхом здійснення виплат із страхового фонду, сформованого із внесків останніх.

Прихильниками вказаного наукового напрямку в різні часи були К. Г. Воблий, А. Манес, В. Р. Ідельсон, А. Вагнер, В. В. Шахов. Вказана теорія не позбавлена вад, проте заслуговує на увагу, адже розглядає страхування не лише як вид певного галузевого зобов'язання, проте має свої недоліки з огляду на звужене розуміння сутності страхових відносин.

Незважаючи на те, що у правовому масиві України існує інститут страхування, більшість норм якого стосуються питань здійснення суб'єктами страхової діяльності даного виду господарювання, відсутність поняття страхової діяльності є прогалиною, на що вже було звернено увагу в науковій юридичній літературі. З цієї причини вже тривалий час між науковцями точаться суперечки з приводу того, що саме являє собою страхова діяльність (справа).

Питання щодо необхідності визначення поняття страхової діяльності, і перш за все його співвідношення з такою науковою категорією, як страхування, є давньою науковою дискусією⁷⁵, яка і на

---

⁷⁴ Сильченко Н. В. Проблемы предмета правового регулирования / Н. В. Сильченко // Государство и право. – 2004. – № 12. – с. 62.

⁷⁵ Белых В. С. Страхование право / В. С. Белых, И. В. Кривошеев. – М. : НОРМА, 2002. – с. 47.; Страхування / [під ред. С. С. Осадець]. – К. : КНЕУ, 1998. – с. 13.;

сьогодні не втратила своєї актуальності. Слід звернути увагу, що фахівцями були зроблені спроби визначити межі страхової діяльності, ті елементи, з яких вона складається, та надати цьому явищу загального розуміння⁷⁶.

Починаючи з першої чверті ХХ ст., вчені-економісти намагалися вивести єдине на той час поняття «страхування» як категорії економічної, і надавали своїм визначенням деяких елементів, що притаманні страхуванню як виду господарської діяльності. Науковці – як юристи, так і економісти – розуміючи, що проблема визначення науково обґрунтованого поняття страхової діяльності є актуальною, пропонують законодавчо більш точно визначити саме поняття «страхування», причому в його різних значеннях (розуміннях): з економічної точки зору, з господарсько-правових та цивільно-правових позицій, з точки зору фінансово-правової науки тощо⁷⁷.

Вказану теоретико-практичну проблему багато в чому генерує чинне страхове законодавство України. Поняття страхування на сьогодні міститься у двох нормативно-правових актах. У Законі України «Про страхування»⁷⁸ страхування визначається лише як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Стаття 352 Господарського кодексу України «Страхування у сфері господарювання» (далі – ГК України)⁷⁹ визначає страхування як діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язану з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у

Шахов В. В. Введение в страхование. Экономический аспект / В. В. Шахов. – М. : Финансы и статистика, 1992. – с. 79.; Белых В. С. Страхование право / В. С. Белых, И. В. Кривошеев. – М. : НОРМА, 2002. – с. 11.

⁷⁶ Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Н. Б. Пацурія. – К., 2000. – с. 27.

⁷⁷ Глушко Г. М. Ключевой вопрос в страховании / Г. М. Глушко // Страхование ревью. – 1997. – № 8. – с. 36.

⁷⁸ Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

⁷⁹ Господарський кодекс України : від 16 січня 2003 року / Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів.

Таким чином, у ч. 1 ст. 352 ГК України під страхуванням розуміється особливий вид господарської (страхової) діяльності з надання страхових послуг шляхом захисту майнових інтересів страхувальників (фізичних або юридичних осіб) за рахунок спеціально створених грошових фондів (страхових резервів).

Зрозуміло, що ситуація з наявністю в законодавчому масиві України двох різних за змістом понять, що позначені одним терміном, не відповідає вимогам законодавчої техніки. Наведені статті вітчизняного законодавства під одним терміном «страхування» позначають різні аспекти одного явища. Спільним елементом у наведених визначеннях є лише *призначення страхування* – захист майнових інтересів учасників, який забезпечується саме завдяки наявності в суспільстві особливого виду господарювання – професійної страхової діяльності, яка виконує важливі соціальні функції⁸⁰, у процесі якої зазначені відносини реалізуються безпосередньо і яка є особливим видом господарської діяльності.

Згідно ст. 3 ГК України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

При цьому господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом. Господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку, є некомерційною господарською діяльністю.

З огляду на викладене слід наголосити, що страхову діяльність, залежно від мети її здійснення, можна класифікувати за двома видами:

- 1) господарська страхова комерційна діяльність (підприємництво), яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку;
- 2) господарська страхова некомерційна діяльність, що може здійснюватись і без зазначеної мети.

---

⁸⁰ Пацурія Н. Б. Концептуальні засади страхування: функції та принципи (правовий аналіз) / Н. Б. Пацурія // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 12. – с. 93.

Які ж підстави існують для наведеного поділу? Для відповіді на поставлене питання необхідно дослідити специфічні ознаки, що притаманні кожному із зазначених видів страхової діяльності.

З метою з'ясування суті *господарської страхової комерційної діяльності*, її ролі та місця в економіці країни необхідно звертатися до ст. 42 ГК України, яка визначає підприємництво як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Безумовно, зазначене вказує на основні засади страхової діяльності як виду підприємництва, але не визначає ні змісту, ні правового механізму, ні гарантій належного здійснення страхової діяльності в Україні.

Специфіка страхової діяльності доводить, що вона є особливим видом господарської діяльності, її результати реалізуються як товар на страховому ринку. Страхові організації (страхові компанії, перестрахові компанії) здійснюють вказану діяльність постійно і на професійній основі для задоволення майнових інтересів інших членів суспільства, з головною метою – отримання прибутку від операцій, які вони проводять, тобто від надання страхових послуг.

Спеціалісти страхової справи визначають страхові послуги як сукупність видів і умов страхування (що знаходять своє відображення у договорах та правилах страхування), які пропонуються страховими організаціями юридичним і фізичним особам. У загальному вигляді страховими послугами виступає діяльність, яка може виконуватись в інтересах страхувальників для забезпечення їх потреби у захисті майнових інтересів, що містить такі елементи, як: можливість вибору конкретного виду⁸¹ і схеми страхування, способу сплати платежів і отримання страхового відшкодування (страхової суми), можливість внесення змін і доповнень до укладеного договору страхування і. т. п.⁸².

Необхідно взяти до уваги той факт, що у правовій науці поняття послуг не є однозначним⁸³. Найбільш поширеною є думка, згідно з

---

⁸¹ Пацурія Н. Б. Правила страхування як основна правова форма закріплення умов добровільного страхування / Н. Б. Пацурія // Предпринимательство, хазайство и право. – 1998. – № 7. – с. 15.

⁸² Ефимов С. Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование / С. Л. Ефимов. – М. : Церих-ПЭЛ, 1996. – с. 476.; Короткий словник страхових термінів / [уклад. : Т. А. Ротова, Л. О. Заволока, Т. Є. Терещенко]. – К., 1997. – с. 41.

⁸³ Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – с. 21.

якою під послугою розуміється діяльність, що спрямована на задоволення різноманітних потреб, створення певних зручностей для громадян і юридичних осіб, результат якої не має упредметненого виявлення. Стаття 1 п. 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»⁸⁴ фінансовою послугою визнає операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Діяльність страхових організацій цілком підпадає під наведені ознаки, що дає підстави стверджувати, що страхова діяльність (справа) є видом діяльності щодо надання специфічних послуг. Світовий досвід доводить, що будь-яка послуга, в тому числі й страхова, досягає найбільшого ефекту в суспільстві тільки за наявності попиту і пропозиції. Тобто за наявності ринку певних послуг. З огляду на те, що за способом здійснення страхова діяльність даного виду є підприємницькою, її суб'єкти повинні дотримуватися принципів і умов, які законодавство про підприємництво (загальні принципи) та теорія страхового права і законодавство про страхування (спеціальні принципи) висуває до осіб, які мають намір її здійснювати.

Загальними принципами (визначеними ст. 44 ГК України) є такі: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

До спеціальних принципів можна віднести: принцип наявності майнового (страхового) інтересу; принцип найвищої довіри сторін;

---

⁸⁴ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

принцип наявності причинно-наслідкового зв'язку між збитком і подією, яка його викликала; принцип виплати відшкодування в обсягах реального збитку (відшкодування фактичних збитків)⁸⁵. Крім того, положення ГК України щодо свободи здійснення підприємницької діяльності (ст. 43), визначення організаційних форм здійснення підприємництва (ст. 45), загальних гарантій прав підприємців (ст. 47) та відповідальності суб'єктів підприємництва (ст. 49) повністю поширюється на осіб, які мають намір здійснювати страхову комерційну діяльність, з урахуванням положень спеціального законодавства України.

Можливість здійснення *господарської страхової некомерційної діяльності* в Україні передбачена ст. 14 Закону України «Про страхування», відповідно до якої громадяни та юридичні особи з метою страхового захисту своїх майнових інтересів можуть створювати товариства взаємного страхування в порядку і на умовах, визначених законодавством України. Основні засади правового становища товариств взаємного страхування визначено Тимчасовим Положенням «Про товариство взаємного страхування», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 1997 року № 132 (далі – Тимчасове положення)⁸⁶.

Сутність взаємного страхування чітко охарактеризував В. І. Синайський: «При взаємному страхуванні страхувальники є водночас страховиками один перед одним. В основу тут покладена не комерційна мета, а самодопомога»⁸⁷, тобто взаємна допомога тих осіб, які беруть участь у формуванні страхового фонду з метою захисту власних майнових інтересів від згубного впливу ризиків.

Основна ідея взаємного страхування розкривається саме в процесі еволюційного розвитку суспільства, коли суб'єкти господарювання та фізичні особи стають заручниками небезпечних природних явищ і подій. Однак безпорадність однієї людини перед силами природи, стихійними лихами, війнами й іншими життєвими небезпеками

---

⁸⁵ Пацурія Н. Б. Концептуальні засади страхування: функції та принципи (правовий аналіз) / Н. Б. Пацурія // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 12. – с. 90.

⁸⁶ Про товариство взаємного страхування : Тимчасове Положення, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 1997 року № 132 / Офіційний вісник України. – 1997. – № 6. – Ст. 65.

⁸⁷ Синайський В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – 638 с.; Синайський В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – с. 221.

водночас викликає бажання боротьби з наслідками цих небезпек. Вказане спонукає їх об'єднувати зусилля й засоби⁸⁸. Ця обставина, поперше, об'єктивно й, по-друге, історично свідчить про те, що одним з основних та істотних принципів організації боротьби з негативними наслідками природних і інших небезпек є принцип об'єднання сил, засобів і капіталів. Взаємне страхування – це страхування у його найбільш «ідеологічно чистій формі». Йдеться про взаємний обмін ризиками, при якому не переслідується мета отримання прибутку⁸⁹ від тих операцій, які здійснюються суб'єктами таких відносин.

Взаємна форма організації страхового фонду вважається найстарішою формою організації страхової справи⁹⁰. Традиційно товариство взаємного страхування являє собою об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, що створене на підставі угоди між ними з метою відшкодування в певних частках, відповідно до прийнятих на себе зобов'язань, збитків учасників⁹¹.

Відмінна риса страхових організацій цього типу полягає у тому, що вони не переслідують мети отримання прибутку з операцій, що проводять, оскільки страхують тільки майнові інтереси тих осіб, які є членами цих організацій. Однак товариства взаємного страхування можуть здійснювати підприємницьку діяльність остільки, оскільки це слугує досягненню мети, для якої вони були створені, за умови, що весь прибуток буде спрямований ними на розвиток своєї основної діяльності та покриття збитків, що з нею пов'язані.

Головною метою створення товариств взаємного страхування вважається підтримка своїх членів при настанні певної випадкової небезпеки, та прагнення надати їм страхові послуги по можливості кращі й дешевші, з урахування конкретного інтересу (ризiku) тієї особи, що приймає участь у формуванні страхового фонду взаємного страхування.

---

⁸⁸ Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. – М. : Юр. лит., 1980. – с. 45.

⁸⁹ Цветасв Л. А. Первые начала права естественного / Л. А. Цветасв. – М. : Университетская типография, 1816. – с. 5.

⁹⁰ Воблый К. Г. Основы экономии страхования / К. Г. Воблый. – М. : Анкил, 1993. – с. 39.; Деятельность городских взаимных от огня обществ в 1892 году // Страховое обозрение. – 1894. – № 4. – С. 221–224.

⁹¹ Євченко Ю. В. Страхування в країнах з ринковою економікою (використання світового досвіду в умовах України) : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Ю. В. Євченко. – К., 2000. – с. 67.; Шахов В. В. Введение в страхование. Экономический аспект / В. В. Шахов. – М. : Финансы и статистика, 1992. – с. 77-78.

Вказаний спосіб забезпечення майнових інтересів зацікавлених осіб не є надбанням нового часу. Ще за часи правління вавилонського царя Хаммурапі (з 1792 р. по 1750 р. до н. е.) учасники торговельного каравану уклали між собою договір, в якому сторони погоджувалися спільно нести збитки, що можуть виникнути у будь-кого з них у результаті пограбування, крадіжки або зникнення речей. І це не є єдиним прикладом. За свідченням Талмуду (зібрання релігійно-етичних і правових норм іудаїзму, що склалися в період з III ст. до н. е. по V ст. н. е.) подібні договори уклалися в Палестині та Сирії на випадок падежу, крадіжки чи зникнення худоби у одного з учасників каравану⁹². Слід зазначити, що історія створення й існування взаємного страхування відносить нас до Стародавнього Риму, де взаємне страхування було найбільш розвинене в різних професійних союзах, колегіях статутного типу. На думку В. К. Райхера, особливої уваги заслуговують римські професійні союзи. Далі йдуть колегії купців. При цьому, крім колегій, що спеціалізувалися по окремих видах торгівлі та складалися з купців, що постійно проживали на своїй батьківщині, існували ще союзи купців, що тимчасово перебували у торговельних справах на чужині⁹³.

У Древній Індії, Древньому Єгипті існували страхові організації професійно-корпоративного типу, переважно організації взаємодопомоги ремісників і торговців. До їхніх завдань входило надання матеріальної допомоги членам у нещасних випадках, а у випадку смерті – осиротілим родинам. При всій недостатності наявних про них відомостей, що залишають відкритим питання про те, чи існував у них постійний страховий фонд чи допомоги виплачувалися в порядку наступної розкладки, на думку деяких учених, тут уже виплачувалися регулярні, пов'язані з певними строками страхові внески⁹⁴.

Перші гільдії взаємодопомоги виникли в Англії (X–XI ст.), потім у Німеччині (X–XII ст.), Данії та Ісландії (XII ст.). Середньовічні організації взаємодопомоги спочатку називалися братерства. Така назва відбивала сутність відносин, які існували в таких організаціях. Кожний із членів середньовічного братерства повинен був допомагати йому (братерству) у всіх справах, але, з другого боку, і все братерство

---

⁹² Гришаев С. П. Страхование в нормативных актах Российской Федерации и зарубежных стран / С. П. Гришаев. – М. : Юрис, 1993. – с. 6.

⁹³ Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М. : Изд-во АН СССР, 1947. – с. 90.

⁹⁴ Васильев Г. В. История страхового дела в России / Г. В. Васильев, С. А. Шигильева – М. : Пресс-сервис, 1997. – с. 14.

мало надавати допомогу кожному своєму члену у всіх справах, які не суперечили закону і моральності. Середньовічні братерства інакше називалися гільдіями, які на самому початку свого розвитку розділилися на світські та релігійні. Розподіл гільдій на світські та релігійні в період середньовіччя не мав абсолютного характеру. Кожна з цих гільдій являла собою багатогранну єдність: економічну, юридичну, релігійну, політичну і побутову.

Подібні відносини зустрічалися і в історії нашої країни. У XIII–XVII ст. на терені сучасної України значну роль у торгівлі країни відігравало чумацтво. Чумаки подорожували на возах, запряжених волами. Якщо у когось під час подорожі гинув віл чи ламався віз, зусиллями всього гурту потерпілому відновлювали потрібні засоби пересування⁹⁵. У вказаний період члени чумацького гурту не вдавалися до попередньої сплати регулярних внесків на створення і поповнення єдиного резервного фонду, і це мало сенс, оскільки перевозити гроші на значні відстані було безпечніше, коли вони були розосереджені по «індивідуальних» гаманцях⁹⁶.

Можливо дослідники по-різному оцінювали наведені вище види колективної взаємодопомоги: вважали їх видами страхування, що притаманні певним соціально-економічним умовам, в яких вони здійснювалися, чи не вважали названу взаємодопомогу страхуванням, оскільки для відшкодування збитку не створювалися спеціальні страхові фонди, що не є правильно. Відомий дореволюційний дослідник у галузі страхування Е. Вреден зазначав, що «варвари нової Європи внесли до господарського обігу зародки взаємності, досить подібні до страхування: і у германців, і у слов'ян є гільдії, цехи, артелі, дружина, братчина. У них поєднувалися особи для зустрічей зі всіма випадковостями життя, для дружньої взаємної допомоги. При будь-якому господарському збитку забезпечувалося не майно, а особа, що господарює»⁹⁷. Проте незважаючи на те, що наведені види колективної взаємодопомоги в одних випадках мали договірну основу, а в інших ґрунтувалися на звичаї, їх сутність є єдиною. Вона полягає у прагненні забезпечити кожного з учасників колективу засобами для відшкодування збитків за рахунок усіх членів такого колективу.

---

⁹⁵ Рыбников С. А. Очерки из истории страхования в России / С. А. Рыбников // Вестник государственного страхования. – 1927. – № 19/20. – с. 112.

⁹⁶ Страхування / [під ред. С. С. Осадець]. – К. : КНЕУ, 1998. – с. 17.

⁹⁷ Турбина К. Е. Взаимное страхование / К. Е. Турбина, В. Н. Дадьков. – М. : Анкил, 2007. – с. 76.

Таким чином, слід зазначити, що основною формою страхування у докапіталістичних економічних умовах було взаємне страхування, при якому члени певного колективу (суб'єкти господарювання в сучасному розумінні) страхували самі себе і не ставили за мету отримання прибутку⁹⁸. Як зазначав К. Г. Воблій, «взаємне страхування виявляється найбільш придатним там, де відсутні умови для технічної організації страхування, де неможливо точно обрахувати розмір страхових платежів»⁹⁹.

На терені сучасної України взаємне страхування бере свій початок із жовтня 1899 року¹⁰⁰, коли в м. Одеса було створено перше товариство взаємного страхування «Одесское общество взаимного страхования фабрикантов и ремесленников от несчастных случаев с их рабочими и служащими». Наведені факти та дослідження фахівців страхової справи і зацікавлених питаннями страхування істориків дають підстави стверджувати, що в той час страхова діяльність у суспільстві ґрунтувалася на принципі взаємності (взаємодопомоги), якій не був притаманний принцип комерційного ведення страхової справи з метою отримання прибутку.

Як показує сучасний досвід європейських країн і США, товариства взаємного страхування – це цілком працездатний механізм, за допомогою якого майнові інтереси споживачів забезпечуються цілком адекватним страховим захистом. В іноземних державах товариства взаємного страхування (ТВС) користуються досить високою довірою з боку населення, завдяки чому вони «забирають» у страховиків певну частку ринку. У модернізованих іноземних системах страхового захисту взаємному страхуванню відводиться особливе місце¹⁰¹.

Для глибшого розуміння сутності страхової діяльності необхідно розглянути питання про те, до якої категорії слід відносити страхову діяльність – до фінансової чи кредитної. Слід зазначити, що вказане питання є дискусійним, яке переважним чином триває на тлі економічної науки, проте має і певне юридичне забарвлення. Категорії фінансів і кредиту хоча й різні за своїм змістом, проте

---

⁹⁸ Турбина К. Е. Взаимное страхование / К. Е. Турбина, В. Н. Дадьков. – М. : Анкил, 2007. – с. 78.

⁹⁹ Воблій К. Г. Основы экономии страхования / К. Г. Воблій. – М. : Анкил, 1993. – с. 41.

¹⁰⁰ Ермилов В. История и перспектива страхования от несчастных случаев (медицинский аспект) / В. Ермилов // Финансовые услуги. – 1998. – № 5–6. – с. 66.

¹⁰¹ Турбина К. Е. Взаимное страхование / К. Е. Турбина, В. Н. Дадьков. – М. : Анкил, 2007. – с. 142.

взаємопов'язані. Процес вартісного розподілу суспільного продукту здійснюється за допомогою вказаних економічних категорій, кожна з яких виконує специфічну, тільки їй притаманну роль.

Фінанси (від лат. *financia* – готівка, дохід) – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів¹⁰². Кредит багато в чому схожий із фінансами. Науковці визначають кредит як сукупність особливих економічних відносин, що складаються між суб'єктами ринку з приводу надання певної частки власності у позику на засадах обов'язкового повернення, платності, строковості, цільового використання¹⁰³. Спільні риси, властиві двом вказаним категоріям, говорять про їх близькість, спорідненість економічної природи. Разом із тим характер їх функцій істотно різниться: кредит, на відміну від фінансів, функціонує на основі повернення. Це найважливіша ознака й атрибут кредиту. Кредитні ресурси формуються в процесі перерозподілу за рахунок тимчасово вільних грошових коштів суб'єктів господарювання; фінансові – з доходів і накопичень, що утворюються на стадії вартісного розподілу. Кредитні ресурси надаються позичальникам на певний термін на умовах повернення і платності; фінансові – безкоштовно і без обумовлених умов їх повернення. І, нарешті, на відміну від фінансів кредит має більш тісний зв'язок із грошовим обігом, з його допомогою задовольняються потреби суб'єктів господарювання в платіжних засобах, необхідних для обігу. Наявність спільних рис у фінансів і кредиту зумовлює їх тісний взаємозв'язок і взаємодію в розподільчому процесі; особливо яскраво це проявляється в комплексному використанні фінансових і кредитних ресурсів¹⁰⁴. Наведені відносини настільки тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені, що визначаються як фінансово-кредитний механізм.

Фінансово-кредитний механізм виступає як складова частина єдиної фінансово-кредитної системи, яка охоплює сферу фінансово-

---

¹⁰² Мальцев В. А. Финансовое право : учеб. [для студ. проф. науч. заведений] / В. А. Мальцев. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – с. 12.

¹⁰³ Поченчук Г. М. Кредит в системі чинників економічного зростання України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Г. М. Поченчук. – К., 2007. – с. 5.

¹⁰⁴ Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – с. 212.

кредитних відносин (об'єкт фінансово-кредитної системи), сукупність фінансових і кредитних інститутів (суб'єкт фінансово-кредитної системи). Цей механізм забезпечує можливість впливу фінансово-кредитних установ на фінансово-кредитні відносини та створює необхідні передумови для перерозподілу грошей через: бюджетну систему; банківську систему; обіг цінних паперів; страхову систему¹⁰⁵.

Із метою з'ясування питання до якої категорії слід віднести страхування (категорії фінансів чи кредиту) науковий аналіз слід проводити спираючись на правову доктрину нормативізму, яка розглядає об'єктивну логічну абстраговану форму будь-якого явища¹⁰⁶.

Відповідно до ст. 333 ГК України страхування, а також допоміжна діяльність у сфері фінансів і страхування, належить до *фінансової* діяльності суб'єктів господарювання. ГК України поняття фінансової діяльності не містить, натомість деякі нормативно-правові акти чинного законодавства України визначаються та/або визначалися із поняттям фінансової діяльності як діяльністю, яка спричиняє зміни розміру та складу власного і запозиченого капіталу банку. Згідно з Наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 «Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності»¹⁰⁷ фінансовою діяльністю є діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу. Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73 «Про

---

¹⁰⁵ Бектенова Д. Ч. Формирование рыночной денежно-финансовой системы [Електронний ресурс] / Д. Ч. Бектенова // Вестник Кыргызско-Российского Славянского ун-та. 2002. – Т. 2. – № 3. – Режим доступа: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/index.html>.

¹⁰⁶ Нормативізм як правову доктрину називають ще «теорією чистого права», родоначальником якої є австрійський юрист Ганс Кельзен (1881–1973). Його основна праця «Чиста теорія права» містить виклад суті нормативізму, поглядів на державу і право. За концепцією Г. Кельзена теорія, позитивного права – це теорія права взагалі, а не якого-небудь конкретного правопорядку. Воно називається «чистим» тому, що займається одним тільки правом, його юридичним (нормативним) змістом і «очищає пізнаний предмет від усього, що не є правом [Чистое учение о праве Ганса Кельзена : К XIII конгрессу Международной ассоциации правовой и социальной философии (Токио, 1987) : сб. пер. Вып. 1 / [отв. ред. : В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Разумович] ; пер. : С. В. Лезов, Ю. С. Пивоваров. – М. : Изд-во ИНИОН РАН, 1987. – с. 101].

¹⁰⁷ Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 / Офіційний вісник України. – 2010. – № 7. – Ст. 352.

затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»¹⁰⁸ фінансовою діяльністю є діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Викладене доводить, що поняття фінансової діяльності у наведених нормативно-правових актах є спеціальним і застосовується виключно для цілей вказаних актів законодавства та не відображає особливостей і специфіки фінансової діяльності у сфері страхування, тобто діяльності у сфері надання страхових послуг.

Відповідно до п. 9 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення визнаються фінансовими послугами, які, згідно з п. 5 ст. 1 вказаного Закону, є операціями з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Таким чином, можна казати про те, що страхування є фінансовою діяльністю у сфері надання специфічних послуг. При цьому, якщо звернутися до змісту ч. 4 ст. 333 ГК України, страхуванням у сфері господарювання є діяльність, спрямована на покриття довготермінових та короткотермінових ризиків суб'єктів господарювання з використанням заощаджень через кредитно-фінансову систему або без такого використання. Проте ст. 2 Закону України «Про страхування» визначає, що страховики, які здійснюють страхування життя, можуть надавати кредити страхувальникам, які уклали договори страхування життя. Частина 20 ст. 31 вказаного Закону, яка визначає порядок розміщення коштів страхових резервів, як окрему категорію активу, до якого можуть бути вкладені кошти страхових резервів, встановлює кредити страхувальникам – фізичним особам, що уклали договори страхування життя в межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми. У цьому випадку кредит не може бути видано раніше, ніж через один рік після набрання чинності договором страхування, та на строк, який

---

¹⁰⁸ Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73 / Офіційний вісник України. – 2013. – № 19. – Ст. 665.

перевищує період, що залишився до закінчення дії договору страхування. Порядок, умови видачі та розміри кредитів і порядок формування резерву для покриття можливих втрат встановлюються уповноваженим органом за погодженням з Національним банком України (ч. 11 ст. 2 Закону України «Про страхування»). Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 грудня 2004 року № 2883 «Про затвердження Положення про порядок, умови видачі та розміри кредитів страхувальникам, які уклали договори страхування життя»¹⁰⁹ (далі – Положення № 2883) встановлює, що кредитордавець (страховик, який надає кредит страхувальнику) може надавати кредит позичальнику (страхувальник, який уклав договір страхування життя та отримав кредит на умовах повернення, платності, строковості) у межах викупної суми на момент видачі кредиту та на строк, що не перевищує період, який залишився до закінчення дії договору страхування життя. У разі якщо договір страхування передбачає регулярні, послідовні виплати (ануїтет), кредитний договір може бути укладений у межах періоду очікування за таким договором страхування життя (п. 2.5).

Згідно з п. 3.5 Положення № 2883 кредитні взаємовідносини регламентуються кредитним договором, що укладається між кредитордавцем і позичальником, який визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін. При цьому згідно з п. 3.11 кредит не може бути видано раніше ніж через рік після набрання чинності договором страхування.

Існує думка, що страхування є самостійною економічною категорією, поряд із фінансами та кредитом, яка певною мірою поєднує ознаки як фінансових, так і кредитних відносин¹¹⁰. Проте, наведене вище, вказує на хибність вказаної наукової позиції.

Аналіз чинного законодавства України, яке встановлює порядок, умови та розміри кредитів страхувальникам, які уклали договори страхування життя, визначає чітку регламентацію вказаних особливих правовідносин, дає підстави стверджувати, що страхова діяльність із страхування життя за своєю природою є фінансово-кредитною.

---

¹⁰⁹ Про затвердження Положення про порядок, умови видачі та розміри кредитів страхувальникам, які уклали договори страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 грудня 2004 року № 2883 / Офіційний вісник України. - 2004 . - № 51. - Ст. 3400.

¹¹⁰ Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – с. 44.

Системний аналіз категорії «страхова діяльність» потребує комплексного підходу до вивчення широкого кола супутніх із цим феноменом явищ, процесів та понять. Ідеться про окремі елементи, які в сукупності й характеризують страхову діяльність як складну комплексну підсистему в загальній системі страхових відносин у сфері господарювання, а саме: страховий фонд, страхова послуга, ринок страхових послуг, державний нагляд за страховою діяльністю.

Слід зазначити, що кожен із названих вище елементів системи страхових відносин є системоутворюючою категорією по відношенню до інших елементів, які є системами більш низького порядку або підсистемами¹¹¹. На тлі синергетичної парадигми можна стверджувати, що страхові відносини у сфері господарювання є складною відкритою системою, що постійно змінюється (еволюціонує) і містить цілий ряд самостійних підсистем, що розвиваються, в тому числі й за своїми внутрішніми законами¹¹².

Вказані категорії заходяться у прямому взаємозв'язку між собою, впливають одна на одну, проте потребують чіткого розмежування з метою з'ясування їх специфіки. Ці залежності дозволяють виявити загальну систему страхових відносин у сфері господарювання: так, потреба у захисті майнових інтересів суб'єктів господарювання від згубного впливу небезпек різних видів і форм прояву (страхових випадків), які можуть завдати збитків суб'єктам господарювання та фізичним особам, зумовлює породження страхового інтересу. Такий інтерес стає змістом страхової потреби суб'єкта господарювання і характеризується як суспільне відношення, яке має соціальний характер, що виражається в усвідомленні та реалізації цілей¹¹³. З цією метою зацікавлені особи створюють страховий фонд (які можуть бути різними за своїми організаційними формами) шляхом поступового регулярного внесення страхових платежів, за рахунок яких він формується. Але забезпечити належне функціонування такого

---

¹¹¹ Дубов Г. Застосування основних принципів і категорій синергетичної теорії при дослідженні держави та права / Г. Дубов // Юридична Україна. – 2005. – № 9. – с. 20.

¹¹² Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах : пер. с англ. / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – с. 9.

¹¹³ Пацурківський П. С. Юридична категорія «інтерес» у цивільному праві [Електронний ресурс] / П. С. Пацурківський, Ю. П. Пацурківський // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. пр. Вип. 200: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 45–50. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=18&article=395>.

страхового фонду (його формування, витрачання та інвестування коштів страхового фонду) можна за рахунок господарської страхової діяльності. В свою чергу, належне функціонування господарської страхової діяльності створює передумови для всебічного розвитку страхового ринку України, який забезпечує: розвиток страхового посередництва, перестрахування, формування відносин між страхувальниками (вигодонабувачами, застрахованими та іншими третіми особами у страхових зобов'язаннях); формування професійної інфраструктури інститутів незалежних експертів-оцінювачів, актуаріїв, андеррайтерів, аудиторів; забезпечення належного функціонування об'єднань страховиків та саморегулювних організацій; впровадження ефективного механізму державного регулювання страхової діяльності та удосконалення державної політики у сфері страхових послуг.

Ми зазначали, що потреби у страховому захисті майнових інтересів заінтересованих осіб в умовах ринку можуть бути задоволені головним чином за допомогою професійної діяльності страхових організацій (компаній), яка спрямована на формування страхового фонду, що створюється за рахунок великого кола його учасників.

Як було зазначено, *категорія страхового фонду* є визначальною категорією у процесі формування та безпосередньої реалізації господарських страхових відносин і обов'язковим елементом страхової діяльності, яка, у свою чергу, опосередковує процес формування, обліку, розміщення та витрачання коштів страхового фонду (страхових резервів). Економічна доктрина по-різному підходить до питання, що саме являє собою страховий фонд страховика і яка його структура. Так, Л. М. Горбач помилково визначає, що страховий фонд страховика складається із статутного фонду, страхових резервів, гарантійного фонду та вільних резервів страховика¹¹⁴. Розуміння Л. М. Горбач структури страхового фонду є надто широким, до того ж помилковим є включення до страхового фонду страховка статутного капіталу. Статутний капітал страховика, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, за теорією О. С. Янкової, визначає виключно: 1) юридичні передумови для визнання її самостійним суб'єктом права й учасником правовідносин; 2) економічні передумови для майнової незалежної участі у комерційному обороті, тому що суть цієї участі залишилася незмінною у змінюваних суспільно-економічних умовах; 3) можливість реалізації заходів відповідальності за зобов'язаннями; 4) умови для реалізації

---

¹¹⁴ Горбач Л. М. Страхова справа : навч. посіб. / Л. М. Горбач. – К. : Кондор, 2003. – с. 56.

принципу окремої відповідальності засновника і заснованого ним підприємства¹¹⁵.

Сучасна господарсько-правова доктрина передбачає, що статутний капітал не повинен виконувати функцію захисту інтересів кредиторів. Як слушно зазначає Ю. В. Хорт, аналіз кожного з елементів доктрини підтримання капіталу дає змогу стверджувати, що вона не лише не захищає інтерес кредиторів у платоспроможності товариства, а й негативно впливає на здатність статутного капіталу бути механізмом залучення інвестицій до товариства. Прокредиторська концепція статутного капіталу не відповідає сучасному стану регулювання економічних відносин, а тому підлягає скасуванню¹¹⁶.

У свою чергу, економісти А. М. Годін та С. В. Фурміна слушно вказують, що теорія страхового фонду побудована на обсязі фінансових ресурсів, які необхідні страховику для виконання страхових зобов'язань, і *розуміють страховий фонд як такий, що дорівнює обсягу страхових резервів*¹¹⁷.

Чинне законодавство України не вміщує поняття страхового фонду. Проте у ст. 1 Закону України «Про страхування» зазначено, що саме *за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів*, здійснюється захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб. Аналізуючи чинне законодавство України, зокрема ст. 31 Закону України «Про страхування», стає зрозумілим, що йдеться про страхові резерви, адже саме вони утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестрахування), джерелом утворення яких є страхові платежі.

Страхові резерви відносять до *спеціальних фондів страхової компанії*, саме вони забезпечують фінансову надійність страхової компанії та відображають обсяг її страхових зобов'язань за укладеними договорами страхування. У межах страхового фонду страхової організації (компанії) досягається висока ефективність

---

¹¹⁵ Янкova О. С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; арбітражний процес» / О. С. Янкova ; НАНУ Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2000. – с. 5.

¹¹⁶ Хорт Ю. В. Функції статутного капіталу за законодавством України / Ю. В. Хорт // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – с. 330.

¹¹⁷ Годин А. М. Страхование : учеб. / А. М. Годин, С. В. Фурмина. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2009. – с. 28.

використання коштів. Збитки в цьому випадку розподіляються на всіх учасників страхового фонду, і провадиться значний перерозподіл коштів¹¹⁸. При такому страхуванні метою страхувальника є отримання грошової компенсації збитків, розмір якої повинен перебільшувати розмір сплаченої страхової премії. Саме такий інтерес спонукає страхувальника до участі у страхових відносинах, що і зумовлює встановлення особливого правового режиму страхових резервів страховика¹¹⁹.

Терміну «*страховий фонд страховика*» можна надати такого розуміння: це страхові резерви, які формуються за рахунок грошових внесків страхувальників і відбивають обсяг його страхових зобов'язань за укладеними договорами страхування та утворюються з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань залежно від видів страхування (перестрахування).

Наведене дає підстави стверджувати, що страхова діяльність є особливим видом господарської діяльності, що здійснюється за плату, постійно і на професійні основі щодо надання специфічних *страхових послуг*.

Поняття страхової послуги чинне законодавство України не містить. Крім того, в економічній і правовій науці поняття послуги як такої не є однозначним. Найбільш поширеною є думка, згідно з якою під послугою розуміється діяльність, що спрямована на задоволення різноманітних потреб, створення певних зручностей для громадян і юридичних осіб, результат якої не має упредметненого виявлення¹²⁰.

Всебічне дослідження послуги як господарсько-правової категорії, яке провела В. В. Резнікова, дало їй змогу дійти висновку, що як в економічній, так і в юридичній науці на сьогодні не склалося єдиного підходу до розуміння її сутності. Як зазначає автор, вказане зумовлено тим, що термін «послуга» використовується у різних значеннях, а

---

¹¹⁸ Шахов В. В. Страхование / В. В. Шахов. – М. – ЮНИТИ, 1997. – с. 12.

¹¹⁹ Ст. 31 Закону України «Про страхування»; Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 17 грудня 2004 року № 3104; Про затвердження Методики формування резервів із страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27 січня 2004 року № 24.

¹²⁰ Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – с. 21.; Писаренко Г. М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г. М. Писаренко. – Одеса, 2006. – с. 16.

отже, має різне змістове навантаження. Складність розробки поняття «послуга» полягає у тому, що немає єдиного розуміння економічної сутності цього явища. Проте проведений аналіз переконав автора, що узагальнююче поняття терміна «послуга» – це дія, що надає користь, тобто має своїм результатом певний корисний ефект¹²¹. Для цілей господарського обороту на підставі виявлених ознак дослідниця визначає послугу як діяльність (що є господарською за своєю суттю та здійснюється послугонадавачем з метою отримання винагороди), структурними складовими елементами якої є окремі юридично значимі фактичні та/або юридичні дії суб'єкта господарювання – послугонадавача (що мають значення юридичного факту, оскільки їхнє вчинення послугонадавачем спричиняє правові наслідки для послугоотримувача), та яка не пов'язана зі створенням упредметненого результату як певного матеріального блага. При цьому результатом послуги є певний корисний ефект, як відповідне нематеріальне благо, що характеризується матеріальною непомітністю (тобто невідчутністю, оскільки споживання послуги не передбачає переходу права власності на неї), має споживчу вартість і задовольняє потреби іншого суб'єкта господарювання – послугоотримувача, є невіддільним від свого джерела (самої діяльності), характеризується невичерпністю та неможливістю зберігання, якість якого є диференційованою і який споживається в момент здійснення такої діяльності (тобто у процесі надання самої послуги)¹²².

Зрозуміло, що категорію страхової послуги слід конструювати в межах родового поняття «послуга» (як абстракції вищого рівня щодо усіх видів послуг). Страхова послуга як економічна категорія – це специфічна фінансова послуга у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань зі страхового захисту, яку надають на ринку страховики страхувальникам. Як визначають фахівці, саме таке трактування страхової послуги уможливорює формування чіткого уявлення щодо об'єкта купівлі-продажу на ринку страхових послуг.

Виступаючи об'єктом купівлі-продажу на ринку, страхова послуга є його детермінантою, формує структуру ринку, визначає тенденції

---

¹²¹ Резнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти) : моногр. / В. В. Резнікова. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – с. 148-149.

¹²² Резнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти) : моногр. / В. В. Резнікова. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – с. 163-164.

його розвитку і соціально-економічне значення, обумовлює вимоги до фінансової стійкості страхових компаній¹²³.

Спеціалісти страхової справи визначають страхові послуги як сукупність видів і умов страхування (що заходять свій вияв у договорах та правилах страхування), які пропонуються страховими організаціями юридичним і фізичним особам. У загальному вигляді страховими послугами є діяльність, яка може виконуватись в інтересах страхувальників для забезпечення їх потреби у захисті майнових інтересів, що містить такі елементи, як: можливість вибору конкретного виду¹²⁴ і схеми страхування, способу сплати платежів і отримання страхового відшкодування (страхової суми), можливість внесення змін і доповнень до укладеного договору страхування і. т. п.

Стаття 1 п. 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансовою послугою визнає операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Викладене дає змогу сформулювати поняття «страхова послуга». *Страхова послуга у сфері господарювання* – це діяльність суб'єктів господарювання щодо задоволення потреб учасників страхових правовідносин у сфері господарювання (як страхувальників, вигодонабувачів, третіх осіб) у захисті майнових інтересів, за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів на підставі закону або договору страхування.

Будь-яка послуга, в тому числі й страхова, досягає найбільшого ефекту в суспільстві тільки за наявності попиту і пропозиції. Тобто за наявності ринку певних послуг. Сучасний ринок страхових послуг характеризується трансформацією відносин власності та скасуванням державної монополії. Вказане породжує нові майнові

---

¹²³ Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... доктора економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Гаманкова. – К., 2010. – с. 9.

¹²⁴ Страхові організації здійснюють страхування на підставі правил страхування, наявність яких є обов'язковою передумовою укладання договорів добровільного страхування. У конкретних правилах зазначаються ті види ризиків, які страхова компанія пропонує страхувальникам, і умови, за яких страховик погоджується взяти на себе зобов'язання щодо сплати страхових сум (відшкодування) в разі настання страхового випадку.

інтереси, що впливає на формування оновлених страхових інтересів, які трансформуються у відповідний попит на страхові послуги. У свою чергу, попит породжує пропозицію, починають діяти об'єктивні закони ринку. Розширюється перелік страхових послуг, пропонуються нові їх види, виникає конкуренція, яка впливає на рівень цін. Формується національний ринок страхових послуг. О. О. Гаманкова звертає увагу на дискусійність наукових поглядів на зміст економічної категорії «ринок страхових послуг»¹²⁵. Автором докладно обґрунтовано, що в основі розкриття сутності ринку страхових послуг та його відмінності від страхового ринку має бути, передусім, осмислення специфіки страхової послуги, яка, виступаючи фінансовим зобов'язанням, визначає характер та особливості страхової діяльності та страхових компаній. З цієї точки зору страховий ринок являє собою замкнений цикл залучення та обігу страхових капіталів. Ринок же страхових послуг є лише початковою ланкою цього замкненого циклу, в межах якої відбувається надання страхових послуг в обмін на отримання від страхувальників страхових премій як джерела утворення залученого страхового капіталу.

Отже, поняття «ринок страхових послуг» і «страховий ринок» не є тотожними. Ринок страхових послуг охоплює лише ту сукупність фінансових відносин на страховому ринку, які опосередковують купівлю-продаж страхових послуг. Він виступає особливою формою організації фінансових відносин, що виникають у процесі його функціонування між *суб'єктами ринку* з приводу купівлі-продажу послуг зі страхового захисту і тим механізмом, який поєднує інтереси носіїв попиту (страхувальників) і пропозиції (страховиків). З цих позицій ринок страхових послуг слід розглядати як основу страхового ринку, оскільки саме тут відбувається акумуляція коштів страхувальників із подальшим перетворенням їх на інвестиційний капітал унаслідок діяльності страхових компаній на фінансовому ринку¹²⁶.

---

¹²⁵ Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... доктора економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Гаманкова. – К., 2010. – с. 30.

¹²⁶ Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... доктора економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Гаманкова. – К., 2010. – 35 с. – с. 30.; Дедиков С. В. Функциональная теория страхового интереса [Електронний ресурс] / С. В. Дедиков. – Режим доступу: <http://www.gazeta-yurist.ru/article.php?i=1105>.

Крім того фахівці обґрунтовують функціонування страхового ринку як одного з найважливіших складових фінансової безпеки держави, без якої неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, убезпечення різних сфер їх життєдіяльності. За визначенням В. М. Фурмана, страховий ринок – це регульована система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестрахування, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що підлягає регулюванню. Автор доводить, що страховий ринок є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворює низка взаємопов'язаних і взаємозумовлених підсистем: страхових продуктів, тарифів, організації продажу і формування попиту, інфраструктури тощо. Крім того, В. М. Фурман правильно визначає, що важливе значення у становленні й стратегічному розвитку страхового ринку має стан його державного регулювання, оскільки останнє суттєвим чином впливає на рівень ризику суспільства. Необхідність державного регулювання страхового ринку зумовлюється пріоритетом інтересів страхувальників по відношенню до інтересів страховика¹²⁷.

Спираючись на наведену вище полеміку та ознаки ринку страхових послуг, що були досліджені науковцями поняттю «ринок страхових послуг» можна надати таке визначення:

Ринок страхових послуг України – це система особливих економіко-правових відносин щодо надання страхових послуг між суб'єктами страхової діяльності та учасниками страхових відносин у сфері господарювання, що виникають з приводу задоволення потреб заінтересованих осіб у захисті своїх майнових інтересів, за рахунок страхових фондів, які формуються шляхом сплати страхових платежів на підставі закону або договору страхування та підлягають державному регулюванню.

Погоджуючись із науковою позицією В. М. Фурмана, слід зазначити, що з метою неухильного виконання законодавства при здійсненні страхової діяльності та максимального захисту інтересів страхувальників, що беруть участь у страхових правовідносинах, у рамках держави

---

¹²⁷ Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: дис. ... доктора економ. наук : 08.04.01 / В. М. Фурман. – К., 2006. – с. 57.

створена система державного нагляду за страховою діяльністю. Модель державного регулювання ринку страхування має передбачати пошук оптимального співвідношення внутрішніх сил ринкового саморегулювання та безпосереднього впливу державних органів нагляду. Утім, науковці справедливо зазначають, що державне регулювання страхового ринку покликане сприяти розвитку страхового ринку, захисту інтересів страхувальників, забезпечувати реєстрацію страхових організацій, ліцензування страхових операцій, здійснювати контроль за дотриманням страховими організаціями законодавства.

Об'єктом державного регулювання є страховий ринок як єдина велика система, що є складовою «Національної страхової системи». Отже, державна політика регулювання страхового ринку має спиратись на концептуальні засади щодо розвитку страхового ринку в Україні. Така концепція сприятиме цілеспрямованим і узгодженим діям державних і недержавних структур щодо забезпечення надійного страхового захисту і юридичних, і фізичних осіб.

О. Ф. Філонюк зазначає, що державний механізм регулювання страхової діяльності – це сукупність економіко-правових, економічних, соціально-економічних, кредитно-фінансових механізмів, які зосереджені на врегулюванні складної ієрархії економічних відносин між державою, страховиком і страхувальником з метою збалансованого і пропорційного розвитку страхової діяльності з урахуванням досягнення певних економічних цілей¹²⁸.

На думку І. О. Зискінда, нагляд у сфері страхування виступає специфічним інструментом страхового регулювання. При цьому, нагляд за страховою діяльністю, на думку автора, реалізується при здійсненні регулятивно-наглядових функцій органу державного нагляду за страховою діяльністю, які виступають змістом регулятивно-наглядових правовідносин.

Регулятивно-наглядові правовідносини у сфері господарювання – це різновид організаційно-господарських правовідносин, що складаються між спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю та страховиками, страховими посередниками й іншими учасниками страхових відносин

---

¹²⁸ Філонюк О. Ф. Державне регулювання страхової справи в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. Управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О. Ф. Філонюк. – К., 2010. – с. 5.

у процесі реалізації державної економічної політики щодо організації та здійснення страхової справи¹²⁹.

Вказаний науковий підхід збігається з окремою думкою судді Конституційного Суду України В.М. Кампа стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України щодо офіційного тлумачення положень пункту 11 частини першої статті 36 Закону України «Про страхування», пункту 4 частини першої статті 28 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (справа про повноваження Держфінпослуг щодо нагляду за страховою діяльністю) (далі – Рішення)¹³⁰. Підтримуючи в цілому позицію Конституційного Суду України, викладену в Рішенні, В.М. Кампо вважає за доцільне тлумачити положення Закону України «Про страхування» та Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» дещо по-іншому, тобто вказати, що їх положення передбачають здійснення органом державного нагляду саме регуляторної функції у сфері страхової діяльності, яка реалізується виключно шляхом видання нормативно-правових актів. Ідеться про регуляторну діяльність, яка спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, яка здійснюється, зокрема, регуляторними органами (ст. 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»). Нагляд за діяльністю фінансових установ як вид державного нагляду є окремою функцією органу державного нагляду, до якої входить забезпечення законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, закріплених у законах та інших нормативно-правових актах. Такий нагляд здійснюється на

---

¹²⁹ Зискінд І. О. Господарсько-правовий аспект регулювання та нагляду (контролю) у сфері страхування : досвід України та зарубіжних країн : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / І. О. Зискінд. – О., 2011. – с. 10.

¹³⁰ Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним поданням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України щодо офіційного тлумачення положень пункту 11 частини першої статті 36 Закону України «Про страхування», пункту 4 частини першої статті 28 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (справа про повноваження Держфінпослуг щодо нагляду за страховою діяльністю)» : від 3 грудня 2008 року № 27-рп/2008 / Офіційний вісник України. – 2008. – № 96. – Ст. 3175.

основі відповідних норм законів України і не передбачає видання додаткових нормативно-правових актів органом державного нагляду.

Оскільки згідно з п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» страхові послуги належать до ринку фінансових послуг, орган державного нагляду здійснює регуляторну функцію у сфері страхової діяльності. Закон України «Про страхування» визначає повноваження уповноваженого органу виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю, проте серед них, вочевидь, наявні й регуляторні функції – розроблення нормативних та методичних документів із питань страхової діяльності; прийняття нормативно-правових актів із питань страхової діяльності; встановлення правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності тощо.

Отже, орган державного нагляду, здійснюючи державне регулювання ринків страхових послуг, виконує дві функції – регуляторну і наглядову, які не залежать одна від одної. Тому в мотивувальній частині Рішення необхідно було зробити акцент на розмежуванні регуляторної та наглядової функцій як двох самостійних способів здійснення державного регулювання ринків страхових послуг. Проведений аналіз свідчить про те, що, по-перше, орган державного нагляду здійснює дві самостійні функції (регуляторну та наглядову), які відрізняються за змістом, формами реалізації тощо, а, по-друге, регуляторна функція здійснюється виключно шляхом видання нормативно-правових актів.

Згідно зі ст. 1 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» *державним регулюванням ринків фінансових послуг* є здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам.

Взявши за основу мету державного регулювання ринку фінансових послуг, визначену в ст. 19 Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», *метою державного регулювання страхової діяльності слід визнати*: проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері надання страхових послуг; захист інтересів споживачів фінансових послуг; створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг; створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків страхових послуг

з урахуванням інтересів суспільства; забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків страхових послуг та захисту прав їх учасників; додержання учасниками ринків страхових послуг вимог законодавства; запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку страхових послуг; контроль за прозорістю та відкритістю ринку страхових послуг; сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки страхових послуг.

Слід звернути увагу на зміни чинного законодавства України в частині здійснення нагляду за страховою діяльністю. Йдеться про впровадження пруденційного нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ, до складу яких входять страховики та перестраховики. Відповідно до ст. 29 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» пруденційний нагляд є складовою частиною загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, і базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами. Згідно з ч. 3 та ч. 4 вказаної статті правила підготовки, надання та оброблення даних про діяльність фінансових установ, необхідність та доцільність здійснення пруденційного нагляду за певними напрямками встановлюються Уповноваженим органом.

Так, 15 липня 2010 року Держфінпослуг Розпорядженням № 585 затвердив «Концепцію запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програму розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами»¹³¹. Відповідно до Концепції *пруденційний нагляд* – це система наглядових процедур Держфінпослуг за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і

---

¹³¹ Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 15.07.2010 № 585 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.finrep.kiev.ua/download/fsr_concept_prudential_supervision_n585_15jul2010.pdf.

посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань.

Вказана Концепція розроблена з метою впровадження пруденційного нагляду за страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами та кредитними спілками (далі – фінансові установи). Орієнтиром для страхових компаній обрано систему *Solvency II*, для кредитних установ – рекомендації Міжнародної асоціації кредитних спілок (*WOCCU*), а для пенсійних фондів – рекомендації Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійним фондами (*IOPS*). Основою для оцінки фінансових показників та нормативів є звітність, підготовлена на базі Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ).

Основною метою здійснення пруденційного нагляду згідно з Концепцією є захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом: виявлення підвищених ризиків у діяльності фінансових установ; контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи; мінімізації випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ; прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

Головними міжнародними документами впровадження пруденційного нагляду є Директива Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року, щодо заснування та здійснення діяльності зі страхування та перестрахування (далі – *Solvency II*), Угода у рамках Базельського комітету з банківського нагляду щодо міжнародної конвергенції вимірювання капіталу та стандартів (*Basel II*) та стандарти Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (*IAIS*), Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійним фондами (*IOPS*) та Міжнародної асоціації кредитних спілок (*WOCCU*). Відповідно до принципів Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (далі – принципи *IAIS*) пруденційність передбачає підтримання належного рівня капіталу та наявність ефективної системи управління ризиками.

Незважаючи на зміну державного регулятора страхового ринку України, ліквідацію Держфінпослуг та створення Нацкомфінпослуг, курс переходу на пруденційний нагляд шляхом регулярного проведення оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотримання обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з

фінансовими активами, залишається пріоритетним. Вказане прямо передбачено Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України від 10 квітня 2012 року № 20 «Про затвердження Основних напрямів роботи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг»¹³².

За висловом К. Г. Воблого, «необхідність державного нагляду походить із самої суті страхових угод, оскільки страхування не є тим звичайним товаром, про який будь-який громадянин може скласти належне уявлення... Необізнаний у страховій справі страхувальник не може захищати свої інтереси. Для захисту його інтересів і потрібна допомога держави»¹³³.

Державний нагляд за страховою діяльністю можна поділити на *загальний*, що здійснюється центральними органами законодавчої та виконавчої влади, і *галузевий*, що здійснюється органам державного управління спеціальної компетенції¹³⁴.

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначив систему правового регулювання державного нагляду України за страховою діяльністю.

Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону страхові компанії входять до кола фінансових установ, що діють на ринку фінансових послуг та підлягають державному регулюванню й нагляду.

Органом, що здійснює державне регулювання та державний нагляд за ринком фінансових послуг, визначено Уповноважений орган, яким виступає Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Уповноважений орган). Правовий статус Уповноваженого органу визначено Указом Президента України «Про Національну комісію, що

---

¹³² Про затвердження основних напрямів роботи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України від 10 квітня 2012 року № 20 [Електронний ресурс] / Сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/62.html>.

¹³³ Воблый К. Г. Основы экономики страхования / К. Г. Воблый. – М. : Анкил, 1993. – с. 24.

¹³⁴ Пацурія Н. Б. Правові підстави державного регулювання і державного нагляду за страховою діяльністю в Україні / Н. Б. Пацурія // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 9. – С. 27–30. – с. 29.; Задихайло Д. Д. Кабінет Міністрів України як суб'єкт економічної системи конституційно-правові засади : монографія / Д. Д. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2013. – с. 59.

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» № 1070/2011 від 23 листопада 2011 року¹³⁵ (далі – Указ Президента). Згідно з Указом Президента Нацкомфінпослуг є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України і здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством.

Страховики підлягають нагляду з боку держави в особі тих чи інших органів у зв'язку з тим, що вони виконують особливі функції в економічному житті держави й особистому житті громадян. На відміну від багатьох інших галузей економіки зобов'язання, які беруть на себе страхові компанії, є, по суті, лише «обіцянкою» виплатити страхову суму або страхове відшкодування при настанні страхового випадку. До кола страхових правовідносин залучається велика кількість учасників, які не є рівноцінними за своїми можливостями. Навіть досить уважному і застережливому страхувальнику буває важко розібратися в усіх нюансах правил і договору страхування. Нестабільна і слабка законодавча база із страхової діяльності, недостатність юридичної культури ускладнюють існуючий стан справ.

Серед функцій держави, без здійснення яких практично неможливий ефективний розвиток страхової діяльності, можна виділити: регулятивну, що спрямована на створення правових норм, правил та умов функціонування і розвитку страхової діяльності; виконавчу, що спрямована на забезпечення застосування встановлених норм у відносинах між суб'єктами господарювання, ґрунтується на силі державної влади і включає міри заборони, дозволу та примусу; контролюючу, що здійснюється уповноваженими державними органами та суб'єктами страхової діяльності з метою захисту прав їх учасників.

Досвід здійснення страхової діяльності, що накопичився як в Україні, так і за кордоном, дає підстави стверджувати, що державний нагляд за діяльністю страхових компаній у державі є не лише корисним, а й необхідним¹³⁶. Розвинений страховий ринок характеризується організацією страхової діяльності у двох формах – обов'язковій і добровільній, які здатні нейтралізувати, знизити і

---

¹³⁵ Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1070/2011 / Офіційний вісник України. – 2011. – № 94. – Ст. 3419.

¹³⁶ Бичикашвили П. Надзор за деятельностью страховщиков необходим / П. Бичикашвили // Страховое ревью – 1994. – № 6. – с. 3.

попередити можливий ланцюг катастрофічних наслідків страхових ризиків як для фізичних і юридичних осіб, так і для суспільства.

Таким чином, необхідно зазначити, що особливістю страхової діяльності як виду господарювання є поєднання приватних і публічних ознак, що виявляється, зокрема, при безпосередньому здійсненні страхування шляхом укладання страховиком договорів із страхувальниками (при проведенні добровільних видів страхування), і при проведенні обов'язкових видів страхування, що здійснюється на підставі прямої вказівки закону.

Ефективний механізм страхового захисту інтересів суб'єктів господарювання передбачає активну участь держави у покритті великих за обсягами і соціальною значущістю ризиків, які впливають на стан економічної системи в цілому. Це виявляється у створенні системи обов'язкового страхування в державі. Необхідність державного втручання для забезпечення усіх заінтересованих осіб страховим захистом пов'язана з обмеженістю комерційного страхування у вирішенні завдань відтворення матеріальних і трудових ресурсів у будь-яких критичних ситуаціях, досягнення соціальної справедливості у суспільстві та підтримання політичної стабільності в країні¹³⁷.

Саме тому першочерговим завданням розвитку страхового ринку повинно стати ефективне виконання макроекономічних функцій. Серед яких: забезпечення захисту майнових інтересів страхувальників; забезпечення безперервності процесу виробництва і відшкодування збитків суб'єктів господарювання за рахунок коштів страхових резервів, без залучення державних коштів; мінімізація можливого збитку при настанні страхового випадку¹³⁸; підвищення ролі страхової галузі у забезпеченні довгострокових інвестицій до економіки держави.

Викладене доводить, що страхова діяльність – це збірне поняття, яке містить окремі напрями господарської діяльності (підприємницька –

---

¹³⁷ Сахирова Н. П. Страхование : учеб. пособие / Н. П. Сахирова. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – с. 16.

¹³⁸ При реалізації страхових відносин виникає гостра потреба у відшкодуванні матеріальних збитків, без задоволення якої стає неможливим забезпечувати безперервність процесу виробництва матеріальних благ у суспільстві та підтримувати належний рівень життєдіяльності конкретної особи. Відшкодування збитків повинно мати оперативний характер, щоб якомога швидше особи, що потерпіли від наслідків стихійних лих і нещасних випадків, були в змозі поновити свій майновий стан і згодом продовжити суспільно корисну діяльність [Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Н. Б. Пацурія. – К., 2000. – 217 с.].

некомерційна), які поділяються на дві форми (добровільна – обов’язкова), що, у свою чергу розгалужені на окремі види. З вказаних позицій страхова господарська діяльність має загальне єдине спрямування на формування, реалізацію і надання страхових послуг, що забезпечують задоволення потреб суб’єктів господарювання стосовно захисту їх майнових інтересів за рахунок коштів страхового фонду, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів.

Наведені основні елементи, з яких складається страхова діяльність і які характеризують її як особливий вид господарської діяльності, дають змогу сформулювати поняття страхової діяльності.

Страхова діяльність – це врегульована нормами права, здійснювана на підставі ліцензії господарська діяльність суб’єктів господарювання (страховиків), пов’язана з наданням страхових послуг юридичним особам або фізичним особам (страхувальникам) за рахунок грошових фондів (страхових резервів), які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів, щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків).

Зрозуміло, що розвиток страхової діяльності переважно залежить від стану законодавства, що регулює страхові відносини. Для вирішення завдань, які стоять перед страховою діяльністю за допомогою правового регулювання, виявляється необхідним випрацювати підходи до страхової діяльності як виду господарської з надання страхових послуг.

З огляду на викладене доцільними вдаються висновки професора О. М. Вінник щодо господарської діяльності¹³⁹. Беручи до уваги її концепцію, слід наголосити, що страхова діяльність, як окремий специфічний вид господарської діяльності, здійснюється на певних засадах, що враховують, з одного боку, ринкову орієнтацію вітчизняної економіки і, відповідно, передбачають значну свободу для суб’єктів такої діяльності, а з іншого – соціальне прямування страхової сфери, що зумовлює встановлення певних обмежень для суб’єктів господарювання з метою врахування публічних інтересів у дотриманні встановленого державою суспільного господарського порядку, що передбачає додержання суб’єктами страхової діяльності різноманітних вимог щодо: якості страхових послуг; добросовісної конкурентної поведінки на ринку страхових послуг; захисту майнових інтересів споживачів страхових послуг.

---

¹³⁹ Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – К. : Правова єдність, 2009. – с. 26.

§ 3. Правовий статус суб'єктів страхової діяльності

«Бути суб'єктом господарського права – означає мати встановлену законом можливість вступати в господарські правовідносини, бути учасником конкретних господарських правовідносин, мати суб'єктивні господарські права та обов'язки»¹⁴⁰.

Проблематика розмежування наукових категорій «суб'єкт» та «учасник» господарських правовідносин є актуальною у науковій юридичній літературі і належить до дискусійних, що зумовлено існуванням різних доктринальних підходів до правового регулювання відносин у сфері господарювання.

На думку В. С. Щербини, «є всі підстави розглядати терміни «суб'єкт господарського права» і «учасник господарських відносин» як тотожні»¹⁴¹.

З огляду на викладене суб'єктами господарських відносин певного виду, в тому числі страхових відносин у сфері господарювання, виступають їх учасники.

Стаття 2 ГК України визначає, що учасниками відносин у сфері господарювання є: суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Стаття 55 ГК України визначає суб'єкта господарювання як учасника господарських відносин, який здійснює господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав і обов'язків), має відособлене майно і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями своїм майном, окрім випадків, передбачених законом (ч. 1).

У свою чергу, ч. 2 ст. 55 ГК України встановлює основні види суб'єктів господарювання, серед яких визначає: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які

---

¹⁴⁰ Коняев Н. И. Субъекты хозяйственного права / Н. И. Коняев. – Куйбышев : Куйбыш. Плановый ин-тут, 1972. – с. 3.

¹⁴¹ Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : моногр. / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – с. 9.

здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Таким чином, наука господарського права суб'єктами господарювання визнає «учасників відносин у сфері господарювання, які організовують і здійснюють господарську діяльність, реалізуючи при цьому свою господарську компетенцію, або споживають результати такої діяльності»¹⁴².

Безперечно, є всі підстави застосувати вказане поняття як загальну конструкцію до поняття «суб'єкт страхової діяльності», проте з урахуванням специфіки, яка їм притаманна, що зумовлюється особливістю страхових правовідносин у сфері господарювання.

Щодо розуміння терміна «учасник страхової діяльності», то спираючись на системне тлумачення статей 2, 55 ГК України, останнім, у вузькому розумінні, можна визначити фізичних осіб або суб'єктів господарювання, що виступають стороною зобов'язальних страхових правовідносин та/або надають страхову послугу.

Викладене дає змогу дійти висновку, що поняття учасника страхових правовідносин є ширшим за поняття суб'єкта страхової діяльності.

Визначення специфічних ознак учасників страхових правовідносин у сфері господарювання є можливим на підставі аналізу загальних ознак суб'єкта господарського права.

О. М. Вінник поділяє суб'єктів господарського права на: 1) учасників господарських відносин, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність; 2) суб'єктів організаційно-господарських повноважень, які здійснюють організацію та управління господарською діяльністю¹⁴³.

В. С. Щербина наводить примірний перелік суб'єктів господарського права, серед яких виокремлює: 1) суб'єктів господарювання; 2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією; 3) споживачі; 4) громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них

---

¹⁴² Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : моногр. / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – с. 10.

¹⁴³ Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – К. : Правова єдність, 2009. – с. 61–62.

організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності¹⁴⁴.

Дослідження правового становища суб'єктів страхової діяльності дає змогу на підставі наведених вище класифікацій видів суб'єктів господарського права визначити види основних учасників страхових правовідносин у сфері господарювання та угрупувати їх:

1) на суб'єктів страхової діяльності – страховиків (страхові компанії, філії страховиків-нерезидентів, товариства взаємного страхування, та осіб, які можуть набувати прав та обов'язків страховика у страхових правовідносинах у сфері господарювання);

2) на учасників страхових правовідносин у сфері господарювання: (страхувальники та особи, що можуть набувати прав та обов'язків страхувальників у страхових правовідносинах у сфері господарювання, страхові посередники);

3) на суб'єктів організаційно-господарських повноважень (Уповноважений орган у сфері нагляду за страховою діяльністю).

Для цілей цього дослідження нас цікавить правове становище виключно суб'єктів страхової діяльності.

З урахуванням реалізації страхових правовідносин на страховому ринку України можна говорити про різноманітність осіб, які можуть бути учасниками страхових правовідносин у сфері господарювання. Так, залежно від специфіки кожного конкретного страхового правовідношення його учасниками можуть бути: аварійні комісари, оцінювачі заподіяної шкоди або об'єкта страхування (сюрвейєри, аджастери, диспешери), банківські установи, лізингові компанії, консалтингові фірми тощо, яких слід віднести до учасників інфраструктури страхового ринку.

У межах цього дослідження ми не ставимо перед собою завдання надати вичерпну характеристику правового становища кожного із зазначених учасників страхових правовідносин у сфері господарювання. Головним завданням в цій частині є здійснення комплексного системного аналізу правового становища *основних* учасників страхової діяльності у сфері господарювання, серед яких, з урахуванням специфіки страхових правовідносин, виділяємо:

- страховиків (зокрема, розглянемо страхові компанії);
- філії страховиків-нерезидентів¹⁴⁵;

---

¹⁴⁴ Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – К. : Правова єдність, 2009. – с. 9.

- товариства взаємного страхування.

Викладена класифікація учасників страхових правовідносин у сфері господарювання дає змогу сформулювати пропозиції щодо доповнення ст. 353 ГК України частиною четвертою такого змісту:

«Учасниками страхових правовідносин у сфері господарювання можуть виступати страховики (страхові компанії, філії страховиків-нерезидентів, товариства взаємного страхування), страхувальники (суб'єкти господарювання та фізичні особи), страхові посередники (страхові агенти, страхові брокери), треті особи, на користь яких укладається договір страхування, треті особи, що можуть набувати прав страховика у страхових правовідносинах, уповноважений орган у сфері нагляду за страховою діяльністю».

Страхові компанії (страхові організації). Обов'язковою умовою нормального функціонування страхового ринку є наявність учасників страхової діяльності, які у змозі задовольнити виникаючі потреби у страховому захисті на професійній основі.

Головними спеціалізованими учасниками страхової діяльності є страхові компанії, оскільки саме вони мають основним призначенням надання страхових послуг, приймаючи на страхування ризики, пов'язані з інтересами інших осіб, зобов'язуючись за договором добровільного страхування або в силу закону (на підставі полісу обов'язкового страхування) компенсувати певній особі майбутні ймовірні збитки або виплатити страхову суму (відшкодування) при настанні страхового випадку.

Поняття страхової компанії чинне законодавство України не містить. Натомість оперує поняттям «страховик», яке є узагальнюючим для таких видів учасників страхових правовідносин, що безпосередньо здійснюють страхову діяльність: 1) страхові компанії (організації); 2) філії страховиків – нерезидентів; 3) товариства взаємного страхування.

Кожному із зазначених видів учасників притаманні власні функції на ринку страхових послуг та особливості правового становища, що зумовлено своєрідністю професійної страхової діяльності. З огляду на це, позначення одним терміном таких різних учасників страхової діяльності не є доцільним.

З метою більшої юридичної чіткості, уникнення підміни хоч і пов'язаних між собою, але різних юридичних явищ, позначених

---

¹⁴⁵ Особливості правового становища філій страховиків-нерезидентів розглянуто на стор. 157-163 цієї роботи.

одним терміном, вважаємо за доцільне використання терміна «страхова компанія» для позначення згаданих вище організацій-страховиків. Це відповідає і світовій практиці, і певною мірою практиці страхової діяльності в Україні.

Більше того, цей термін іноді використовує сам законодавець без будь-яких пояснень. Наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 року передбачає створення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта»¹⁴⁶ шляхом перетворення Української державної страхової комерційної організації на відкрите акціонерне товариство.

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у п. 1 ст. 1 визнає страхові компанії як один із видів фінансових установ.

Податковий кодекс України згадує страхові компанії серед суб'єктів господарювання, які не можуть бути платниками єдиного податку (п. 291.5).

З огляду на викладене вище існує необхідність визначення і законодавчого закріплення поняття «страхова компанія».

Науково обгрунтоване поняття «страхова компанія» можна визначити спираючись на легальні ознаки такого учасника страхової діяльності, які визначені законодавством. Вважаємо за доцільне розглядати ознаки страхових компаній на підставі класифікації загальних ознак суб'єктів господарювання, які виробила доктрина господарського права, з урахуванням специфіки місця і функцій страхових компаній у страхових правовідносинах у сфері господарювання.

Аналіз законодавства та узагальнення результатів наукових досліджень дає змогу віднести до таких ознак (елементів правового статусу) страхової компанії як учасника страхових правовідносин у сфері господарювання наступні:

- *безпосереднє здійснення страхової діяльності з надання страхових послуг з метою захисту майнових інтересів страхувальників та отримання прибутку.*

За результатами проведеного дослідження вказаної категорії можна дійти таких висновків:

- найбільш ефективно потреби у страховому захисті майнових інтересів суб'єктів господарювання в умовах ринку можуть бути

---

¹⁴⁶ Про створення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 року № 709 / Урядовий кур'єр. – 1993. – № 138. – 14 вересня.

задоволені за допомогою страхової діяльності, тобто професійної діяльності страхових організацій (компаній), яка спрямована на формування страхового фонду, що створюється за рахунок великого кола його учасників (страхувальників);

- призначенням господарської страхової діяльності є задоволення потреб суб'єктів господарювання, в основі яких лежить захист їх майнових інтересів від негативного впливу ризиків за рахунок грошових (страхових) фондів, що формуються шляхом сплати зацікавленими особами (фізичними особами, суб'єктами господарювання) страхових платежів (страхових внесків, страхових премій);

- страхову діяльність, залежно від мети її здійснення, можна класифікувати на два види: 1) господарська страхова комерційна діяльність (підприємництво), яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку; 2) господарська страхова некомерційна діяльність, що може здійснюватись і без зазначеної мети;

- специфіка страхової діяльності доводить, що вона є особливим видом господарської діяльності, її результати реалізуються як товар на страховому ринку. Страхові організації (страхові компанії, перестрахові компанії) здійснюють вказану діяльність постійно і на професійній основі для задоволення майнових інтересів інших членів суспільства з головною метою – отримання прибутку від операцій, які вони проводять, тобто від надання страхових послуг.

Наведені особливості страхової діяльності дали змогу сформулювати її доктринальне поняття: «*страхова діяльність*» – це врегульована нормами права, здійснювана на підставі ліцензії господарська діяльність суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням *страхових послуг* юридичним особам або фізичним особам (страхувальникам) за рахунок грошових фондів (страхових резервів), які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів, щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), з метою отримання прибутку.

Здійснюється страхова діяльність будь-якого виду шляхом надання страхової послуги, яку слід розуміти як діяльність суб'єктів господарювання щодо задоволення потреб учасників страхових правовідносин у сфері господарювання (як страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів, за рахунок грошових коштів, які

формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів на підставі закону або договору страхування;

– *вид та організаційно-правова форма*. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є: фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – страховики-резиденти); зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до цього Закону та законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – філії страховиків-нерезидентів).

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у п. 1 ст. 1 визначає, що фінансова установа – це *юридична особа*, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку.

До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, *страхові компанії*, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Щодо організаційно-правових форм страхових компаній, то слід вказати, що законодавцем були обрані такі організаційно-правові форми створення організацій-страховиків, які припускають додаткову відповідальність учасників за зобов'язаннями страхової компанії повністю або у частках, пропорційно внескам до статутного капіталу товариства, особистим майном (за винятком акціонерного товариства)¹⁴⁷.

---

¹⁴⁷ Федоров Д. Правове регулювання підприємницької страхової діяльності / Д. Федоров // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – № 5. – с. 27.

Перспектива розвитку законодавства України у вказаній частині іде шляхом того, що страховики (крім філій страховиків-нерезидентів) можуть бути створені *виключно у формі акціонерних товариств*. Вказана норма повністю відповідає вимогам європейських Директив, зокрема Директиві Європейського Парламенту та Ради 2002/83/ЄС від 5 листопада 2002 року щодо страхування життя¹⁴⁸;

- *порядок утворення (набуття статусу) і державної реєстрації та ліцензування*. Порядок створення страхової компанії залежить головним чином від організаційно-правової форми, яку учасники обрали для її діяльності.

Державна реєстрація страхових компаній є обов'язковою правовою дією, внаслідок якої вони отримують права юридичної особи і включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Порядок страхових компаній відповідно до чинного законодавства є загальним.

Виконання всіх вимог законодавства щодо створення та реєстрації страхових організацій (компаній) є лише першим кроком для початку здійснення ними страхової діяльності. Наступним кроком у вказаному напрямі є отримання ліцензій на здійснення страхової діяльності на території України.

Спеціальними законами, що врегульовують особливості ліцензування страхової діяльності, виступають Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та Закон України «Про страхування». Серед підзаконних актів слід відзначити Ліцензійні умови провадження страхової діяльності, затверджені Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року № 40. Згідно із зазначеними Ліцензійними умовами відповідно до вимог нормативно-правових актів України щодо страхування Уповноважений орган видає фінансовим установам ліцензію на проведення певного виду страхування, визначеного статтями 6, 7 Закону України «Про страхування»;

- *правовий режим майна страхової компанії та звернення на нього стягнень кредиторів*. Під правовим режимом майна господарської організації розуміють встановлену правовими нормами структуру майна, порядок його формування (придбання), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів.

---

¹⁴⁸ Про страхування життя : Директива Європейського Парламенту та Ради 2002/83/ЄС від 5 листопада 2002 року щодо / Official Journal. – L 345. – 19.12.2002. – С. 1.

Залежно від економічної ролі у здійсненні вказаної діяльності майно будь-якої господарської організації поділяється на різні фонди, тобто групи однорідних за економічними ознаками матеріальних цінностей та/або грошових коштів, що мають спільне цільове призначення і підпорядковуються встановленому для кожної з цих груп особливому правовому режиму¹⁴⁹.

Майнові фонди, які створюють господарські організації, можна поділити на: 1) універсальні (загальні для всіх); 2) спеціальні, існування яких викликане специфікою діяльності господарських організацій певного виду і які притаманні організаціям цього виду.

Універсальними вважаються фонди, наявність яких притаманна для всіх суб'єктів господарювання (основні фонди та оборотні активи), та такі, що є обов'язковими для суб'єктів господарювання певних організаційно-правових форм (наприклад, обов'язкова наявність резервного (страхового) фонду для господарських товариств).

Коло спеціальних фондів тієї чи іншої організації визначається законодавством, що регулює здійснювану нею господарську діяльність.

Визначальну роль у майновому статусі страхової компанії відіграє статутний капітал, який являє собою мінімальний розмір майна цієї організації, яке гарантує інтереси її кредиторів і не може бути меншим визначеної законом суми.

Відповідно до ст. 30 Закону України «Про страхування» мінімальний розмір статутного капіталу страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страховика, який займається страхуванням життя, – 10 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України. Стаття 2 вказаного Закону встановлює, що при створенні страховика або збільшенні зареєстрованого статутного капіталу статутний капітал повинен бути сплачений виключно в грошовій формі. Дозволяється формування статутного капіталу страховика цінними паперами, що випускаються державою, за їх номінальною вартістю, але не більше 25 відсотків загального розміру статутного капіталу, в порядку, визначеному спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю (далі – Уповноважений орган).

---

¹⁴⁹ Щербина В. С. Господарське право України : навч. посіб. – К. : Атіка, 1999. – с. 85.

Вказаний порядок встановлено Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг «Про порядок формування статутного капіталу страховика цінними паперами» № 124 від 13 листопада 2003 року¹⁵⁰, відповідно до якого, цінними паперами визначені лише державні облігації України за їх номінальною вартістю.

Закон України «Про страхування» забороняє використовувати для формування статутного капіталу векселі, кошти страхових резервів, а також кошти, одержані в кредит, позику та під заставу, і вносити нематеріальні активи.

До спеціальних фондів страхової компанії належать страхові резерви, резерви для фінансування заходів щодо попередження нещасних випадків, втрати або пошкодження застрахованого майна, а також інші фонди, що є необхідними для здійснення страхової діяльності.

Фінансову надійність страхової компанії забезпечує достатність страхових резервів, які відображають обсяг страхових зобов'язань за укладеними договорами страхування і утворюються з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань залежно від видів страхування (перестрахування).

Основним джерелом формування страхових резервів виступають страхові платежі та доходи від інвестиційної діяльності страхової компанії.

Правила формування, розміщення та обліку страхових резервів встановлюються на основі ст. 31 Закону України «Про страхування» Уповноваженим органом.

Юридична категорія «правовий режим майна страхової компанії», окрім розглянутих вище, вміщує в себе питання щодо порядку розподілу майна при ліквідації зазначених суб'єктів, а також звернення на нього стягнення кредиторів.

З огляду на зміну правового регулювання питання порядку розрахунків по боргах страхової компанії перед кредиторами-страхувальниками необхідно звернути окрему увагу на норми Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або

---

¹⁵⁰ Про порядок формування статутного капіталу страховика цінними паперами : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 13 листопада 2003 року № 124 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 48. – Ст. 2550.

визнання його банкрутом»¹⁵¹. Вказаний закон встановлює загальну та спеціальну черговості задоволення вимог кредиторів-страхувальників у разі визнання страхової компанії банкрутом.

Пункт в¹ пп. 1 п. 1 ч. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначає, що вимоги кредиторів за договорами страхування задовольняються у першу чергу (загальна черговість). Проте ст. 45 зазначеного Закону фактично встановлює спеціальну черговість задоволення вимог кредиторів-страхувальників.

Вказані положення законодавства України про банкрутство відповідають вимогам європейських Директив. Директива 2001/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про реорганізацію та ліквідацію страхових підприємств» від 19 березня 2001 року¹⁵² встановлює два можливих методи задоволення вимог кредиторів страхувальників: 1) держави-члени можуть обирати між наданням страховим вимогам абсолютної пріоритетності перед усіма іншими вимогами щодо активів, що представляють технічні резерви; 2) чи наданням страховим вимогам особливої черговості, якій можуть передувати лише вимоги по заробітній платі, соціальному забезпеченню, податкам та правам «*inrem*» над усіма активами страхового підприємства.

Жоден із двох методів, що передбачає ця Директива, не перешкоджає державі-члену встановити черговість між різними категоріями страхових вимог.

Два можливих методи підходу до страхових вимог розглядаються як еквівалентні по суті. Перший метод забезпечує, що активи, які представляють технічні резерви, впливають на страхові вимоги, другий метод забезпечує, що страхові вимоги займають таке місце в черговості кредиторів, які впливають не лише на активи, що представляють технічні резерви, а й на всі активи страхового підприємства.

З огляду на викладене можна стверджувати, що положення Директиви 2001/17/ЄС враховані в законодавстві України в частині встановлення черговості вимог кредиторів-страхувальників:

---

¹⁵¹ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII / Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

¹⁵² Про реорганізацію та ліквідацію страхових підприємств : Директива 2001/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 березня 2001 року / ОВ L 110. – 20.04.2001. – С. 28.

– наявність господарської правосуб'єктності. В. С. Щербина визнає ознаку наявності господарської правосуб'єктності у суб'єкта господарювання як основної.

Сутність категорії «господарська правосуб'єктність» вдало визначила О. М. Вінник як визнані державою за певним суб'єктом господарських відносин можливості бути суб'єктом права (мати і здійснювати господарські права та обов'язки, відповідати за їх неналежне виконання і мати юридичну можливість захищати свої права та законні інтереси від можливих порушень); обсяг господарської правосуб'єктності учасників господарських відносин фіксується в законі та в установчих документах і залежить, зокрема, від правового титулу майна, виду та характеру діяльності¹⁵³.

Фактично, слід зазначити, що розглянуті ознаки страхових компаній як суб'єктів страхових правовідносин у сфері господарювання становлять зміст їх господарської правосуб'єктності.

Все викладене вище дозволяє сформулювати науково обгрунтоване поняття страхової компанії як учасника страхових правовідносин у сфері господарювання.

Страхова компанія як учасник страхових правовідносин у сфері господарювання – це фінансова установа, створена у встановленому законом порядку у формі господарського товариства, що здійснює страхову діяльність шляхом надання страхової послуги на підставі ліцензії, щодо захисту майнових інтересів заінтересованих осіб, має необхідне для цього майно і володіє господарською правосуб'єктністю відповідно до закону і установчих документів, з метою отримання прибутку.

Товариства взаємного страхування. Основні засади правового становища товариств взаємного страхування визначено Тимчасовим Положенням «Про товариство взаємного страхування», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 1997 року № 132 (Тимчасове положення). Проте системний аналіз норм вітчизняного законодавства, що регулюють діяльність товариств взаємного страхування, дає підстави стверджувати, що правове регулювання діяльності цих товариств укр. недосконале; часткове (з великими прогалинами), суперечливе і недостатньо узгоджене із суміжними правовими інститутами.

---

¹⁵³ Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – К. : Правова єдність, 2009. – с. 61.

Відповідно до п. 2 Тимчасового положення товариство взаємного страхування є юридичною особою-страховиком, що створюється відповідно до Закону України «Про страхування» з метою страхування ризиків членів цього товариства.

Законодавче закріплення положення того, що товариство взаємного страхування визнається юридичною особою, страховиком, свідчить, про те, що вимоги чинного законодавства України щодо створення, реєстрації, ліцензування, реорганізації та ліквідації страхових компаній повністю поширюються і на зазначені товариства.

З урахуванням того, що на відміну від традиційних господарських товариств, які діють задля отримання прибутку (ст. 1 Закону «Про господарські товариства»¹⁵⁴), товариства взаємного страхування «створюються ... з метою страхування ризиків членів товариства» (п. 2 Тимчасового положення), вони є: некомерційними господарськими організаціями, корпоративного, споживчого типу заснованими на членстві, і які за організаційно-правовою побудовою більш близькі до споживчих кооперативів ніж до господарських товариств.

Страхувальниками товариства взаємного страхування можуть бути його члени (засновники, учасники), які можуть бути як юридичними так і фізичними дієздатними особами.

Пункт 6 Тимчасового положення передбачає, що члени товариства укладають з ним договір страхування, в якому об'єкти страхування, страхові суми, порядок їх виплати та порядок внесення страхових платежів визначаються з урахуванням особливостей кожного члена товариства.

У договорі страхування може передбачатися внесення одним з членів товариства повністю або частково платежів за інших членів.

Члени товариства на підтвердження приєднання до договору страхування отримують сертифікат, порядок видачі якого повинен встановлюватися органом державного нагляду за страховою діяльністю, але на сьогодні такого порядку ще не існує.

Слід зауважити, що із зазначеного вище випливає, що члени товариства взаємного страхування укладають з ним один договір «на всіх», в якому визначаються взаємні зобов'язання товариства і кожного з його членів, при цьому обов'язки одного можуть бути покладені на іншого, але дані положення суперечать сутності договору страхування, який є письмовою угодою між

---

¹⁵⁴ Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII / Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 628.

страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору (ст. 15 Закону «Про страхування»).

Тобто, на думку фахівців, положення п. 6 відображають функції установчого договору з урахуванням особливостей призначення (мети діяльності) товариств взаємного страхування, а не договору страхування. Як вважає дослідник страхової справи Ю. Б. Фогельсон, в даному разі між товариством взаємного страхування і його членом, виникає страхове зобов'язання не на підставі договору страхування, а з інших підстав – установчих документів товариства¹⁵⁵.

Відповідно до п. 8 Тимчасового положення товариство формує загальні страхові резерви для виплати ним майбутніх страхових сум та страхових відшкодувань за зобов'язаннями всіх своїх членів.

Положення законодавства щодо формування товариствами взаємного страхування загальних страхових резервів породжує проблему інвестиційної діяльності зазначених товариств.

Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» одним із елементів предмета безпосередньої діяльності страховиків виступає фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів з урахуванням їх безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості (ст. 31 Закону «Про страхування») та їх управлінням, тобто інвестиційна діяльність.

Зважаючи на особливість правової природи товариств взаємного страхування загальні положення нормативних актів, що регулюють спрямованість інвестиційної діяльності страховиків не прийнятні для товариств взаємного страхування.

Справа в тому, що один страховий випадок спроможний завдати матеріальних збитків великих розмірів всім членам товариства взаємного страхування (всій галузі), і, як наслідок, товариство, за таких умов, повинно швидко і в повному обсязі виконати взяті на себе зобов'язання перед страхувальниками.

---

¹⁵⁵ Фогельсон Ю. Б. Комментарий к страховому законодательству / Ю. Б. Фогельсон. – М. : Юрист, 1999. – с. 203.

Виконати зобов'язання товариство має змогу лише за умови інвестування коштів страхових резервів у короткострокове кредитування, яке спроможне приносити постійний і стабільний прибуток.

Отже, інвестиційна діяльність товариств взаємного страхування потребує спеціального регулювання з урахуванням подібних ситуацій.

Зокрема, має бути визначено, в активи яких категорій, в якому обсязі і на який строк товариства взаємного страхування можуть інвестувати кошти страхових резервів.

Після виплати страхової суми або страхового відшкодування розмір резерву повинен бути відновлений і відповідати страховим зобов'язанням. Товариство взаємного страхування у порядку, встановленому договором, забезпечує внесення додаткових платежів своїми членами для відновлення розміру резерву.

Страховий платіж члена товариства на кожну конкретну дату його внесення може не відповідати страховому ризику цього члена за умови, що сума загальних внесків усіх членів товариства забезпечує можливість створення необхідних страхових резервів, що відповідають загальним зобов'язанням товариства взаємного страхування.

Рішення про розмір та терміни сплати страхового внеску кожного окремого члена товариства визначається у порядку, встановленому керівним органом товариства взаємного страхування залежно від фінансового становища кожного члена товариства відповідно до умов, визначених в укладеному між членами товариства та товариством взаємного страхування договорі.

Відповідно до п. 9 Тимчасового Положення умови виходу з товариства взаємного страхування передбачаються у його установчих документах. Кожному члену товариства у разі його виходу із товариства повертається частина його внеску на умовах, передбачених статтею 28 Закону України «Про страхування» відповідно до якої у разі дострокового припинення дії договору страхування за вимогою страхувальника страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування. Якщо вимога страхувальника обумовлена порушенням страховиком умов договору страхування, то останній повертає страхувальнику сплачені ним страхові платежі повністю.

При достроковому припиненні дії договору страхування за вимогою страховика страхувальнику повертаються повністю сплачені ним страхові платежі. Якщо вимога страховика зумовлена не виконанням страхувальником умов договору страхування, то страховик повертає страхувальнику страхові платежі за час дії договору з вирахуванням витрат на ведення справи, визначеної нормативом у розмірі страхового тарифу, виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування.

Наведені положення потребують певної критики, оскільки неможливо зводити учасника господарського товариства до традиційного страхувальника. При виході з товариства взаємного страхування його учасник повинен отримувати частину майна даного товариства, як учасник будь-якого господарського товариства відповідного виду.

У разі ліквідації одного із страхувальників – члена товариства або його виходу із складу цього товариства договір між іншими його членами не втрачає чинності (п. 6 Тимчасового положення).

Розглянуті ознаки правового становища товариств взаємного страхування дають підстави для визначення цілісного, науково-обґрунтованого поняття «товариство взаємного страхування»:

Товариство взаємного страхування – це господарське товариство, створене у встановленому законом порядку, що здійснює господарську діяльність, як правило, на безприбутковій основі у вигляді надання страхових послуг з метою страхового захисту майнових інтересів своїх членів на підставі відповідної ліцензії, яке має необхідне для цього майно згідно з чинним законодавством і володіє господарською правосуб'єктністю відповідно до закону та установчих документів.

Проведений аналіз норм права, що регулюють діяльність товариств взаємного страхування, дає підстави стверджувати, що правове регулювання діяльності цих товариств вкрай недосконале; часткове (з великими прогалинами), суперечливе і недостатньо узгоджене із суміжними правовими інститутами. Такої позиції дотримується і законодавець з огляду на прийняття Міністерством Фінансів України Наказу від 3 квітня 2001 року № 161 «Про затвердження заходів щодо сприяння розвитку кредитних спілок, кооперативних банків і товариств для взаємного страхування»¹⁵⁶.

---

¹⁵⁶ Про затвердження заходів щодо сприяння розвитку кредитних спілок, кооперативних банків і товариств для взаємного страхування : Наказ Міністерства

На сьогодні в Україні не діє жодне товариство взаємного страхування не зважаючи на переваги розглянутої форми організації страхової справи¹⁵⁷. Очевидно, що відсутність товариств взаємного страхування в Україні значною мірою обумовлена цілковитою невизначеністю їхнього правового становища, відсутністю чіткого правового регулювання основних питань їхнього створення, організації, ліцензування, формування страхових резервів, реорганізації та ліквідації¹⁵⁸.

Проте за прогнозами спеціалістів, в Україні товариства взаємного страхування можуть із часом набути помітного розвитку. Найсприятливіші умови для їх поширення слід очікувати в сільському господарстві (захист фермерських господарств), у малому промисловому і торгівельному бізнесі¹⁵⁹, за умов відродженням нормального страхового ринку та розвитку відповідної нормативної бази.

Особливістю страхової діяльності будь-якого виду (страхової комерційної та страхової некомерційної) є поєднання приватних і публічних ознак, які реалізуються при її безпосередньому здійсненні, і виявляється, зокрема: 1) при укладанні договорів добровільного страхування і при проведенні обов'язкових видів страхування, що здійснюється на підставі прямої вказівки закону; 2) у процесі процедури державної реєстрації страховиків, яка є обов'язковою дією, внаслідок якої вони отримують права юридичної особи; 3) у процесі процедури ліцензування страхової діяльності; 4) у наявності в державі системи органів державного нагляду за страховою діяльністю.

Фінансів України від 3 квітня 2001 року №161 / Інформаційно-правова система ЛІГА:ЕЛІТ.

¹⁵⁷ У єдиного створеного за часів незалежної України товариства взаємного страхування була вилучена ліцензія на підставі Розпорядження Держфінпослуг від 18.03.2004 № 163 «Про схвалення рішення про відкликання ліцензії на здійснення страхової діяльності та вилучення з Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України ЗАТ взаємного страхування «Наша справа» у зв'язку з невиконанням товариством вимог пункту 3 Прикінцевих положень Закону України «Про страхування» щодо сформування статутного фонду в розмірі 500 тис. ЄВРО.

¹⁵⁸ Слід зазначити що, історія створення і існування товариств взаємного страхування на терені сучасної України бере свій початок з жовтня 1899 року, коли в м. Одеса було створено перше товариство взаємного страхування «Одесское общество взаимного страхования фабрикантов и ремесленников от несчастных случаев с их рабочими и служащими» [Ермилов В. История и перспектива страхования от несчастных случаев (медицинский аспект) // Финансовые услуги. – 1998. – №5-6. – с. 66.]

¹⁵⁹ Страхування / [під ред. С. С. Осадець]. – К. : КНЕУ, 1998. – с. 82.

В контексті питання що розглядається, слід дослідити особливості правового становища осіб, які *можуть набувати прав страховиків у страхових правовідносинах*. Прикладом такого випадку може слугувати норма законодавства, яка визначає правове становище Моторного (транспортного) страхового бюро України (далі – МТСБУ) у правовідносинах із обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Правовий статус МТСБУ визначено ст. 39 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»¹⁶⁰. Вказана норма визначає, що МТСБУ є єдиним об'єднанням страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам. Участь страховиків у МТСБУ є умовою здійснення діяльності щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Згідно з п. 39.2 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» основними завданнями МТСБУ, зокрема, є: здійснення виплат із централізованих страхових резервних фондів компенсацій та відшкодувань на умовах, передбачених цим Законом; управління централізованими страховими резервними фондами, що створюються при МТСБУ для забезпечення виконання покладених на нього функцій; забезпечення членства України в міжнародній системі автомобільного страхування «Зелена картка» та виконання загальновизнаних зобов'язань перед уповноваженими організаціями інших країн – членів цієї системи.

Зміни, внесені до зазначеного нормативного акту Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 5090-VI від 5 липня 2012 року¹⁶¹, поклали на МТСБУ повноваження щодо здійснення регламентних виплат із централізованих страхових резервних фондів МТСБУ. Так, МТСБУ за

---

¹⁶⁰ Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 1 липня 2004 року №1961-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

¹⁶¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 5 липня 2012 року № 5090-VI / Офіційний вісник України. – 2012. – № 58. – Ст. 2319.

рахунок коштів фонду страхових гарантій відшкодовує шкоду на умовах, визначених цим Законом, у разі її заподіяння: власниками транспортних засобів, якщо такі власники надали відповідним уповноваженим органам інших країн страховий сертифікат «Зелена картка», виданий від імені страховиків – членів МТСБУ, та за умови, що такий страховик не відшкодував шкоду; транспортним засобом, зареєстрованим в іншій країні, щодо якого був виданий іноземний страховий сертифікат «Зелена картка», що діяв на день дорожньо-транспортної пригоди на території України. Така регламентна виплата здійснюється на умовах та в обсягах, встановлених законодавством про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та принципами взаємного врегулювання шкоди на території країн – членів міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена картка».

До набуття чинності вказаними змінами обов'язок щодо відшкодування завданої шкоди, в тому числі й за полісами автострахування «Зелена картка», покладався на страховиків – повних членів МТСБУ, які безпосередньо виступали страховиками у таких правовідносинах.

Вказане відповідало і загальній концепції страхового законодавства. Адже відповідно до ст. 8 Закону України «Про страхування» у разі настання страхового випадку (як події, передбаченої договором страхування або законодавством, що відбулася) виникає *обов'язок страховика* здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Крім того, такий обов'язок прямо передбачений ст. 20 вказаного Закону. Відповідно до п. 2 ч. 1 зазначеної норми протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, *страховик зобов'язаний* вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати або страхового відшкодування страхувальнику. Пункт 3 ст. 20 Закону України «Про страхування» встановлює *обов'язок страховика* при настанні страхового випадку здійснити страхову виплату або виплату страхового відшкодування у передбачений договором строк.

Підхід законодавця щодо врегулювання питання стосовно здійснення страхових виплат саме страховиками повністю відповідав головній ідеї страхової діяльності як діяльності щодо надання страхових послуг, тобто професійної діяльності суб'єктів господарювання по задоволенню потреб учасників страхових

правовідносин у сфері господарювання (як страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів, за рахунок грошових коштів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів на підставі закону або договору страхування. Зрозуміло, що захист майнових інтересів страхувальників (застрахованих, вигодонабувачів, інших третіх осіб) у страхових правовідносинах знаходить свою реалізацію шляхом здійснення страховиком страхових виплат.

Проте ситуація, що виникла на ринку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у зв'язку зі стрімким зростанням неплатоспроможності страховиків – членів МТСБУ, які мали значну частку ринку¹⁶², змусила законодавця віддати функції страховика щодо виплати страхового відшкодування об'єднанню страховиків, яке відповідно до ст. 13 Закону України «Про страхування» не може займатися страховою діяльністю. Чим викликала до життя правову колізію між ч. 1 ст. 13 Закону України «Про страхування» та пп. 41.3, 41.4 ст. 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

---

¹⁶² Романишин В. Два мільярди виплат потерпілим – знак якості ринку обов'язкового страхування відповідальності автовласників // Финансовые услуги. – № 3–4. – 2010. – с. 4.

ГЛАВА 2.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕСТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

---

§ 1. Поняття та ознаки перестрахової діяльності

У сучасних умовах господарювання найбільш ефективним механізмом захисту від об'єктивно існуючих ризиків, які виникають як у сфері господарювання, так і в приватному житті, виступає страхування. Його основним завданням є відшкодування страхувальникам (фізичним та юридичним особам, які звертаються за страховим захистом), заподіяних збитків та втрат, які виникають внаслідок дії несприятливих факторів і негативних впливів певних чинників. Саме з огляду на це, страхування виконує надзвичайно важливу (головну) функцію – забезпечення захисту майнових інтересів страхувальників. Разом із тим, страхування виконує й інші, не менш важливі, функції: забезпечення безперервності процесу виробництва і відшкодування збитків суб'єктів господарювання за рахунок коштів страхових резервів, без залучення державних ресурсів; мінімізації можливого збитку при настанні страхового випадку; підвищення ролі страхової галузі у забезпеченні довгострокових інвестицій до економіки держави¹⁶³. Відтак, страхування не лише захищає майнові інтереси страхувальників, але й забезпечує фінансову стабільність економічної системи держави, що безпосередньо впливає на економічну безпеку держави в цілому.

Досягти реалізації вищевказаних функцій страхування можливо лише за наявності в країні надійного ринку страхових послуг, на якому виконання страховиками прийнятих на себе зобов'язань перед страхувальниками відбувається безконфліктно, у визначені законом та/або договором страхування строки та в повному обсязі. Проте, сучасні економіко-політичні реалії, які породжують виникнення нових ризиків – масштабних, унікальних, вартісних та всеохоплюючих, – обумовлюють

---

¹⁶³ Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини в сфері господарювання : проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин, 2013. – С. 39, 131.

потребу пошуку страховими компаніями, які приймають такі ризики у страхування, додаткових фінансових можливостей для їх утримання (забезпечення), якісного покриття¹⁶⁴ та збереження при цьому власної фінансової стійкості¹⁶⁵. На сьогодні у світі одним із найбільш дієвих, багатофункціональних та раціональних механізмів, здатних забезпечити всі необхідні для цього умови, виступає *перестрахування*.

Саме за допомогою перестрахування страховики (перестраховики при здійсненні операцій із ретроцесії¹⁶⁶ (перестрахувальники)) мають можливість шляхом залучення грошових коштів інших страховиків та/або перестраховиків брати на страхування ризики, які перевищують їх фінансові можливості, та своєчасно і в повному обсязі відшкодовувати збитки у разі їх реалізації¹⁶⁷. Все це, в свою чергу, дозволяє страховій компанії розширювати коло споживачів страхових послуг та збільшувати обсяги страхових операцій¹⁶⁸, чим сприятиме ефективному здійсненню страхової діяльності.

Разом із тим, незважаючи на таке надважливе значення перестрахування та стрімкий розвиток перестрахового ринку, який спостерігається останнім часом у світовій та, зокрема, європейській практиці, появу нових видів перестрахових послуг та розширення їх географії, в сучасній українській правовій науці відсутнє комплексне дослідження даного правового інституту. Як наслідок, на доктринальному рівні досить багато проблем у сфері перестрахування залишаються недослідженими або дискусійними, а законодавча база з питань перестрахування є недостатньо розробленою і потребує вдосконалення¹⁶⁹ (мова про її модернізацію навіть не ведеться).

---

¹⁶⁴ Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 10.

¹⁶⁵ Ткаченко Н. В. Ринок перестрахування як важіль забезпечення фінансової стійкості страховиків / Н. В. Ткаченко. // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 119.

¹⁶⁶ Зауважимо, що перестрахування може здійснюватися з метою захисту майнових інтересів не лише страховиків, але й перестраховиків як споживачів перестрахових послуг.

¹⁶⁷ Бойко А. О. Перестрахування як механізм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – С., 2011. – С. 13.

¹⁶⁸ Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 10.

¹⁶⁹ Войцеховська І. М. Поняття і сутність перестрахування / І. М. Войцеховська. // Повітряне і космічне право. – 2015. – № 1 (34) – С. 110.

Перш за все, слід зазначити про відсутність єдиного підходу щодо визначення поняття «перестрахування» та його економіко-правової природи в сучасній економічній та правовій доктрині. Вчені-економісти в своїй переважній більшості притримуються позиції, відповідно до якої перестрахування виступає механізмом передачі всіх або частини ризиків страхувальників, прийнятого одним страховиком, до іншого страховика та/або перестраховика. Такий погляд на перестрахування знаходить своє підтвердження в працях багатьох відомих вітчизняних та іноземних фахівців у сфері страхування (О. О. Гвозденко¹⁷⁰, О. М. Залетов¹⁷¹, О. Д. Заруба¹⁷², В. В. Шахов¹⁷³, К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш¹⁷⁴) і впливає з «теорії переносу ризику», згідно з якою перестрахування визнається процесом дроблення відповідальності страховика за договором страхування з іншими страховими та/або перестраховими товариствами¹⁷⁵.

Деякі вчені-правники, визначаючи поняття перестрахування, притримуються аналогічної точки зору^{176 177}. Проте, не всі науковці у сфері права погоджуються із вказаним підходом. Зокрема, до протилежного висновку доходить К. Г. Семенова, зауважуючи, що визначення перестрахування як механізму передачі ризику страхувальника, прийнятого одним страховиком, іншій страховій та/або перестраховій компанії, є, з правової точки зору, некоректним. Перестрахування, про що вказує науковець, – це страхування більш високого порядку і являє собою ніщо інше, як страхування належного виконання договору страхування¹⁷⁸.

---

¹⁷⁰ Гвозденко А. А. Основы страхования: Учебник / А. А. Гвозденко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2003. – С. 27.

¹⁷¹ Залетов А. Н. Страхование в Украине / Под ред. О. А. Слюсаренко – К. : Beezone, Логос, 2002. – С. 253.

¹⁷² Заруба О. Д. Страхова справа / О. Д. Заруба. – К. : Товариство «Знання», 1998. – С. 151.

¹⁷³ Страхование / Под ред. Проф. Шахова В. В. – М. : Анкил, 2002. – С. 186.

¹⁷⁴ Шелехов К. В., Бігдаш В. Д. Страхування : Навч. посібник /К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш. – К. : МАУП, 1998. – С. 232.

¹⁷⁵ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 29.

¹⁷⁶ Исаев Н. О. Правовое регулирование договора перестрахования: проблемы теории и практики [Електронний ресурс] / Н. О. Исаев. – 2006. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1238609>.

¹⁷⁷ Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – М. : Статут, 2003. – С. 492.

¹⁷⁸ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 31.

О.І. Худяков також наголошує, що думка про те, що за допомогою перестраховування страховик (перестраховувальник) передає частину своїх зобов'язань перед страхувальником іншим страховикам/перестраховикам, є помилковою, що підтверджується положеннями чинного законодавства. Зокрема, ч. 2 ст. 987 Цивільного Кодексу України¹⁷⁹ (далі – ЦК України), а також ст. 12 Закону України «Про страхування»¹⁸⁰, згідно з якими відповідальність перед страхувальником за здійснення страхових виплат продовжує нести страховик в повному обсязі незалежно від укладання договору перестраховування.

Ми приєднуємося до вказаних висновків в частині того, що перестраховування не є механізмом передачі прийнятого страховиком ризику страхувальника до іншого страховика та/або перестраховика. Проте, на наш погляд, обґрунтування такого підходу має здійснюватися *на основі інших*, відмінних від висловлених вищезазначеними науковцями, *аргументів*. Зокрема, варто наголосити на тому, що страховики є суб'єктами підприємництва, які здійснюючи страхову діяльність не лише захищають від потенційно можливих ризиків інших суб'єктів (страхувальників), а й самі несуть підприємницькі ризики, тобто загрозу настання економічно негативних наслідків для власної господарської (підприємницької) діяльності¹⁸¹. Страховики, як правило, мають справу із непередбачуваними подіями і на власний ризик (як суб'єкти підприємництва) приймають ризики інших учасників економічних відносин. А отже, можна зробити висновок про підвищену ризиковість страхової діяльності (яка фактично має прояв у високій вірогідності понести підприємницькі ризики), що, в свою чергу, може позначитися на здатності її суб'єктів (страховиків) виконувати прийняті на себе страхові зобов'язання та зберігати при цьому стабільність свого фінансового становища. Все це породжує необхідність захисту майнових інтересів страховиків від відповідного ризику, що є *основною функцією перестраховування*.

Більше того, виконання такої функції відбувається у вже зовсім інших відносинах: перестраховики вступають у нові відносини – відносини перестраховування, а не у існуючі відносини страхування і

---

¹⁷⁹ Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.

¹⁸⁰ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

¹⁸¹ Войцеховська І. М. Поняття, види та класифікація підприємницького ризику / І. М. Войцеховська // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1 частина 2. – С. 88.

несуть відповідальність за виконання власних зобов'язань перед іншою стороною даних відносин – перестраховальниками (страховиками як споживачами перестрахових послуг). На нашу думку, за допомогою перестрахування забезпечується перестраховий захист майнових інтересів прямих страховиків, а не повторний страховий захист вже застрахованого майнового інтересу страхувальників у відносинах страхування.

Таким чином, на основі вищезазначеного, приходимо до висновку про те, що вступаючи у перестрахові відносини, перестраховальник передає у перестрахування власний ризик, а саме: ризик невиконання прийнятого на себе зобов'язання за договором страхування та можливості втрати при цьому сталості власного фінансового становища. З огляду на що, розглядати перестрахування як механізм передачі ризику страхувальника прийнятого одним страховиком до іншого страховика та/або перестраховика є вкрай необґрунтованим.

Більше того, на наш погляд, перестрахування виступає самостійним по відношенню до страхування правовим інститутом. Однак на сьогодні даний підхід залишається дискусійним, адже перестрахування як на законодавчому, так і науково-теоретичному рівні (в переважній більшості випадків) визнається вторинним, допоміжним та похідним від страхування. На підтвердження цьому можна навести дефініцію Закону України «Про страхування», де законодавець фактично визнає перестрахування частиною страхування. Так, ст. 12 даного Закону встановлено, що перестрахування – це страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно із законодавством країни, в якій він зареєстрований)¹⁸².

Проте, на наш погляд, перестрахування виконує такі особливі функції, які не дають можливості визнавати його різновидом страхування. Як вже було зазначено, *основною функцією перестрахування є забезпечення захисту специфічних майнових інтересів особливого суб'єкту – перестраховальника*, яка полягає у забезпеченні можливості виконання ним прийнятих на себе

---

¹⁸² Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

зобов'язань за договором страхування та збереженням при цьому стабільності його фінансового становища.

Також необхідність у перестрахованні виникає й у зв'язку з тим, що можливості страховиків з прийому на себе ризиків по страхуванню є об'єктивно обмеженими, що зумовлено фінансовим становищем останніх, а також вимогами чинного законодавства. Така вичерпність (обмеженість) фінансових ресурсів страхових компаній, в свою чергу, обмежує їх можливості по страхуванню великих ризиків¹⁸³. Виходячи з цього, перестраховання не лише забезпечує можливості перестраховувальників виконувати вже прийняті страхові зобов'язання та зберігати при цьому фінансову стабільність, але й дозволяє їм приймати на себе та бути впевненим у можливості виконання належним чином та в повному обсязі нових зобов'язань (незалежно від їх обсягу) перед страхувальниками в майбутньому.

З огляду на це, поряд із функцією захисту майнових інтересів перестраховувальників як споживачів перестрахових послуг перестраховання виконує й *функцію захисту майнових інтересів страхувальників* як споживачів страхових послуг. При цьому, варто наголосити, що за допомогою перестраховання безпосередній захист майнових інтересів страхувальників не відбувається, оскільки вони не є суб'єктами даних відносин і відповідно до чинного законодавства обов'язок виконання зобов'язань перед якими покладено повністю на страховика, незалежно від укладання договору перестраховання.

Крім того, перестраховання сприяє створенню належних умов для провадження страхової діяльності. Так, звертаючись за перестраховим захистом страхові компанії можуть продовжувати стабільно та ефективно здійснювати власну діяльність, не припиняючи її, а саме: надавати якісні послуги та отримувати від цього прибуток. А отже, перестраховання виконує ще одну надзвичайно важливу та притаманну виключно йому функцію – *формування надійного ринку страхових послуг*, що для нашої держави є надзвичайно актуальним.

Таким чином, перестраховання виконує наступні особливі функції:

- 1) забезпечення захисту майнових інтересів перестраховувальників (шляхом забезпечення можливості виконувати ними прийняті на себе страхові зобов'язання належним чином та в повному обсязі,

---

¹⁸³ Ключкова Е. Н. Договор перестрахования в российском гражданском праве : автореф. дисс. на соискание науч.степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Е. Н. Ключкова – М., 2009. – С. 3.

зберігаючи при цьому стабільність власного фінансового становища); 2) забезпечення опосередкованого захисту майнових інтересів страхувальників (шляхом створення для них додаткових гарантій виконання страховиками відповідних зобов'язань); 3) формування надійного ринку страхових послуг (шляхом створення умов для ефективного здійснення страхової діяльності). Зважаючи на що, слід зробити висновок про похідний, але не вторинний чи допоміжний характер перестрахування.

Поряд з проблемою визначення особливого характеру перестрахування також постає проблема визнання місця та ролі перестрахової діяльності в економічній системі держави як окремого виду підприємництва. Враховуючи те, що в переважній більшості вчені-економісти та вчені-правники розглядають перестрахування виключно різновидом страхування, відповідно, аналогічні висновки вони роблять стосовно перестрахової діяльності, розглядаючи її видом страхової діяльності.

Як зазначалося, чинне законодавство фактично визнає перестрахування частиною страхування. А тому, при регулюванні перестрахових операцій застосовуються загальні норми про страхову діяльність за окремими винятками. Наголошуємо, що не розрізняючи вказані види підприємницької діяльності, законодавець однаково підійшов до врегулювання порядку створення, в тому числі ліцензування, функціонування та припинення страхових та перестрахових компаній, державного нагляду за страховою та перестраховою діяльністю, договорів страхування і перестрахування тощо¹⁸⁴, що, на наш погляд, є помилковим.

На нашу думку, перестрахова діяльність є самостійним та особливим видом господарювання. Підтвердження такої позиції можна отримати виходячи з аналізу основних ознак, які характеризують будь-яку господарську діяльність, та виявлення їх особливого змісту, притаманного виключно перестраховій діяльності.

Так, згідно з визначенням, наведеним у ст. 3 Господарського кодексу України (далі – ГК України), під господарською діяльністю слід розуміти діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та

---

¹⁸⁴ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 41.

реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність¹⁸⁵. Відповідно, така діяльність характеризується наступними ознаками: 1) здійснюється особливими суб'єктами (господарську діяльність здійснюють суб'єкти господарювання) на професійних засадах; 2) її зміст полягає у виробництві продукції, виконанні робіт чи наданні послуг не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб; 3) її результати мають вартісний характер та реалізуються за плату, тобто функціонують як товар; 4) поєднує як приватні інтереси суб'єкта господарювання, так і публічні інтереси (держави, суспільства, значних прошарків населення тощо)^{186 187}.

Екстраполюючи вказані ознаки, що є характерними для будь-якого виду господарської діяльності, на перестрахову, з урахуванням специфіки, яка їй притаманна, перша ознака, яку необхідно проаналізувати – це *особливий суб'єктний склад*. Так, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про страхування» суб'єктами, які можуть здійснювати страхову діяльність, виступають страховики-резиденти, страховики-нерезиденти, а також філії страховиків-нерезидентів¹⁸⁸. А отже, з огляду на те, що предметом безпосередньої діяльності страховика може бути як страхування, так і перестраховування (ч. 16 ст. 2 Закону України «Про страхування»), слід зробити висновок, що зазначені суб'єкти поряд зі страховою можуть займатися й перестраховою діяльністю також. Разом із тим, в ст. 12 зазначеного Закону, де міститься визначення поняття перестраховування, суб'єктами, які забезпечують відповідний захист майнових інтересів перестраховувальників, визнаються не лише страховики, але й професійні перестраховики¹⁸⁹, виключним видом діяльності яких є надання перестрахових послуг.

Однак, попри існування двох категорій вищевказаних суб'єктів, які безпосередньо здійснюють перестрахову діяльність, чинне законодавство

---

¹⁸⁵ Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19 – 20, 21 – 22. – Ст. 144.

¹⁸⁶ Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – С. 9–10.

¹⁸⁷ Щербина В. С. Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. – 4-ге вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 14–15.

¹⁸⁸ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

¹⁸⁹ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

України фактично прирівнює їх між собою. Зокрема, вітчизняний законодавець не вбачає необхідності запровадження окремих порядків створення та функціонування національних страхових та перестрахових компаній та встановлення для останніх спеціальних, відмінних від загальних, критеріїв надання перестрахових послуг¹⁹⁰. При цьому, варто відзначити, що особливості здійснення перестрахової діяльності страховиками/перестраховиками-нерезидентами значною мірою врегульовані нормами вітчизняного законодавства¹⁹¹. Проте, незважаючи на це, переважну більшість вимог, які висуваються до даних суб'єктів, слід визнати такими, що обмежують свободу заснування діяльності та надання послуг у сфері перестраховування. Більше того, зазначені вимоги не проводять розмежування між страховими та перестраховими організаціями, однаковим чином стосуючись кожної із них.

У зв'язку з цим, сучасний стан нормативно-правового регулювання відповідної сфери в Україні не відповідає практиці, яка існує на вже сформованому в більшості країнах ЄС ринку перестрахових послуг. Так, міжнародний досвід здебільшого доводить необхідність відмінного регулювання страхової та перестрахової діяльності¹⁹², а також необхідність існування окремих вимог до спеціалізованих перестрахових організацій¹⁹³ з огляду на відмінності елементів їх правового статусу¹⁹⁴.

Ще однією із ознак, яка дає можливість встановити специфіку перестрахової діяльності, є визначення її *змісту*. Так, змістом будь-якої господарської діяльності, виходячи із легального визначення, є виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг¹⁹⁵. Відповідно, змістом перестрахової діяльності, на нашу

---

¹⁹⁰ Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року № 40 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – Ст. 2047.

¹⁹¹ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 38–39.

¹⁹² Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини в сфері господарювання : проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин, 2013. – С. 186.

¹⁹³ Про перестраховування : Директива 2005/68/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року / Official Journal. – L 323. – 12.09.2005. – С. 1–50.

¹⁹⁴ Детально дане питання розглянуто в § 2.

¹⁹⁵ Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19 – 20, 21 – 22. – Ст. 144.

думку, є надання притаманних виключно їй послуг, а саме: перестрахових. Л. В. Супрун також переконана в тому, що перестрахова діяльність є особливим видом господарської діяльності, оскільки вона полягає у наданні специфічних перестрахових послуг, що здійснюються за плату, постійно і на професійній основі¹⁹⁶.

Однак, вітчизняний законодавець не визнає перестрахові послуги самостійним видом послуг та відносить їх до складу страхових. Так, ст. 2 Закону України «Про страхування» передбачено, що предметом безпосередньої діяльності страховика може бути виключно страхування, перестраховування та фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів. Разом із тим, визначення поняття перестраховування у ст. 12 зазначеного Закону розкривається через категорію страхування. З огляду на що, надаючи вичерпний перелік фінансових послуг п. 9 ст. 4 Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» не виокремлює перестрахові послуги як їх окремий різновид та відносить до їх складу лише послуги у сфері страхування¹⁹⁷.

Таким чином, вищевикладене дає підстави стверджувати, що перестрахові послуги хоча й не включені до відповідного переліку, але все ж таки є фінансовими, проте виключно як один із видів послуг у сфері страхування. Такий підхід, на наше переконання, є помилковим. У зв'язку з цим, виникає необхідність визначення поняття «перестрахова послуга», а також її відмежування від страхових послуг.

Насамперед, слід відзначити, що на сьогоднішній день як в економічній, так і юридичній літературі відсутній єдиний підхід щодо розуміння змісту послуг. Більшість науковців надають власні визначення даного поняття. Однак, найбільшого поширення в господарсько-правій науці набув підхід, відповідно до якого послуги визнаються діяльністю (як сукупністю дій), яка спрямована на задоволення будь-яких потреб особи і не має уречевленого результату¹⁹⁸. Погоджуючись із зазначеним визначенням, пропонуємо розуміти під *перестраховою послугою* дії

---

¹⁹⁶ Супрун Л. Юридична природа договору перестраховування / Л. Супрун // Право України. – 2005. – № 2. – С. 102.

¹⁹⁷ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

¹⁹⁸ Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій [Електронний ресурс] / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2009. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/230-tsuv-pravo/14859>.

перестраховиків, які здійснюються з метою задоволення особливих потреб перестраховальників.

Н. Б. Пацурія відзначає, що будь-яка послуга, в тому числі і страхова, досягає найбільшого ефекту в суспільстві тільки за наявності попиту і пропозиції на неї. Тобто за наявності ринку певних послуг. На думку автора, механізм нормального функціонування ринку страхових послуг припускає, з одного боку, процес формування специфічних страхових потреб, а з іншого – організовану систему по їх задоволенню¹⁹⁹.

Аналогічні висновки також можна зробити й по відношенню до перестрахових послуг. Зокрема, вважаємо, що їх існування як окремого виду послуг, насамперед, обумовлено наявністю специфічних перестрахових потреб, які задовольняються на відповідному перестраховому ринку.

Загалом, в науковій літературі термін «потреба» досить часто використовується для визначення поняття «інтерес», що, на наш погляд, є цілком справедливим. Так, на думку В. І. Приписного, інтерес є відображенням суб'єктивно існуючих потреб²⁰⁰. Разом із тим, варто приєднатися до позиції науковців^{201 202}, на думку яких потреба не лише визначає, а й «...породжує інтерес, стаючи його змістом»²⁰³.

А отже, перестрахова потреба нерозривно пов'язана із перестраховим інтересом. У зв'язку із цим, також виникає необхідність у розмежуванні страхового та перестрахового інтересу.

При цьому, слід відзначити, що в юридичній літературі питання страхового інтересу є досить дискусійним. Деякі науковці, відносять страховий інтерес до предмету страхування, інші ж, в свої переважній більшості, – до об'єкту. Зокрема, В. І. Серебровський обґрунтовує

---

¹⁹⁹ Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н. Б. Пацурія. – К., 2000. – С. 31.

²⁰⁰ Приписнов В. И. Механизм действия социальных законов и субъективный фактор / В. И. Приписнов. – Д. : Ирфон, 1972. – С. 9.

²⁰¹ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М. : Статут, 2000. – С. 52.

²⁰² Гукасян Р. Е. Правовые и охраняемые законом интересы // Советское государство и право. – 1973. – № 7. – С. 115.

²⁰³ Пацурія Н. Б. Страховий інтерес: теоретичне обґрунтування та проблеми правового закріплення / Н. Б. Пацурія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. – С. 31.

позицію, відповідно до якої страховий інтерес є предметом страхування, оскільки страховик, укладаючи договір страхування, не приймає на себе зобов'язань поновити певну річ, яку було пошкоджено в результаті настання страхового випадку, а зобов'язується відшкодувати тільки той збиток, якого може зазнати страхувальник. А отже, страхується не певна річ, а інтерес страхувальника щодо цілісності майна, яке він страхує²⁰⁴. Дещо іншої точки зору притримується М. С. Малєїн, на переконання якого, страховий інтерес виступає об'єктом страхової охорони²⁰⁵, а також Є. М. Мен, який вбачає у страховому інтересі об'єкт страхування²⁰⁶.

Таким чином, страховий інтерес, як правило, отожднюється з майновим інтересом, із чим погодитися не можемо. Найбільш обґрунтованим вважаємо підхід, відповідно до якого страховий та майновий інтерес хоча й пов'язані між собою, проте не є рівнозначними категоріями. Зокрема, страховий інтерес – це потреба страхувальника у захисті своїх правомірних майнових інтересів, які є підставою для виникнення страхового правовідношення²⁰⁷. Майновий інтерес страхувальника, в свою сергу, є об'єктом страхування (тобто, підлягає страховому захисту), який пов'язаний: 1) з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням; 2) з володінням, користуванням і розпорядженням майном; 3) з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі²⁰⁸.

Відповідно, перестраховим інтересом є також потреба перестраховальника захистити свої законні майнові інтереси. Проте відмінності полягають в *характері таких інтересів*, на захист яких спрямовані інститути страхування та перестраховування. В даному випадку надзвичайно важливими є розуміння того, що перестраховування – це не страхування відповідальності перестраховальника у разі заподіяння ним

---

²⁰⁴ Серебровский В. И. Страхование / И. В. Серебровский – М. : Финиздат, 1927. – С. 79.

²⁰⁵ Малєїн М. С. Охраняемый законом интерес / М. С. Малєїн // Советское государство и право. – 1980. – № 1. – С. 27.

²⁰⁶ Мен Е. М. Имущественное страхование по законодательству СССР / Е. М. Мен. – М. : Издание Главного правления государственного страхования, 1924. – С. 31.

²⁰⁷ Пацурия Н. Б. Страховий інтерес: теоретичне обґрунтування та проблеми правового закріплення / Н. Б. Пацурия // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. – С. 33.

²⁰⁸ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

шкоди відповідним споживачам страхових послуг внаслідок невиконання або неналежного виконання прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування. При страхуванні відповідальності об'єктом страхування виступають майнові інтереси страхувальника, пов'язані з відшкодуванням ним заподіяної шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі. При перестраховуванні ж відбувається захист майнового інтересу перестраховальника, який пов'язаний з виконанням прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування та збереженням стабільності свого фінансового становища, а не із відшкодуванням заподіяної ним шкоди.

В. В. Нечипоренко притримується аналогічної точки зору і вказує на те, що для виконання свого договірного зобов'язання перестраховиком не передбачається вчинення цивільного правопорушення з боку перестраховальника. Тобто, укладення договору перестраховування та його виконання не передбачає наявності цивільного правопорушення в діях «застрахованої особи» – страховика. Разом із тим, як відзначає автор, підставою для здійснення перестраховиком свого договірного зобов'язання є настання страхової події за первинним договором страхування, частина ризику за яким була перестрахована. Відповідно, «перестраховування, на відміну від страхування цивільної відповідальності, ... стосується суто певного юридичного факту (здебільшого події) – настання передбаченого страхового випадку, не пов'язаного безпосередньо із вчиненням страховиком цивільного правопорушення»²⁰⁹.

На нашу думку, зазначені висновки щодо підстав виникнення обов'язку страховика виконувати власні договірні зобов'язання при страхуванні відповідальності є цілком доречними. Однак, при перестраховуванні відповідний обов'язок перестраховика, вважаємо, пов'язаний не із фактом настання страхового випадку, а з необхідністю виплати таким суб'єктом страхового відшкодування або ж з необхідністю відновити власне фінансове становище у зв'язку із його виплатою – в чому і полягає сутність *перестрахового випадку*²¹⁰.

---

²⁰⁹ Нечипоренко В. В. Цивільно-правове регулювання перестраховування в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / В. В. Нечипоренко. – К., 2012. – С. 128–129.

²¹⁰ Таким чином, перестраховим випадком є обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування (наприклад, внаслідок перевищення межі власного утримання перестраховика) або ж факт виплати даного відшкодування.

Також неможливо погодитися із думкою висловленою деякими науковцями про віднесення перестраховування до різновиду майнового страхування та, відповідно, доцільності поширення норм страхового законодавства за аналогією до перестрахових відносин²¹¹. Зокрема, Ю. Б. Фогельсон обґрунтовує таку позицію тим, що здійснення страхової виплати, незважаючи на добровільний характер прийнятого на себе страхового зобов'язання, завжди завдає матеріальної шкоди страховику, про що свідчить існуючий законодавчий підхід нормотворців різних країн світу²¹². А тому, об'єктом перестраховування виступає майновий інтерес перестраховувальника, пов'язаний із можливими витратами на страхові виплати, які можуть виникнути в результаті настання страхового випадку²¹³. Відповідно, об'єкт перестраховування за таких обставин співпадає із об'єктом майнового страхування.

Однак, зазначений підхід, на наш погляд, є невірним. Адже, об'єктом майнового страхування виступають майнові інтереси страхувальників, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням належним їм майном. Відповідно, обов'язок здійснення страхового відшкодування в такому випадку пов'язаний із заподіянням шкоди майну. Для перестраховування ж безпосереднє заподіяння шкоди майну перестраховувальника не має ніякого юридичного значення, оскільки перестраховому захисту підлягають зовсім інші майнові інтереси.

Поза тим, варто звернути увагу на те, що обов'язок перестраховика щодо здійснення відповідної перестрахової виплати виникає не лише у зв'язку із необхідністю відновлення фінансового становища перестраховувальника внаслідок вже сплаченого ним страхового відшкодування, але й у зв'язку із необхідністю вчинення такої оплати в майбутньому, про що вже було зазначено. Більше того, виконання страховиками власних зобов'язань за договором страхування, враховуючи

---

²¹¹ Дмитриева Д. Э. Правовое регулирование отношений перестрахования с участием российских и иностранных страховщиков : дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Д. Э. Дмитриева. – М., 2013. – С. 134.

²¹² Фогельсон Ю. Б. Страхование: теоретические основы и практика применения: монография / Ю. Б. Фогельсон. – М. : Норма : ИНФРА М, 2012. – С. 114–115.

²¹³ Семеняка В. В. Договірно-правове забезпечення відносин при перестраховуванні [Електронний ресурс] / В. В. Семеняка. // Страхова справа: Науково-практичний журнал. – 2003. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/03/02/1728>.

зміст страхової діяльності, який полягає у наданні страхових послуг, а також її підприємницький характер, що виражається в отриманні відповідної винагороди за надання даних послуг, навряд чи, можна взагалі визнати збитком.

Відтак, перестрахові та страхові інтереси характеризуються наявністю потреби у захисті *різних майнових інтересів*.

Окрім того, вважаємо за необхідне висловити думку про існування поряд із особливими майновими інтересами перестраховальників, також і особливих (відмінних від страхових) перестрахових потреб таких суб'єктів. Дана позиція пояснюється тим, що перестраховий інтерес перестраховальника обумовлений не потребою відшкодувати відповідні матеріальні збитки (як це відбувається при страхуванні²¹⁴), а потребою виконати власні страхові зобов'язання та зберегти при цьому свою фінансову стабільність.

Однак, переважна більшість науковців притримується протилежної точки зору. Дослідивши вищезазначену позицію Ю. Б. Фогельсона про віднесення перестраховування до одного із різновидів майнового страхування та, відповідно, ототожнення майнових інтересів страхувальників та перестраховальників²¹⁵, логічно припустити, що на думку науковця, перестраховий інтерес перестраховальника виникає у зв'язку з потребою відшкодувати йому збитки, заподіяні виконанням, прийнятого на себе зобов'язання.

К. Г. Семенова обґрунтовує схожу позицію, відповідно до якої перестраховий інтерес або, як відзначає автор, «страховий інтерес перестраховальника» хоча й відрізняється від страхового інтересу страхувальника, проте пов'язаний, перш за все, із витратами, що можуть виникнути у зв'язку з виконанням перестраховальником своїх зобов'язань за основним договором страхування, у якому він виступає як страховик (у зменшенні яких й існує потреба). Наявність даного інтересу в прийнятому ризику дозволяє перестраховальнику захищати свій інтерес шляхом перестраховування²¹⁶.

---

²¹⁴ Пацурія Н. Б. Страховий інтерес: теоретичне обґрунтування та проблеми правового закріплення / Н. Б. Пацурія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. – С. 33.

²¹⁵ Фогельсон Ю. Б. Страховое право: теоретические основы и практика применения: монография / Ю. Б. Фогельсон. – М. : Норма : ИНФРА М, 2012. – С. 114–115

²¹⁶ Семенова К. Г. Договор перестраховування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 40–42.

Проте, суттєві відмінності між інститутами страхування та перестраховування, а також різниця у відповідних майнових інтересах свідчать про неприпустимість зведення сутності перестрахового інтересу до потреби відшкодування перестраховальнику відповідних матеріальних збитків.

На наш погляд, перестраховий інтерес, на відміну від страхового, не пов'язаний із потребою відшкодування, понесених відповідними суб'єктами збитків, а обумовлений потребою створення умов для можливості виконання перестраховальниками прийнятих на себе страхових зобов'язань належним чином та в повному обсязі, та, як наслідок, продуктивності здійснення власної страхової діяльності. Таким чином, перестраховий інтерес відрізняється від страхового інтересу не лише наявністю відмінних майнових інтересів, у захисті яких існує потреба, але й відмінною сутністю перестрахової потреби, яка й породжує відповідний інтерес та трансформується у його зміст.

Отже, *майновий інтерес перестраховальника* є потребою у виконанні ним прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування та збереженні при цьому стабільності власного фінансового становища, а *перестраховий інтерес* – потребою у перестраховому захисті відповідного майнового інтересу. А тому, потреба у перестрахованні або *перестрахова потреба* є нічим іншим, ніж усвідомленою необхідністю у перестраховому захисті.

З огляду на вищевикладене, пропонуємо закріпити в Законі України «Про перестраховування та перестрахову діяльність»²¹⁷ положення такого змісту, виклавши їх у наступній редакції:

---

²¹⁷На сьогодні в Україні існує гостра необхідність прийняття окремого закону, яким будуть врегульовані особливості перестраховування як окремого правового інституту, а також перестрахової діяльності як окремого та особливого виду підприємництва. На сьогодні у світі існує певний досвід прийняття окремих нормативно-правових актів у сфері перестраховування. Так, зокрема, з метою імплементації положень Директиви 2005/68/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року «Про перестраховування» (далі – Директиви ЄС про перестраховування) у національне законодавство в Ірландії у 2006 році було прийнято Положення про перестраховування (яке набуло чинності 15 липня 2006 року), а у Бельгії 16 лютого 2009 року був прийнятий Закон про перестраховування. Поза тим, досвід самостійної законодавчої регламентації існує й у Китаї, де було прийнято у 2002 році Положення про створення перестрахових компаній та у 2005 році Адміністративні правила по перестраховуванню бізнесу. Крім того, потреба прийняття Закону України «Про перестраховування та перестрахову діяльність» зумовлена необхідністю здійснення чіткого розмежування між страхування та перестраховуванням та, відповідно, страховою та перестраховою діяльністю на законодавчому рівні з огляду на суттєві відмінності між ними.

1) «Об'єктом перестрахування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані з виконанням страховиком прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування та збереження стабільності свого фінансового становища»;

2) «Перестраховий випадок – подія, передбачена договором перестрахування, з настанням якої у перестраховика виникає обов'язок здійснити виплату перестрахової суми з метою забезпечення виконання страховиком прийнятого на себе страхового зобов'язання або з метою відновлення фінансового становища страховика, який вже виконав прийняте на себе страхове зобов'язання».

Окрім того, зважаючи на те, що інтерес містить у собі не лише потребу, але й шляхи її задоволення²¹⁸, особливої уваги в контексті даного дослідження потребує такий механізм задоволення перестрахової потреби як перестраховий захист.

З цього приводу слід навести наукову позицію В. В. Нечипоренка щодо некоректності застосування в правових джерелах запозичених з економічної та фінансової літератури таких формулювань як «забезпечення перестрахового захисту» і «перестрахове покриття». На думку науковця, жодна із сторін договору перестрахування не здійснює захист будь-кого або будь-чого в прямому значенні цього слова. Іншими словами, ніхто нікому не надає послуги захисту, а мова йде про надання фінансової послуги, яка полягає, у зобов'язанні відшкодування ймовірної шкоди на умовах укладеної угоди. У зв'язку з цим, запропоновано як найбільш вдалі замітники понять «перестраховий захист» та «перестрахове покриття» використовувати такі дефініції як «перестрахове зобов'язання» або «фінансова послуга перестрахування»²¹⁹.

К. Г. Семенова надає схоже визначення перестрахового захисту (яке ґрунтується на висловленому автором підході щодо розуміння сутності перестрахового інтересу), під яким вона розуміє зобов'язання перестраховика відшкодувати перестрахувальникові відповідно до умов договору витрати, пов'язані з виконанням перестрахувальником

---

²¹⁸ Лавриненко Н. В. Интересы как категория исторического материализма / Н. В. Лавриненко // Вестник МГУ. – Сер. Философия. – 1964. – № 1. – С. 65.

²¹⁹ Нечипоренко В. В. Цивільно-правове регулювання перестрахування в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / В. В. Нечипоренко. – К., 2012. – С. 9, 132–133.

своїх зобов'язань за укладеним ним як страховиком договором страхування²²⁰.

Спробуємо не погодитися із зазначеною позицією, адже, враховуючи встановлений нами особливий зміст перестрахового інтересу, *перестраховий захист* полягає не у відшкодуванні перестраховальнику ймовірної шкоди у зв'язку із виконанням ним своїх зобов'язань за договором страхування, а у комплексному захисті відповідних майнових інтересів даного суб'єкта, а саме: у забезпеченні впевненості у можливості приймати та виконувати власні страхові зобов'язання незалежно від будь-яких обставин та зберігати при цьому фінансову стабільність, та, відповідно, продовжувати здійснення підприємницької діяльності та отримувати прибуток за її результатами, що забезпечується шляхом здійснення перестрахової виплати.

Таким чином, поняття «перестраховий захист» є ширшим за поняття «перестрахові зобов'язання» та повністю охоплює його як один із своїх проявів. Більше того, перестрахові зобов'язання полягає не у відшкодуванні понесених перестраховальником збитків, а у здійсненні перестрахової виплати, яка є додатковою гарантією для виконання ним своїх страхових зобов'язань.

Що ж стосується недоцільності використання самого формулювання «перестраховий захист», то, на наш погляд, таке зауваження є також не досить коректним. Адже надання перестрахових послуг здійснюється саме з метою захисту майнових інтересів страховиків від особливого перестрахового ризику, який супроводжує їхню діяльність, – ризику невиконання прийнятих на себе страхових зобов'язань, а також ризику погіршення власного фінансового становища внаслідок їх виконання.

З огляду на що, пропонуємо закріпити в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність» положення такого змісту, виклавши їх у наступній редакції:

1) *«Перестраховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться перестрахування. Така подія має наслідком неможливість виконання страховиком прийнятих на себе страхових зобов'язань, а також погіршення його фінансового становища внаслідок їх виконання»;*

---

²²⁰ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 44–45.

2) *«Перестрахова сума – грошова сума, в межах якої перестраховик відповідно до умов договору перестрахування зобов'язаний провести виплату при настанні перестрахового випадку»;*

3) *«Перестрахова виплата – грошова сума, яка виплачується перестраховиком відповідно до умов договору перестрахування при настанні перестрахового випадку»²²¹.*

На підставі вищевказаного, вважаємо доведеною думку про існування поряд із страховими також і перестрахових потреб (відмінних від страхових), які задовольняються окремими суб'єктами перестрахової діяльності, що в свою чергу, дає підстави стверджувати про наявність особливого попиту та пропозиції на перестрахові послуги, тобто специфічного перестрахового ринку.

В контексті даного дослідження досить важливим є розмежування страхового та перестрахового ринків. Слід відзначити, що спільною для даних ринків є сфера здійснення страхової та перестрахової діяльності – сфера фінансових послуг. Адже і страхові, і перестрахові послуги за своєю сутністю є операціями з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів²²².

Проте, між даними ринками існують суттєві відмінності, які, як вже було зазначено, полягають в неоднаковому змісті страхових та перестрахових потреб, а також в існуванні окремих суб'єктів як страхової, так і перестрахової діяльності, які формують відповідні попит і пропозицію на страхові та перестрахові послуги. Таким чином, страховий та перестраховий ринки, хоча й досить тісно пов'язані між собою, однак все ж таки є окремими ринками фінансових послуг.

Відповідно, перестраховий ринок (або ринок перестрахових послуг) слід визнати самостійним ринком, об'єктом купівлі-продажу на якому

---

²²¹ Варто звернути увагу на те, що Верховною Радою України в першому читанні було прийнято Проект Закону України «Про страхування» № 1797-1 від 06 лютого 2015 року (далі – Проект № 1797-1), у якому міститься визначення поняття перестрахової виплати. Однак, на наш погляд, дане визначення має бути виключено із вказаного законопроекту та має бути закріплено в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність».

²²² Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

виступає перестрахова послуга, і на якому формуються перестраховий попит і пропозиція. Перестрахова послуга, в свою чергу, – це дії перестраховиків, що здійснюються з метою задоволення особливих потреб перестраховувальників і за своєю сутністю фінансовою послугою.

Зважаючи на вищезазначене, пропонуємо внести такі зміни до чинного законодавства України:

1) доповнити п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» підпунктом 9¹, виклавши його в наступній редакції : *«послуги у сфері перестрахування»*;

2) викласти ч. 2 ст. 333 ГК України в наступній редакції:

«Фінансова діяльність суб'єктів господарювання включає грошове та інші фінансове посередництво, страхування, перестрахування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів, страхування та перестрахування»;

3) викласти ч. 5 ст. 333 ГК України в наступній редакції:

«Допоміжною діяльністю у сфері фінансів, страхування та перестрахування є недержавне управління фінансовими ринками, біржові операції з фондовими цінностями, інші види діяльності (посередництво у кредитуванні, фінансові консультації, діяльність, пов'язана з іноземною валютою, страхуванням та перестрахуванням вантажів, оцінювання страхового та перестрахового ризику та збитків, інші види допоміжної діяльності)».

Наступною ознакою перестрахової діяльності, зважаючи на її особливий зміст, який полягає у наданні специфічного виду послуг, є те, що *результати даної діяльності реалізуються за плату і мають цінову визначеність*, тобто функціонують на перестраховому ринку як товари.

Досить цікавим з даного приводу є співвідношення таких понять як «продукт», «товар» та «послуга». У науковій літературі «продукт» зазвичай розглядається як «результат процесу праці»²²³. Найбільш вдалим серед існуючих визначень, на нашу думку, є визначення М. М. Павлишенка, який під продуктом розуміє «результат праці людини в матеріально-речовій або нематеріальній формі»^{224 225 226}.

---

²²³ Основи економічної теорії : навч. посіб. / [С. В. Мочерний, С. А. Єрохін, Каніщенко та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – С. 16.

²²⁴ Економічний енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/economic/slovnik/5914.html>.

²²⁵ Павлишенко М. Продукт / М. Павлишенко // Економічна енциклопедія. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – Т. 2. – С. 113.

Що стосується товару, то ще К. Маркс в своїй праці «Капітал» визначав його, як продукт, призначений суто для обміну, а не для власного споживання. Також для товару характерними є дві властивості: споживна вартість та мінова вартість²²⁷. Таким чином, товар слід визнати продуктом праці, що задовольняє певну потребу людини і виготовлений для обміну²²⁸. З огляду на особливості перестрахової діяльності більш точним є визначення запропоноване П. І. Юхименком та П. М. Леоненком, відповідно до якого, товар – це продукт праці (вироби або послуги), здатний задовольняти певні потреби людини та призначений для купівлі-продажу²²⁹.

Також досить влучно в даному контексті висловлюються І. В. Фисун та О. В. Чернявська, вказуючи на те, що первинним слід вважати «страховий продукт» як результат людської діяльності щодо здійснення захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб від наслідків раптових несприятливих подій. Такий продукт, за словами науковців, реалізується в страховій послугі, яка стає страховим товаром, коли виробляється для постійного продажу²³⁰.

Таким чином, вважаємо, що перестраховим продуктом є послуга, яка може бути надана перестраховиком як результат здійснення власної перестрахової діяльності. Разом із тим, дана послуга перетворюється у товар тоді, коли вона реально здатна задовольнити потреби перестраховувальників у перестраховому захисті (адже така властивість товару як споживна вартість реалізується лише тоді, коли за його допомогою задовольняються певні потреби тих, хто їх купує²³¹), а також, коли вона придбається у відповідного суб'єкта перестрахової діяльності.

---

²²⁶ Прядка А. В. Загальне та відмінне «страхового продукту» та «страхової послуги» [Електронний ресурс] / А. В. Прядка. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/08/06/27/3521>.

²²⁷ Історія економічних учень [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/87/6120.html>.

²²⁸ Економічна енциклопедія: У 3 т. / За ред. С. В. Мочерного. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – Т. 3. – С. 640.

²²⁹ Юхименко П. І. Історія економічних учень: навч. посіб. / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2001. – С. 506.

²³⁰ Фисун І. В. Сутність страхової послуги як товару на страховому ринку / І. В. Фисун, О. В. Чернявська. // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – № 2 (41). – 2010. – С. 180.

²³¹ Башнянин Г. І., Лазур П. Ю., Медведєв В. С., Ч.1; Ч.2: Загальна економічна теорія; Спеціальна економічна теорія / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/25072/>.

Ще одна ознака господарської діяльності, а саме: *поєднання в ній як приватних, так і публічних інтересів*, є притаманною і для перестрахової діяльності.

Як відзначає О. М. Вінник взаємодія приватних і публічних інтересів в господарській діяльності має не аби яке значення. Так, на думку автора, господарська діяльність є суспільно необхідною (або, як зазначає В. С. Щербина, суспільно корисною²³²), оскільки спрямована на задоволення суспільних потреб у певних товарах (продукції, роботах, послугах) незалежно від прибутковості, яка відіграє другорядну роль. Однак, разом із тим, така діяльність обов'язково має враховувати приватні інтереси виробника, який зазвичай здійснює свою господарську діяльність з метою отримання прибутку²³³.

Відповідно, поєднання даних інтересів відбувається й при здійсненні перестрахової діяльності як самостійного виду підприємницької діяльності. Безумовно, перестраховик в першу чергу зацікавлений в прибутковості власної діяльності, однак отримання прибутку є можливим лише за умови задоволення потреб відповідних споживачів у перестраховому захисті за рахунок наданих ним перестрахових послуг.

Разом із тим, як доводить світова практика, перестраховий бізнес надає можливості його власникам отримати прибуток і досягти капіталізації своїх інвестиційних вкладень, що сприяє їх зацікавленості в розвитку професійного ринку перестраховування²³⁴.

Основний прибуток перестрахова компанія отримує, як правило²³⁵, за результатами здійснення власної перестрахової діяльності, який обчислюється як різниця між доходами від перестрахової діяльності та відповідними витратами перестраховика. Доходи від перестрахової діяльності формуються за рахунок надходжень від перестраховувальників на користь перестраховика певної кількості

---

²³² Щербина В. С. Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. – 4-те вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 15.

²³³ Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О. М. Вінник. – К., 2004. – С. 56–59.

²³⁴ Кнейслер О. В. Проблеми й перспективи розвитку професійного ринку перестраховування в Україні / О. В. Кнейслер // Фінанси України. – 2012. – № 11. – С. 113.

²³⁵ Разом із тим, джерелом отримання прибутку перестраховика можуть бути результати його інвестиційної та фінансової діяльності.

грошей як плати за перестрахові послуги²³⁶, тобто за рахунок перестрахових платежів. При цьому, зауважимо, що взаєморозрахунки між сторонами перестрахових операцій мають свої особливості. За передачу ризиків у перестраховування перестраховувальник має право отримати від перестраховика комісійну винагороду або утримати її із перестрахового платежу, який належить перестраховику. У перестраховувальника отримана комісійна винагорода відноситься на доходи від страхової діяльності, а у перестраховика – на витрати²³⁷.

З урахуванням зазначеного, пропонуємо закріпити у Законі України «Про перестраховування та перестрахову діяльність» наступні положення, виклавши їх у такій редакції:

1. *«Перестраховий платіж (перестраховий внесок, перестрахова премія) – плата за перестраховування, яку перестраховувальник зобов'язаний внести перестраховику згідно з договором перестраховування»²³⁸;*

2. *«Комісійна винагорода – плата за передачу ризику у перестраховування, яку перестраховувальник отримує від перестраховика або утримує із перестрахового платежу, який перестраховувальник зобов'язаний внести на користь перестраховика».*

Таким чином, здійснення перестрахової діяльності з однієї сторони зумовлено наявністю особливих перестрахових інтересів, а саме: потреб страховиків захистити свої майнові інтереси за допомогою перестраховування, а з іншої – бажанням та можливістю перестраховиків задовольнити такі потреби і, як наслідок, отримати прибуток.

Підсумовуючи все вищевказане, цілком логічним зробити висновок про те, що перестрахова діяльність є самостійним видом господарської, зокрема підприємницької діяльності, яка відповідає всім її ознакам.

Відтак, з метою розкриття сутності поняття перестрахової діяльності вважаємо за необхідне навести та проаналізувати ознаки, які характеризують її як вид підприємництва. Чинне законодавство, зокрема ст. 42 ГК України, визначає підприємництво як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється

---

²³⁶ Осадець С. С. Страхування: Підручник [Електронний ресурс] / С. С. Осадець. – Режим доступу до ресурсу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/621/43/1/1/>.

²³⁷ Атамас П. Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки [Електронний ресурс] / П. Й. Атамас. – Режим доступу : http://studbook.com.ua/book/buhgalterskij-oblik-u-galuzyah-ekonomiki-chastina-2_734/40_9.3.-oblik-operacij-perestrahuvannya.

²³⁸ Зауважимо, що визначення перестрахового платежу міститься в Проекті № 1797-І. Однак, на наш погляд, дане визначення має бути виключено із вказаного законопроекту та бути закріплено в Законі України «Про перестраховування та перестрахову діяльність».

суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Так, першою ознакою підприємницької діяльності є її самостійність та ініціативність. Зміст даної ознаки обумовлюється свободою здійснення відповідної діяльності та полягає у вільному бажанні та гарантованій можливості підприємців незалежно від інших суб'єктів, на власний розсуд та без обмежень здійснювати будь-яку діяльність, яка не заборонена законом^{239 240}. Разом з тим, ч. 3 ст. 43 ГК України встановлені певні умови здійснення підприємницької діяльності, що полягають: у забороні здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлює Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», без спеціального дозволу (ліцензії); у встановлені законом переліку видів діяльності, підприємництво в яких взагалі забороняється²⁴¹.

Що стосується перестрахової діяльності, то згідно із законодавством України, вона не відноситься до видів діяльності, підприємництво в яких є недозволим, проте її здійснення є можливим лише за умови отримання спеціальної ліцензії – на здійснення окремого виду страхування, яка дає одночасно право на проведення перестрахування за даним видом страхування. А отже, вітчизняні перестраховики мають право приймати ризики в перестрахування лише з тих видів добровільного і обов'язкового страхування, на проведення яких вони отримали ліцензію²⁴².

Таким чином, на сьогодні професійна перестрахова діяльність в Україні не підлягає окремому ліцензуванню, а право на її провадження повністю залежить від наявності у перестраховика ліцензії на здійснення того чи іншого виду страхової діяльності. Однак, на наш погляд, зазначений підхід перешкоджає можливості перестраховиків здійснювати власну діяльність, а саме: активно застосовувати перестрахові операції²⁴³ та, відповідно, забезпечувати належний захист майнових інтересів

---

²³⁹ Господарське право України: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. / Н. О. Саніахметової. – Х. : «Одіссей», 2005. – С. 12.

²⁴⁰ Крупка Ю. М. Правові основи підприємницької діяльності : навч. посібник / Ю. М. Крупка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 11.

²⁴¹ Щербина В. С. Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 17.

²⁴² Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року № 40 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – Ст. 2047.

²⁴³ Семенова К. Г. Особливості державного регулювання перестрахової діяльності [Електронний ресурс] / К. Г. Семенова. – Режим доступу: <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download &download=10361>.

споживачів перестрахових послуг. А тому, одним із напрямків реформування вітчизняного законодавства, має стати запровадження спеціальних (підвищених) вимог до порядку створення професійних перестраховиків та спеціальних (підвищених) умов їх подальшого функціонування – зокрема, окремої ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності²⁴⁴.

Ще однією ознакою, яка характеризує підприємницьку діяльність, є її ризиковість. Поза сумнівом здійснення перестрахової діяльності також пов'язано із ризиком. Як вже було зазначено, він займає особливе місце у перестрахових правовідносинах, оскільки породжує потребу в перестрахованні, а також є спонукальним мотивом для виникнення даних відносин²⁴⁵. Відтак, здійснення перестрахової діяльності спрямовано на захист майнових інтересів страховиків від особливих ризиків, які виникають у процесі здійснення ними відповідної діяльності. Разом із тим, перестрахова діяльність, як і будь-яка інша підприємницька діяльність, так само завжди супроводжується ризиком, а зважаючи на її особливий зміст, вона є навіть більш ризиковою, ніж страхова.

Наступна ознака підприємництва також притаманна для перестрахової діяльності, а саме: здійснення з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підтвердженням цьому є те, що перестрахова діяльність, поєднує в собі як приватні інтереси перестраховиків (отримати прибуток від здійснення даної діяльності), так і публічні інтереси особливих споживачів відповідних послуг – страховиків (захистити свої майнові інтереси за допомогою перестраховування).

Отже, зважаючи на вищевикладене, приходимо до цілком обґрунтованого висновку про те, що перестрахова діяльність є самостійним різновидом підприємницької діяльності^{246 247 248}. А тому, має провадитися з урахуванням відповідних законодавчих вимог –

---

²⁴⁴ Детально дане питання розглянуто в § 3.

²⁴⁵ Семенова К. Г. Договір перестраховування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 39.

²⁴⁶ Варто відзначити, що аналогічної позиції притримуються Л. В. Супрун та М. В. Мних, які також наголошують на відповідності такої діяльності основним ознакам підприємництва.

²⁴⁷ Мних М. В. Перестраховування : посіб. для студ. вузів / М. В. Мних. – К. : Знання України, 2004. – С. 90.

²⁴⁸ Супрун Л. В. Поняття перестраховальної діяльності та перестрахової компанії / Л. В. Супрун // Наукові записки. – 2006. – Т. 53. – С. 102.

зокрема, ст. 44 ГК України, яка містить основні принципи, на основі яких повинна здійснюватися кожна підприємницька діяльність, в тому числі і перестрахова.

Підводячи підсумки, цілком обґрунтованим є висновок про те, що ознаки, які характеризують перестрахову діяльність, дозволяють визначитися із нею як із окремим та особливим видом господарської, зокрема підприємницької, діяльності. Разом із тим, перестрахова діяльність характеризується низкою особливих ознак, які не дозволяють прирівнювати її до страхової діяльності, а саме: 1) найбільш ефективно потреби у перестраховому захисті майнових інтересів страховиків можуть бути задоволені за допомогою перестрахової діяльності; 2) особливим суб'єктом перестрахової діяльності є професійні перестраховики (при цьому, перестрахову діяльність за окремими видами страхування, які визначені у ліцензії на право здійснення страхової діяльності, можуть здійснювати також страховики); 3) змістом перестрахової діяльності є надання особливих послуг, а саме: перестрахових.

Наведене вище дозволяє сформулювати наступне визначення поняття «перестрахова діяльність», яке необхідно закріпити в законодавстві України. У зв'язку з чим, пропонуємо:

1) доповнити ст. 333 ГК України ч. 4¹ наступного змісту, виклавши її в наступній редакції:

«Перестраховою діяльністю є врегульована нормами права, здійснювана на підставі ліцензії підприємницька діяльність страхових/перестрахових компаній, яка полягає у наданні перестрахових послуг страховикам (перестраховальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання передбаченого договором перестрахування перестрахового випадку»;

2) закріпити дане визначення в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність».

§ 2. Особливості правового статусу перестраховиків

Обов'язковою умовою нормального функціонування ринку перестрахових послуг є наявність суб'єктів перестрахової діяльності, які можуть задовольнити потреби споживачів у відповідних послугах на професійній основі. Такими суб'єктами виступають: 1) страховики та перестраховики-резиденти (національні страхові та перестрахові компанії), 2) страховики та перестраховики-нерезиденти (іноземні

страхові та перестрахові компанії), які здійснюють перестрахову діяльність із головного офісу, а також 3) філії страховиків та перестраховиків-нерезидентів, які здійснюють перестрахову діяльність на території України.

Головними спеціалізованими суб'єктами перестрахової діяльності є професійні перестраховики, тобто національні та іноземні перестрахові компанії, а також філії перестраховиків-нерезидентів, виключним видом діяльності яких є надання професійних перестрахових послуг. Разом із тим, за усталеної практики здійснення перестраховування у світі особами, що надають перестрахові послуги, можуть бути не лише професійні перестраховики, але й страховики, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності, що одночасно дає їм право на проведення перестраховування за визначеними у такій ліцензії видами страхування²⁴⁹.

Аналіз положень чинного законодавства, зокрема ст. 2 та ст. 12 Закону України «Про страхування», доводить, що перестрахова діяльність в Україні так само може здійснюватися двома групами суб'єктів. Перша група – це перестраховики, які спеціалізуються на наданні професійних перестрахових послуг²⁵⁰ (є основними учасниками перестрахових відносин у світі, однак в Україні ця група є досить незначною). Друга група – це безпосередньо страховики, які здійснюють операції із вхідного та/або вихідного перестраховування, виступаючи, при цьому, в ролі як перестраховиків, так і перестраховувальників²⁵¹.

В даному контексті заслуговують на увагу основні інституційні моделі розвитку перестрахового ринку у світі, зокрема їх основні переваги та недоліки, розглянуті В. Д. Базилевичем. Так, перша модель ґрунтується на домінуванні професійних спеціалізованих перестраховиків, які спроможні витримувати великі ризики, забезпечувати високу надійність перестрахового покриття та можливість розміщення відповідних ризиків впродовж коротких

---

²⁴⁹ Третяк К. В. Ринок перестраховування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 27, 29.

²⁵⁰ При цьому, вітчизняний законодавець визнає таких суб'єктів по суті звичайними страховиками, які займаються винятково перестраховуванням, що, на наш погляд, є недопустимим.

²⁵¹ Семенова К. Г. Договір перестраховування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С.95–97.

термінів; друга модель передбачає, що основними суб'єктами перестрахової діяльності виступають звичайні страховики, в результаті діяльності яких досить важко розмістити великі ризики; та третя модель, що передбачає існування на ринку водночас спеціалізованих перестраховиків і звичайних страховиків²⁵², а відтак, найбільш оптимально поєднує характеристики двох попередніх моделей.

Для вітчизняного ринку перестраховування, особливо впродовж перших років свого існування, була характерною третя (змішана) модель розвитку. Останнім же часом спостерігається тенденція наближення до другої моделі, за якої перестраховування в нашій країні здійснюють переважно страховики²⁵³ (що, насамперед, пов'язано з недоліками вітчизняного законодавчого регулювання діяльності професійних перестраховиків).

Таким чином, перестрахова діяльність може здійснюватися як професійними перестраховиками, так і страховиками, співвідношення між якими на ринку перестраховування тієї чи іншої країни може бути досить різним. Однак, предметом нашого дослідження є перестрахова діяльність як окремий та самостійний вид підприємництва професійних перестраховиків, а тому, в подальшому тексті роботи досліджуються особливості правового статусу виключно даних суб'єктів. Особливості правового статусу страховиків, які здійснюють у визначених законом випадках перестрахові операції, не є предметом нашого дослідження, а відтак, не знаходять свого відображення у ньому. Саме тому, для досягнення більшої юридичної чіткості та уникнення підміни подібних юридичних явищ, позначених одним терміном, вважаємо за доцільне використання терміну «перестраховик» як тотожного терміну «професійний перестраховик».

Особливості правового статусу перестраховиків-резидентів. Основними серед спеціалізованих суб'єктів перестрахової діяльності на ринку перестрахових послуг виступають перестраховики-резиденти²⁵⁴, адже саме вони відіграють вирішальну роль у

---

²⁵² Базилевич В. Д. Страхування: підруч. / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – С. 415–416.

²⁵³ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестраховування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 128.

²⁵⁴ В даному пункті роботи досліджуються особливості правового статусу виключно професійних перестрахових компанії України або, іншими словами, перестраховиків-резидентів. З огляду на що, у випадку вживання формулювання

формуванні пропозиції на ньому. Як доводить світова практика, перестрахові компанії визнаються окремими суб'єктами підприємництва, до порядку створення та подальшого функціонування яких, як правило, встановлюються особливі (підвищені) вимоги та умови²⁵⁵. Однак, попри це, на сьогодні в законодавстві України для вітчизняних страхових та перестрахових компаній встановлено єдиний порядок створення, зокрема ліцензування, функціонування та припинення їх діяльності²⁵⁶. При цьому, аналіз чинного законодавства доводить, що його положення переважно врегульовують особливості правового статусу національних страховиків, а для національних перестраховиків відповідна регламентація здійснюється за аналогією.

Так, зокрема, ст. 2 Закону України «Про страхування» встановлено, що для можливості здійснення перестрахової діяльності на території України перестраховики мають бути створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про страхування». Окрім того, як визначено у вказаній статті, учасників кожного із зазначених господарських товариств повинно бути не менше трьох²⁵⁷.

За загальним правилом перестрахові організації створюються на підставі об'єднаного майна, яке складає статутний капітал господарського товариства і становить майнову базу його (товариства) функціонування²⁵⁸. Згідно з вимогами ч. 2 ст. 30 Закону України «Про страхування» мінімальний розмір статутного фонду перестраховика, який займається видами перестрахування іншими, ніж перестрахування,

---

«перестраховик», мова йде про перестрахову компанію як одного із видів спеціалізованих суб'єктів перестрахової діяльності.

²⁵⁵ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 41–42.

²⁵⁶ Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року № 40 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – Ст. 2047.

²⁵⁷ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

²⁵⁸ Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н. Б. Пацурія. – К., 2000. – С. 71.

що пов'язане зі страхуванням життя, встановлюється у сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а перестраховика, який займається перестрахуванням, що пов'язане зі страхуванням життя, – 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України²⁵⁹.

Окрім наявності сплаченого статутного капіталу у перестраховиків також має бути сформовано гарантійний фонд та утворені резерви. До гарантійного фонду страховика належать додатковий та резервний капітал, а також сума нерозподіленого прибутку (ст. 30 Закону України «Про страхування»).

Що стосується резервів перестраховиків, то ст. 31 вказаного Закону визначає, що вони утворюються останніми з метою забезпечення майбутніх виплат перестрахових сум залежно від видів перестрахування і поділяються на технічні резерви та резерви з перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя (математичні резерви).

Вказане вище дає можливість зробити висновок, що професійні перестраховики згідно з чинним законодавством України зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів за видами перестрахування (іншими, ніж перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя): незароблених премій (резерви премій), що включають частки від сум надходжень перестрахових платежів, які відповідають перестраховим ризикам, що не закінчились на звітну дату; збитків, що включають зарезервовані несплачені перестрахові суми та перестрахові відшкодування за відомими вимогами перестраховальників, з яких не прийнято рішення щодо їх виплати або відмови у виплаті.

По резервах з перестрахування, що пов'язане із страхуванням життя, перестраховики зобов'язані створювати і вести облік таких резервів: довгострокових зобов'язань (математичні резерви); належних виплат перестрахових сум²⁶⁰.

Поза тим, відповідно ст. 2 Закону України «Про страхування» перестрахова діяльність не може здійснюватись без отримання в установленому законом порядку спеціального дозволу (ліцензії)²⁶¹.

---

²⁵⁹ З огляду на встановлені у Главі 2. § 1. особливості майнових інтересів перестраховальників, вважаємо за доцільне використовувати формулювання «види перестрахування інші, ніж перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя» та «перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя».

²⁶⁰ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

²⁶¹ Там само.

Специфіка правового регулювання даного питання в національному законодавстві полягає у тому, що така ліцензія, як визначено в п. 2.12 Ліцензійних умов провадження страхової діяльності, затверджених Розпорядженням Держфінпослуг від 28 серпня 2003 року № 40 (далі – Ліцензійні умови), видається на здійснення окремого виду страхування та дає одночасно право на проведення перестрахування за цим видом страхування. Так, професійні перестраховики України мають право приймати ризики в перестрахування лише з тих видів добровільного і обов'язкового страхування, на проведення яких вони отримали ліцензію.

Прийняття рішення щодо видачі юридичній особі ліцензії на здійснення перестрахової діяльності відбувається одночасно з прийняттям рішення про внесення її до Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України²⁶², після чого така перестрахова організація набуває право провадити перестрахову діяльність в межах своєї правосуб'єктності відповідно до чинного законодавства та установчих документів, про що вказано в п.п. 4.9., 4.10. Ліцензійних умов²⁶³.

Враховуючи вищевикладене, до найважливіших вимог до порядку створення та умов подальшого функціонування професійних перестраховиків в Україні відносяться вимоги та умови щодо:

- 1) *організаційно-правової форми*: перестраховики мають бути створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю;
- 2) *кількості учасників/засновників*: кількість учасників/засновників перестрахової компанії повинна бути не менше трьох;
- 3) *мінімального розміру статутного капіталу*: 1) для перестраховика, який займається видами перестрахування іншими, ніж перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя, мінімальний

---

²⁶² Зауважимо, що державній реєстрації перестрахової компанії в Єдиному державному реєстрі страховиків (перестраховиків) України, передують її державна реєстрація як суб'єкта господарювання в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що є обов'язковою умовою для всіх суб'єктів, які бажають здійснювати господарську діяльність в Україні. Відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб регулюються Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

²⁶³ Про затвердження Ліцензійних умов провадження страхової діяльності філіями страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 7 вересня 2006 року № 6201 / Офіційний вісник України. – 2006. – № 39. – Ст. 2633.

розмір статутного капіталу має відповідати сумі, еквівалентній 1 млн. євро; 2) для перестраховика, який займається перестрахуванням, що пов'язане зі страхуванням життя – 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України;

4) наявності гарантійного фонду та створення резервів перестраховиків: перестраховик має сформувати гарантійний фонд, а також створити резерви перестраховиків;

5) внесення інформації про перестраховика до Державного реєстру страховиків (перестраховиків) України, що є обов'язковою умовою легітимації перестрахової компанії в статусі суб'єкта права;

6) отримання ліцензій на здійснення страхової діяльності, яка одночасно дає право на здійснення перестрахової діяльності за визначеними у ліцензії видами страхування: перестраховик має право здійснювати перестрахову діяльність в Україні лише у випадку отримання ним відповідної ліцензії.

Проте, виходячи з того, що положення чинного законодавства України у сфері перестрахування встановлюють для вітчизняних перестраховиків ряд вимог, які є тотожними з вимогами, які висуваються до порядку створення та діяльності вітчизняних страховиків, що визначають їх право на зайняття відповідною діяльністю, приходимо до висновку про те, що вказані суб'єкти (страховики та перестраховики України) на сучасному етапі розвитку перестрахового ринку в нашій державі фактично прирівнюються між собою. Однак, з огляду на те, що перестрахова діяльність є окремим та самостійним видом підприємництва²⁶⁴, існуюча ситуація є суттєвою перепорою для її подальшого розвитку та ефективного здійснення в Україні.

Так, відповідно до офіційних відомостей, отриманих з Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України, в даний час на національному перестраховому ринку функціонує лише одна професійна перестрахова компанія, а саме: Приватне акціонерне товариство «Перестраховальне товариство «Європоліс»²⁶⁵. Поза тим, на практиці дане товариство поєднує проведення як страхових, так і перестрахових операцій²⁶⁶.

---

²⁶⁴ Войцеховська І. М. Поняття, ознаки та зміст перестрахової діяльності / І. М. Войцеховська. // Адміністративне право та процес. – 2015. – № 3. – С. 301.

²⁶⁵ Державний реєстр фінансових установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.

²⁶⁶ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестрахування України : дисс. на соискание науч. степени д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 177.

Проте, як показало дослідження, ситуація на перестраховому ринку не завжди була такою. У період розбудови страхового бізнесу на ринкових засадах в Україні почали створюватися компанії, які позиціонували себе як професійні перестраховики. Проте спроби створити в нашій країні надійний інститут професійних перестраховиків не одержали належного розвитку²⁶⁷.

Так, інститут професійного перестраховування почав зароджуватися на вітчизняному ринку ще в 1994 році у момент заснування трьох перестрахових компаній: у червні – «Української перестраховальної компанії» (м. Львів), у листопаді – «Скіфія Ре» (м. Київ) та у липні – «Європоліс» (м. Київ). Однак, починаючи з 2003 року дві з зазначених компаній практично «згорнули» свою перестрахову діяльність. З січня 2004 року ЗАТ «Перестрахова компанія «Скіфія Ре» вже не функціонувало на ринку, а в грудні 2003 року ВАТ «Народна фінансово-страхова компанія «Гарант Ре» (м. Київ) було об'єднано з ВАТ «Українська перестраховальна компанія» (м. Львів). За результатами реорганізації було утворено ВАТ «Українська перестраховальна компанія «Гарант Ре» (м. Київ), яке вже поєднувало у своїй діяльності одночасне надання страхових та перестрахових послуг.

Окрему увагу слід також звернути на діяльність ПАТ «Страхова компанія «Лідер Ре», яка була створена у квітні 2004 р., і попри свій статус страховика, здійснювала виключно перестрахову діяльність (маючи 12 ліцензій на право здійснення страхової діяльності, компанія не підписала жодного договору страхування²⁶⁸). Згодом, в жовтні 2006 року дана компанія увійшла до складу «VAB Group» вже під назвою «Перестраховальна компанія «VAB Re». Проте у 2008 році, вона вийшла з групи, внаслідок чого їй було повернуто попередню назву – «Лідер Ре», а у листопаді 2013 р. загалом припинила свою діяльність. Досить важливим є той факт, що упродовж 2004–2010 років ринок вітчизняний перестраховування був представлений саме компанією «VAB Re» («Лідер Ре»), яка на той час була єдиним професійним перестраховиком України^{269 270}.

---

²⁶⁷ Сліпко К. Проблеми та перспективи діяльності українських професійних перестраховиків / К. Сліпко. // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 3. – С. 94.

²⁶⁸ Волошина А. П. Поява в Україні професійних перестраховиків - закономірність! [Електронний ресурс] / А. П. Волошина // Страхова справа. – 2005. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/24/2799>.

²⁶⁹ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестраховування України : дисс. на соискание науч. степени д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 218–221.

В даному випадку необхідно ще раз наголосити, що основною причиною, по якій професійні перестраховики покидають вітчизняний ринок перестраховування є недосконалість національного законодавства в частині врегулювання їхньої діяльності. Як, зокрема, зазначає А. П. Волошина, колишній Голова Правління ПАТ «Лідер Ре»: «...з огляду на ситуацію, що складалася на ринку, дуже складно займатися виключно перестраховуванням ... єдиний шлях – розвивати пряме страхування, поряд із перестраховуванням»²⁷¹.

Відтак, на даний час на вітчизняному ринку перестраховування функціонують переважно національні страхові компанії, для яких здійснення перестрахових операцій виступає одним з напрямів їх діяльності, що цілком очевидно суттєво гальмує розвиток перестраховування в Україні.

Поза тим, практична відсутність професійних перестрахових компаній на перестраховому ринку України сприяє «виходу на нього» іноземних перестраховиків. А зважаючи на той факт, що перестраховикам-нерезидентам, як правило, передаються в перестраховування найбільші за обсягами ризику, вітчизняний ринок втрачає на цьому значні суми перестрахових премій^{272 273}. Крім того, за таких умов практично не відбувається його капіталізація.

Викладене вище дозволяє нам зробити висновок про існування на сучасному етапі розвитку перестрахової діяльності в Україні значних перешкод у її ефективному здійсненні, що, в першу чергу, пов'язано з тим, що інститут професійних перестраховиків в нашій країні досі не сформований. Відтак, вирішення існуючих проблем на перестраховому ринку України та забезпечення його подальшого розвитку є можливим лише за умови створення спеціалізованих перестрахових компаній, які займаються виключно перестраховуванням, та до сфери діяльності яких не входить пряме страхування та, відповідно, прямі контакти зі страхувальниками²⁷⁴.

---

²⁷⁰ Сліпко К. Проблеми та перспективи діяльності українських професійних перестраховиків / К. Сліпко. // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 3. – С. 94.

²⁷¹ Лідер уходить из перестрахования [Електронний ресурс] // Экономические известия. – 2010. – Режим доступу: <http://uainsur.com/massmedia/13142/>.

²⁷² Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : моногр. / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. – С. : Університетська книга, 2011. – С. 153.

²⁷³ Бойко А. О. Перестраховування як механізм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – С., 2011. – С. 37.

²⁷⁴ Пфайффер К. Введение в перестрахование / К. Пфайффер. – М. : Анкил, 2000. – С. 10.

На необхідності появи на вітчизняному ринку перестрахування професійних гравців, які спеціалізуються на наданні перестрахових послуг, наголошують також такі вчені-правники та вчені-економісти як А. О. Бойко²⁷⁵, А. П. Волошина²⁷⁶, О. В. Кнейслер²⁷⁷, В. В. Нечипоренко²⁷⁸, Н. Б. Пацурія²⁷⁹, К. Г. Семенова²⁸⁰, Л. В. Супрун²⁸¹, Т. В. Татаріна²⁸², К. В. Третяк²⁸³ та ін. При цьому, слід наголосити, що деякі з них^{284 285}, незважаючи на висловлення аргументів на користь запровадження спеціальних вимог до порядків створення та умов подальшого функціонування спеціалізованих перестрахових компаній, продовжують визнавати їх лише як різновид страхових компаній.

Однак, погодитися із таким підходом не можемо, адже, наш погляд, професійні перестрахові компанії є окремими (самостійними)

---

²⁷⁵ Бойко А. О. Перестрахування як механізм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – С., 2011. – С. 37, 50, 186.

²⁷⁶ Волошина А. П. Поява в Україні професійних перестраховиків - закономірність! [Електронний ресурс] / А. П. Волошина. // Страхова справа. – 2005. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/24/2799>.

²⁷⁷ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестрахування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 58, 217–238.

²⁷⁸ Нечипоренко В. В. Цивільно-правове регулювання перестрахування в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / В. В. Нечипоренко. – К., 2012. – С. 166.

²⁷⁹ Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини в сфері господарювання : проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин, 2013. – С. 186.

²⁸⁰ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 96.

²⁸¹ Супрун Л. В. Поняття перестраховальної діяльності та перестрахової компанії / Л. В. Супрун // Наукові записки. – 2006. – Т. 53. – С. 103–104.

²⁸² Татаріна Т. В. Реформування законодавчої бази перестрахування в Україні [Електронний ресурс] / Т. В. Татаріна. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_NTSB_2007/Economics/20351.doc.htm.

²⁸³ Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 28–32, 74–75.

²⁸⁴ Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 29.

²⁸⁵ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 93, 95.

суб'єктами підприємництва, елементи правового статусу яких характеризуються наявністю власних ознак, що унеможлиблює їх ототожнення з іншими суб'єктами господарювання. Аналіз європейського законодавства та узагальнення результатів наукових досліджень з даної проблематики дає можливість визначити такі ознаки, що є особливостями елементів правового статусу професійної перестрахової компанії, до яких варто віднести:

– *безпосереднє здійснення перестрахової діяльності з надання перестрахових послуг з метою захисту майнових інтересів перестраховувальників (страхових компаній)*. У більшості економічно розвинених країнах світу переважно використовуються послуги спеціалізованих перестрахових компаній, виключним видом діяльності яких є здійснення перестраховування, на що вони у встановленому законом порядку отримують окрему ліцензію. На сьогодні на міжнародну ринку перестраховування діє майже 250 професійних перестраховиків²⁸⁶.

Що ж стосується України, то для національних перестраховиків дане питання є вкрай актуальним, адже недоліки вітчизняного законодавства у сфері страхування та перестраховування призводять до того, що на практиці такі суб'єкти, незважаючи на свій статус перестраховика, поєднують надання як страхових, так і перестрахових послуг (яскравим прикладом чого є діяльність перестрахової компанії «Європоліс», на що вже зверталася увага). Таку ситуацію вважаємо неприпустимою, адже лише професійні перестраховики, які ніколи не були конкурентами для страхових компаній, можуть дійсно забезпечити перестраховий захист майнових інтересів останніх (в чому й полягає головна філософія діяльності професійного перестраховика)²⁸⁷, та, як наслідок, сприяти підтримці економічної стабільності страхового ринку, зростанню рівня його фінансової безпеки, розширенню фінансових можливостей страховиків, меж страхового бізнесу²⁸⁸ та фінансової безпеки держави в цілому.

---

²⁸⁶ Балезіна М. Порівняння маркетингової інноваційної політики в сфері перестраховування кептивного і класичного вітчизняного страховика [Електронний ресурс] / М. Балезіна, А. Бородавко. – Режим доступу : <http://pck.kneu.edu.ua/?p=109>.

²⁸⁷ Волошина А. П. Поява в Україні професійних перестраховиків - закономірність! [Електронний ресурс] / А. П. Волошина // Страхова справа. – 2005. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/24/2799>.

²⁸⁸ Кнейслер О. В. Проблеми й перспективи розвитку професійного ринку перестраховування в Україні / О. В. Кнейслер // Фінанси України. – 2012. – № 11. – С. 108.

У зв'язку із чим, пропонуємо доповнити § 2¹ «Перестраховування» Глави 35 ГК України ст. 355² «Суб'єкти перестрахової діяльності», виклавши ч. 2 якої в наступній редакції:

«Предметом безпосередньої діяльності перестраховика може бути лише перестраховування».

Також пропонуємо закріпити дане положення в Законі України «Про перестраховування та перестрахову діяльність».

Зауважимо, що дана вимога повністю відповідає положенням Директиви ЄС «Про перестраховування». Так, зокрема, п. п. 11 та 12 вказаного міжнародного акту передбачено, що його положення застосовуються до перестрахових компаній, які проводять виключно перестрахову діяльність і не здійснюють страхові операції, а також не стосується страхових компаній, які є суб'єктами дії Директив 73/239/ЄЕС чи 2002/83/ЄС²⁸⁹;

– *вид та організаційно-правова форма.* Перестрахова діяльність як самостійний та особливий вид підприємництва²⁹⁰ полягає у наданні перестрахових послуг, які за своєю суттю є фінансовими. Відповідно, суб'єкти, які надають такі послуги, зокрема професійні перестрахові компанії, відносяться до фінансових установ.

Пунктом 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» визначено, що фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку²⁹¹. Однак, попри те, що діяльність перестрахових компаній повністю відповідає таким законодавчим вимогам, дані суб'єкти не виокремлені в переліку фінансових установ, наданих в даному пункті, що є суттєвим недоліком чинного законодавства, який потребує нагального усунення.

---

²⁸⁹ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховування та Директиви Ради про внесення змін 73/239/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс] // Інтернет-журнал про страхування forINSURER.com. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00325.pdf>.

²⁹⁰ Войцеховська І. М. Поняття, ознаки та зміст перестрахової діяльності / І. М. Войцеховська. // Адміністративне право та процес. – 2015. – № 3. – С. 302.

²⁹¹ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

А тому, пропонуємо п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», якою надається перелік фінансових установ, доповнити фразою «перестрахові компанії».

Щодо організаційно-правової форми перестрахових компаній, то відповідно до Директиви ЄС про перестраховування вони мають бути створеним у формі акціонерного товариства. Так, зокрема визначено, що перестрахова компанія може прийняти форму Європейської компанії (ЄК)²⁹². При цьому, як визначено у Регламенті (ЄС) № 2157/2001 організаційно-правовою формою такої компанії є акціонерне товариство²⁹³.

Відтак, чинне законодавство України з питань перестраховування у відповідній частині потребує нагальної модернізації, з метою забезпечення якої пропонуємо визначити в Законі України «Про перестраховування та перестрахову діяльність», що *перестраховими компаніями є фінансові установи, створені у формі акціонерних товариств*.

Варто звернути увагу, що перспектива розвитку українського законодавства у даному напрямку знаходить своє відображення в Проекті № 1797-1. Частина 1 ст. 8 якого передбачає, що національні страховики можуть бути утворені виключно у формі акціонерних товариств згідно з Законом України «Про акціонерні товариства»²⁹⁴. Однак, суттєвим недоліком даного акту, на наш погляд, є те, що дані положення до національних перестраховиків мають застосовуватися за аналогією, адже окремі вимоги щодо організаційно-правової форми останніх не передбачені;

– *порядок державної реєстрації та ліцензування*. На сьогодні українське законодавство, врегульовуючи порядок створення страхових та перестрахових компаній, передбачає обов'язкову

---

²⁹² Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховування та Директиви Ради про внесення змін 73/239/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс] // Інтернет-журнал про страхування forINSURER.com. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00325.pdf>.

²⁹³ Регламент Ради (ЄС) № 2157/2001 від 8 жовтня 2001 про Статут європейського товариства (SE) (ЄТ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/32710>.

²⁹⁴ Про страхування: Проект Закону України № 1797-1 від 06 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904.

державну реєстрацію та внесення інформації про перестрахову компанію в Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України, а також отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності, яка одночасно дає право на здійснення і перестрахової діяльності також. Проте, зважаючи на самостійний та незалежний від страхової характер перестрахової діяльності²⁹⁵, а також з огляду на існуючі проблеми, спричинені позицією вітчизняного законодавця щодо порядку утворення відповідних суб'єктів, вважаємо за необхідне запровадження окремого порядку державної реєстрації українських перестрахових компаній та ліцензування їхньої діяльності (детально дане питання розглянуто в § 3.);

– *правовий режим майна перестрахової компанії*. Під правовим режимом майна суб'єктів господарювання в теорії господарського права розуміють встановлені правовими нормами: а) структуру цього майна, б) порядок його придбання (формування), використання і вибуття, в) порядок звернення на нього стягнення кредиторів. Правовий режим майна суб'єктів господарювання встановлюється ГК України та іншими законами з урахуванням видів майна, зазначених у ст. 139 ГК України (основні фонди, оборотні засоби, кошти, товари, цінні папери тощо)²⁹⁶.

Визначальну роль у майновому статусі страхової та перестрахової компанії відіграє статутний капітал, який являє собою мінімальний розмір майна цієї організації, яке гарантує інтереси її кредиторів і не може бути меншим, визначеної Законом суми^{297 298}. У разі недотримання вимоги щодо розміру статутного капіталу, державна реєстрація відповідного суб'єкту не допускається. Крім того, зменшення статутного капіталу вже зареєстрованої компанії нижче встановленого законом України розміру не допускається²⁹⁹.

---

²⁹⁵ Войцеховська І. М. Поняття, ознаки та зміст перестрахової діяльності / І. М. Войцеховська. // Адміністративне право та процес. – 2015. – № 3. – С. 299.

²⁹⁶ Щербина В. С. Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 191–199.

²⁹⁷ Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н. Б. Пацурія. – К., 2000. – С. 99.

²⁹⁸ Фінансова діяльність підприємства [Текст] : підруч. / Бандурка О. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. – К. : Либідь, 1998. – С. 44–61.

²⁹⁹ Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року № 40 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – Ст. 2047.

Слід відзначити, що європейське законодавство не використовує термін «мінімальний статутний капітал», натомість оперує термінами «мінімальний гарантійний фонд» (*Minimum Guarantee Fund (MGF)*) відповідно до Solvency I³⁰⁰ або «мінімально необхідний капітал» (*Minimum Capital Requirement (MCR)*) відповідно до Solvency II. Так, Solvency II було визначено, що мінімальний необхідний капітал (який повинен відповідати розміру основних фондів, відповідно до розміру яких страховим та перестраховим організаціям було дозволено здійснювати власну діяльність, і нижче якого сума фінансових ресурсів не повинна опускатися) для перестрахових компаній має становити не менше 3 млн. 600 тис. євро (окрім підконтрольних перестрахових організацій, у випадку яких мінімальний необхідний капітал повинен бути не меншим 1 млн. євро). При цьому, мінімально необхідний капітал для страхових компаній, які займаються страхуванням, не пов'язаним із життям, встановлений на рівні не менше, ніж 2 млн. 500 тис. євро, а для організацій, що займаються страхуванням життя – 3 млн. 700 тис. євро³⁰¹.

З цього вбачається, що вимоги до розміру статутного капіталу професійних перестраховиків встановлені на вищому рівні за вимоги до статутного капіталу страховиків, які здійснюють страхування за видами іншими, ніж страхування життя. Разом із тим, дані вимоги є нижчими за вимоги, що встановлені до перестраховиків, які займаються страхуванням життя, що, на наш погляд, є необґрунтованим. Вирішення даної проблеми вбачаємо в запровадженні окремих вимог до розміру статутного капіталу професійних перестрахових компаній України, в залежності від того, який вид перестраховування вони здійснюють. Адже перестраховування, пов'язане зі страхуванням життя (зважаючи на особливість перестрахових ризиків, які виникають в такому випадку), вимагає від статутного капіталу перестраховика, який його здійснює, вищого розміру у порівнянні з розміром статутного капіталу перестраховика, який спеціалізуються на інших видах перестраховування.

Диференціацію мінімального розміру статутного (регулятивного) капіталу для національних страховиків та перестраховиків визначено також в Проекті № 1797-1, відповідно до якого мінімальний розмір

---

³⁰⁰ Директива Ради 73/239/ЄЕС від 24 липня 1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31973L0239>.

³⁰¹ Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202009_138.doc.

регулятивного капіталу професійних перестраховиків не може бути меншим за 32 млн. грн. Аналогічні вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу передбачені для страховиків, які здійснюють страхування за класами, що належать до страхування життя, а для страховиків, що здійснюють страхування за іншими класами страхування, відповідні вимоги встановлені у розмірі, що не може бути меншим за 22 млн. грн.³⁰². Така законодавча практика, з огляду на викладене вище, з одного боку, безумовно, відображає європейський досвід у врегулюванні даного питання, однак, з іншого (як і в попередніх випадках) – не враховує необхідність існування більш високих вимог до розміру регулятивного капіталу перестраховиків, діяльність яких пов'язана зі страхуванням життя.

Окрім цього, суттєвим недоліком даного законопроекту є те, що розмір мінімального статутного (регулятивного) капіталу визначається в національній валюті. За існуючої політико-економічної ситуації в нашій країні, це призводить до того, що на сьогодні вимоги до мінімального розміру статутного (регулятивного) капіталу є значно нижчими за відповідні вимоги, передбачені Solvency II. У зв'язку із чим, встановлення такого розміру більш доцільним вбачається у сумі, еквівалентній відповідній сумі в євро за валютним обмінним курсом валюти України. Також, варто звернути увагу, що вимога щодо мінімального розміру статутного (регулятивного) капіталу перестраховика є чи не єдиною спеціальною вимогою для отримання ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності, за виключенням якої, суб'єктами, які бажають займатися відповідною діяльністю, мають бути дотримані аналогічні вимоги для отримання ліцензії на право здійснення страхової діяльності.

Поза тим, суттєвою перевагою Проекту № 1797-1 є те, що в його тексті замість поняття «статутний капітал» вживається поняття «регулятивний капітал». Основу регулятивного капіталу становлять власні кошти, тобто регулятивний капітал для страховика та перестраховика є частиною його коштів в активах, що залишається після вирахування зобов'язань з урахуванням установлених законодавством вимог до активів та зобов'язань³⁰³ (аналогічне

---

³⁰² Про страхування: Проект Закону України № 1797-1 від 06 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904.

³⁰³ Про страхування: Проект Закону України № 1797-1 від 06 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904.

визначення міститься в Проекті № 9614³⁰⁴). За таким критерієм, як визначається в економічній літературі, до «регулятивного капіталу» страховика та перестраховика за страховим та перестраховим законодавством ЄС можна віднести, окрім інших фондів, мінімальний гарантійний фонд (MGF) та мінімально необхідний капітал (MCR), а за чинним страховим законодавством України – мінімальний статутний капітал (МСК).

При цьому, варто звернути увагу, що регулювання страхового та перестрахового ринків в країнах ЄС, яке базується на основі вимог до регулятивного капіталу, передбачених Директивами Solvency I і Solvency II, на відміну від існуючого на даний час регулювання в нашій країні, дозволяє оцінити не тільки кількісні, але й якісні параметри діяльності страховиків та перестраховиків³⁰⁵. Зокрема, особливістю регулятивного капіталу є те, що він розраховується залежно від розміру бізнесу та ризиків, пов'язаних з ним, а також якості активів, якими покривається регулятивний капітал³⁰⁶. А отже, вважаємо, що використання поняття «регулятивний капітал» замість поняття «статутний капітал» є цілком обґрунтованим та забезпечить можливість дотримання вітчизняними перестраховими компаніями вимог європейських стандартів у відповідній сфері³⁰⁷.

Окрім підвищених вимог до мінімального розміру статутного капіталу, на сьогодні в більшості європейських країнах для національних перестрахових компаній також встановлені відмінні та більш високі вимоги до розміру їх гарантійного фонду. Так, положення п. 2 ст. 40 Директиви про перестраховування визначають, що розмір гарантійного фонду перестраховика не може бути меншим за 3 млн. євро³⁰⁸. Такі вимоги є майже вдвічі вищими за вимоги, які

---

³⁰⁴ Про страхування: Проект Закону України № 9614 від 19 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42141.

³⁰⁵ Терещенко Т. Є. Зарубіжний досвід фінансового регулювання страхового ринку в частині регулювання платоспроможності / Т. Є. Терещенко, І. В. Моїсеєнко. // Фінанси, грошовий обіг, кредит. – 2016. – № 29. – С. 306.

³⁰⁶ Норматив уставного капитала для «новых» страховщиков жизни в Украине с 17 мая увеличился в 6,7 раза до 10 млн. евро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/13/05/17/29282>.

³⁰⁷ Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nfr.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202009_138.doc.

³⁰⁸ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховування і про внесення змін до Директив Ради 73/239/ЄЕС,

встановлені до розміру гарантійного фонду страховиків (ст. 17 Директиви ЄС про страхування)³⁰⁹.

Таким чином, нормами європейського законодавства вимоги до розміру мінімального розміру статутного (регулятивного) капіталу, а також гарантійного фонду професійних перестраховиків встановлені на більш високому рівні за відповідні вимоги, що висуваються до страховиків. Таку законодавчу практику вважаємо цілком обґрунтованою, а відтак, вона має знайти своє відображення на законодавчому рівні нашої країни. Проте, зробимо єдине застереження – на нашу думку, вимоги чинного законодавства України щодо мінімального розміру статутного (регулятивного) капіталу українських перестраховиків мають бути встановлені не лише на більш високому рівні у порівнянні з вимогами до розміру статутного (регулятивного) капіталу страховиків, але й в залежності від здійснюваного виду перестрахування. Зокрема, для перестраховика, який займається перестрахуванням, пов'язаним зі страхуванням життя, такі вимоги мають бути встановленими на найбільш високому рівні.

Досліджуючи особливості правового режиму майна перестрахових компаній, окрему увагу варто також приділити специфіці формуванню їх технічних резервів. Як визначено у Стандартах здійснення нагляду за перестраховиками (Стандарт № 8 «Здійснення нагляду за перестраховиками»)³¹⁰, оцінки технічних резервів як страховиків, так і перестраховиків, враховуючи резерви збитків, є завжди невизначеними, оскільки їх метою є намагання чітко визначити об'єм майбутніх непередбачених вимог. Однак, ця невизначеність є більш помітною в сфері перестрахування, ніж первинного страхування, особливо в діяльності, що не пов'язана зі страхуванням життя.

У зв'язку із цим, основним проблемами, з якими можуть зіткнутись перестраховики при формуванні технічних резервів є: оцінка відповідності технічних резервів – наприклад, коли сума вимог, особливо, пов'язаних зі страхуванням відповідальності, збільшується

92/49/ЄЕС, а також Директив 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://old.minjust.gov.ua/45894>.

³⁰⁹ Директива Ради 73/239/ЄЕС від 24 липня 1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31973L0239>.

³¹⁰ Standard on supervision of reinsurers [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.actuaries.org/CTTEES_INSREG/Documents/IAIS_Supervision_Reinsurers.pdf.

внаслідок інфляції або більш суворої відповідальності за законом; затримка повідомлення про необхідність виконання перестраховальником прийнятих на себе зобов'язань за первинним договором страхування – така затримка виникає через те, що спочатку вимоги страхувальника повідомляються первинному страховику, який їх оцінює, і лише потім на основі таких вимог формує власні вимоги до перестраховика; різне тлумачення перестрахової термінології (з огляду на відсутність їх законодавчого закріплення); «вибірковість» інформації, отриманої від страховика – страховики можуть «фільтрувати» (обробляти) дані, які надаються перестраховику, звітувати по різних обставинах (наприклад, надати дані за рік, коли мав місце страховий випадок, замість року, коли було укладено страховий договір) тощо³¹¹.

Виходячи з цього, вимоги до формування технічних резервів вітчизняних перестраховиків (як і вимоги, що висувуються до мінімального розміру статутного (регулятивного) капіталу та розміру гарантійного фонду) мають враховувати особливий зміст відповідних перестрахових ризиків, а також особливості пред'явлених у зв'язку із їх реалізацією вимог, а отже, мають відрізнятися від відповідних умов формування технічних резервів страховиків. Зокрема, зважаючи на можливість існування затримки повідомлення про вимоги, які пред'являються прямими страховиками, а також неповноти такої інформації, з метою вирішення даних проблем перестраховиками створюються резерви незаявлених вимог. Варто відзначити, що такі резерви можуть бути сформовані й прямими страховиками, однак необхідність у їх формування перестраховиками є більш нагальною.

Зауважимо, що запровадження підвищених вимог до статутного (регулятивного) капіталу та технічних резервів перестрахових компаній є абсолютно виправданим кроком, зважаючи на недовготривалий досвід функціонування вітчизняних компаній, що спеціалізувалися на перестрахованні³¹². Розміри статутних капіталів та резервів цих компаній, на чому наголошується в економічній літературі, були недостатніми не лише для спеціалізованих перестрахових, але й навіть для звичайних страхових компаній. Відтак, не маючи необхідних капіталів, вони не приймали

---

³¹¹ Стандарт № 8 «Здійснення нагляду за перестраховиками» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/03/02/1729>.

³¹² Мова йде про такі перестрахові компанії як «Українська перестраховальна компанія» та «Скіфія Ре».

високовартісні ризики у перестраховування³¹³ та, як наслідок, проіснували на вітчизняному ринку перестраховування недовго³¹⁴.

Таким чином, зважаючи на викладене вище, пропонуємо закріпити в Законі України «Про перестраховування та перестрахову діяльність» положення про те, що *перестраховики-резиденти зобов'язані дотримуватися таких умов забезпечення платоспроможності: наявності сплаченого регулятивного капіталу та наявності гарантійного фонду перестраховика*. Крім того, в даному Законі пропонуємо закріпити положення наступного змісту:

1) *«Мінімальний розмір регулятивного капіталу перестраховика, який займається видами перестраховування іншими, ніж перестраховування, що пов'язане зі страхуванням життя, встановлюється у сумі, еквівалентній 3 млн. 600 тис. євро млн. євро, а для перестраховика, який займається перестраховуванням, що пов'язане зі страхуванням життя, – 20 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України»;*

2) *«Перестрахові резерви утворюються перестраховиками з метою забезпечення майбутніх перестрахових виплат залежно від видів перестраховування. Перестраховики зобов'язані формувати і вести облік перестрахових резервів у порядку та обсягах, встановлених цим Законом, станом на кожен день».*

Крім того, пропонуємо розробити та затвердити Нацкомфінпослуг Розпорядження «Про затвердження Методики формування перестрахових резервів»;

– *професійні засади здійснення перестрахової діяльності*. Як доведено світовою практикою, крім існування підвищених вимог до рівня платоспроможності перестрахових компаній, а також відмінних вимог до здійснення нагляду за їх діяльністю, для керівників відповідних компаній встановлюються більш високі кваліфікаційні вимоги. Це пов'язується із тим, що діяльність з перестраховування є вузькопрофільною і передбачає необхідність для керівників мати спеціальні знання та стаж роботи у цій сфері, високою відповідальністю та кваліфікацією³¹⁵.

---

³¹³ Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – С. 79.

³¹⁴ Третяк К. В. Ринок перестраховування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 58.

³¹⁵ Пацурія Н. Б. Модернізація правовідносин у сфері перестрахової діяльності із страховиками (перестраховиками) нерезидентами [Електронний ресурс] /

Так, зокрема, положеннями ст. 6 Директиви ЄС про перестрахування передбачено, що однією з вимог, дотримання якої є обов'язковою для отримання ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності, є наявність ефективного управління перестраховою компанією на чолі з особами з надійною репутацією та необхідними професійними якостями або досвідом³¹⁶. Підтвердженням надійної репутації, відповідно до ст. 43 Директиви Solvency II, визнається пред'явлення довідки про відсутність судимості або іншого аналогічного документу, виданого компетентним судовим або адміністративним органом держави-члена походження чи держави-члена попереднього перебування іноземного громадянина, що засвідчує дотримання вказаних вимог³¹⁷.

Що ж стосується володіння необхідними професійними якостями або досвідом, то вони мають, як правило, підтверджуватися наявністю вищої освіти та досвіду діяльності виключно у сфері перестрахування.

Додатково до зазначених вимог до керівників перестрахової компанії (зважаючи на всю відповідальність, що покладається на таких осіб, і безпосередньо залежить від їх професіоналізму), на наш погляд, мають висуватися також вимоги щодо надійності їхньої ділової репутації. Поняття ділової репутації досить вдало розкривається Проектом № 1797-1, а саме: як сукупності документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи та відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства. Інформація включає також відомості щодо відсутності у такої особи не погашеної або не знятої в установленому законом порядку судимості за умисні злочини у сфері господарської та службової діяльності, позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю; про те, чи така особа була протягом останніх п'яти років керівником, членом керівного органу або головним бухгалтером фінансової установи, що

Н. Б. Пацурія. – Режим доступу : <http://hozpravo.com.ua/conferences /arhiv/uchastnik.php?ELEMENT ID=519&ID=540>.

³¹⁶ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестрахування і про внесення змін до Директив Ради 73/239/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, а також Директив 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://old.minjust.gov.ua/45894>.

³¹⁷ Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202009_138.doc.

у період перебування цієї особи на такій посаді визнана банкрутом, піддана процедурі примусової ліквідації, чи було до неї вжито відповідним державним органом, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, захід впливу у вигляді відсторонення від управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації.

Відомості щодо відповідності професійної придатності та ділової репутації вимогам законодавства Проектом № 1797-1 встановлюється для керівників, головного бухгалтера або особу, на яку покладено функцію ведення бухгалтерського обліку страхової компанії та перестрахової компанії, а також особи, що має виконувати обов'язки відповідального актуарія³¹⁸.

Для вітчизняного ринку перестрахування вказані вимоги, з огляду на недовіру споживачів відповідних послуг до національних страхових та перестрахових компаній, можуть стати одним із перспективних шляхів його розвитку та суттєво покращити існуючу ситуацію на ньому – а отже, мають знайти своє відображення в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність». Також, з урахуванням специфіки діяльності професійних перестраховиків, пропонуємо закріпити в даному Законі положення про те, що *керівники перестрахової компанії повинні мати вищу юридичну чи економічну освіту, а також мати досвід роботи у сфері страхування та/або перестрахування не менше, ніж 3 роки.*

У зв'язку із чим, пропонуємо розробити та затвердити Нацкомфінпослуг Типову програму підвищення кваліфікації керівників та головних бухгалтерів перестрахових компаній.

Слід зазначити, що розглянуті вище ознаки (особливості елементів правового статусу) перестраховиків-резидентів становлять зміст їх господарської правосуб'єктності та дозволяють сформулювати наступне визначення поняття перестрахової компанії (як самостійного суб'єктам підприємництва), яке пропонуємо закріпити в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність»:

«Перестрахова компанія – це фінансова установа, створена у встановленому законом порядку у формі акціонерного товариства, виключним видом діяльності якої є надання перестрахових послуг щодо захисту майнових інтересів страховиків, з метою отримання

---

³¹⁸ Про страхування: Проект Закону України № 1797-1 від 06 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904.

прибутку на підставі ліцензії, має необхідне для цього майно та володіє господарською правосуб'єктністю відповідно до закону та установчих документів».

Особливості правового статусу перестраховиків-нерезидентів. Окрім національних перестраховиків надавати перестрахові послуги українським страховим компаніям можуть також й іноземні перестраховики.

Постійні партнерські відносини на підставі укладених договорів перестраховування українськими страховиками налагоджені із такими загальновідомими лідерами світового ринку перестраховування як: «RGA» (Reinsurance Group of America (США)), «Barents Re» (Панама), «Hannover Re» (Німеччина), «Munich Re» (Німеччина), «Gen Re» (Німеччина), «SCOR Global P&C» (Франція), «Swiss Re» (Швейцарія), Partner Re (Швейцарія), «ACE European Group Ltd» (Великобританія) та ін. Також постійними партнерами страхових компаній України є: «Polish Reinsurance Company Ltd» (Польща), «Sava Re» (Словенія) тощо. Практично всі із вказаних компанії здійснюють свою діяльність з надання перестрахових послуг для страхових компаній нашої країни зі своїх головних офісів, тобто без створення постійних представництв в Україні.

Активна співпраця з перестраховиками-нерезидентами, насамперед, пов'язана із недоліками законодавчого регулювання перестрахової діяльності в Україні (про що вже було відзначено), а також з відсутністю належної фінансової місткості перестрахового ринку України, що має своїм наслідком практичну неспроможність вітчизняного ринку перестраховування задовольнити потреби українських страховиків у перестраховому захисті їх майнових інтересів. Крім того, з точки зору надійності і професіоналізму українські перестраховики не можуть конкурувати з іноземними компаніями.

А отже, важливим є усвідомлення того, що перестраховування у нерезидентів має певні переваги, а саме: дає можливість отримати гарантоване покриття та кваліфіковане обслуговування ризиків, а також запровадити нові форми та види договірних зв'язків в нашій країні. Проте, з іншого ж боку, перестраховування у нерезидентів спричиняє значний відтік перестрахових премій за кордон³¹⁹, що, в

---

³¹⁹ Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – С. 104–105.

свою чергу, посилює тиск на гривню, а відтак, тягне за собою вкрай негативні наслідки для економіки країни³²⁰.

Необхідно відзначити, що на сьогодні загальна частка перестрахування у перестраховиків-нерезидентів у складі валових страхових виплат є відносно невеликою. Разом із тим, відповідна ситуація на перестраховому ринку України у період з 1996 по 2003 р.р. кардинально відрізнялася від теперішньої. Так, протягом вказаного періоду, питома вага перестрахування ризиків у нерезидентів була більшою, аніж у резидентів. Максимального значення даний показник досяг у 2003 році і склав майже 30 % (в цей рік українськими страховиками було сплачено перестраховикам-нерезидентам – 3,2 млрд. грн. (34,8% від валових премій на всьому ринку), а перестраховикам-резидентам – 2,2 млрд. грн. (24,5% від валових премій на всьому ринку)³²¹). Так, в середньому на перестрахування в нерезидентів за 1996-2003 р.р. йшло 32,6% від загального обсягу премій, що збиралися українськими компаніями. При цьому, у вигляді виплат в Україну, як правило, поверталось лише близько 2% цієї суми³²².

Крім того, у вказаний період на вітчизняному ринку перестрахування значного поширення набули операції із «схемного» перестрахування, тобто відбувалося «переливання» вітчизняних капіталів у вигляді перестрахових премій за кордон і тим самим – їх вилучення як тимчасово вільних коштів з інвестиційного процесу національної економіки³²³.

Існування такої ситуації зумовило необхідність прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента» від 4 лютого 2004 року № 124 (далі –

---

³²⁰ Страхування: Підручник / [Артюх Т. М., Бабко В. Л., Бушанський А. В., Мурашко О. В. та ін.]; керівн. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець, д-р, екон. наук, проф. – К. : КНЕУ, 1998. – С. 371.

³²¹ Річний звіт про роботу комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2003 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/Zvit_DFP_2003.pdf.

³²² Машина Н. І. Міжнародне страхування: Навчальний посібник / Н. І. Машина. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 177

³²³ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестрахування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 181.

Постанова КМУ № 124)³²⁴, яка замінила собою попередню Постанову Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з перестрахування» від 24 жовтня 1996 року № 1290 (далі – Постанова КМУ № 1290).

Так, зокрема положеннями Постанова КМУ № 124 визначені наступні вимоги до правового статусу страховика/перестраховика-нерезидента, в якого вітчизняні страхові компанії бажають перестрахувати свої ризики: законодавством країни, в якій зареєстрований нерезидент, передбачений державний нагляд за страховою і перестраховою діяльністю; нерезидент повинен провадити безперервну професійну діяльність не менше ніж три роки до дати укладення договору перестрахування; відсутні факти порушення нерезидентом законодавства про страхову і перестрахову діяльність та з питань запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з тероризмом країни його реєстрації³²⁵.

При цьому, слід зауважити, що новий порядок, встановлений Постановою КМУ № 124, у деяких питаннях виявився навіть більш ліберальним за порядок, який був передбачений Постановою КМУ № 1290 (наприклад, була виключена вимога в договорах перестрахування в обов'язковому порядку включати умову «прямой виплати» страхувальнику від перестраховика при неплатоспроможності перестрахувальника). Основні ж вимоги до іноземних перестраховиків залишилися практично незмінними³²⁶.

Окрім Постанови КМУ № 124, в 2004 році Держкомфінпослуг було прийнято ще один нормативно-правовий акт, а саме: Розпорядження «Про затвердження вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів» від 3 грудня 2004 року № 2885³²⁷, яким встановлювалися додаткові вимоги до надійності страховиків та перестраховиків-нерезидентів, які

---

³²⁴ Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 лютого 2004 року № 124 / Урядовий кур'єр. – 2004. – № 25.

³²⁵ Там само.

³²⁶ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 25.

³²⁷ Про затвердження вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 3 грудня 2004 року № 2885 / Офіційний вісник України. – 2004. – № 51. – Ст. 3401.

раніше чинним законодавством України визначені не були. На даний час це питання врегульовується Розпорядженням Нацкомфінпослуг «Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» від 11 липня 2013 року № 2262 (далі – Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2262), відповідно до якого рейтинг фінансової надійності (стійкості) вказаних суб'єктів на момент укладення договорів перестрахування повинен відповідати одній із наступних вимог:

1. до закінчення дії договорів перестрахування, укладених з перестраховиками-нерезидентами країн-членів Єдиного економічного простору до набрання чинності цим розпорядженням, рейтинг фінансової надійності (стійкості) таких перестраховиків повинен відповідати рівню рейтингів не нижчому, ніж за класифікацією таких міжнародних рейтингових агентств: «А.М.Вest» (США) – «В»; «Moody's Investors Service» (США) – «Вa»; «Standard & Poor's» (США) – «ВВ»; «Fitch Ratings» (Великобританія) – «ВВ»;

2. рейтинг фінансової надійності (стійкості) перестраховика-нерезидента на дату укладення договору перестрахування з таким перестраховиком-нерезидентом повинен відповідати рівню рейтингів не нижчому, ніж за класифікацією таких міжнародних рейтингових агентств: «А.М.Вest» (США) – «В»; «Moody's Investors Service» (США) – «Вa»; «Standard & Poor's» (США) – «ВВ»; «Fitch Ratings» (Великобританія) – «ВВ»³²⁸.

Крім того, в 2004 році Розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Порядку надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестрахування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами до Нацкомфінпослуг» від 4 червня 2004 року № 914³²⁹ було

---

³²⁸ Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11 липня 2013 року № 2262 / Офіційний вісник України. – 2013. – № 66. – Ст. 2415.

³²⁹ Про затвердження Порядку надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестрахування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами: Розпорядження Держфінпослуг від 04 червня 2004 року № 914 / Офіційний вісник України. – 2004. – № 25. – Ст. 1677.

затверджено відповідний порядок надання страховиками інформації про укладені договори перестрахування із нерезидентами. Даний нормативно-правовий акт в 2015 році втратив свою чинність у зв'язку із прийняттям нового Розпорядженням Нацкомфінпослуг «Про затвердження Порядку реєстрації договорів перестрахування» від 28 березня 2011 року № 153. На сьогодні ж чинним є нове Розпорядженням Нацкомфінпослуг «Про затвердження Порядку реєстрації договорів перестрахування та надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестрахування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами» від 15 вересня 2015 року № 2201 (далі – Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2201), відповідно до якого страховиком-резидентом в Нацкомфінпослуг реєструються договори перестрахування, укладені із страховиками (перестраховиками) нерезидентами. Після укладення такого договору страховик-резидент надсилає до Нацкомфінпослуг інформацію про нього у паперовому та електронному вигляді³³⁰.

Неможливо не погодитися, що прийняття вищевказаних нормативно-правових актів призвело до певного поживлення діяльності національних перестраховиків, на чому наголошує більшість вітчизняних вчених-економістів^{331 332 333}. Такі зміни відбулися вже у 2004 році, що підтверджує динаміка частки перестрахових премій, переданих у внутрішнє та зовнішнє перестрахування^{334 335}.

---

³³⁰ Про затвердження Порядку реєстрації договорів перестрахування та надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестрахування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами : Розпорядження Нацкомфінпослуг від 15 вересня 2015 року № 2201 / Офіційний вісник України. – 2015. – № 89. – Ст. 3001.

³³¹ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестрахування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 183.

³³² Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 63–64.

³³³ Бойко А. О. Перестрахування як механізм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – С., 2011. – С. 42.

³³⁴ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестрахування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 183.

Разом із тим, варто звернути увагу на те, що вказаних результатів було досягнуто не завдяки створенню належної законодавчої регламентації діяльності національних перестраховиків з метою забезпечення сприятливого середовища для ведення перестрахового бізнесу в нашій країні, а виключно завдяки обмеженню діяльності перестраховиків-нерезидентів – шляхом запровадження обмежувальних вимог до вказаних суб'єктів. Такий висновок зроблено на основі аналізу вимог чинного законодавства, які існують у відповідній сфері, представленою нижче.

Так, зокрема, однією з вимог, яка висувається до перестраховиків-нерезидентів, встановлена абз. 1 п. 2 Порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента, затверджених Постановою КМУ № 124, є вимога щодо існування в країні, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент, державного нагляду за здійснюваною ним страховою та/або перестраховою діяльністю³³⁶. Недоцільність та необґрунтованість такої вимоги, насамперед, пов'язана із тим, то державний нагляд за перестраховою діяльністю існує не у всіх країнах світу. Національні законодавці таких країн виходять із того, що будь-яка форма державного нагляду обмежує підприємницьку діяльність, в тому числі й перестрахову діяльність. Крім того, суб'єкти, які укладають договір перестрахування є професійними учасниками ринку страхування та перестрахування, а тому, не потребують захисту держави³³⁷. При цьому, зауважимо, що тенденції законодавства України про підприємництво також спрямовуються у вказаному напрямку – в напрямку дерегуляції³³⁸.

Варто відзначити, що питання державного нагляду за перестраховиками-нерезидентами, які зареєстровані в країнах-членах

---

³³⁵ Річний звіт про роботу комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2003 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/Zvit_DFP_2003.pdf.

³³⁶ Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 лютого 2004 року № 124 / Урядовий кур'єр. – 2004. – № 25.

³³⁷ Супрун Л. В. Правові аспекти укладення договору перестрахування зі страховиками (перестраховиками) нерезидентами / Л. В. Супрун. // Юридичний журнал. – 2005. – № 5 (35). – С. 72.

³³⁸ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 39.

ЄС, на сьогодні є вирішеним. Так, зокрема, Директивою ЄС про перестрахування визначено, що нагляд за перестраховою компанією та діяльністю, яку вона здійснює через філії або згідно зі свободою надання послуг, є цілковитою відповідальністю країни-члена ЄС, у якій розташований головний офіс підприємства з перестрахування (далі – країна походження або країна реєстрації компанії). Проте, у разі, якщо компетентний орган країни-члена ЄС, в якій перестрахова компанія має філію або надає послуги (далі – країна розташування або країна перебування компанії) має причини вважати, що діяльність перестрахової компанії може вплинути на її фінансову стабільність, він повинен проінформувати компетентні органи країни походження цієї компанії. Останні повинні визначити, чи виконує перестрахова компанія правила, визначені даною Директивою. Такі положення стосуються перестраховиків-нерезидентів держав-членів ЄС (далі – держав-членів), а отже, нагляд за їх діяльністю відбувається згідно з правилами, що встановлені, або згідно практики, якій слідують, у державі-члені реєстрації відповідно до положень, ухвалених на рівні Співтовариства.

Що ж стосується нагляду за діяльністю перестраховиків-нерезидентів з країн, які не є членами ЄС (далі – треті країни), то законодавство держав-членів повинно передбачити гнучку процедуру для надання можливості оцінки пруденційної еквівалентності третіх країн на основі положень Співтовариства, щоб покращити лібералізацію послуг з перестрахування в таких країнах, що відбулося б через транскордонне надання послуг. Для цього держави-члени не повинні приймати по відношенню до перестрахової компанії, головний офіс якої знаходиться поза межами Співтовариства, та яка починає або вже провадить діяльність з перестрахування на своїй території, положень, які можуть призвести до більш сприятливого режиму, ніж по відношенню до компаній, які мають головні офіси в цих державах-членах. Крім того, Європейська Комісія може надати пропозиції Раді ЄС щодо укладання угод з однією або більше третіми країнами відносно способів виконання нагляду за перестраховими компаніями, що мають свої головні офіси в третіх країнах та провадять діяльність перестрахування в Співтоваристві. Такі угоди повинні забезпечити умови справедливого регулювання, ефективного доступу перестрахових компаній до ринку перестрахування на території кожного контрагента та забезпечити взаємне визнання наглядових правил та практики в перестрахованні. Вони також

повинні переконатися в тому, що уповноважені органи держав-членів в змозі отримати необхідну інформацію стосовно перестрахової компанії, що має головний офіс на території третіх країн, та провадить діяльність на території Співтовариства³³⁹.

Таким чином, для можливості ведення перестрахового бізнесу на території ЄС до перестраховиків-нерезидентів з третіх країн можуть висуватися *вимоги щодо еквівалентного до існуючого у відповідній країні-члені нагляду за перестраховою діяльністю та взаємного визнання наглядових правил та практики в перестрахованні*. Яскравим прикладом імplementації даних положень Директиви ЄС про перестраховування є законодавство Німеччини та Ліхтенштейну^{340 341}.

Разом із тим, на законодавчому рівні деяких країн-членів ЄС до перестраховиків-нерезидентів третіх країн висуваються також й додаткові вимоги. Згідно із шведським законодавством для можливості провадження перестрахової діяльності на території Швеції перестраховики з третіх країн, мають отримати у встановленому законом порядку офіційний дозвіл (ліцензію) на це³⁴². Аналогічні вимоги містить і законодавство Франції, яким встановлено необхідність отримання окремого дозволу (ліцензії) компаніями, які зареєстровані в третій країні³⁴³.

Таким чином, перестрахові компанії держав-членів можуть провадити власну перестрахову діяльність на території інших держав-членів без будь-яких обмежень. Що ж стосується перестраховиків-нерезидентів третіх країн, то для можливості провадження

---

³³⁹ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховування та Директиви Ради про внесення змін 73/239/ЄЄС, 92/49/ЄЄС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс] // Інтернет-журнал про страхування forINSURER.com. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00325.pdf>.

³⁴⁰ Current Issue in Insurance (Implementation of the EU Reinsurance Directive (2005/68/EC) in Liechtenstein) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.altenburger.ch>.

³⁴¹ Germany: Financial Sector Assessment Program – Detailed Assessment of Observance on Insurance Core Principles [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11272.pdf>.

³⁴² Insurance & Reinsurance - Sweden (Implementation of EU Reinsurance Directive) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.vinge.se/Global/Publikationer/Artiklar/Implementation of EU Reinsurance Directive.pdf](http://www.vinge.se/Global/Publikationer/Artiklar/Implementation%20of%20EU%20Reinsurance%20Directive.pdf).

³⁴³ France: Regulatory and legislative developments [Електронний ресурс] // Global Insurance and Reinsurance Bulletin. – 2008. – Режим доступу : <http://www.hoganlovells.cn>.

перестрахової діяльності на території ЄС до них висуваються певні вимоги – зокрема, щодо особливостей нагляду за їхньою діяльністю. Зауважимо, що такі вимоги не є обмежувальними, адже вони не передбачають встановлення вищих вимог за ті, що висуваються до перестраховиків держав-членів ЄС. Поза тим, в деяких країнах-членах вказані суб'єкти мають відповідати й іншим додатковим вимогам, які, на наш, погляд порушують положення Директиви ЄС про скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестрахування і ретроцесії (як і відповідні вимоги національного законодавства). Проте, очевидною перевагою європейського законодавства в даному випадку є те, що воно спрямовано, перш за все, на належне врегулювання діяльності національних перестраховиків країн-членів ЄС, а обмеження, які стосуються-нерезидентів третіх країн, встановлені з метою забезпечення надійного перестрахового захисту майнових інтересів споживачів перестрахових послуг. Запровадження ж відповідних обмежень положеннями чинного законодавства, як вже було відзначено вище, було обумовлено дещо іншими обставинами.

З огляду на зазначене, на наш погляд, вимога щодо необхідності існування державного нагляду за діяльністю перестраховиків-нерезидентів є обґрунтованою лише у випадку, коли аналогічні вимоги встановлені для національних перестраховиків.

Ще однією вимогою, яка, на наш погляд, обмежує можливості здійснення перестрахової діяльності перестраховиками-нерезидентами на території України є вимога, передбачена п. 2 Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження, затверджених Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2262, щодо необхідності рейтингу фінансової надійності (стійкості) перестраховика-нерезидента на дату укладення договору перестрахування з таким перестраховиком-нерезидентом відповідати рівню рейтингів не нижчому, ніж за класифікацією міжнародних рейтингових агентств, передбачених даним пунктом³⁴⁴. Досить багато вчених-правників та вчених-економістів наводять власні аргументи щодо некоректності

---

³⁴⁴ Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11 липня 2013 року № 2262 / Офіційний вісник України. – 2013. – № 66. – Ст. 2415.

застосування вимог щодо рейтингової надійності як страхових, так і перестрахових компаній^{345 346 347 348}. Так, зокрема, Н. В. Ткаченко висловлює думку про те, що підхід до присвоєння рейтингів страховим компаніям, який використовується закордонними рейтинговими агентствами, не може бути повністю застосованим у вітчизняній практиці, з огляду на те, що він не враховує специфіки сучасного етапу розвитку страхового бізнесу в Україні, відрізняється формою і змістом інформації, що надається страховими компаніями (або використовується рейтинговими агентствами) для рейтингування³⁴⁹. Такі аргументи цілком справедливо можна використати і стосовно рейтингів перестрахових компаній.

До того ж, слід відзначити, що не існує єдиної методики визначення рейтингів фінансової надійності (стійкості) нерезидентів у тих рейтингових агенціях, перелік яких міститься у Розпорядженні Нацкомфінпослуг № 2262. Як наслідок, вказаними агенціями використовуються різні критерії (підходи визначення) платоспроможності для встановлення відповідного рейтингу³⁵⁰. В економічній літературі наголошується, що рейтингування, як правило, базується на розрахунку та узагальненні доволі значної кількості (чому сприяє відповідна розгорнута база даних) статистичних коефіцієнтів, які характеризують різні аспекти фінансово-економічної і професійної діяльності страховика. Більшість агентств, зокрема такі як: Standard &

---

³⁴⁵ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 40.

³⁴⁶ Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н. В. Ткаченко. – С., 2011. – С. 17.

³⁴⁷ Світлична О. С. Актуальні проблеми рейтингування страхових компаній / О. С. Світлична. // Вісник. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Л. : Національний університет «Львівська політехніка», 2010. – № 691. – С. 215.

³⁴⁸ Загребной І. В. Співпраця з перестраховиком-нерезидентом / І. В. Загребной. // Наука й економіка. – 2008. – № 2 (10). – С. 18.

³⁴⁹ Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н. В. Ткаченко. – С., 2011. – С. 17.

³⁵⁰ Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 40.

Poor's, Fitch IBCA, Moody's, Duff & Phelps Credit Rating Co, Dun & Bradstreet, A.M. Best, KPMG (серед яких є всі агентства, передбачені Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 2262) використовують для оцінки фінансової стійкості компанії свою закриту методику, побудовану на аналізі різних аспектів діяльності компанії, і присвоює компанії визначений рейтинг (індекс), використовуючи звичайне сполучення цифр, прописних і малих літер³⁵¹.

Ще одна проблема для українських страхових компаній, що співпрацюють з нерезидентами, яка існує у зв'язку із існування вищевказаних вимог, встановлених Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 2262, полягає в тому, що не всі рейтингові перестрахові компанії погоджуються взяти у перестраховування будь-який ризик. Перелік ризиків є досить обмеженим. До того ж існує ризик того, що, враховуючи привілейоване становище рейтингових перестраховиків, останні можуть ще більше підвищити вимоги до національних страховиків, зокрема вимагати збільшення розмірів перестрахової премії³⁵².

Таким чином, вимога щодо відповідності рейтингу перестраховика-нерезидента рівню такої компанії в тому чи іншому міжнародному рейтингу не може розглядатися як обов'язкова, адже на практиці інформація, що міститься у таких рейтингах є досить відносною. Крім того, зазвичай, рейтингові агентства закладають в основу власних рейтингів доволі різні критерії їх побудови. Також рейтингові перестрахові компанії приймають в перестраховування, як правило, обмежений перелік ризиків, а вартість їх послуг є вищою за послуги, які надають компанії, що не відповідають вказаним рейтингам. Відповідно, рівень рейтингу тієї чи іншої перестрахової компанії може слугувати допоміжним інструментом при виборі національними страховиками партнерів-нерезидентів.

Також необґрунтованими, на наш погляд, є вимоги, встановлені Порядком реєстрації договорів перестраховування та надання страховиками (цедентами, перестрахувальниками) інформації про укладені договори перестраховування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами, затвердженого Розпорядженням Нацком-

---

³⁵¹ Світлична О. С. Актуальні проблеми рейтингування страхових компаній / О. С. Світлична. // Вісник. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Л. : Національний університет «Львівська політехніка», 2010. – № 691. – С. 212.

³⁵² Загребной І. В. Співпраця з перестраховиком-нерезидентом / І. В. Загребной. // Наука й економіка. – 2008. – № 2 (10). – С. 18.

фінпослуг № 2201, якими передбачено обов'язкове інформування Нацкомфінпослуг про факт укладення страховиком-резидентом договору перестрахування із нерезидентами та встановлено обов'язкову процедуру реєстрації таких договорів. Зокрема, вказаним підзаконним нормативно-правовим актом встановлюється обов'язок надавати Нацкомфінпослуг відомості про перестраховика-нерезидента, з яким укладено національним страховиком договір перестрахування, а саме: дату видачі ліцензії та її номер, рейтинг фінансової надійності та дату його присвоєння. Однак, як вже було зазначено, відповідні вимоги до перестраховиків-нерезидентів мають суттєві недоліки.

Так, окрім вже зазначених недоліків, вимоги вказаних нормативно-правових актів, суперечать положенням Директиви ЄС про скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестрахування і ретроцесії, якою передбачено скасування обмеження свободи заснування підприємницької діяльності і надання послуг у сфері перестрахування, залежно від національності чи місця знаходження компанії, яка надає послуги перестрахування³⁵³, що на шляху до євроінтеграції є неприпустимим.

Разом із тим, деякі вимоги вищевказаних нормативно-правових актів, зокрема вимоги щодо необхідності існування досвіду здійснення перестрахової діяльності перестраховиком-нерезидентом не менше ніж три роки до дати укладення договору перестрахування, а також вимоги щодо відсутності фактів порушення перестраховиком-нерезидентом законодавства про страхову і перестрахову діяльність і з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з тероризмом країни його реєстрації (абз. 2-3 п. 2 Порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента, затверджених Постанови КМУ № 124), наш погляд, є певною мірою обґрунтовані. Адже, в першу чергу, вони спрямовані на забезпечення ефективного перестрахового захисту майнових інтересів вітчизняних страховиків перестраховиками-нерезидентами та уникнення випадків надання останніми неякісних перестрахових послуг. Проте, незважаючи на це, варто наголосити на тому, що вони (як і вже наведені вище вимоги до перестраховиків-

---

³⁵³ Про скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестрахування і ретроцесії : Директиви Ради 64/225/ЄЕС від 25 лютого 1964 року / Official Journal. – L 056. – 04.04.64. – С. 0878–0880.

нерезидентів) суперечать свободі надання послуг у сфері перестрахування³⁵⁴, про що зазначено вище.

А тому, вважаємо, що інформація про досвід функціонування на ринку перестрахування та про відсутність порушення перестраховиком-нерезидентом законодавства про страхову і перестрахову діяльність і з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з тероризмом країни його реєстрації має бути доступною для страховиків України. Зокрема, за прикладом європейського досвіду³⁵⁵, має бути передбачена можливість отримання таких відомостей від компетентного органу країни реєстрації з питань нагляду за перестраховою діяльністю за запитом Нацкомфінпослуг, у разі виникнення у останнього причин вважати, що діяльність відповідної перестрахової компанії є сумнівною або такою, що може завдати збитків національній страховій компанії, яка звернулася за перестраховим захистом.

Отримання такої інформації, на нашу думку, є цілком доцільним в межах процедури обміну інформацією при підписанні відповідного меморандуму між уповноваженим органом із здійснення нагляду за перестраховою діяльністю країни, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент, та Нацкомфінпослуг. На сьогодні дане питання, на що вже зверталася увага, врегульовано ст. 2 Закону України «Про страхування». Так, зокрема, п. 2 ч. 17 вказаної статті передбачено, що страховик-нерезидент має право здійснювати страхову діяльність в Україні, за умови, якщо між уповноваженим органом із здійснення нагляду за страховими компаніями країни, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, та Уповноваженим органом підписано меморандум (укладено угоду) про обмін інформацією³⁵⁶. Вважаємо, що дане положення є досить вдалим і має застосовуватися до іноземних перестраховиків, які надають

---

³⁵⁴ Скасування обмеження якої передбачено Директивою ЄС про скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестрахування і ретроцесії.

³⁵⁵ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестрахування та Директиви Ради про внесення змін 73/239/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс] // Інтернет-журнал про страхування forINSURER.com. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00325.pdf>.

³⁵⁶ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

перестрахові послуги вітчизняним страховикам. Однак, єдиним застереженням в даному випадку є те, що така умова повинна бути обов'язковою не для всіх перестраховиків-нерезидентів, а лише до тих, щодо діяльності яких у Нацкомфінпослуг існують певні сумніви. Це, зокрема, можуть бути перестраховики, які зареєстровані в країнах, які включені до переліку офшорних зон, визначеного згідно із законодавством України.

Відтак, проаналізовані норми чинного законодавства України, які визначають особливості діяльності перестраховиків-нерезидентів, встановлюють до них більш жорсткі вимоги в порівнянні з вимогами, які передбачені для перестраховиків-резидентів, а отже, обмежують можливість надання перестрахових послуг іноземними перестраховиками національним страховикам. Крім того, така позиція вітчизняного законодавця, незважаючи на зупинення процесу відтоку значних обсягів перестрахових премій закордон, має також і негативні сторони. Адже, якщо звернути увагу на проблеми вітчизняного ринку перестрахових послуг, перестраховування у нерезидентів вважається вкрай необхідною мірою сьогодні. Крім того, перестраховування за своєю природою є трансграничним і не може бути обмеженим рамками однієї країни³⁵⁷, що, в першу чергу, пов'язано з особливістю ризиків, які передаються у перестраховування. З огляду на це, звернення національних страхових компаній до іноземних перестраховиків за перестраховим захистом їх майнових інтересів досить часто виявляється більш доцільною мірою, ніж звернення до українських перестраховиків.

А отже, при здійсненні регулювання діяльності перестраховиків-нерезидентів треба забезпечувати оптимальний баланс між потребами національного ринку перестраховування, а саме: між об'єктивно існуючою потребою передачі ризиків у перестраховування за кордон, а також потребою збереження значної частки перестрахових премій в Україні. Досягти такого балансу можливо лише у випадку, коли існування тих чи інших вимог до перестраховиків-нерезидентів на законодавчому рівні нашої держави не обмежуватиме свободу надання послуг у сфері перестраховування, а діяльність вітчизняних перестраховиків буде належним чином регламентована.

---

³⁵⁷ Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – С. 94, 104.

В даному контексті варто також звернуту увагу на те, вищевказані вимоги, передбачені Постановою КМУ № 124 та Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 2201 однаковою мірою застосовуються як до страховиків-нерезидентів, так і перестраховиків-нерезидентів. Тобто, до таких суб'єктів встановлюються однакові вимоги, які визначають їх право на здійснення перестрахової діяльності на території України. Однак, як вже було доведено, перестраховики є самостійними суб'єктами підприємництва, до порядку створення та функціонування яких мають висуватися власні специфічні вимоги та умови, які відрізняються від тих, які встановлені для страховиків. З огляду на що, прирівнення між собою страховиків та перестраховиків-нерезидентів видається також вкрай недоцільним.

Підбиваючи підсумки проведеного аналізу, приходимо до висновку про те, що в умовах сьогодення, коли діяльність вітчизняних перестраховиків залишається практично не врегульованою, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про страхування» (яка визначає, що перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента здійснюється відповідно до вимог і в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України³⁵⁸) має бути виключена, а Постанова КМУ № 124, Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2262 та Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2201 мають бути скасовані.

В подальшому, в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність» пропонуємо закріпити вимоги, дотримання яких є обов'язковим для перестраховиків-нерезидентів, які бажають надавати перестрахові послуги страховикам-резидентам, а саме:

1) *за перестраховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації перестраховика-нерезидента здійснюється нагляд;*

2) *між Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та уповноваженим органом з нагляду за перестраховою діяльністю країни реєстрації перестраховика-нерезидента підписано меморандум про співробітництво.* Однак, застосування даних вимог має здійснюватися лише у випадку, якщо перестраховики-нерезиденти зареєстровані в країнах, які включені до переліку офшорних зон, визначеного згідно із законодавством України.

Особливості правового статусу філій перестраховиків-нерезидентів. Окрему увагу в контексті даного дослідження варто

---

³⁵⁸ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

звернути на діяльність філій перестраховиків-нерезидентів. Адже іноземні перестрахові компанії можуть здійснювати власну діяльність на вітчизняному ринку перестраховування не лише прямо, із головного офісу, але й через власні представництва³⁵⁹.

Досить важливим є те, що на сьогодні згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про страхування» постійні представництва у формі філій іноземних страхових та перестрахових компаній, які одержали у встановленому законом порядку ліцензію на здійснення страхової та, в тому числі, перестрахової діяльності (далі – філії страховиків-нерезидентів та філії перестраховиків-нерезидентів), визнаються поряд із національними страховими та перестраховими компаніями суб'єктами, які мають право здійснювати страхову та перестрахову діяльність на території України³⁶⁰.

Частина 10 ст. 2 також визначає, що страховик-нерезидент має право на відкриття філії в Україні за таких умов: 1) держава, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, не належить до держав, які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а також співпрацює із Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF); 2) між уповноваженим органом із здійснення нагляду за страховими компаніями країни, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, та Уповноваженим органом підписано меморандум (укладено угоду) про обмін інформацією; 3) за страховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації страховика-нерезидента здійснюється державний нагляд; 4) між Україною та країною, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, укладено міжнародний договір про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування; 5) страховик-нерезидент розташований на території країн або окремих територій, які згідно з рішенням Організації економічного співробітництва та розвитку ООН не мають офшорного статусу, або на території інших країн, якщо неофшорний статус такого страховика підтверджений висновком відповідної торгово-економічної місії; 6) рейтинг фінансової надійності (стійкості) страховика-нерезидента

---

³⁵⁹ Семенова К. Г. Договір перестраховування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 97.

³⁶⁰ Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини в сфері господарювання : проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин, 2013. – С. 351.

відповідає вимогам, встановленим Уповноваженим органом; 7) мінімальний розмір гарантійного депозиту на рахунках уповноважених банків-резидентів, які мають ліцензію на здійснення операцій на усій території України та не перебувають на момент розміщення такого депозиту у процедурі санації, фінансового оздоровлення чи банкрутства, на момент реєстрації філії є не меншим за мінімальний розмір статутного фонду страховика-резидента; 8) наявність письмового безвідкличного зобов'язання страховика-нерезидента про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з діяльністю його філії на території України; 9) страховикам України надане право відкривати свої філії на території іноземної держави, в якій створений і діє страховик-нерезидент³⁶¹.

Зважаючи на існуючий законодавчий підхід щодо порівняння між собою страховиків та перестраховиків, вказані вимоги однаковою мірою стосуються як філій страховиків, так і перестраховиків-нерезидентів, що є суттєвим недоліком. Крім того, дані вимоги суперечать положенням Директиви ЄС про скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестраховування і ретроцесії, а відтак, не можуть висуватися до філій перестраховиків-нерезидентів. Зауважимо, що положення вказаної Директиви з огляду на підписання 14 червня 1994 року Угоди про партнерство та співробітництво та її ратифікацію 10 листопада 1994 року є обов'язковими на сьогодні для України. Відповідно до доповнення до Додатку № 5 даної Угоди не пізніше ніж через п'ять років після дати її підписання Україна зобов'язувалася створити необхідні умови для заснування страхових компаній Співтовариства, а також спільних страхових компаній і застосувати до них на своїй території режим, не менш сприятливим, ніж той, що надається її власним компаніям або компаніям будь-якої третьої країни, залежно від того, який з них є кращий³⁶². А отже, аналогічні зобов'язання Україна прийняла і у відношенні перестрахових компаній.

Разом із тим, серед вимог, встановлених ч. 10 ст. 2 Закону України «Про страхування», на наш погляд, досить обґрунтованими є положення передбачені п.п. 2-4, 7. Дані вимоги

---

³⁶¹ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

³⁶² Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон України від 10 листопада 1994 року / Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 415.

мають знайти своє відображення в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність». Проте, як вже було відзначено, вимога щодо необхідності здійснення нагляду за перестраховою діяльністю перестраховика-нерезидента в його країні реєстрації є обґрунтованою лише тоді, коли в Україні буде запроваджено окрему систему нагляду за перестраховою діяльністю національних перестраховиків. Підписання меморандуму між уповноваженим органом із здійснення нагляду за перестраховою діяльністю країни, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент, та Нацкомфінпослуг також, на чому вже наголошувалось, має бути обов'язковим лише для тих суб'єктів, щодо діяльності яких у Нацкомфінпослуг існують певні сумніви. Аналогічні висновки, на нашу думку, є цілком обґрунтованими і стосовно вимоги щодо необхідності укладення міжнародного договору про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування між Україною та країною, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент. Що ж стосується вимог до мінімального розміру гарантійного депозиту, то його розмір має бути визначений та встановлений з огляду на мінімальний розмір статутного (регулятивного) капіталу перестраховика.

У розвиток вказаних положень Закону України «Про страхування» та метою визначення правового статусу філій страховиків та перестраховиків-нерезидентів Нацкомфінпослуг було прийнято наступні розпорядження: Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Порядку реєстрації філій страховиків-нерезидентів» від 19 липня 2006 року № 6021³⁶³; Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Ліцензійних умов провадження страхової діяльності філіями страховиків-нерезидентів» від 7 вересня 2006 року № 6201³⁶⁴; Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження вимог до гарантійного депозиту філії страховика-нерезидента» від 19 вересня

---

³⁶³ Про затвердження Порядку реєстрації філій страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 19 липня 2006 року № 6021/ Офіційний вісник України. – 2006. – № 38. – Ст. 2600.

³⁶⁴ Про затвердження Ліцензійних умов провадження страхової діяльності філіями страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 7 вересня 2006 року № 6201 / Офіційний вісник України. – 2006. – № 39. – Ст. 2633.

2006 року № 6244³⁶⁵; Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій страховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів» від 16 листопада 2006 року № 6426³⁶⁶; Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Порядку ліквідації філій страховиків-нерезидентів» від 7 грудня 2006 року № 6504³⁶⁷.

Проте, проведений аналіз законодавства України в частині визначення правового статусу філій перестраховиків-нерезидентів доводить, що на сьогодні положення вказаних підзаконних нормативно-правових актів практично не врегульовує діяльність даних суб'єктів (на противагу діяльності філій страховиків-нерезидентів). У результаті чого, до них застосовуються аналогічній вимоги, що й для філій страховиків-нерезидентів. Тобто, фактично (як і у випадку із національними страховими та перестраховими компаніями та страховиками та перестраховиками-нерезидентами, які здійснюють свою діяльність із головного офісу) українське законодавство прирівнює між собою філії страховиків та перестраховиків-нерезидентів. Таку ситуацію, вважаємо, абсолютно недопустимою. Адже, як вже було доведено, та на що неодноразово зверталася увага, перестраховики є окремими суб'єктами підприємництва, порядок створення та функціонування яких повинен характеризуватися наявністю власних специфічні вимог та умов, що відрізняються від відповідних вимог та умов, встановлених для страховиків.

Крім того, в даному випадку надзвичайно важливим є те, що до професійних перестраховиків, які, як доводить світова практика, вже успішно функціонують на перестрахових ринках багатьох країн

---

³⁶⁵ Про затвердження вимог до гарантійного депозиту філії страховика-нерезидента: Розпорядження Держфінпослуг від 19 вересня 2006 року № 6244 / Офіційний вісник України. – 2006. – Ст. 2768.

³⁶⁶ Про затвердження Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій страховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів: Розпорядження Держфінпослуг від 16 листопада 2006 року № 6426 / Офіційний вісник України. – 2007. – № 1. – Ст. 54.

³⁶⁷ Про затвердження Порядку ліквідації філій страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 7 грудня 2006 року № 6504 / Офіційний вісник України. – 2007. – № 3. – Ст. 108.

(зокрема, країн-членів ЄС) та визнаються там самостійними суб'єктами підприємництва, застосовуються окремі вимоги до порядку їх створення, зокрема ліцензування, а також вимог до їхньої платоспроможності, здійснення нагляду за здійснюваної ними діяльністю тощо, які відрізняються від відповідних вимог до звичайних страховиків. Однак, у разі відкриття такими іноземними перестраховиками своїх філій на території України, до останніх застосовуються відповідні положення законодавства у сфері страхування, що, цілком очевидно, є вкрай необґрунтованим та призводить до небажання іноземних перестрахових компаній здійснювати діяльність на території України через свої постійні представництва. Зауважимо, що на даний час на українському ринку перестрахування з числа іноземних перестраховиків, з якими вітчизняними страховиками налагоджені постійні партнерські відносини, практично не залишилося жодного представництва, відкритого даними компаніями^{368 369}.

А тому, пропонуємо визначити в Законі України «Про перестрахування та перестрахову діяльність» основні вимоги, дотримання яких визначає право перестраховиків-нерезидентів на відкриття філії в Україні, а саме:

1) *за перестраховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації перестраховика-нерезидента здійснюється нагляд;*

2) *між Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та уповноваженим органом з нагляду за перестраховою діяльністю країни реєстрації перестраховика-нерезидента підписано меморандум про співробітництво;*

3) *між Україною та країною, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент укладено міжнародний договір про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування.* Однак, застосування даних вимог має здійснюватися лише у випадку, якщо перестраховики-нерезиденти зареєстровані в країнах, які включені до переліку офшорних зон, визначеного згідно із законодавством України.

---

³⁶⁸ Офіційний веб-сайт перестрахової компанії «Русское перестраховочное общество» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russianre.ru/about/kiev/>.

³⁶⁹ Офіційний веб-сайт Ліги страхових організацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainsur.com/liga/about/members/>.

Також пропонуємо розробити та затвердити такі Розпорядження Нацкомфінпослуг: 1) «Про затвердження Порядку реєстрації філій перестраховиків-нерезидентів», яким запровадити Реєстр філій перестраховиків-нерезидентів, визначити порядок його ведення та умови включення до нього філій перестраховиків-нерезидентів, а також запровадити свідоцтво про внесення до Реєстру філій перестраховиків-нерезидентів та передбачити порядок та умови його видачі; 2) «Про затвердження Ліцензійних умов провадження перестрахової діяльності філіями перестраховиків-нерезидентів», яким запровадити ліцензію на проведення перестрахової діяльності філіями перестраховиків-нерезидентів та визначити умови її отримання; 3) «Про затвердження вимог до гарантійного депозиту філії перестраховика-нерезидента», яким закріпити положення наступного змісту: *«Мінімальний розмір гарантійного депозиту філії перестраховика-нерезидента встановлюється у сумі, рівній або еквівалентній 3 млн. 600 тис. євро за валютним обмінним курсом валюти України, у разі, якщо філія планує здійснювати види перестрахування інші, ніж перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя, та 20 млн. євро у разі, якщо філія планує здійснювати перестрахування, що пов'язане зі страхуванням життя»*; 4) Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій перестраховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги», яким визначити основні засади нагляду за діяльністю філій перестраховиків-нерезидентів з урахуванням особливостей державного регулювання діяльності національних перестраховиків; 5) Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Порядку ліквідації філій перестраховиків-нерезидентів», яким встановити порядок ліквідації філій перестраховиків-нерезидентів з урахуванням особливостей, установлених Законом України «Про перестрахування та перестрахову діяльність» та нормативно-правовими актами Нацкомфінпослуг, що регулюють діяльність філій перестраховиків-нерезидентів.

§ 3. Державне регулювання перестрахової діяльності

До недавнього часу у світі не існувало єдиного підходу до державного регулювання перестрахової діяльності – в різних країнах застосовувалися різні підходи до його здійснення. На практиці, про що вказує Т. В. Татаріна, було сформовано два основні підходи до державного регулювання відповідної діяльності, а саме: 1) державне регулювання, спрямоване на діяльність перестраховиків – прямий метод дії; та 2) державне регулювання, спрямоване на діяльність страховиків, які звертаються за перестраховим захистом (цедентів) – непрямий метод дії³⁷⁰. В тому випадку, коли державне регулювання, спрямоване на діяльність перестраховиків, дія регулюючих норм може поширюватися як на діяльність вітчизняних перестраховиків, так і на діяльність іноземних перестраховиків³⁷¹. Окрім того, державне регулювання діяльності національних перестраховиків може бути направлене на діяльність спеціалізованих перестрахових компаній або ж на діяльність страхових компаній, які поряд із страховими операціями здійснюють операції із вхідного та/або вихідного перестрахування.

Серед вказаних підходів до державного регулювання перестрахової діяльності предмет даного дослідження становить лише той, який стосується безпосереднього регулювання діяльності професійних перестрахових компаній. В тих же випадках, коли регулюванню піддається діяльність страхових компаній, воно здійснюється за допомогою системи державного регулювання страхової діяльності, що не є предметом нашого дослідження.

Зауважимо, що досить тривалий час в переважній більшості країн державне регулювання перестрахової діяльності, навіть у випадку, коли воно було спрямовано на діяльність професійних перестрахових компаній, як правило, відбувалося в межах системи державного регулювання страхової діяльності, а відтак, розмежування між державним регулюванням відповідних видів господарської діяльності досить тривалий час взагалі не проводилося.

Однак, з прийняттям Директиви ЄС про перестрахування основні засади державного регулювання перестрахової діяльності в рамках

---

³⁷⁰ Татаріна Т. В. Перестрахування: становлення та шляхи розвитку в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – С. 174.

³⁷¹ Семенова К. Г. Особливості державного регулювання перестрахової діяльності [Електронний ресурс] / К. Г. Семенова. – Режим доступу: <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download &download=10361>.

Європейської спільноти були суттєво змінені та певною мірою уніфіковані. Зокрема, за допомогою даної Директиви державне регулювання перестрахової діяльності було відокремлено від державного регулювання страхової діяльності та отримало самостійне законодавче закріплення.

Прийняття Директиви було зумовлено тим, що на фоні зростаючого міжнародного інтересу до регулювання діяльності перестраховиків та загалом ролі перестраховування у забезпеченні фінансової стабільності на ринку страхових послуг, існуюча неоднотайність та фрагментарність на національному рівні держав-членів ЄС при здійсненні відповідного державного регулювання видавалася вже такою, що не відповідає сучасним тенденціям у даній сфері. Окрім того, така ситуація позбавляла ЄС можливості «говорити одним голосом», незважаючи на провідну роль, зайняту європейською галуззю перестраховування в цілому в світовому перестрахованні³⁷².

З метою вирішення зазначених проблем й була прийнята Директива ЄС про перестраховування, якою, зокрема, було:

1) закріплено визначення поняття «перестраховування» як діяльності, яка полягає у прийнятті ризиків, переданих страховиком/перестраховиком;

2) запроваджено окремий дозвіл (ліцензію) на право здійснення операцій з перестраховування, для отримання якого перестрахова компанія повинна відповідати ряду вимог, а саме: володіти мінімальним розміром гарантійного фонду; мати ефективне управління на чолі з особами з доброю репутацією або досвідом; бути створеним у формі акціонерного товариства або у формі Європейської компанії; подати на розгляд бізнес-план власної діяльності;

3) створено єдину систему такої авторизації (паспортизації): дозвіл (ліцензія) надається компетентним органом країни-члена, в якій перестрахова компанія має головний офіс (країна-член реєстрації або країна-член походження), та дає можливість підприємству провадити діяльність на території Співтовариства на основі права заснування підприємства та свободи надання послуг. Перестрахова компанія, яка бажає провадити перестрахову діяльність на території країни-члена, в якій розташовується її філія чи надаються послуги, і яка вже була авторизована в країні-члені її походження, не повинна проходити повторну авторизацію;

---

³⁷² Steven W. Thomas. Utmost good faith in reinsurance: a tradition in need of adjustment [Електронний ресурс] / Steven W. Thomas. – Режим доступу до ресурсу: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3194&context=dlj>.

4) запроваджено окрему систему нагляду за перестраховою діяльністю: фінансовий нагляд за перестраховою компанією та діяльністю, яку вона здійснює через філії або згідно зі свободою надання послуг, зокрема перевірка всього обсягу діяльності перестрахової компанії, стану її платоспроможності, формування технічних резервів та активів для їхнього забезпечення є цілковитою відповідальністю країни походження компанії³⁷³.

Варто відзначити, що на сьогодні вимоги, закріплені даною Директивою, вже імплементовані у законодавство більшості європейських держав, таких як Німеччина, Ірландія, Великобританія, Франція, Швеція, Ліхтенштейн та ін.

Що ж стосується державного регулювання перестрахової діяльності в Україні, то його здійснення продовжує відбуватися виключно в рамках державного регулювання страхової діяльності, що є цілком закономірним з огляду на позицію вітчизняного законодавця щодо визнання перестрахової діяльності одним із видів страхової діяльності. Такий висновок можна зробити виходячи з наведеного нижче аналізу основних форм відповідного державного регулювання в нашій країні.

Насамперед, варто зазначити, що в теорії господарського права виділяють такі правові форми здійснення державного регулювання економікою як: планування (прогнозування); управління; контроль (нагляд); нормативне регулювання³⁷⁴. З урахуванням чого, формами державного регулювання перестрахової діяльності в Україні є:

- планування (прогнозування) перестрахової діяльності;
- управління перестраховою діяльністю;
- контроль (нагляд) за перестраховою діяльністю;
- нормативне регулювання перестрахової діяльності.

Планування (прогнозування) перестрахової діяльності. Загалом, прогнозування та планування як один із основних напрямків економічної політики нашої держави та одна із форм державного регулювання економікою – це визначення за допомогою правових засобів основних напрямків і конкретних результатів діяльності

---

³⁷³ Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестраховування та Директиви Ради про внесення змін 73/239/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс] // Інтернет-журнал про страхування forINSURER.com. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00325.pdf>.

³⁷⁴ Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 28–33.

країни, регіонів, галузей народного господарства, окремих суб'єктів господарювання³⁷⁵. Відповідно до ст. 11 ГК України основними формами державного планування господарської діяльності є Державна програма економічного та соціального розвитку України, Державний бюджет України, а також інші державні програми з питань економічного і соціального розвитку, порядок розробки, завдання та реалізація яких визначаються законом про державні програми³⁷⁶.

За всю історію незалежності України було прийнято три програмних документи, які визначали основні напрямки розвитку страхового та (як його частини) перестрахового ринку. Найбільшої уваги інституту перестрахування було приділено в Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року (останній програмний документ у даній сфері), якою, з-поміж усього іншого, передбачається необхідність зміцнення національного перестрахового ринку, запровадження ліцензування перестрахової діяльності та вдосконалення нагляду за її здійсненням³⁷⁷.

Зазначені заходи з реалізації вказаної Концепції, хоча й, безумовно, є об'єктивно необхідними та зумовленими існуючими потребами вітчизняного ринку перестрахових послуг, однак, на наш погляд, носять досить фрагментарний характер та розглядаються виключно як допоміжні заходи для розвитку ринку страхових послуг. Крім того, варто наголосити, що вказані заходи досі не знайшли свого втілення в законодавстві України. З огляду на що, з метою забезпечення можливості ефективного функціонування не лише страхового, але й перестрахового ринку пропонуємо розробити та прийняти окремий програмний документ у відповідній сфері, а саме: Концепцію розвитку перестрахового ринку.

Управління перестраховою діяльністю. Управління як правова форма державного регулювання економіки означає прийняття компетентним органом юридично значущих рішень для суб'єктів господарювання з оперативних питань господарського життя, таких як

---

³⁷⁵ Господарське право: Практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та інші; За заг. ред. В. С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 93.

³⁷⁶ Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19 – 20, 21 – 22. – Ст. 144.

³⁷⁷ Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 року № 369-р / Офіційний вісник України. – 2005. – № 35. – Ст. 2127.

державна реєстрація суб'єктів господарювання, ліцензування певних видів господарської діяльності тощо³⁷⁸.

На сьогодні положеннями чинного законодавства України (зокрема, положеннями Закону України «Про страхування» та Ліцензійними умовами) передбачена обов'язкова державна реєстрація національних перестрахових компаній в Єдиному державному реєстрі страховиків (перестраховиків) України та отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності, яка одночасно дає право на здійснення перестрахової діяльності за видами страхування, визначеними в такій ліцензії. Така законодавча практика, зумовлена незначним розвитком ринку перестраховання та формуванням змішаної моделі розвитку перестрахового ринку, що передбачає функціонування на ньому одночасно професійних перестраховиків та звичайних страховиків³⁷⁹ і досить активно піддається критиці в науковій літературі.

Так, зокрема, на сьогодні як науковцями, так і фахівцями-практиками страхової справи України в своїй переважній більшості висувають аргументи на користь необхідності запровадження окремого порядку ліцензування перестрахової діяльності^{380 381 382}. Відсутність окремої ліцензії на здійснення перестрахової діяльності, на думку деяких з них, перешкоджає активному застосуванню перестрахових операцій, адже прийняти в перестраховання «будь-який ризик» можуть лише перестрахові компанії з досить широким спектром ліцензованих видів страхування. Ті ж компанії, які отримали ліцензії тільки на деякі види страхування, якими вони систематично займаються, є обмеженими у здійсненні перестрахової діяльності. На практиці часто трапляється так, що при наявності в перестраховика ліцензій на страхування вантажу, ліцензії на страхування

---

³⁷⁸ Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 30.

³⁷⁹ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестраховання України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 329.

³⁸⁰ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестраховання України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 202.

³⁸¹ Третяк К. В. Ринок перестраховання в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – С. 97.

³⁸² Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини в сфері господарювання : проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин, 2013. – С. 204.

авіа і морського транспорту в нього відсутні. А тому перестрахувати авіаційний або морський ризик у такій компанії є неможливим^{383 384}.

Крім того, на думку А. П. Волошиної, такий підхід створює невинуватити жодними економічними законами взаємність, демпінгові страхові та перестрахові тарифи, відсутність єдиних стандартів і вимог до договорів перестрахування³⁸⁵.

Саме тому, на наш погляд, перестрахова діяльність, будучи окремим та особливим видом підприємницької діяльності, яка суттєво відрізняється від страхової діяльності³⁸⁶, вимагає наявності спеціальної ліцензії на право її здійснення. Це, зокрема, надасть перестраховикам право приймати в перестрахування ризики за всіма видами страхування (перестрахова компанія повинна мати можливість укласти договір перестрахування у відношенні будь-якого договору страхування, а не тільки того виду, на право проведення якого у неї є ліцензія на здійснення страхової діяльності³⁸⁷), визначить статус перестрахової компанії³⁸⁸ як окремого суб'єкта господарювання та, як наслідок, забезпечить можливість надання якісних перестрахових послуг відповідним споживачам.

Варто ще раз наголосити, що вимога окремого ліцензування перестрахування відповідає міжнародним стандартам і вже реалізована в переважній більшості країн-членів ЄС.

Також слід звернути вагу на те, що Проектом № 1797-1, передбачається запровадження окремої ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності. Як визначено у ч. 2 ст. 42 даного законопроекту, «діяльність із перестрахування може бути виключним

---

³⁸³ Семенова К. Г. Особливості державного регулювання перестрахової діяльності [Електронний ресурс] / К. Г. Семенова. – Режим доступу : <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download &download=10361>.

³⁸⁴ Симонова Л. Перестрахование: взаимности можно достичь на уровне субъектов рынка / Л. Симонова. // Финансовые услуги. – 1998. – № 3-4. – С. 50–51.

³⁸⁵ Волошина А. П. Поява в Україні професійних перестраховиків - закономірність! [Електронний ресурс] / А. П. Волошина. // Страхова справа. – 2005. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/24/2799>.

³⁸⁶ Войцеховська І. М. Поняття, ознаки та зміст перестрахової діяльності / І. М. Войцеховська. // Адміністративне право та процес. – 2015. – № 3. – С. 300.

³⁸⁷ Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – С. 93.

³⁸⁸ Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестрахування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – С. 329.

видом діяльності страховика та здійснюватись на підставі ліцензії на провадження перестрахової діяльності»³⁸⁹. Існування окремої ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності, беззаперечно, є позитивним кроком на шляху до створення належної системи державного регулювання перестрахової діяльності. Однак, згідно з положеннями даного законопроекту вимоги, які мають бути дотримані суб'єктами, які бажають отримати дану ліцензію, за виключенням вимоги щодо мінімального розмір статутного (регулятивного) капіталу, є аналогічними до вимог, які висуваються для суб'єктів, які бажають отримати ліцензію на страхову діяльність, що є суттєвим недоліком. Крім того, Проект № 1797-1 продовжує прирівнювати між собою страхові компанії, які здійснюють операції з вхідного та/або вихідного перестрахування, а також професійні перестрахові компанії, що є недопустимим.

Зважаючи на необхідність існування окремої ліцензії на здійснення перестрахової діяльності, вважаємо за необхідне також створення окремого реєстру професійних перестрахових компаній (умовою включення до якого і буде отримання відповідної ліцензії). Існування даного реєстру надасть споживачам перестрахових послуг швидкий доступ до переліку спеціалізованих перестрахових компаній України та позбавить їх необхідності «вишукувати» їх з-поміж страхових компаній, як це відбувається сьогодні.

З урахуванням зазначено вище, пропонуємо закріпити в Законі України «Про перестрахування та страхову діяльність» положення наступного змісту:

1) *«Слова «перестраховик», «перестрахова компанія», «перестрахова організація та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення перестрахової діяльності»;*

2) *«Перестраховики мають право займатися тільки тими видами перестрахування, які визначені в ліцензії».*

Також пропонуємо розробити та затвердити Нацкомфінпослуг наступні Розпорядження: 1) «Про затвердження ліцензійних умов провадження перестрахової діяльності»; 2) «Про Єдиний державний реєстр перестраховиків України».

---

³⁸⁹ Про страхування: Проект Закону України № 1797-1 від 06 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904.

Контроль (нагляд) за перестраховою діяльністю. Контроль (нагляд) як правова форма державного регулювання економіки – це сукупність організаційно-технічних і правових заходів, спрямованих на визначення компетентними органами ступеня відповідності фактичних напрямів і результатів діяльності суб'єктів господарського життя встановлених державою правилам, нормам і нормативам, а також виявлення порушень в діяльності цих суб'єктів, вжиття заходів щодо їх усунення, в тому числі застосування господарсько-правових санкцій³⁹⁰.

Виходячи з аналізу норм чинного законодавства, зокрема ст. 36 Закону України «Про страхування», а також норм відповідних підзаконних нормативно-правових актів цілком логічно дійти висновку про те, що для України є притаманною модель державного контролю (нагляду) за перестраховою діяльністю, при якій його здійснення відбувається на аналогічних для здійснення нагляду за страховою діяльністю засадах.

Так, зокрема, до повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, яка є Уповноваженим органом контролю у відповідній сфері, відноситься: 1) ведення Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України; 2) видача ліцензії на здійснення страхової діяльності, яка одночасно дає право на здійснення перестрахової діяльності за визначеними в ліцензії видами страхування; 3) перевірка фінансової звітності перестрахової компанії, до порядку складання та ведення якої висуваються аналогічні вимоги, що й до фінансової звітності страхової компанії; 4) здійснення контролю за платоспроможністю перестрахової компанії, умови забезпечення якої є єдиними як для страхових, так і перестрахових компаній, та мають бути дотримані при здійсненні відповідних видів господарської діяльності.

Існування такої ситуації, на наш погляд, є недопустимим, адже система державного нагляду за тією чи іншою господарською діяльністю може досягнути бажаного соціально-економічного ефекту лише тоді, коли вона буде враховувати специфічні, властиві лише даній діяльності, особливості, в даному випадку – перестрахової.

Нормативне регулювання перестрахової діяльності. Нормативне регулювання як правова форма державного регулювання економіки означає встановлення компетентними державними органами правил

---

³⁹⁰ Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 30.

здійснення господарської діяльності. Воно здійснюється шляхом визначення правового статусу суб'єктів господарювання, правового режиму їхнього майна; правових засад і гарантій підприємництва; правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання; порядку укладення та виконання господарських договорів, заходів майнової відповідальності за порушення у здійсненні господарської діяльності; засад зовнішньоекономічної діяльності та митної справи тощо³⁹¹.

На сучасному етапі нормативно-правове регулювання перестрахової діяльності відбувається переважно за допомогою системи спеціального страхового законодавства, що визначає особливості здійснення страхової та, відповідно, перестрахової діяльності як її частини. Система загального законодавства, регламентуючи загальні засади здійснення того чи іншого виду господарської діяльності, в свою чергу, поширюється на перестрахову діяльність також опосередковано.

Разом із тим, у системі страхового законодавства України існують й спеціалізовані нормативно-правові акти, які регулюють окремі питання здійснення саме перестрахової діяльності (визначають особливості провадження перестрахової діяльності перестраховиками-нерезидентами). Однак, на жаль, існування таких спеціалізованих нормативно-правових актів (зважаючи на їх суттєві недоліки) не вирішує проблеми відсутності належного законодавчого врегулювання перестрахової діяльності, а створює додаткові перешкоди у його здійсненні.

Таким чином, на сьогодні нормативно-правова база у сфері перестрахової діяльності в нашій країні є вкрай обмеженою та недосконалою. Для вирішення даної проблеми існує нагальна потреба формування окремої системи перестрахового законодавства, яка відображала б особливості відповідної діяльності та забезпечила б її ефективне нормативне регламентування. Зокрема, необхідно розробити та прийняти Закон України «Про перестрахування та перестрахову діяльність», а також розробити та прийняти (затвердити) ряд підзаконних нормативно-правових актів: Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження посередницької діяльності у перестрахуванні»; Розпорядження Нацкомфінпослуг: «Про затвердження ліцензійних умов провадження перестрахової діяльності», «Про Єдиний державний реєстр перестраховиків

---

³⁹¹ Щербина В. С. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 32–33.

України», «Про затвердження Методики формування перестрахових резервів», «Про затвердження Порядку складання звітних даних перестраховиків», «Про затвердження Порядку реєстрації філій перестраховиків-нерезидентів», «Про затвердження Ліцензійних умов провадження перестрахової діяльності філіями перестраховиків-нерезидентів», «Про затвердження вимог до гарантійного депозиту філії перестраховика-нерезидента», «Про затвердження Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій перестраховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги», «Про затвердження Порядку ліквідації філій перестраховиків-нерезидентів», «Про затвердження Положення про реєстрацію перестрахових брокерів і ведення державного реєстру перестрахових брокерів» та ін.

Отже, підбиваючи підсумки, приходимо до висновку про те, що на сучасному етапі розвитку державне регулювання страхової та перестрахової діяльності в Україні здійснюється на єдиних засадах та в межах однієї системи – системи державного регулювання страхової діяльності. Такий підхід, на наш погляд, є необґрунтованим та таким, що створює додаткові перешкоди для розвитку ринку перестрахових послуг в нашій країні, а тому, потребує зміни шляхом запровадження окремих систем державного регулювання відповідних видів господарської діяльності. Окрім того, побудова системи державного регулювання перестрахової діяльності повинна відбуватися комплексно – кожна з правових форм її здійснення повинна враховувати відмінні особливості даного виду підприємницької діяльності.

ГЛАВА 3.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТРАХУВАННІ ТА ПЕРЕСТРАХУВАННІ

---

§ 1. Поняття, ознаки та принципи посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні

З переходом України до ринкових відносин з'явилися нові інститути економіки, притаманні вказаним умовам господарювання, сформувалися принципи, на яких має базуватись господарська діяльність, нові організаційно-правові форми та форми власності суб'єктів господарювання, відбулося багато інших інституційних перетворень. Все це призвело до переосмислення змісту такої ключової категорії господарського права як «господарська діяльність».

На сьогодні поняття «господарська діяльність» вже має усталений набір ознак у науковій галузевій літературі. Зокрема, більшість вчених визнають, що поняття «господарська діяльність», яке визначене у ГК України³⁹² є найбільш уніфікованим, і саме, відштовхуючись від нього, виводять ознаки, що притаманні господарській діяльності в цілому³⁹³. ГК України визначає господарську діяльність як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ст. 3).

З аналізу наукової літератури вбачається, що діяльність страхових та перестрахових посередників досліджувалась вченими-правниками,

---

³⁹² Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, №19–20, № 21–22. – Ст. 144.

³⁹³ Вінник О. М. Господарське право : навчальний посібник / О. М. Вінник; МОНУ. – 2-ге вид., змінене та доп. – Київ : Правова єдність, 2009. – 768 с.; Віхров О. П. Господарське право. Спеціальна частина : Навчальний посібник / О. П. Віхров – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 344 с.; Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.

як різновид страхової діяльності³⁹⁴. Вказане, мабуть, частково детерміновано аналогічною позицією законодавця. Зокрема, ч. 1 ст. 15 Закону України «Про страхування»³⁹⁵ встановлює, що страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників. Не погоджуючись із такою позицією, вважаємо, що посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні є окремим видом підприємницької посередницької діяльності.

Чинне законодавство України не містить поняття «посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні». Відсутня також і наукова дефініція. Це пояснюється тим, що посередницька діяльність у вказаних сферах майже не досліджувалась науковцями-правниками. Лише в останні роки така категорія почала викликати зацікавленість в наукових колах, але не як самостійний об'єкт, а у розрізі досліджень інших пов'язаних питань.

Для того, щоб всебічно і повно розкрити поняття посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні необхідно з'ясувати, що собою являє посередницька діяльність у сфері господарювання в цілому та чи притаманні їй ознаки господарської діяльності (як загальні); виокремити спеціальні ознаки посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні. Відсутність законодавчого визначення поняття «посередницька діяльність» породжує науково-теоретичну проблему формулювання його дефініції.

Аналізуючи наявні правові позиції щодо поняття вказаної категорії, можна зробити висновок, що термін «посередницька діяльність» майже не використовується у науковій літературі, натомість його заміняє поняття «посередництво», сутність якого розкривається саме через діяльність.

Дослідження інституту посередництва відбувалось в більшій мірі представниками науки цивільного права. Ще за радянських часів такими російськими вченими, як О. Л. Невзгодіною, В. О. Рясенцевим, А. Ф. Сохновським, Т. Є. Магнутовою було здійснено низку

---

³⁹⁴ Пацурія Н. Б. Суб'єкти страхових правовідносин у сфері господарювання : зміна наукових підходів до визначення правового становища / Н. Б. Пацурія // Університетські наукові записки. – 2014. – № 2 (50). – С. 225–235; Резнікова В. В. Посередництво на страховому ринку України [Електронний ресурс] / В. В. Резнікова // Інфо-преса. – Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-352.html>; Уралова Ю. П. Поняття та види посередницької діяльності у сфері страхування / Ю. П. Уралова // Право і суспільство. – 2013. – № 5. – С. 52–57.

³⁹⁵ Про страхування : Закон України від 07 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

досліджень в цьому напрямі, які стали основою для подальшого вивчення вказаного питання. Після розпаду СРСР інтерес до вивчення посередництва знову пожвавився, зокрема вказане можна простежити через появу нових досліджень А. В. Майфата, Н. О. Нерсесова, А. В. Єгорова, а також таких українських вчених, як В. В. Резнікової, В. А. Васильєвої, Г. І. Сальникової, Р. В. Колосова, А. Л. Дядюк, Р. О. Короткої та інших.

Наукові підходи щодо сутності посередництва розділилися на дві позиції. Перша зводиться до того, що його розглядають як фактичне – посередництво у власному розумінні цього терміна. Традиційно під посередництвом (у вузькому значенні) розуміється здійснення фактичних дій, спрямованих на виявлення потенційних контрагентів, погодження з ними усіх необхідних умов договору та зведення сторін для безпосереднього укладення угоди. Друга позиція передбачає, що посередництво включає також вчинення і юридичних дій, на протипагу фактичним діям посередника, оформленими різними договірними типами³⁹⁶.

Варто погодитися із Г. І. Сальниковою, що із розвитком і ускладненням торгового обороту подібні тлумачення посередництва слід визнати вузькими, що не відображають сутності досліджуваної категорії. Сучасний торговий оборот не може обмежитися рамками простого посередництва і представництва, оскільки інститут посередництва інтегрував якісно нову правову категорію – торгове посередництво. Метою такого посередництва є надання послуг підприємцям з реалізації (придбання) товарів і надання супутніх послуг або придбання товарів у власність для перепродажу з метою одержання прибутку. На сьогодні посередництво в правовому сенсі Г. І. Сальникова розуміє як підприємницьку діяльність юридичних і фізичних осіб (посередників), спрямовану на сприяння вступу клієнта в правовідносини з третіми особами шляхом вчинення посередником дій юридичного і фактичного характеру, здійснювану посередником як від свого імені, так від імені, за рахунок і в інтересах іншої особи (клієнта)³⁹⁷.

---

³⁹⁶ Егоров А. В. К вопросу о многозначности понятия «посредничество» в законодательстве и доктрине гражданского права [Електронний ресурс] / А. В. Егоров. – Режим доступу : http://www.mpipriv.de/files/pdf3/2010_03_19_013.pdf.

³⁹⁷ Сальнікова Г. І. Правове регулювання посередництва в підприємницькій діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. І. Сальнікова. – Х., 2003. – С. 34.

В. А. Васильєва визначає посередництво як правовий інститут, що регулює відносини у сфері надання послуг, спрямоване на сприяння у встановленні правових зв'язків між клієнтами шляхом здійснення посередником правомірних дій юридичного і/або фактичного характеру. Воно базується на таких положеннях: посередник може виступати в обороті від власного імені або від імені клієнта, за рахунок клієнта або за власний рахунок, але завжди в інтересах клієнта; презюмується оплатність послуг посередника; посередництво не носить фідуціарного, а має довірительний характер; посередництво може відбуватися тільки на етапі підготовки й укладення правочину, а не на стадії його виконання³⁹⁸.

В. В. Резнікова під господарським посередництвом розуміє господарську діяльність суб'єктів господарювання – посередників, що здійснюється ними від власного імені й предметом якої є надання посередницьких послуг з господарською метою (отримання прибутку та/або досягнення іншого соціально-економічного результату) учасникам господарських відносин в їхніх інтересах³⁹⁹.

А. В. Єгоров акцентує увагу на тому, що наявність двох підходів до розуміння посередництва (або виключно через вчинення фактичних дій, або юридичних дій) є штучним і вважає за необхідне об'єднання вказаних понять в єдине⁴⁰⁰.

Як вже зазначалося, більшість досліджень правової природи посередництва здійснювалися вченими цивільного права. Тому щоб вивести поняття посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні як категорії господарського права, необхідно аби остання відповідала ознакам господарської діяльності.

По-перше, за своїм змістом посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні являє собою діяльність з виробництва суспільно корисного продукту особливого виду – посередницької послуги у страхуванні та перестрахованні.

---

³⁹⁸ Васильєва В. А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / В. А. Васильєва. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 62–63.

³⁹⁹ Резнікова В. В. Теоретичні проблеми регулювання посередництва у сфері господарювання України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. В. Резнікова. – К., 2011. – С. 4.

⁴⁰⁰ Єгоров А. В. К вопросу о многозначности понятия «посредничество» в законодательстве и доктрине гражданского права [Електронний ресурс] / А. В. Єгоров. – Режим доступу : http://www.mpipriv.de/files/pdf3/2010_03_19_013.pdf.

В економічній та правовій науці поняття послуги як такої не є однозначним. Найпоширенішою є думка, згідно з якою під послугою розуміється діяльність, спрямована на задоволення різноманітних потреб, створення певних зручностей для фізичних та юридичних осіб, результат якої не має упредметненого виявлення⁴⁰¹.

Н. Б. Пацурія під страховою послугою пропонує розуміти діяльність суб'єктів господарювання щодо задоволення потреб учасників страхових правовідносин у сфері господарювання (як страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів за рахунок грошових коштів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів на підставі закону або договору страхування⁴⁰².

Специфікою послуги, яка надається посередником, є поєднання в останній ознак страхової, перестрахової та посередницької послуг. А отже, вказане дає підстави стверджувати, що посередницька діяльність у страхуванні та перестраховуванні є видом підприємницької діяльності із надання специфічних посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні.

Під *посередницькою послугою у страхуванні та перестраховуванні* слід розуміти діяльність страхових та перестрахових брокерів щодо задоволення потреб страхувальників та перестраховальників у захисті їх майнових інтересів, шляхом страхування (перестраховування) відповідного ризику з найвищою ефективністю, а також – страхових агентів щодо задоволення потреб страхових компаній у ефективному наданні страхових послуг на страховому ринку.

Ефективність брокерської діяльності у страхуванні та перестраховуванні полягає у тому, що суб'єкти такої діяльності надають свої послуги на основі даних незалежних професійних рейтингів, системного аналізу діяльності та фінансового стану страхових і перестрахових компаній, що дає змогу виокремити найнадійніших страховиків та перестраховиків, як на національному страховому ринку, так і на іноземних. Вказане дозволяє запропонувати потенційному страхувальнику (перестраховальнику) оптимальний

---

⁴⁰¹ Писаренко Д. А. Адміністративні послуги в Україні : організаційно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г. М. Писаренко. – Одеса, 2006. – С. 16; Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – С. 21.

⁴⁰² Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини у сфері господарювання : проблеми теорії і практики : монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – С. 428.

варіант страхової (перестрахової) послуги, зважаючи на фінансові можливості та конкретні побажання потенційного споживача.

Ефективність агентської діяльності у страхуванні полягає у виявленні потенційних страхувальників, пропонуванні відповідної страхової послуги конкретного страховика та консультуванні споживача на всіх етапах укладення та виконання договору страхування. У випадку, якщо страхувальник залишиться задоволеним виконанням своїх зобов'язань страховою компанією, він і в подальшому буде зацікавлений у страхуванні своїх ризиків саме у цього страховика. Відтак, страховий агент здійснює додаткову реалізацію послуг страхових компаній, що в свою чергу позитивно впливає на прибутковість та розвиток діяльності такого страховика.

Закріплення на законодавчому рівні поняття посередницької послуги у страхуванні та перестрахованні дозволить відмежувати посередницьку діяльність страхових агентів, страхових та перестрахових брокерів від діяльності суб'єктів, які надають допоміжні послуги у сфері страхування та перестраховування.

З урахуванням викладеного пропонуємо внести зміни до ст. 15 Закону України «Про страхування», а саме після частини першої доповнити новою частиною такого змісту:

«Посередницькою послугою у страхуванні та перестрахованні є діяльність страхових та перестрахових брокерів щодо задоволення потреб страхувальників та перестраховальників у захисті їх майнових інтересів, шляхом страхування (перестраховування) відповідного ризику з найвищою ефективністю, а також – страхових агентів щодо задоволення потреб страхових компаній у ефективному наданні страхових послуг на страховому ринку».

По-друге, посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні здійснюється систематично, на професійній основі. В науково-практичній літературі визначається, що систематичність має на меті не вчинення однієї разової господарської операції, а провадження регулярної діяльності в обраній сфері суспільного виробництва. Водночас слід мати на увазі, що сама по собі кількість здійснених господарських операцій не впливає на кваліфікацію господарської діяльності як підприємницької. До уваги береться мета – здійснення невизначеної кількості господарських операцій⁴⁰³.

---

⁴⁰³ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Беляневич О. А., Вінник О. М., Щербина В. С. та ін.]; за заг. ред. Г. Л. Знамєнського, В. С. Щербини. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 76-77.

Закон України «Про страхування» визначає, що посередницька діяльність брокерів у страхуванні та перестраховуванні здійснюється як виключний вид діяльності. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками»⁴⁰⁴ містить положення, яке визначає, що брокерська діяльність є професійною діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності.

По-третє, посередницька послуга у страхуванні та перестраховуванні як результат посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні реалізується на ринку за плату, тобто функціонує як товар. Отже, така діяльність є оплатною. За надані послуги страховий та перестраховий посередник отримує обумовлену договором винагороду, що є його прибутком.

По-четверте, здійснення посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні засноване на поєднанні приватних інтересів суб'єктів, що надають послуги і публічних інтересів суспільства. Публічні інтереси в діяльності зазначених посередників пов'язані із необхідністю створення сприятливих умов для активізації господарського процесу в сфері посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, захисту прав і законних інтересів суб'єктів цієї діяльності, впровадження високих професійних стандартів, попередження зловживань та проявів шахрайства в даній сфері⁴⁰⁵. Як показує практика, здійснення вказаного виду діяльності винятково на засадах ринкового саморегулювання здатне викликати вагомі негативні наслідки. Саме відсутність адекватного державного регулювання і чіткого контролю у сфері надання посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні призводить до шахрайства з боку посередників, наносить значні матеріальні і моральні збитки споживачам та страховикам (перестраховувальникам) (у відносинах перестраховування), а також – до втрати довіри з боку вказаних суб'єктів по відношенню до посередників.

По-н'яте, значний ступінь державного регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, встановлення

---

⁴⁰⁴ Про порядок провадження діяльності страховими посередниками : Постанова Кабінету Міністрів від 18 грудня 1996 року № 1523 / Зібрання постанов уряду України. – 1996. – № 21. – Ст. 590.

⁴⁰⁵ Головачова А. С. Поняття та ознаки страхової посередницької діяльності / А. С. Головачова // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 лютого 2015 року). – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 52–53.

правил здійснення підприємницької діяльності страховими агентами (юридичними особами та фізичними особами – підприємцями), страховими та перестраховими брокерами. Державне регулювання вказаного виду діяльності на сьогодні здійснюється через застосування до страхових та перестрахових посередників таких засобів державного регулювання: ведення державного реєстру страхових та перестрахових посередників, застосування уповноваженим органом заходів впливу (зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення, накладення штрафів, виключення страхових та перестрахових посередників із відповідних реєстрів), фінансовий моніторинг страхових та перестрахових брокерів, регулювання страхових тарифів.

По-шосте, правовою підставою здійснення посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні відповідно до статті 15 Закону України «Про страхування» та Порядку провадження діяльності страховими посередниками є укладення договору доручення/агентського договору або брокерського договору (залежно від суб'єкта, що здійснює таку діяльність).

По-сьоме, посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні має здійснюватись спеціальними суб'єктами. Чинним законодавством України передбачено, що такими суб'єктами є страхові агенти, страхові та перестрахові брокери-резиденти та нерезиденти (через свої постійні представництва, які здійснюють діяльність на території України відповідно до чинного законодавства).

Статтею 15 Закону України «Про страхування» та Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» визначені особливості здійснення посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні агентами та брокерами.

Зокрема, особливостями здійснення агентської діяльності у страхуванні можна назвати такі: страховими агентами є фізичні та юридичні особи; вказана діяльність є підприємницькою⁴⁰⁶; агенти діють від імені та на підставі договору доручення (агентської угоди) одного або більше страховиків; зазначена діяльність включає в себе

---

⁴⁰⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» визначає агентську діяльність як підприємницьку на противагу Закону України «Про страхування», яким встановлено, що страховими агентами можуть бути фізичні та юридичні особи. Зазначений проблемний аспект буде досліджений у § 2. роботи.

рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг та проведення роботи, пов'язаної з укладенням та виконанням договорів страхування (підготовка і укладення договорів страхування, виконання робіт з обслуговування договорів), у тому числі оформлення всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування, а також здійснення цих виплат.

Аналіз нормативно-правових актів свідчить про те, що в Україні існує низка проблемних аспектів, які пов'язані з врегулюванням правового становища страхових агентів, а саме: відсутність вимог щодо професійного рівня знань і навчання страхових агентів, відсутність заборони здійснювати діяльність страховим агентом (фізичною особою) на підставі трудового договору, відсутність загального обліку та реєстрації страхових агентів, відсутність розмежування посередницької діяльності страхових агентів і представництво страховика та інші⁴⁰⁷.

Особливостями здійснення брокерської діяльності у страхуванні можна назвати такі: це професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності; здійснюється як виключний вид діяльності; вказана діяльність здійснюється на користь страхувальника або перестраховальника (цедента); спрямована на визначення його потреби в отриманні страхових послуг, пошуку страховиків, які відповідають вимогам страхувальника; може включати консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням та виконанням (супроводом) договорів страхування (перестраховування), в тому числі щодо врегулювання збитків у частині одержання та перерахування страхових платежів, страхових виплат та страхових відшкодувань за угодою відповідно із страхувальником або перестраховальником, інші посередницькі послуги у страхуванні та перестраховуванні за переліком, встановленим Уповноваженим органом.

Загалом законодавче регулювання правового становища та особливостей здійснення підприємницької діяльності страховими агентами, страховими та перестраховими брокерами в Україні потребує оновлення та внесення змін.

---

⁴⁰⁷ Головачова А. С. Поняття та ознаки страхової посередницької діяльності: науково-теоретичні проблеми визначення [Електронний ресурс] / А. С. Головачова // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 76–83. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_16.pdf.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні відповідає основним ознакам господарської діяльності як діяльності в сфері суспільного виробництва, спрямованої на надання послуг для задоволення суспільних потреб, здійснюваної на професійній основі, результати якої реалізуються на ринку за плату, тобто функціонують як товар, і заснованої на поєднанні приватних і публічних інтересів⁴⁰⁸.

За своєю метою, способом організації і здійснення посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні (окрім страхових агентів – фізичних осіб без статусу суб'єкта підприємницької діяльності) є *підприємницькою діяльністю*, оскільки здійснюється самостійно, ініціативно, систематично, на власний ризик, з метою досягнення економічного і соціального результатів та одержання прибутку (стаття 42 ГК України).

З огляду на те, що діяльність страхових та перестрахових посередників є видом господарської діяльності, а саме – підприємницької, їй притаманні усі ознаки останньої, з урахуванням специфіки сфери її провадження. Виходячи із вищенаведеного, пропонуємо визначити *посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні* як підприємницьку діяльність, яка спрямована на оплатне надання посередницьких послуг у страхуванні та перестрахованні, що здійснюється страховими і перестраховими посередниками, які отримали право займатися нею у встановленому законодавством порядку.

На підставі зазначеного пропонуємо внести зміни до Розділу 1. Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», а саме частину першу доповнити терміном «посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні» такого змісту:

«Посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні – це підприємницька діяльність, яка спрямована на оплатне надання посередницьких послуг у страхуванні та перестрахованні, що здійснюється страховими і перестраховими посередниками, які отримали право займатися нею у встановленому законодавством порядку».

Будь-яка підприємницька діяльність в Україні має здійснюватись відповідно до загальних принципів господарювання, які на сьогодні

---

⁴⁰⁸ Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 25.

закріплені у ст. 6 ГК України, а також враховуючи принципи підприємницької діяльності (ст. 44 ГК України). Вказані принципи можна поіменувати принципами ринкової економіки України, які розвиваються і закріплюються в принципах окремих її галузей, підгалузей та сфер господарювання⁴⁰⁹.

А. М. Колодій зазначає, що термін «принцип» походить від латинського слова *«principium»*, яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості⁴¹⁰.

Принципами господарювання є певні відправні ідеї і положення, що закріплені в нормативно-правових актах та покликані врегульовувати господарську діяльність. Загальні принципи, як вже зазначалося вище, закріплені у ст. 6 та ст. 44 ГК України. Що ж стосується спеціальних принципів, то зазвичай вони стосуються конкретного виду господарської діяльності.

На сьогодні ні чинне законодавство, ні наука господарського права не містить переліку спеціальних принципів посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні. Необхідність розроблення останніх посідає важливе місце в регулюванні діяльності страхових і перестрахових посередників, оскільки принципи – це вихідні ідеї і положення, і саме на них має будуватись нормативно-правовий масив присвячений регулюванню їхньої діяльності⁴¹¹.

Отже, вважаємо, що спеціальними принципами є такі:

– принцип професійності (страхові та перестрахові посередники мають володіти необхідним рівнем знань у відповідній сфері, проходити кваліфікаційні випробування);

---

⁴⁰⁹ Щербина В. С. До питання щодо принципів господарського права / В. С. Щербина // 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : Зб. доп. наук.-практ. конф. (14 листопада 2014 р., м. Київ) / Вищ. госп. суд України, Київ. апеляц. госп. суд, Громад. орг. «Всеукр. центр екон. Права», Адвокат. об'ня «Arzinger» ; [Голова ред. кол. : Подцерковний О. П.]. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 21.

⁴¹⁰ Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація [Електронний ресурс] / А. М. Колодій. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>.

⁴¹¹ Головачова А. С. Принципи страхової посередницької діяльності / А. С. Головачова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 року) / Ред. кол. : д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. Сахарук (відп. ред.) та ін. – К. : Прінт-Сервіс, 2015. – С. 264.

– принцип неупередженості (один із найважливіших принципів, оскільки від об'єктивності конкретного посередника залежить загальний рівень довіри страхувальників до вказаного інституту. Посередник при наданні послуги у страхуванні та перестрахованні повинен керуватися інтересами страхувальників, економічними показниками конкретних страховиків і перестраховиків, а не розміром винагороди, яку отримає за її надання);

– принцип незалежності (страхові та перестрахові посередники надають послуги на підставі агентського/брокерського договору або договору доручення, що породжує господарсько-правові або цивільно-правові відносини, які виключають елемент підпорядкованості, притаманний, наприклад, трудовим відносинам);

– принцип розмежування страхової та перестрахової брокерської діяльності (перестраховування є окремим різновидом підприємницької діяльності, правове регулювання якої, в тому числі і посередництва у перестрахованні, має здійснюватись спеціальними нормами).

Підсумовуючи вищевказане, вважаємо, що посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні не є частиною страхової діяльності, а носить самостійний характер, зважаючи на те, що страхові та перестрахові посередники надають не страхові послуги, а – специфічні посередницькі послуги у страхуванні та перестрахованні. Посередницька діяльність у страхуванні та перестрахованні є особливим видом посередницької підприємницької діяльності.

§ 2. Суб'єкти посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні

На сьогодні, відповідно до ст. 15 Закону України «Про страхування» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні мають право здійснювати страхові агенти, страхові та перестрахові брокери. Однак, в науковій літературі зустрічаються випадки, коли серед вказаних суб'єктів також виділяють андеррайтерів, сюрвеєрів, аварійних комісар, аджастерів, диспашерів. Вважаємо, що останніх недоцільно поіменовувати посередниками поряд із страховими агентами, страховими та перестраховими брокерами, оскільки вони не здійснюють посередницької діяльності, а лише виконують *специфічні*

допоміжні функції при укладенні та виконанні договорів страхування чи перестрахування⁴¹². На жаль, на сьогодні їх правовий статус майже не врегульовано на законодавчому рівні (існують лише окремі норми права, що регулюють діяльність аварійних комісарів⁴¹³). Результатом цього є змішування як на практиці, так і в теорії, правової природи страхових та перестрахових посередників і суб'єктів, які надають допоміжні послуги у сфері страхування та перестрахування (андеррайтери, сюрвеєри, аварійні комісари, аджастери та диспашери). Цю проблему можна вирішити, закріпивши на законодавчому рівні перелік конкретних функцій таких суб'єктів, а також – поняття посередницької послуги у страхуванні та перестрахуванні.

Правове становище страхових агентів. Розвиток посередницької діяльності страхових агентів пройшов шлях від здійснення такого виду діяльності як не основної (купцями, банкірами, дрібними торговцями та ін.) до діяльності страхового агента, яка, як правило, провадиться від імені страховика, в його інтересах, під його контролем і за його рахунок. Проте, це класична схема побудови юридичного взаємозв'язку між страховим агентом і суб'єктом, якого він представляє (страховиком). Практика здійснення посередницької діяльності у страхуванні знає і інші умови формалізації таких відносин, що, безумовно відбивається на обсязі право- і дієздатності страхових агентів, і, головним чином, пов'язана із такою ознакою як вид страхового агента, який надає посередницьку послугу у страхуванні: фізична особа, фізична особа – підприємець, юридична особа.

Основними спеціальними нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність страхових агентів є Закон України «Про страхування» та Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками». Серед нормативно-правових актів загальної дії слід виділити ГК України, ЦК України⁴¹⁴, Податковий кодекс України⁴¹⁵. Безумовно, існують й

---

⁴¹² Головачева А. С. Экономико-правовая сущность страховой посреднической деятельности / А. С. Головачева // *Legea si Viata*. – 2015. – № 4/4. – С. 16.

⁴¹³ Про затвердження Типового положення про організацію діяльності аварійних комісарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 січня 1998 року № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/8-98-%D0%BF>.

⁴¹⁴ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

інші законодавчі акти, які врегульовують окремі питання здійснення страховими агентами посередницької діяльності у страхуванні, які будуть досліджуватися нижче.

Аналіз чинного законодавства в частині визначення правового становища страхових агентів доводить наявність невідповідності між нормативними актами, які регулюють їх діяльність. Так, наприклад, в ст. 15 Закону України «Про страхування» зазначено, що страховими агентами є *фізичні та юридичні особи*, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. В той же час, Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» передбачає, що агентська діяльність – це *діяльність суб'єктів підприємницької діяльності*, уповноважених діяти від імені та на підставі доручення одного або більше страховиків щодо рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг та проведення роботи, пов'язаної з укладенням та виконанням договорів страхування (підготовка і укладення договорів страхування, виконання робіт з обслуговування договорів), у тому числі оформлення всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування, а також здійснення цих виплат. Отже, в Законі передбачено, що страховим агентом може бути фізична особа, в той же час, мова не йде про фізичну особу – підприємця, що на нашу думку, є досить вагомою прогалиною. А Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» конкретизує, що агентська діяльність – це діяльність суб'єктів підприємницької діяльності. Постає питання – хто може бути страховим агентом?

Стаття 15 Закону України «Про страхування» визначає, що страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком. Згідно ст. 1000 ЦК України за договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Необхідно звернути увагу на те, що, по-перше, правовідносини, які виникають при укладенні договору доручення кваліфікуються, як цивільні. По-друге, договір

---

⁴¹⁵ Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

доручення породжує виникнення відносин представництва, сутність яких полягає у тому, що одна особа представляє у правовідношенні інтереси іншої, набуваючи для неї права та обов'язки, розширюючи межі її юридичних дій. У зв'язку з цим норми Глави 17 ЦК України, що регулюють відносини представництва, розповсюджуються і на договір доручення⁴¹⁶.

Отже, страхові агенти, які здійснюють свою діяльність на підставі договору доручення, виступають саме представниками страхової компанії, з якою було укладено вказаний договір. Про це прямо і зазначено у ст. 15 Закону України «Про страхування» – страхові агенти є представниками страховика. Таким чином, ми маємо колізію норм права. Частина 1 ст. 15 серед страхових *посередників* виділяє окремим суб'єктом страхових агентів, і в той же час у ч. 7 встановлює, що вони є *представниками страховика*. Крім колізії, в даному випадку також вбачається і змішування правової природи інституту представництва та посередництва, що є недопустимим, на нашу думку.

На сьогодні ні в законодавстві України, ні в науковій літературі немає єдиного погляду щодо співвідношення цих інститутів. Так, А. С. Шаповаленко вважає, що представництво та посередництво є інститутами, які частково співпадають, взаємопроникають один щодо одного⁴¹⁷. Слід погодитися із В. В. Резніковою, що представництво та посередництво хоч і є спорідненими та суміжними категоріями, все ж таки їх необхідно розмежовувати. Основним критерієм, що їх зближує є вчинення в обох випадках юридичних та/або фактичних дій у чужому інтересі⁴¹⁸.

На тому, що посередництво – це саме господарська діяльність наголошує і Р. О. Коротка, зокрема комерційне агентування вона визначає як діяльність у сфері господарювання, що здійснюється професійним її учасником – комерційним агентом, на підставі

---

⁴¹⁶ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / [Кузнецова Н. С., Дзера І. О., Косак В. М. та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – С. 655.

⁴¹⁷ Шаповаленко А. С. Агентский договор в системе посреднических сделок в российском гражданском праве : дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Шаповаленко А. С. – Ростов-на-Дону, 2003. – С. 56–58.

⁴¹⁸ Резнікова В. В. Посередництво та представництво як суміжні правові категорії / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 6. – С. 55–60.

укладеного з принципалом (в нашому випадку страховиком) агентського договору, відповідно до якого агент здійснює дії юридичного та фактичного характеру на користь, під контролем, за рахунок і в інтересах принципала, встановлюючи для нього господарські обов'язки з третіми особами⁴¹⁹.

А. Л. Дядюк, досліджуючи правове регулювання комерційного посередництва у сфері господарювання, однією з юридичних ознак посередництва називає вчинення правочинів, спрямованих на виконання посередницьких послуг від власного імені або від імені іншої особи⁴²⁰.

Т. Л. Тодуа під комерційним посередництвом розуміє підприємницьку діяльність, яка полягає у наданні комерційним агентом послуг шляхом вчинення правомірних дій юридичного та фактичного характеру, що сприяють встановленню, зміні або припиненню правовідносин між суб'єктами господарювання при здійсненні ними господарської діяльності від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого представляє посередник⁴²¹.

ГК України містить Главу 31, положення якої регламентують комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання. Зокрема, ст. 295 встановлює, що комерційним посередництвом (агентською діяльністю) є підприємницька діяльність, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Агентські відносини виникають у разі надання суб'єктом господарювання на підставі договору повноважень комерційному агенту на вчинення відповідних дій. Комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, оснований на агентському договорі,

---

⁴¹⁹ Коротка Р. О. Господарське-правове регулювання агентських відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Р. О. Коротка. – К., 2011. – С. 11.

⁴²⁰ Дядюк А. Л. Правове регулювання комерційного посередництва (агентських відносин) у сфері господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / А. Л. Дядюк. – К., 2010. – С. 7.

⁴²¹ Тодуа Т. Л. Правове регулювання комерційного посередництва у сфері господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Т. Л. Тодуа ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Київ, 2014. – С. 8.

здійснює комерційне посередництво. Комерційний агент повинен особисто виконати дії, на які його уповноважує суб'єкт, якого він представляє.

Однією із особливостей господарської діяльності із комерційного посередництва є укладення сторонами саме агентського договору. Аналізуючи правову природу агентського договору як підставу виникнення агентських відносин, Р. О. Коротка виділяє такі його ознаки: опосередкування ним відносин комерційного посередництва як виду господарської діяльності; виконавцем за договором є професійний підприємець – комерційний агент; довірчий характер відносин між принципалом та агентом, що зумовлює їх права та обов'язки, обмеження⁴²².

Виходячи із вищевикладеного вбачається, що дійсно правові інститути посередництва та представництва⁴²³ є схожими за своєю правовою природою, оскільки базові юридичні ознаки є спільними для них: комерційний посередник та представник за договором доручення діють від імені, за рахунок і в інтересах особи, з якою уклали відповідний договір (агентський чи договір доручення). Однак, вважаємо, що вказані правові інститути варто розрізняти:

- по-перше, за сферою діяльності. Стаття 295 ГК України встановлює, що комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, а отже, вказана правова конструкція використовується саме у сфері господарювання. ЦК України не визначає специфіку сфери застосування представництва за договором доручення;

- по-друге, за суб'єктним складом. ЦК України не конкретизує у ст. 1000 хто саме може здійснювати представництво за договором доручення, в той час як у ч. 2 ст. 295 ГК України закріплено, що комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа);

---

⁴²² Коротка Р. О. Господарське-правове регулювання агентських відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Р. О. Коротка. – К., 2011. – С. 8.

⁴²³ Враховуючи те, що ст. 15 Закону України «Про страхування» серед страхових посередників виділяє окремим суб'єктом страхових агентів, і в той же час встановлює, що вони є представниками страховика за договором доручення, вважаємо за необхідне розмежувати саме такі правові категорії, як комерційне посередництво (Глава 31 ГК України) та представництво за договором доручення (Глава 68 ЦК України).

– по-третє, однією із основних відмінностей комерційного посередництва та представництва за договором доручення є характер дій, які має право вчиняти посередник та представник. Стаття 297 ГК України передбачає, що за договором комерційного посередництва комерційний агент зобов'язується вчиняти *дії юридичного та фактичного характеру*, а згідно ст. 1000 ЦК України за договором доручення повірений (представник) зобов'язаний вчинити лише *юридичні дії*;

– по-четверте, за видом договору, який регулює діяльність комерційного посередника чи представника. Представник діє на основі договору доручення, а комерційний посередник (агент) – на підставі агентського договору, основні вимоги до яких містяться у ЦК України (Глава 68) та ГК України (Глава 31) відповідно. Вказані договори доволі схожі за змістом, але, на нашу думку, існує досить вагома відмінність у питанні щодо підстав їх припинення. Зокрема, відмінність полягає у наступному. Якщо повірений за договором доручення діє як підприємець, то *сторона, яка відмовляється від договору*, має повідомити другу сторону про відмову від договору не пізніше як за один місяць до його припинення, якщо триваліший строк не встановлений договором. У випадку ж із припиненням агентського договору у разі відкликання повноважень комерційного агента *суб'єкт, якого представляє комерційний агент*, повинен сповістити його про припинення договору не менше як за один місяць, якщо більш тривалий строк не передбачений договором. Тобто припинення договору доручення (окрім загальних підстав) можливе за ініціативою обох сторін договору, а агентського – лише за ініціативою *суб'єкта, якого представляє комерційний агент*. На перший погляд вказана відмінність і не здається досить вагомою, але на практиці (у сфері страхування) з даного приводу виникають проблемні ситуації, про що свідчить судова практика⁴²⁴.

Таким чином, враховуючи вищезазначені відмінності між правовими інститутами комерційного посередництва та представництвом за договором доручення, вважаємо, що при наявності деяких схожих ознак, все ж їх не можна ототожнювати.

Повертаючись до питання змішування законодавцем правової природи діяльності страхових агентів, варто визначити чи є вони

---

⁴²⁴ Постанова Вищого господарського суду України від 24 липня 2008 року у справі за № 39/714-07(30/64-07) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_2031659.html.

посередниками, чи представниками страхової компанії. Чинне законодавство України у сфері страхування встановлює, що страховими агентами можуть бути фізичні особи без статусу суб'єкта підприємницької діяльності, фізичні особи – підприємці, а також юридичні особи. Зазначений суб'єктний склад потребує коригуванню, зважаючи на такі обставини.

В умовах сьогодення нестабільна ситуація всередині нашої держави, призвела до занепаду економіки України, в тому числі й ринку страхування. На жаль, аналізуючи досвід діяльності як окремих страхових агентів (фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців), так і страхових агенцій – юридичних осіб, можна побачити доволі сумну тенденцію. Якщо у країнах Європейського Союзу лівова частка продажів страхових послуг припадає саме на посередників у страхуванні (агентів та брокерів), то в Україні має місце ситуація конкуренції між страховою компанією та посередником, зокрема страховим агентом. Вказане проявляється в тому, що страховик намагається «переманювати» клієнтів страхових агентів, пропонуючи їм укласти договір страхування на пряму із ним, без участі посередника.

З іншої сторони, в силу того, що на законодавчому рівні діяльність страхових агентів регламентована недосконало (відсутність загального реєстру, кваліфікаційних вимог, наявність колізій норм права, прогалин та ін.), на практиці ми маємо справу із страховими агентами, які надають неякісні послуги та займаються шахрайством, а в багатьох випадках також із, так званими, неофіційними агентами. Все це призводить до того, що довіра з боку споживачів до зазначених суб'єктів є низькою.

Вирішити вказані проблеми та підвищити якість послуг, які надають страхові агенти, на нашу думку, можливо шляхом закріплення на законодавчому рівні вимоги щодо обов'язковості набуття особою, що бажає здійснювати агентську діяльність у страхуванні, статусу *суб'єкта підприємницької діяльності*. Зазначене дозволить частково «відсіяти» з ринку страхування агентів, метою діяльності яких ще від початку було шахрайство або будь-які інші дії, які можуть спричинити збитки страхувальнику чи страховику (в тому числі через відсутність необхідного рівня знань, кваліфікації, добросовісності та ін.).

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне розрізняти посередницьку діяльність страхових агентів та представництво страховика. Зокрема, страховими агентами можуть бути *фізичні особи*

– підприємці або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому законом порядку та діють на підставі агентського договору, укладеного із страховою компанією.

У свою чергу, *представництво страховика* має здійснюватись на підставі укладення договору доручення фізичною особою зі страховою компанією. Діяльність представника страховика має врегульовуватись нормами саме цивільного права, а не господарського.

Враховуючи відмінність комерційного посередництва та представництва за договором доручення, обсяг функцій, які може здійснювати представник страхової компанії, має бути вужчий за обсяг функцій страхового агента (посередника у страхуванні). Вказане випливає із того, що представник за чинним законодавством України зобов'язується вчинити певні юридичні дії, а страховий агент (комерційний посередник) – як юридичні (послуги в укладенні угод), так і фактичні дії (сприяти укладенню угод).

У зв'язку із зазначеним, пропонуємо внести зміни у такі нормативно-правові акти:

1) у статті 15 Закону України «Про страхування» частину сьому викласти у такій редакції:

«Страховими агентами визнаються фізичні особи – підприємці або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому законом порядку та діють від імені, в інтересах, під контролем та за рахунок страховика і мають право укладати договори страхування, одержувати страхові платежі, оформляти всі необхідні документи для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування та здійснювати інші повноваження, передбачені агентським договором. Страхові агенти діють на підставі агентського договору, укладеного із страховиком»;

2) Розділ I Закону України «Про страхування» доповнити статтею 15-1 «Представник страховика», виклавши її в такій редакції:

«Страховик має право укладати договори страхування через представника – фізичну особу, що діє від його імені та в його інтересах на підставі укладення договору доручення із ним»;

3) у Розділі 1. Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» визначення терміну «агентська діяльність» викласти у такій редакції:

«агентська діяльність у страхуванні – підприємницька діяльність страхових агентів, уповноважених діяти від імені, в інтересах, під контролем, за рахунок страховика, на підставі агентського договору,

укладеного з одним або більше страховиками (якщо їхні послуги не є конкуруючими), щодо рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг, укладення та виконання договорів страхування, у тому числі оформлення всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування тощо»;

4) у підп. 2) п. 1. Розділу II Розпорядження Нацкомфінпослуг 23 липня 2013 року № 2401 «Про затвердження Кваліфікаційних вимог до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»⁴²⁵ (далі – Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2401) замінити словосполучення «договір доручення» на «агентський договір».

Запропоновані зміни дозволять, по-перше, вирішити вищезазначені невідповідності між Законом України «Про страхування» та Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» щодо можливості здійснення агентської діяльності фізичною особою без статусу суб'єкта підприємницької діяльності, а по-друге, вирішити проблему змішування представницької та посередницької природи діяльності страхових агентів та адаптувати законодавство в цій частині до стандартів Європейського Союзу.

Таким чином, відносини, які виникають при здійсненні страховим агентом посередницької діяльності мають регулюватися, в першу чергу, спеціальними нормами, які містяться у Законі України «Про страхування» та у Постанові Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», а також загальними нормами ГК України та ЦК України.

Окрім вказаних проблемних аспектів, на практиці має місце ситуація, коли страховик оформлює представницькі відносини⁴²⁶ із

---

⁴²⁵ Про затвердження Кваліфікаційних вимог до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 23 липня 2013 року № 2401 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1398-13>.

⁴²⁶ Враховуючи запропоновані нами вище зміни до чинного законодавства щодо розмежування посередницької діяльності страхових агентів та представництво страховика, вважаємо за доцільне використовувати поняття «представницькі відносини» до фізичних осіб, які не мають статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

фізичною особою шляхом укладення *трудового договору* (виходячи з того, що прямої заборони законодавця з цього питання не існує).

Варто згадати, що в період радянської влади страхові агенти (як штатні, так і позаштатні) здійснювали свою діяльність на підставі трудового договору. З розпадом Радянського Союзу та становленням незалежної України правове становище страхових агентів дещо змінилося. Хоча Законом України «Про страхування» передбачено, що страхові агенти діють на підставі договору доручення (ст. 15), все ж, зважаючи на багаторічний досвід застосування конструкції трудового договору для опосередкування відносин між страховим агентом та страховиком, а також враховуючи вказівку Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» щодо непоширення її дії на діяльність страхових посередників – громадян, які перебувають із страховиком у трудових відносинах, на сьогодні існує і така практика. Але якщо фізична особа (працівник) укладає трудовий договір зі страховиком (роботодавцем), то виникають трудові відносини, які регулюються зовсім іншим законодавством (про працю). Вказана фізична особа стає штатним працівником страховика⁴²⁷.

А тому, задля вирішення зазначеної проблеми, вважаємо за необхідне, внести зміни у Розділ I Закону України «Про страхування», доповнивши його частиною 2 статті 15-1 «Представник страховика»⁴²⁸, виклавши її в такій редакції:

«Представник страховика не може виконувати свої повноваження на підставі трудового договору, укладеного зі страховою компанією».

Здійснивши розмежування агентської посередницької діяльності у страхуванні та представництво страховика, з'ясувавши особливості суб'єктного складу агентської посередницької діяльності у страхуванні, нами встановлено, що страховими агентами варто вважати фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які зареєстровані у встановленому законом порядку та діють на підставі агентського договору, укладеного зі страховою компанією. Правовий статус представників страховика не є предметом нашого дослідження,

---

⁴²⁷ Головачова А. С. Господарсько-правове регулювання правового становища страхових агентів / А. С. Головачова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2015. – № 2 (101). – С. 99.

⁴²⁸ Доповнити Розділ I Закону України «Про страхування» ст. 15-1 «Представництво страховика» ми пропонували раніше по тексту, враховуючи запропоноване нами розмежування посередницької діяльності страхових агентів та представництво страховика.

оскільки раніше було визначено, що відносини між ними та страховою компанією мають регулюватися нормами цивільного права. Виходячи із зазначеного, вважаємо за необхідне встановити особливості правового становища страхових агентів, які провадять підприємницьку діяльність із надання посередницьких послуг у страхуванні.

Страховими агентами можуть бути як юридичні особи, так і фізичні особи – підприємці. Страхові агенти – юридичні особи, як правило, створюються у формі господарських товариств різних видів. Державна реєстрація всіх суб'єктів господарювання є обов'язковою умовою їх діяльності. Відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб регулюються Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»⁴²⁹.

Спеціальна реєстрація (внесення суб'єктів господарювання до відповідного реєстру суб'єктів господарювання, зареєстрованих як юридичні особи або фізичні особи – підприємці, що надає їм право здійснювати певний вид господарської діяльності⁴³⁰) також має місце при здійсненні страховими агентами своєї підприємницької діяльності, але лише у випадку надання послуг з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. Пункт 49.3 ст. 49 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»⁴³¹ передбачає, що страхові агенти мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за умови їх реєстрації в Моторному (транспортному) страховому бюро України (далі – МТСБУ) в порядку, встановленому Уповноваженим органом за поданням МТСБУ. Також встановлено, що кваліфікаційні вимоги до страхових агентів, необхідні для здійснення вказаного виду посередницької діяльності, встановлюються Уповноваженим органом за поданням МТСБУ.

---

⁴²⁹ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

⁴³⁰ Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / [Беляневич О. А., Вінник О. М., Джуринський В. О. та ін.] ; за ред. В. С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – С. 169.

⁴³¹ Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01 липня 2004 року № 1961-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 18 квітня 2013 року № 1270⁴³² був затверджений Порядок реєстрації страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, у МТСБУ (далі – Розпорядження Нацкомфінпослуг № 1270), а також Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 2401 закріплено Кваліфікаційні вимоги до страхових агентів, необхідні для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Пунктом 1.2. Розпорядження Нацкомфінпослуг № 1270 передбачено, що страхові агенти, які є фізичними чи юридичними особами, мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за умови їх реєстрації в МТСБУ.

На сьогодні Реєстр страхових агентів функціонує в повній мірі і кожен, хто бажає отримати інформацію щодо конкретного страхового агента, який має право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності може безперешкодно та безоплатно її отримати на офіційному веб-сайті МТСБУ.

Створення Реєстру страхових агентів, безумовно, є позитивним кроком, оскільки підвищує довіру потенційних клієнтів до інституту страхових посередників та змушує агентів слідкувати за своєю діловою репутацією і рівнем кваліфікації. Але з точки зору правової регламентації цього питання, виникає певний проблемний аспект. Закон України «Про страхування», яким вперше було закріплено правове становище страхових посередників на законодавчому рівні, в тому числі й страхових агентів, не передбачає умовою провадження останніми своєї підприємницької діяльності обов'язкову реєстрацію. Натомість, Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у ст. 49 містить імперативну норму, відповідно до якої страхові агенти мають право здійснювати

---

⁴³² Про затвердження Порядку реєстрації страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, у Моторному (транспортному) страховому бюро України : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 18 квітня 2013 року № 1270 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0760-13/conv>.

посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за умови їх реєстрації в МТСБУ. На основі вказаної норми і був прийнятий зазначений вище Порядок реєстрації страхових агентів.

Для вирішення в повному обсязі проблеми, яка на сьогодні існує, з масовою некомпетентністю, безвідповідальністю та шахрайством з боку «дрібних» страхових агентів, ефективним може стати запровадження законодавчої вимоги, відповідно до якої, по-перше, страховик зобов'язаний вести реєстр страхових агентів, а по-друге, перелік страхових агентів конкретного страховика буде міститися і у Державному реєстрі фінансових установ у відомостях про страховика. Такий спосіб вирішення проблеми є досить вдалим, оскільки для створення окремого реєстру страхових агентів необхідно додаткове фінансування, час на розроблення електронного реєстру, а також з'явиться ще одна громіздка процедура – включення до реєстру осіб, які бажають здійснювати агентську діяльність у страхуванні⁴³³. Важливим є те, що це положення буде відповідати вимогам Директиви (ЄС) 2016/97 Європейського Парламенту та Ради від 20 січня 2016 року про страхову дистрибуцію (в новій редакції)⁴³⁴ (далі – Директива (ЄС) 2016/97 про страхову дистрибуцію), а саме – Главі 2, у якій визначені вимоги щодо реєстрації: страхові та перестрахові посередники мають бути зареєстровані в уповноваженому органі країни їх реєстрації.

Повертаючись до питання реєстрації в МТСБУ страхових агентів, які бажають здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, вважаємо, що імперативна норма, що стосується обов'язковості такої реєстрації має міститися у Законі України «Про страхування», оскільки це основний нормативно-правовий акт, який встановлює загальні засади діяльності та правового становища страхових агентів. Таким чином, пропонуємо у статті 15 Закону України «Про страхування» після частини сьомої доповнити новою частиною такого змісту:

«Страховик зобов'язаний вести реєстр страхових агентів (агентств) (далі – Реєстр), які мають право укладати договори страхування від його імені. Реєстр має бути загальнодоступним, розміщуватися на офіційному веб-сайті страховика та містити

---

⁴³³ Головачова А. С. Проблеми правового становища страхових агентів / А. С. Головачова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 6-2. – С. 193.

⁴³⁴ Про страхову дистрибуцію (в новій редакції) : Директива (ЄС) 2016/97 Європейського Парламенту та Ради від 20 січня 2016 року / Official Journal. – L 26. – 02.02.2016. – Р. 19.

інформацію про: 1) прізвище, ім'я, по батькові (для фізичної особи – підприємця) або найменування страхового агентства (для юридичної особи); 2) місцезнаходження (для юридичної особи) або місце реєстрації (для фізичної особи – підприємця); 3) реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті – серія та номер паспорта, коли і ким виданий) або код за ЄДР для юридичної особи; 4) контактні дані (телефон, електронна пошта, адреса для листування).

Протягом 10 днів з моменту внесення страхового агента (агентства) до Реєстру, страховик зобов'язаний надати інформацію про нього до Уповноваженого органу для включення такої інформації до відомостей про страховика, які містяться в Державному реєстрі фінансових установ. Така інформація повинна бути загальнодоступною.

Страхові агенти мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за умови їх реєстрації в МТСБУ.

Ще однією проблемою, яка потребує нагального вирішення, є відсутність на законодавчому рівні вимог щодо визначення необхідного професійного рівня страхових агентів. Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що страховим агентом може стати будь-яка дієздатна особа. Разом з тим, Розділ 2. Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» встановлює коло спеціальних обов'язків, які страховий агент має виконувати при здійсненні своєї посередницької діяльності у страхуванні, а саме: страховий агент, що отримує страхові платежі від страхувальників, зобов'язаний перерахувати ці кошти на рахунок страховика протягом двох робочих днів після отримання відповідних страхових платежів, а також оформити договір страхування не пізніше одного робочого дня з моменту отримання страхового платежу, крім того страховий агент зобов'язаний щодавно подавати страховику відомості про укладені договори страхування та розміри отриманих платежів.

Враховуючи зазначене, а також те, що для здійснення діяльності щодо рекламування, консультування, пропонування страхувальникам страхових послуг та проведення роботи, пов'язаної з укладенням та виконанням договорів страхування, у тому числі оформлення всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхових сум або страхового

відшкодування, необхідний певний професійний рівень знань. Про це наголошено і в Директиві (ЄС) 2016/97 про страхову дистрибуцію. Зокрема, у ст. 10 «Професійні та організаційні вимоги» встановлено, що країни реєстрації повинні забезпечити, щоб особи, які реалізують страхові та перестрахові послуги (в тому числі страхові та перестрахові посередники), мали необхідні знання та кваліфікацію для належного виконання своїх завдань і обов'язків.

У науковій літературі активно обговорюється питання, яким має бути страховий агент. Успішне укладення договорів з потенційними страхувальниками багато в чому залежить від професійних якостей страхового агента. Робота страхового агента вимагає не тільки глибоких знань у сфері можливих видів страхування, психології людей, але і володіння такими якостями, як – доброзичливість, чемність, вміння підтримати бесіду та ін.

В Україні у 2013 році Нацкомфінпослуг запровадила кваліфікаційні вимоги до страхових агентів, необхідні для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Положення вказаного підзаконного нормативно-правового акта передбачають, що у разі якщо страховик провадить діяльність у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за участю страхових агентів, такі страхові агенти повинні відповідати Кваліфікаційним вимогам.

Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 2401 передбачено, що саме страховик зобов'язаний здійснювати підготовку страхових агентів шляхом проведення відповідних навчальних заходів, а МТСБУ, в свою чергу, здійснює у спосіб, погоджений з Нацкомфінпослуг, координацію перевірки у страхових агентів знань щодо основних засад страхування та посередницької діяльності у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Вважаємо, що питання щодо навчання та сертифікації страхових агентів підлягає терміновому врегулюванню на законодавчому рівні, оскільки на практиці досить часто зустрічаються страхові агенти, які не відповідають навіть половині із вищезазначених критеріїв. Результатом такої ситуації є легковажне та безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків страховими агентами по відношенню до страховиків, про що свідчить непоодинокі судова практика⁴³⁵.

---

⁴³⁵ Рішення Господарського суду міста Києва від 10 вересня 2010 року у справі за № 33/522 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67431760>; Постанова Київського апеляційного господарського

Зазначена проблема негативно впливає на розвиток страхового ринку, а також на загальний стан довіри населення до страхових посередників в цілому. А тому вважаємо за необхідне запровадити сертифікацію страхових агентів та прийняти спеціальну програму їх навчання, яка має бути розробленою Нацкомфінпослуг та затверджена відповідним розпорядженням.

Отже, дослідивши правове становище страхових агентів, можна зробити висновок, що чинне законодавство України, яке покликане врегульовувати підприємницьку діяльність вказаних суб'єктів, характеризується наявністю досить великої кількості прогалин та колізій. Зокрема, встановлено, що на сьогодні одним із суб'єктів, що має право здійснювати посередницьку діяльність у страхуванні, є страховий агент, який за чинним законодавством визнається представником страховика, про що прямо вказано у Законі України «Про страхування». Вважаючи, що зазначене є змішуванням таких відмінних правових категорій, як представництво та комерційне посередництво у страхуванні, запропоновано розрізнати страхових агентів (фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб) – посередників у страхуванні, які діють на основі агентського договору, та представників страховика (фізичних осіб), які діють на основі договору доручення. Також встановлено, що особливо гострими є проблеми відсутності загального обліку (реєстрації) страхових агентів та вимог щодо їх професійного рівня знань, навчання та сертифікації (крім тих, які здійснюють посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів).

Правове становище страхових брокерів. На відміну від страхового агента, фігура страхового брокера для українського страхового ринку – явище відносно нове. Тому процес формування правового становища та організації їх посередницької діяльності до кінця ще не завершений. Вперше страхові брокери на страховому ринку України як посередники у страхуванні, з'явилися на початку 90-х років. Це були колишні працівники страхових компаній середньої та вищої

суду від 07 лютого 2011 року у справі за № 46/315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30516476>; Постанова Київського апеляційного господарського суду від 13 січня 2010 року у справі за № 33/252 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35481615>; Постанова Київського апеляційного господарського суду від 14 вересня 2010 року у справі за № 4/188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22048661> та інші.

ланки, які працювали в інтересах страхових компаній, забезпечуючи їм перестрахування як на українському, так і на зарубіжних ринках. Згодом брокери почали приділяти більше уваги захисту інтересів страхувальника. На підтвердження цього у вересні 1997 року була створена Асоціація професійних страхових посередників України (АПСПУ), що розпочала свою організаційну роботу зі створення ринку страхових посередницьких послуг, яка отримала визнання і в Україні, і за кордоном⁴³⁶.

Правове становище страхових брокерів на сьогодні регламентується Законом України «Про страхування», Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», Розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» (далі – Розпорядження Держфінпослуг № 736) та іншими нормативно-правовими актами.

На території України можуть провадити свою діяльність страхові брокери-резиденти, а також страхові брокери-нерезиденти через їх постійні представництва, які в установленому порядку письмово повідомили про намір здійснювати діяльність на території України.

Страховими брокерами в Україні визнаються юридичні або фізичні особи, які зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник (ч. 3 ст. 15 Закону України «Про страхування»). Тобто страховий брокер завжди діє в інтересах саме клієнта, а не страхової компанії.

Із зазначеної норми випливає, що страховим брокером може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності, що здійснює посередницьку діяльність у страхуванні.

Як і у випадку зі страховими агенціями, страхові брокери – юридичні особи можуть створюватися у формі господарських товариств різних видів. Страховий брокер має обов'язково пройти державну реєстрацію, яка передбачає засвідчення факту створення юридичної особи або засвідчення факту набуття статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом

---

⁴³⁶ Махортов Ю. О., Теличко Н. О. Роль страхових брокерів у розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] / Ю. О. Махортов, Н. О. Теличко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2009_4/22.pdf.

внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Порядок реєстрації страхових брокерів є загальним і визначається Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Згідно п. 1.6. Розпорядження Держфінпослуг № 736 право на провадження посередницької діяльності у страхуванні мають страхові брокери, які внесені до Державного реєстру страхових та перестрахових брокерів (далі – Реєстр). Тобто має місце спеціальна реєстрація страхових брокерів, на відміну від страхових агентів (крім тих, які зобов'язані зареєструватися в МТСБУ для провадження посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів).

Свідцтво про внесення до Реєстру страхового брокера підтверджує його право надавати такі послуги:

- консультування;
- експертно-інформаційні послуги;
- робота, пов'язана з підготовкою, укладанням та виконанням (супроводом) договорів страхування;
- урегулювання питання про збитки у разі настання страхового випадку в частині одержання та перерахування страхових платежів, страхових виплат та страхових відшкодувань за договором із страхувальником;
- інші посередницькі послуги у страхуванні за переліком, що встановлюється Нацкомфінпослуг.

Зважаючи на те, що спеціального нормативно-правового акта щодо інших посередницьких послуг у страхуванні Нацкомфінпослуг прийнято не було можна зробити висновок, що на сьогодні – це *виключний перелік*.

Також наявний перелік містить деякі суперечливі положення, наприклад, першим пунктом визначено – консультування. Виникає питання – в якій сфері може надаватися ця послуга? Виходячи із того, що діяльність страхових брокерів є їх виключним видом діяльності (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про страхування»), вважаємо, що все ж консультування повинно обмежуватись лише сферою страхування. Теж саме стосується і експертно-інформаційних послуг.

На практиці можна побачити, що страхові брокери пропонують доволі широкий спектр своїх послуг. Відтак, із системного аналізу інформації, яка міститься на сайтах провідних страхових брокерів України та

представництв страхових брокерів-нерезидентів⁴³⁷, можна виокремити інші види послуг, які ними надаються: страховий аудит, послуги щодо врегулювання збитків (претензій), порівняльні аналізи (бенчмаркінг) систем управління ризиками та страховими рішеннями, послуги аварійних комісарів, допомога в організації та проведенні розслідування страхових випадків, оцінка страхової вартості об'єктів перед страхуванням та інші. Звичайно деякі із вказаних послуг можна віднести до консультування або експертно-інформаційних послуг, але все ж більшість носять індивідуальний характер (такі як – страховий аудит, оцінка вартості об'єктів, послуги аварійних комісарів), іноді страхові брокери навіть пропонують юридичні послуги для представлення інтересів страхувальників у суді.

Враховуючи вищенаведене, а також виключний характер діяльності страхових брокерів, пропонуємо внести такі зміни у п. 2.1.15. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» № 736 від 28 травня 2004 року:

- абзац 1 викласти у такій редакції:

«Свідцтво підтверджує право страхового (перестрахового) брокера надавати такі послуги *страхувальникам (перестраховальникам) у сфері страхування та перестраховування*»;

- у підпункті в) замінити слова «робота, пов'язана» на слова «послуги, що пов'язані»;

- доповнити підпунктами такого змісту:

- «г) врегулювання претензій;

- д) послуги щодо організації та проведення розслідувань страхових випадків»;

- у зв'язку з чим підпункт г) вважати підпунктом е).

Вимога щодо обов'язкової реєстрації страхових брокерів повністю відповідає положенням Директиви (ЄС) 2016/97 про страхову дистрибуцію, що є позитивним моментом у правовому регулюванні діяльності таких суб'єктів. Зокрема, в Україні розроблений сайт Нацкомфінпослуг, на якому будь-яка особа може переглянути

---

⁴³⁷ Страховий брокер «Консорис» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://consoris.com.ua/about.html>; Страховий брокер «Марш» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine.marsh.com/>; Страховий та перестраховий брокер «Oakeshott Insurance Consultants Ltd» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oakeshott.com.ua/home.php>.

державний реєстр страхових брокерів. Створення вказаного Реєстру в електронній формі дозволяє кожному отримати необхідну інформацію про конкретного брокера. Нацкомфінпослуг щорічно публікує список страхових брокерів, які провадять свою діяльність на території України та інформацію про яких внесена до Реєстру, у засобах масової інформації і постійно оновлює її на офіційному веб-сайті Нацкомфінпослуг.

Поряд з вимогою про обов'язкову державну реєстрацію страхових брокерів, Розділ 3 Розпорядження Держфінпослуг № 736 містить вимоги до страхових брокерів, які мають виконуватись під час провадження посередницької діяльності у страхуванні:

- наявність знань та кваліфікації керівників юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні, які мають бути підтверджені свідоцтвом (сертифікатом) установленого зразка;
- забезпечення гарантії щодо професійної відповідальності відповідно до вимог, установлених чинним законодавством України;
- інші вимоги, передбачені чинним законодавством України.

На сьогодні навчання, перепідготовка, підвищення кваліфікації керівників юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які мають намір провадити або провадять посередницьку діяльність у страхуванні та/або перестрахованні (страхових та/або перестрахових брокерів) здійснюється відповідно до Розпорядження Держфінпослуг від 25 грудня 2003 року № 183 «Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг»⁴³⁸ (далі – Розпорядження Держфінпослуг № 183).

Проблемним аспектом видається вимога, яка стосується *забезпечення гарантії щодо професійної відповідальності страхових брокерів*. Із норм Розділу 3 Розпорядження Держфінпослуг № 736 вбачається, що спосіб забезпечення таких гарантії має бути встановлений чинним законодавством України (п. 3.1.).

На сьогодні в Україні відсутня норма, яка б встановлювала *обов'язкове страхування* відповідальності страхових брокерів.

---

⁴³⁸ Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0122-04/paran16#n16>.

Останнє здійснюється тільки в добровільній формі, що вказує на ще один недолік правового регулювання діяльності страхових брокерів.

Слід відзначити, що ч. 4 ст. 10 Директиви (ЄС) 2016/97 про страхову дистрибуцію встановлює, що страхові та перестрахові посередники повинні мати страхове покриття професійної відповідальності перед третіми особами, яке поширюється на всю територію Європейського Союзу, або деякі інші аналогічні гарантії щодо відповідальності, яка виникає через професійну недбалість, на суму, не менше 1 250 000 євро за кожним випадком і на загальну річну суму в 1 850 000 євро за всіма збитками, якщо таке страхування або аналогічна гарантія ще не надані страховою компанією, перестраховою компанією або іншою компанією, від імені якої діє страховий або перестраховальний посередник, або інтереси якої страховий або перестраховальний посередник уповноважений представляти, або якщо така компанія не взяла на себе повну відповідальність за дії такого посередника.

У зв'язку з прийняттям вказаної Директиви, багато країн-членів Європейського Союзу запровадили обов'язкове страхування відповідальності страхового брокера, що є однією з обов'язкових умов здійснення його діяльності.

Що стосується двох інших способів забезпечення професійної відповідальності, то на нашу думку, їх застосування можливе у тих країнах, де діяльність страхових посередників сприймається саме як представлення бізнесу страхових компаній (а не як посередництво), і де передбачена можливість отримання винагороди страховими брокерами від страховика⁴³⁹.

Для зменшення кількості неякісних послуг, що надаються страховими брокерами, професійних помилок, а також приведення законодавства України в сфері посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні до вимог Директиви (ЄС) 2016/97 про страхову дистрибуцію, Держфінпослуг пропонувала, щоб страхові брокери зобов'язані були мати банківську гарантію на компенсацію витрат третіх осіб, понесених внаслідок неналежного провадження професійної діяльності брокера або договір страхування професійної відповідальності. Така позиція Держфінпослуг підтримується і Федерацією страхових посередників України.

---

⁴³⁹Більш детально питання отримання винагороди страховими брокерами буде розглянуте далі по тексту.

Проект Закону України від 06 вересня 2012 року № 5199-VI «Про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України «Про страхування» у новій редакції» [119] (далі – Проекту Закону № 5199-VI) також містить пропозицію щодо запровадження страхування професійної відповідальності страхових брокерів, зокрема у ст. 91 однією з вимог до провадження своєї професійної діяльності є укладення договору страхування професійної відповідальності страхового посередника зі страховиком на страхову суму не менше 1 млн. євро стосовно кожного страхового випадку або 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України на дату підписання договору страхування стосовно всіх страхових випадків.

Запропоновані положення є переписуванням норми Директиви № 2002/92/ЄС про посередництво у страхуванні без врахування ситуації, яка сьогодні існує на страховому ринку України. Зважаючи на сучасний стан в середині нашої країни та кризи в економіці, вважаємо, що зазначені суми у розмірі 1 млн. євро та 1,5 млн. євро не є адекватними для застосування як гарантій професійної відповідальності страхових брокерів, вони є дещо завищеними. Необхідно взяти до уваги той факт, що динаміка розвитку посередницької діяльності страхових брокерів в Україні, на жаль, є негативною вже більше десятиріччя. Зокрема, якщо у 2003 році було зареєстровано 101 страхового брокера, у 2005 році – 75 страхових брокерів, у 2007 році – 64 страхових брокерів⁴⁴⁰, то вже станом на 23 жовтня 2015 року зареєстровано всього 53 страхових брокерів⁴⁴¹. Також скорочується і кількість договорів страхування, укладених брокером зі страховиками на користь страхувальників, про що свідчать відомості про надання посередницьких послуг у страхуванні за 2013 рік, 2014 рік та за перше півріччя 2015 року⁴⁴².

Виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що перша редакція Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України «Про страхування» у новій

---

⁴⁴⁰ Цуркан І. М., Герасимова І. Ю. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток страхового ринку України / І. М. Цуркан, І. Ю. Герасимова // Держава та регіони : серія Економіка та Підприємництво. – 2014. – № 6 (81). – С. 131.

⁴⁴¹ Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів станом на 23 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestri-ta-pereliki.html>.

⁴⁴² Інформація про посередницькі послуги у страхуванні та/або перестрахованні за 2013 рік, 2014 рік та за перше півріччя 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-poserednicki.html>.

редакції» за № 9614 від 19 грудня 2011 року передбачала більш вдале вирішення проблеми щодо страхування професійної відповідальності страхових брокерів. Зокрема, у ст. 74 було визначено, що страховий брокер повинен укласти договір страхування професійної відповідальності, дійсний на території України, який покриває втрати, завдані на території України під час здійснення ним страхового посередництва. Мінімальна страхова сума повинна бути не меншою ніж 500 000 грн. за кожний окремий страховий випадок і не менше, ніж 2 000 000 грн. за всі страхові випадки протягом 1 року.

Деяко змінивши зазначену пропозицію, вважаємо за доцільне встановити, що *розмір страхової суми повинен відповідати максимальному розміру страхової суми за договорами, які було укладено при посередництві страхового брокера за минулий фінансовий рік, але не менше ніж 500 000 грн. за кожний окремий страховий випадок і не менше, ніж 2 000 000 грн. за всі страхові випадки протягом 1 року.*

Таким чином, вказані новели, щодо вимог, умов та гарантій діяльності страхових брокерів, дозволять підвищити рівень довіри клієнтів до діяльності страхових брокерів, забезпечити більш високий професійний рівень послуг, що надаються страховими брокерами, а також сприятимуть недопущенню на ринок страхування шахраїв.

Окрім проаналізованих вимог, які мають виконуватись страховими брокерами під час провадження посередницької діяльності у страхуванні, законодавством передбачені і певні обмеження щодо їх діяльності (Розділ 3. Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками»):

- страховий брокер не може провадити інші види діяльності, в тому числі посередницької, крім посередницької діяльності на страховому ринку;

- страховий брокер може укласти договори страхування з одним страховиком на суму страхових платежів, що не перевищує 35 відсотків загальної суми страхових платежів за всіма договорами страхування, укладеними цим брокером протягом року;

- з метою забезпечення ліквідності операцій страхового брокера – юридичної особи розмір отримуваних ним страхових платежів протягом кожного кварталу не повинен перевищувати розмір сплаченого статутного фонду страхового брокера;

- страховий брокер має право отримувати страхові платежі, якщо він забезпечує набрання чинності договору страхування не

пізніше одного дня після отримання ним страхових платежів. В іншому разі страховий брокер не має право отримувати страхові платежі і їх перерахування (внесення) має здійснюватися безпосередньо страховику;

– розмір платежів, отримуваних страховим брокером – фізичною особою протягом кожного кварталу, не повинен перевищувати 625 мінімальних заробітних плат.

Більшість із вказаних обмежень стосуються саме страхових брокерів-юридичних осіб, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 15 Закону України «Про страхування», страхові брокери – фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування.

Із зазначеного вбачається невідповідність норм Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» Закону України «Про страхування», в частині заборони Законом отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування страховим брокером – фізичною особою, яка зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, що потребує вирішення на законодавчому рівні.

Наступною, найбільш обговорюваною, є *проблема отримання брокерської винагороди від страховика*. Ситуація полягає в тому, що за чинним законодавством України страхові брокери мають право отримувати винагороду за надані послуги лише від страхувальника (юридичних осіб та дієздатних фізичних осіб, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України). Але не погоджуючись із такою позицією законодавця, страхові брокери вважають, що необхідно внести відповідні зміни до законодавства в частині можливості отримання ними винагороди як від страхувальників, так і від страхових компаній.

Відповідно до п. 3 ст. 15 Закону України «Про страхування» страхові брокери здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як *страхувальник*. Аналізуючи правову природу брокерської угоди, можна дійти висновку, що за своєю суттю вона є договором комісії. Відповідно до ст. 1011 ЦК України за договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або

кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента. В нашому випадку комісіонером виступає страховий брокер, а комітентом – страхувальник.

Договір про надання страхових брокерських послуг (брокерська угода) законодавцем визначається як письмова угода між страхувальником та страховим брокером, в якій визначаються права та обов'язки сторін, порядок і умови набуття чинності договору страхування, що укладається при посередництві страхового брокера, порядок внесення страхових платежів та інформування страхувальника про набуття чинності договору страхування, умови здійснення взаєморозрахунків між ними, відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов зазначеної угоди, інші умови за згодою сторін. Отже, брокерською угодою передбачаються умови здійснення оплати брокерської винагороди саме *страхувальником*. Таку позицію законодавця було підтримано і на рівні судової практики (за результатами розгляду Господарським судом міста Києва справи за позовом страхового брокера ТОВ П «ЕОС Ризик Україна» до Держфінпослуг щодо скасування заборони згаданому брокеру отримувати винагороду від страховиків)⁴⁴³.

У більшості країн світу брокер отримує свої комісійні від страхової компанії. Такий підхід виправданий там, де концепція узгодження розміру брокерської винагороди (комісії) відбувається саме зі страховиком. Так, наприклад, у Великобританії брокерська винагорода виплачується брокеру страховиком. Така позиція була підтримана судом, наприклад, в справі Lord Norreys v Hodgson (1987). Брокер постійно отримує свою комісію, яку вираховує самостійно, після отримання ним від комітента грос-премії (страхового платежу, що включає брокерську винагороду) та перед перерахуванням нетто-премії страховику (страхового платежу, що має отримати страховик)⁴⁴⁴.

Виходячи із вищевикладеного, виникає питання, якщо страховий брокер є посередником на ринку страхування та діє на підставі

---

⁴⁴³ Штефюк П. Л. Удосконалення формування комісійної винагороди страхових посередників [Електронний ресурс] / П. Л. Штефюк. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2009_4/4\(17\)_2009_articles/4\(17\)_2009_articles_1/4\(17\)_2009_articles_1_shtefiuk.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2009_4/4(17)_2009_articles/4(17)_2009_articles_1/4(17)_2009_articles_1_shtefiuk.pdf).

⁴⁴⁴ Матяшевич А. Хто заплатить страховому брокеру? [Електронний ресурс] / А. Матяшевич. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/01/24/2789>.

договору комісії, яким чином він отримує винагороду від страховика у зазначених прикладах?

Досліджуючи правову природу договору комісії, О. М. Сибіга звертає увагу на те, що право країн, чії правові системи входять до сім'ї країн загального права, істотно відрізняється від права країн романо-германської правової сім'ї, в яких традиційно здійснення правочинів за участю професіоналів, відомих як «купці», відбувається за спеціальними правилами. Ні в Англії, ні в США не існує поділу представництва на загальне і торгове. Для позначення цих відносин використовується термін «агентування» (agency), а сторони представницьких відносин іменуються агентом (agent) і принципалом (principal). Представляючи принципала, агент може діяти як від імені останнього, розкриваючи чи не розкриваючи його ім'я, так і від свого імені. Таким чином, на відміну від англо-американського права, у якому відносини представництва регулюються агентським договором, у країнах континентального права вони охоплюються договором доручення й комісії, хоча договір комісії істотно відрізняється від договору доручення, як посередницький договір⁴⁴⁵.

Отже, зважаючи на те, до якої правової сім'ї належить країна, існує певна специфіка і відмінність у регулюванні правового становища та порядку здійснення підприємницької діяльності страховими брокерами, в тому числі і щодо *договору*, який опосередковує відносини із надання посередницької послуги у страхуванні. Тому у різних країнах світу можна побачити ситуацію, коли страхові брокери отримують винагороду і від страхових компаній, і від страхувальників. В Україні ж чинним законодавством передбачено, що страхові брокери здійснюють свою діяльність виключно на підставі укладення *брокерської угоди (договору комісії)* зі страхувальником.

Задля того, щоб все ж отримувати певний прибуток від страховиків, на практиці страхові брокери використовують різні схеми. Одна з них полягає у тому, що реєструючи суб'єкта господарювання, який має здійснювати підприємницьку діяльність страхового брокера, фактично останній провадить агентську діяльність у страхуванні, і як наслідок здійснює свою виключну професійну діяльність поза правовим полем, яка для неї встановлена. Або існують випадки, коли страхові брокери фіктивно створюють

---

⁴⁴⁵ Сибіга О. М. Договір комісії за Цивільним кодексом України : монографія / О. М. Сибіга. – Х. : Право, 2010. – С. 14-15, 17.

страхових агентів, щоб через останніх була можливість отримати винагороду від страховиків за агентським договором чи договором доручення⁴⁴⁶.

Необхідно звернути увагу на те, що ч. 2 ст. 15 Закону України «Про страхування» передбачає, що посередницька діяльність страхового брокера здійснюється як *виключний вид діяльності*. Зважаючи на зазначене, вважаємо за необхідне внести такі зміни у ст. 15 Закону України «Про страхування»:

після частини п'ятої доповнити новою частиною такого змісту:

«Страхові та перестрахові брокери не можуть бути засновниками або учасниками страхових агентів – юридичних осіб».

Другим механізмом отримання винагороди від страховика є, так звана, робота через дисконт, коли брокер заздалегідь обумовлює зі страховиком відсоток комісійних від страхової премії, залученої брокером. У цьому випадку клієнт переказує на рахунок брокера страховий платіж, а брокер, у свою чергу, переказує його на рахунок страховика, але вже з вирахуванням комісійних. Технічно виходить, що не страховик, а страхувальник сплачує послуги брокера, оскільки саме від клієнта гроші надходять на рахунок брокера. Проте і цей механізм Держфінпослуг інтерпретує як винагороду від страховика і відповідно вважає порушенням⁴⁴⁷.

Третя схема отримання винагороди страховим брокером від страховика, за «просування» страхової послуги, полягає в укладенні між ними, так званих, *консалтингових договорів*, предметом яких є надання консультаційних послуг у страхуванні.

Вказана ситуація виникає внаслідок того, що у ч. 2 ст. 15 Закону України «Про страхування» передбачено, що посередницька діяльність страхових та перестрахових брокерів у страхуванні та перестраховуванні *може включати консультування, але не конкретизовано суб'єктів*, яким можуть останні надавати консультаційні послуги. У свою чергу, Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», встановлює, що «брокерська діяльність – це професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності на

---

⁴⁴⁶ Головачова А. С. Правове становище страхових брокерів: проблемні аспекти / А. С. Головачова // Право і суспільство. – 2015. – № 6–2. – С. 58.

⁴⁴⁷ Наумець І. Суд підтримав Держфінпослуг, яка заборонила страховим брокерам отримувати винагороди від страховиків [Електронний ресурс] / І. Наумець. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/60527/sud-pidtrymav-derzhfinpouslug-yaka-zaboronyla-strahovym-brokeram-otrymuvaty-vynagorody-vidstrahovykiv>.

користь страхувальника, спрямована на визначення його потреби в отриманні страхових послуг, консультуванні...».

Отже, виникає питання – кому все ж таки має право надавати консультаційні послуги страховий брокер? Звичайно закони України мають вищу юридичну силу, аніж підзаконні нормативно-правові акти. Але, на нашу думку, слід враховувати той факт, що однією з функцій підзаконних нормативно-правових актів є конкретизуюча функція, яка полягає в тому, що норми, які містяться у підзаконних нормативно-правових актах конкретизують, роз'яснюють, удосконалюють норми, встановлені нормативно-правовими актами вищої юридичної сили⁴⁴⁸. Таким чином, вважаємо, що насправді конкуренції норм права в цьому випадку немає, оскільки Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» лише конкретизує норми Закону України «Про страхування», в частині визначення специфіки брокерської діяльності у страхуванні, зокрема встановлює, що надання консультаційних послуг має відбуватись саме на користь страхувальників. А отже, зважаючи на те, що посередницька діяльність страхових брокерів є виключним видом діяльності, вважаємо, що останні не мають права укладати консультаційні договори із страховиками.

Проблема заборони отримання страховим брокером винагороди від страхової компанії активно обговорюється як теоретиками, так і практиками у сфері страхування. Все ж більшість практиків відстоює позицію можливості отримання винагороди страховими брокерами від страховиків. Враховуючи низьку платоспроможність більшості населення, отримання комісійної винагороди від страховика є зменшенням фінансового навантаження на страхувальника, який платить страховій компанії за послугу, а також додатково брокеру.

Проте, беручи до уваги те, що підприємницька діяльність страхових брокерів опосередковується брокерською угодою (договором комісії) та є виключним видом діяльності вказаного суб'єкта, останній за чинним законодавством не має право отримувати будь-який прибуток від страхової компанії⁴⁴⁹. Важливо пам'ятати, що

---

⁴⁴⁸ Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт : поняття, ознаки, функції, види / Є. Гетьман // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2 (77). – С. 97.

⁴⁴⁹ Головачова А. С. Винагорода страхового брокера: теоретико-практичні питання / А. С. Головачова // Проблеми розвитку науки господарського права і

брокерська діяльність – це професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності у страхуванні саме на користь страхувальника.

Отже, можна зробити висновок, що правовий статус страхових брокерів в Україні врегульовано більш досконало, ніж страхових агентів. Зокрема, на законодавчому рівні передбачено: обов'язкову реєстрацію страхових брокерів в Нацкомфінпослуг, професійні вимоги до посередників, частково врегульовані положення щодо інформації, яку має надати страховий брокер потенційному страхувальнику перед укладенням договору страхування. Але все ж не вирішеною залишається проблема відсутності законодавчо визначених способів забезпечення професійної відповідальності страхових брокерів. Також проаналізувавши дискусію серед страхових брокерів, представників органів державної влади та науковців щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні можливості отримання винагороди страховими брокерами від страхових компаній, вважаємо, що брокерська діяльність – це професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності у страхуванні на користь страхувальника, який і повинен сплачувати винагороду вказаному суб'єкту.

Правове становище перестрахових брокерів. Національне правове регулювання діяльності перестрахових брокерів здійснюється нормами права, які регулюють діяльність страхових брокерів. Для того, щоб визначити чи ефективне таке регулювання, без виділення спеціальних норм щодо перестрахових брокерів, необхідно відповісти на питання чи є принципова різниця між перестрахуванням та страхуванням, і чи доцільно, щоб дані інститути регулювались одним масивом законодавства?

Погоджуючись із І. М. Войцеховською у тому, що діяльність у сфері страхування і перестрахування є самостійними різновидами господарської діяльності, вважаємо, що останній притаманні свої специфічні ознаки, зокрема: відносини перестрахування можуть виникати лише між юридичними особами; договір перестрахування має містити специфічні, відмінні від договору страхування, положення; договір перестрахування може бути укладений лише, тоді, коли вже існує конкретний договір страхування, відповідно до якого необхідно здійснити перестрахування; при перестрахуванні виникає

новий об'єкт – майнові інтереси перестраховальника (можливість шляхом укладення договору перестраховування відшкодувати фінансові втрати, які виникли в результаті здійснення виплати страхового відшкодування чи страхової суми по договору страхування), які не співпадають з майновим інтересом страховика по основному договору страхування (тільки майнові інтереси перестраховальника можна розглядати як об'єкт страхування).

Із прийняттям у 2001 році нової редакції Закону України «Про страхування» було введено нового суб'єкта посередницької діяльності – перестрахового брокера (хоча за практикою проведення посередницької діяльності, перестрахові брокери де-факто здійснювали свою діяльність ще з середини 90-х років, проте, мова іде про нерезидентів). Як вже відомо, порядок провадження діяльності страховими та перестраховими посередниками визначається Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками», яка була прийнята ще у 1996 році і на сьогодні жодних доповнень до неї не було внесено, крім незначних змін у 1999 році. Вказана Постанова не визначає перестрахового брокера як окремого суб'єкта, що провадить посередницьку діяльність у перестрахованні, визначаючи лише поняття брокерської діяльності – професійної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності на користь страхувальника або перестраховальника (цедента).

Системний аналіз норм Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» дає підстави зробити висновок, що вона ототожнює діяльність страхових та перестрахових брокерів, не визначаючи специфіку кожного. Виходячи з цього, вважаємо, що положення цієї Постанови щодо особливостей порядку провадження брокерської діяльності (Розділ 3.) та обмежень діяльності страхових посередників (Розділ 4.) в повній мірі застосовуються і до перестрахових брокерів.

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне внести зміни до Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками»:

– у Розділі 1. термін «брокерська діяльність» викласти у такій редакції:

«брокерська діяльність у страхуванні та перестрахованні – професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали право займатися нею у встановленому законодавством

порядку, на користь страхувальника або перестраховальника, що спрямована на оплатне надання посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні, які можуть включати: визначення потреби в отриманні страхових та/або перестрахових послуг, консультування, пошук страховиків та/або перестраховиків, ведення переговорів та укладення договорів страхування та/або перестраховування, здійснення розрахунків за договорами страхування та/або перестраховування, підготовку документів для врегулювання страхового випадку та інші посередницькі послуги у страхуванні (перестраховуванні) за переліком, що встановлюється Нацкомфінпослуг»;

– у Розділі 1. термін «договір про надання страхових брокерських послуг (брокерська угода)» викласти у такій редакції:

«договір про надання брокерських послуг у страхуванні та перестраховуванні (брокерська угода) – письмова угода, відповідно до якої одна сторона (страховий (перестраховий) брокер) має надати посередницькі послуги у страхуванні або перестраховуванні від свого імені, але за рахунок іншої сторони (страхувальника або перестраховальника), в якій визначаються права та обов'язки сторін, порядок і умови набуття чинності договору страхування (перестраховування), що укладається при посередництві страхового (перестрахового) брокера, порядок внесення страхових платежів та інформування страхувальника або перестраховальника про набуття чинності договору страхування (перестраховування), умови здійснення взаєморозрахунків між ними, відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов зазначеної угоди, інші умови за згодою сторін»;

– у Розділі 3. частину першу викласти у такій редакції:

«Під час провадження посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні брокер зобов'язаний»;

– частину першу та другу Розділу 3. та Розділу 4. після слів «договору страхування», «договори страхування», «договорами страхування» доповнити словом «(перестраховування)»; після слів «страховиком», «страховика» доповнити словами «(перестраховиком)», «(перестраховика)»; після слова «страхування» доповнити словом «(перестраховування)»;

– назву Розділу 4. викласти у такій редакції:

«Обмеження діяльності посередників у страхуванні та перестраховуванні»;

– у частині першій Розділу 4. до слів «страховий брокер» додати слова *«та перестраховий»*.

Правове становище перестрахових брокерів, окрім вказаних нормативно-правових актів, також регламентується Розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестраховування у страховика (перестраховика) нерезидента», Розпорядженням Нацкомфінпослуг «Про затвердження Порядку реєстрації договорів перестраховування та надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестраховування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами»⁴⁵⁰ та іншими.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про страхування» перестрахові брокери – це юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестрахованні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховувальник.

Закон України «Про страхування» встановлює певну особливість, що стосується правового становища перестрахових брокерів, зокрема вказаний суб'єкт може провадити свою посередницьку діяльність лише через *юридичну особу*, на відміну від страхових брокерів, якими можуть бути також і фізичні особи – підприємці. Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлений загальний порядок державної реєстрації юридичних осіб.

Виходячи з того, що законодавче регулювання посередницької діяльності перестрахових брокерів є майже тотожним з правовим регулюванням діяльності страхових брокерів, проблеми, які торкаються правового становища останніх в повній мірі стосуються і правового становища перестрахових брокерів. Але оскільки перестраховування має свою специфіку, то вважаємо за необхідне розглянути деякі з них окремо, зокрема: питання сертифікації керівників юридичних осіб, які мають намір провадити посередницьку

---

⁴⁵⁰ Про затвердження Порядку реєстрації договорів перестраховування та надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестраховування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 15 вересня 2015 року № 2201 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1327-15>.

брокерську діяльність у перестрахованні; питання професійної відповідальності перестрахових брокерів та інші.

Для провадження посередницької діяльності перестраховий брокер, окрім загальної державної реєстрації, має пройти процедуру сертифікації та спеціальної державної реєстрації.

Згідно з п. 2.1.1. Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів, перестраховий брокер для внесення його до Реєстру та отримання Свідоцтва про внесення до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів має подати до Нацкомфінпослуг пакет документів, серед яких названі копія кваліфікаційного документа про одержання професійних знань, що відповідають базовому рівню кваліфікації перестрахового брокера, виданого керівнику юридичної особи, що має намір провадити брокерську діяльність на страховому ринку, засвідчену в установленому законодавством порядку, а також економічне обґрунтування запланованої посередницької діяльності перестрахового брокера. Із вказаного вбачається, що процедурі спеціальної реєстрації передуює сертифікація керівника юридичної особи, яка бажає проводити посередницьку діяльність у перестрахованні.

Розпорядженням Держфінпослуг від 25 грудня 2003 року № 183 «Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг» визначений порядок навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації керівників юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які мають намір провадити або провадять посередницьку діяльність у страхуванні та/або перестрахованні (страхових та/або перестрахових брокерів).

Керівник юридичної особи, яка має намір подати до Нацкомфінпослуг документи для внесення інформації про неї до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів та отримати свідоцтво про внесення до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів, *проходить навчання* за програмою підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів тривалістю не менше 72 годин та складає екзамен. Під час провадження посередницької діяльності у перестрахованні, брокер через кожні три роки повинен проходити навчання та складати екзамен за програмою підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів (п. 3.9. зазначеного Розпорядження Нацкомфінпослуг № 183).

Проаналізувавши зазначене Положення та Типову програму підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів⁴⁵¹, встановлено, що вказані нормативно-правові акти в однаковій мірі застосовуються до страхових та перестрахових брокерів. Однак, зважаючи на те, що страхування та перестраховування за своєю економічною та правовою природою не є тотожними видами господарської діяльності, навчання та підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів має містити загальну та спеціальну частину (окремо для страхових та для перестрахових брокерів).

До *загальних тем*, які повинні опанувати керівники юридичних осіб, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні та/або перестрахованні або для фізичних осіб – підприємців, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні, пропонуємо віднести такі (виходячи із положень Типової програми підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів): сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні; нормативно-правове регулювання діяльності страхового ринку та надання фінансових послуг; державне регулювання та нагляд за діяльністю страхових та перестрахових брокерів; загальні принципи побудови системи страхування; положення Міжнародних стандартів фінансової звітності щодо діяльності страхових та перестрахових брокерів; внутрішній аудит.

Спеціальними темами для керівників юридичних осіб, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні та/або перестрахованні або для фізичних осіб – підприємців, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні, необхідно визнати такі:

- взаємодія страхового та/або перестрахового брокера зі споживачем фінансових послуг (споживачем страхової послуги можуть бути суб'єкти господарювання та фізичні особи, які бажають застрахувати свій ризик; в свою чергу, споживачем перестрахової послуги завжди є спеціальний суб'єкт – страхова компанія. Виходячи із вказаного, ця тема має містити окремі питання для страхових та перестрахових брокерів);

- організаційно-економічні засади управління страховими та перестраховими брокерами (ця тема містить такі питання, як

---

⁴⁵¹ Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 12 серпня 2014 року № 2402 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/news/743.html>.

менеджмент, маркетинг та фінансовий менеджмент страхового та/або перестрахового брокера. Знову ж таки, відштовхуючись від специфіки предмета діяльності вказаних суб'єктів та їх споживачів, ці питання мають бути окремими для страхових та перестрахових брокерів);

- фінансові нормативи діяльності страхових та перестрахових брокерів (вважаємо, що такі питання, як вимоги до фінансового стану, капіталу та фінансової відповідальності страхового та перестрахового брокера, мають бути скориговані відповідно до особливостей провадження посередницької діяльності у страхуванні чи перестраховуванні, оскільки діяльність перестрахових брокерів пов'язана в більшій мірі з катастрофічними ризиками);

- особливості ведення бухгалтерського обліку страховими та перестраховими брокерами (зважаючи на специфіку попередньої теми, питання бухгалтерського обліку також мають бути спеціальними).

Також вважаємо за необхідне доповнити вказану Програму питанням щодо Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків і перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження, оскільки на сьогодні перестрахові брокери у разі укладення договору перестраховування із перестраховиком-нерезидентом зобов'язані подавати до Нацкомфінпослуг інформацію про перестраховування у такого перестраховика, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає Вимогам, встановленим законодавством.

Виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що керівники юридичних осіб, які мають намір здійснювати брокерську діяльність у страхуванні та/або перестраховуванні мають проходити навчання із загальних та спеціальних тем (враховуючи сферу діяльності – страхування чи перестраховування). А у випадку, якщо юридична особа бажає провадити брокерську діяльність, як у страхуванні, так і в перестраховуванні, її керівник має скласти іспит із спеціальних тем для страхового та перестрахового брокера.

Особи, які пройшли навчання та успішно склали іспит, отримують сертифікати або свідоцтва про навчання. Після вказаної процедури сертифікації юридична особа може бути зареєстрована як перестраховий брокер, подавши до Нацкомфінпослуг відповідний пакет документів.

Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів є відкритим і будь-хто може його переглянути на офіційному веб-сайті Нацкомфінпослуг. Проблемним видається той аспект, що із

інформації, яка міститься у Реєстрі, не можливо встановити, в якій сфері провадить свою посередницьку діяльність брокер – страховий та/або перестраховий. А тому вважаємо, що необхідно доповнити вказаний Реєстр окремою графою: *«Сфера посередницької діяльності»*.

Розділ 3 Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів встановлює, що під час провадження посередницької діяльності перестраховий брокер має забезпечити гарантії щодо професійної відповідальності відповідно до вимог, установлених чинним законодавством України. На жаль, на сьогодні так і не запроваджений механізм забезпечення гарантії такої відповідальності.

Вважаємо, що перша редакція Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України «Про страхування» у новій редакції» за № 9614 від 19 грудня 2011 року передбачає відносно вдале вирішення проблеми щодо страхування професійної відповідальності перестрахових брокерів. Зокрема, у ст. 74 було зазначено, що страховий (перестраховий) брокер повинен укласти договір страхування професійної відповідальності, дійсний на території України, який покриває втрати, завдані на території України під час здійснення ним страхового (перестрахового) посередництва. Мінімальна страхова сума повинна бути не меншою ніж 500 000 грн. за кожний окремий страховий випадок і не менше, ніж 2 000 000 грн. за всі страхові випадки протягом 1 року.

Недоліком вказаної пропозиції є, по-перше, ототожнення посередницької діяльності страхового та перестрахового брокера, а по-друге, встановлення однакового розміру мінімальної страхової суми для вказаних суб'єктів. Вважається доречним при розрахунку вартості страхування професійної відповідальності, враховувати максимальний розмір страхової суми за договорами, які було укладено при посередництві перестрахового брокера за минулий фінансовий рік. А тому пропонуємо, поряд із введенням обов'язкового страхування професійної відповідальності перестрахових брокерів, встановити, що розмір страхової суми повинен відповідати максимальному розміру страхової суми за договорами, які було укладено при посередництві перестрахового брокера за минулий фінансовий рік, але не менше ніж 2 000 000 грн. за кожний окремий страховий випадок і не менше, ніж 5 000 000 грн. за всі страхові випадки протягом 1 року.

На сьогодні до перестрахового брокера може звернутися страховик за посередницькою послугою у перестрахованні у двох випадках. По-перше, приймаючи ризик досить великого розміру від страхувальника, у страхової компанії виникає право на перестраховання ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником, задля захисту майнових інтересів такого страховика.

По-друге, існує випадок, за якого страхова компанія зобов'язана застосувати механізм перестраховання. Частина 14 ст. 30 Закону України «Про страхування» закріплює імперативну норму відповідно до якої, якщо страхова сума за окремим предметом договору страхування перевищує 10 відсотків суми сплаченого статутного капіталу і сформованих вільних резервів та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестраховання. Законодавець встановив, що такий договір може бути укладений як із перестраховиками резидентами, так і з нерезидентами.

І в першому, і в другому випадку страхова компанія може самостійно обрати собі партнера з перестраховання і оформити відповідний договір перестраховання або скористатися послугами перестрахового брокера. В умовах сьогодення більш вигідно працювати саме із перестраховими брокерами, а не напряму із страховими та/або перестраховими компаніями. По-перше, будучи незалежним професійним учасником страхового ринку, перестраховий брокер є об'єктивним при виборі страхових компаній для своїх клієнтів, а також сприяє розвитку здорової конкуренції на ринку. По-друге, перестраховий брокер надає своїм клієнтам допомогу на всіх етапах перестраховання (починаючи від підбору перестраховика і до виплати страхового відшкодування). По-третє, перестраховий брокер надасть консультації і супровід в період дії договору перестраховання. По-четверте, перестраховий брокер виконує всі необхідні процедури по взаємодії зі перестраховиком і компетентними органами при настанні страхового випадку та допомагає врегулювати всі спірні питання, а також сприяє в отриманні страхового відшкодування.

В умовах сьогодення, основним завданням перестрахового брокера є опосередкування відносин між перестраховиком та перестраховальником, вирішення всіх питань, що виникають при укладенні та виконанні договору перестраховання, в результаті чого ці відносини стають більш ефективними та вигідними для обох сторін.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що перестраховий брокер є посередником у відносинах перестраховика та перестраховальника. Він не є стороною договору перестраховання.

Брокер не несе відповідальності ні за неналежне виконання сторонами своїх зобов'язань за договором перестраховування, ні за несвоєчасність оплати перестрахової премії чи виплати перестрахового відшкодування. Перестраховий брокер несе відповідальність тільки за невиконання чи неналежне виконання ним своїх обов'язків, які передбачені договором, що укладається ним з перестраховиком або перестраховальником.

Для перестрахового брокера в процесі його роботи дуже важливим є посилення на оцінку визнаних та авторитетних рейтингових агентств. Такі оцінки постійно перебувають у динаміці, можуть змінюватись під дією різних факторів і завдання брокера полягає в тому, щоб не пропустити час, коли страхова компанія, яка бере ризики у перестрахованні, вже не буде вважатися фінансово надійною⁴⁵². Вимоги до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження затверджені Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11 липня 2013 року № 2262 (далі – Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2262).

У розвинених країнах існують незалежні структури, що надають об'єктивну оцінку надійності страховика клієнтам, фірмам, акціонерам підприємства, банкам тощо на договірних умовах. До загальноновизнаних світових лідерів, які займаються присвоєнням рейтингу страховим компаніям, належать Standard & Poor's, Fitch IBCA, Moody's, Duff & Phelps Credit Rating Co, Dun & Bradstreet, A.M. Best, KPMG. Ці рейтингові агентства надають страховим компаніям міжнародний рейтинг. Рейтингування, як правило, базується на розрахунку та узагальненні доволі значної кількості (чому сприяє відповідна розгорнута база даних) статистичних коефіцієнтів, які характеризують різні аспекти фінансово-економічної і професійної діяльності страховика. Кожне з вищевказаних агентств використовує для оцінки фінансової стійкості страховиків свою закриту методику, побудовану на аналізі різних аспектів діяльності компанії, і присвоює компанії визначений рейтинг (індекс), використовуючи звичайне сполучення цифр, прописних і малих літер⁴⁵³.

---

⁴⁵² Резнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти) : монографія / В. В. Резнікова. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – С. 581-582.

⁴⁵³ Світлична О. С. Актуальні проблеми рейтингування страхових компаній [Електронний ресурс] / О. С. Світлична. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10005/1/33.pdf>.

Відповідно до Розпорядження Нацкомфінпослуг № 2262, рейтинг фінансової надійності (стійкості) перестраховика-нерезидента на дату укладення договору перестрахування з таким перестраховиком-нерезидентом повинен відповідати рівню рейтингів не нижчому, ніж за класифікацією таких міжнародних рейтингових агентств: «А.М.Вest» (США) – «В»; «Moody's Investors Service (США) – «Ва»; «Standard & Poor's» (США) – «ВВ»; «Fitch Ratings» (Великобританія) – «ВВ» (п. 2.).

На сьогодні дія Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів, затверджених Розпорядженням Нацкомфінпослуг № 2262, поширюється і на перестрахових брокерів, у тому числі на постійні представництва брокерів-нерезидентів (далі – перестрахові брокери), через або за посередництвом яких страховики-резиденти укладають договори перестрахування з перестраховиками-нерезидентами в частині подання перестраховими брокерами інформації про перестрахування у перестраховика-нерезидента, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає цим Вимогам (п. 7.).

Окрім перестрахових брокерів-резидентів України, посередницька діяльність у перестрахуванні може здійснюватися також *страховими брокерами та перестраховими брокерами-нерезидентами* через їх постійні представництва, які здійснюють діяльність на території України відповідно до чинного законодавства.

Закон України «Про страхування» передбачає можливість здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера однією юридичною особою за умови виконання нею вимог щодо здійснення діяльності страхового та перестрахового брокера (ч. 5 ст. 15). Отже, чинне законодавство України закріплює право здійснювати посередницьку діяльність у перестрахуванні страховим брокером у разі виконання ним всіх вимог, які ставляться до перестрахових брокерів.

Відповідно до ч. 9 ст. 15 Закону України «Про страхування» страхові та/або перестрахові брокери-нерезиденти зобов'язані письмово повідомити Уповноважений орган за встановленою ним формою про намір здійснювати діяльність на території України. Зазначену інформацію Уповноважений орган оприлюднює в триденний термін на своїй офіційній веб-сторінці в Інтернеті та в друкованих засобах масової інформації.

Розпорядження Держфінпослуг від 21 серпня 2008 року № 1001 «Про затвердження форми повідомлення страхового та/або

перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України та Порядку заповнення форми повідомлення страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України»⁴⁵⁴ передбачає, що повідомленням страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України вважати заяву про внесення інформації про нього до державного реєстру страхових та перестрахових брокерів у разі здійснення страховим та/або перестраховим брокером-нерезидентом діяльності на території України *через його постійне представництво*, зареєстроване як платник податку відповідно до законодавства України та внесене до державного реєстру страхових або перестрахових брокерів за станом на 16 травня 2008 року.

Мабуть, зважаючи на доволі не громіздку процедуру легалізації діяльності перестрахових брокерів-нерезидентів в Україні, станом на 01 лютого 2016 року зареєстровано 11 страхових та перестрахових брокерів-нерезидентів⁴⁵⁵, які мають право здійснювати посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні на території України.

Виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що правове становище перестрахових брокерів на сьогодні майже не врегульовано чинним законодавством. Натомість норми права, які регулюють діяльність страхових брокерів в повній мірі застосовуються до регулювання діяльності перестрахових брокерів. Останні підлягають коригуванню, враховуючи специфіку провадження підприємницької діяльності перестраховими брокерами.

---

⁴⁵⁴ Про затвердження форми повідомлення страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України та Порядку заповнення форми повідомлення страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 21 серпня 2008 року № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1030-08>.

⁴⁵⁵ Перелік страхових та/або перестрахових брокерів-нерезидентів, які повідомили про намір здійснювати діяльність на території України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestri-ta-pereliki.html>.

§ 3. Державне регулювання та саморегулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні

В усіх країнах з ринковою економікою наявне як державне регулювання господарської діяльності, так і саморегулювання певної сфери господарювання. Досліджуючи особливості регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні, необхідно визначити оптимальну систему поєднання регулюючого впливу держави та саморегулювання вказаного виду діяльності.

Серед представників економічної науки немає єдності думок і поглядів на визначення сутності такої категорії як «державне регулювання економіки», правова наука та нормативно-правові акти України також характеризуються множинністю підходів до розуміння поняття «державне регулювання господарської діяльності», співвідношення його із поняттями «управління господарською діяльністю», «економічна політика», «нормативне регулювання» та іншими.

У світовій практиці використовують два основних підходи до державного регулювання страхової діяльності, кожен з яких реалізовується в рамках однієї зі систем права – континентальної або англо-американської. Система континентального права, яка існує в Німеччині, Франції, Італії, Іспанії, Японії та інших державах, полягає у жорсткій законодавчій регламентації діяльності суб'єктів страхового ринку та систематичному контролі за дотриманням законодавства при проведенні страхових операцій. Слід зауважити, що саме ця модель державного регулювання страхової діяльності започаткувалась в Україні у 1990-х роках. На відміну від системи континентального права, за англо-американською системою, яка діє в США, Великобританії, Австралії, Канаді та інших державах, закон не є єдиним джерелом права. Поряд із законом важливого значення набуває судовий прецедент. У рамках цієї правової системи будується ліберальна модель регулювання страхування, в якій основну увагу приділяють контролю за фінансовим станом страхових компаній на підставі їх звітності, але відсутня жорстка регламентація, затвердження страхових тарифів тощо. У рамках цієї моделі деякі регулюючі функції держави передаються саморегулювними організаціям. Операції зі страхування, як і в континентальній моделі, підлягають ліцензуванню, однак нагляд за страховиками з боку державних органів порівняно слабкий та полягає, зазвичай, у

здійсненні контролю за їх фінансовим станом⁴⁵⁶. Такі моделі в світі використовуються і для державного регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні.

Діяльність страхових та перестрахових посередників є за своєю правовою суттю підприємницькою діяльністю, яка спрямована на оплатне надання посередницьких послуг у страхуванні та перестрахованні, що здійснюється страховими і перестраховими посередниками, які отримали право займатися нею у встановленому законодавством порядку. Така діяльність заснована на поєднанні приватних інтересів суб'єктів, що надають та отримують послуги, і публічних інтересів суспільства, які пов'язані із забезпеченням економічної безпеки держави та добробуту її громадян шляхом захисту конкурентного ринкового середовища, створення сприятливих умов для активізації господарського процесу в сфері посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні, захисту прав і законних інтересів суб'єктів цієї діяльності та споживачів їхніх послуг, попередження зловживань та проявів шахрайства у вказаній сфері, а також в цілому – на ринку страхування⁴⁵⁷.

Зважаючи на велику кількість наукових досліджень в сфері державного регулювання господарської діяльності, закріплення на законодавчому рівні спеціальних норм, які присвячені державному регулюванню різних сфер господарювання, прийняття Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності⁴⁵⁸, а також, враховуючи наявний позитивний досвід застосування міжнародних засад державного регулювання в сфері страхування та перестраховання, в тому числі посередницької діяльності, вважаємо, що *необхідність* регулюючого впливу з боку держави на посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні є беззаперечною в умовах сьогодення.

Під *державним регулюванням посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні* пропонуємо розуміти діяльність

---

⁴⁵⁶ Жабинець О. Й. Державне регулювання страхової діяльності у контексті глобалізації світового страхового простору / О. Й. Жабинець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 189.

⁴⁵⁷ Головачова А. С. Державне регулювання посередницької діяльності: необхідність і мета / А. С. Головачова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 185.

⁴⁵⁸ Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності : Указ Президента України від 03 вересня 2007 року № 816/2007 / Офіційний вісник України. – 2007. – № 66. – Ст. 2540.

уповноважених органів державної влади щодо управління та контролю за діяльністю страхових та перестрахових посередників з метою забезпечення дотримання вимог законодавства України про страхування та перестраховування й принципів провадження діяльності страховими та перестраховими посередниками, ефективного розвитку посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні, захисту прав споживачів таких послуг, а також забезпечення правового господарського порядку.

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» до фінансових послуг відносить послуги в сфері страхування, які визначаються як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (п. 5 ст. 1).

Учасниками ринку фінансових послуг можуть бути особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг. Вказаний Закон визначає, що посередницькі послуги на ринках фінансових послуг – це діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб – підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг (п. 29 ст. 1). Отже, посередницька діяльність страхових та перестрахових брокерів є діяльністю із надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг, оскільки є виключним видом їх діяльності відповідно до спеціальних норм чинного законодавства України.

Зважаючи на те, що згідно з чинним законодавством України страховими посередниками можуть бути, окрім страхових та перестрахових брокерів, ще і страхові агенти (ст. 15 Закону України «Про страхування»), виникає питання: чи можна вважати останніх суб'єктами, що надають посередницькі послуги на ринках фінансових послуг?

Питання правової природи діяльності страхових агентів було розглянуто раніше по тексту, в результаті чого запропоновано розрізняти посередницьку діяльність страхових агентів⁴⁵⁹ та представництво страховика. Страховими агентами можуть бути

---

⁴⁵⁹ Мова йде саме про суб'єктів, які здійснюють посередницьку діяльність у страхуванні.

фізичні особи – підприємці або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому законом порядку та діють на підставі агентського договору, укладеного зі страховою компанією. Водночас, представництво страховика має здійснюватися фізичною особою на підставі укладення договору доручення та регулюватися цивільним законодавством, а не господарським.

Проте на сьогодні норми чинного законодавства України встановлюють, що страхові агенти (фізичні або юридичні особи) є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення зі страховиком (ч. 7 ст. 15 Закону України «Про страхування»), а тому, на нашу думку, вони не можуть визнаватися учасниками ринку фінансових послуг (страхування).

Державне регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні здійснюється через конкретні засоби та правові форми. В теорії господарського права виділяють такі правові форми здійснення державного регулювання економіки: планування; управління; контроль; нормативне регулювання⁴⁶⁰.

На противагу загальнотеоретичним положенням, ст. 20 Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» встановлює, що державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг в Україні (в тому числі і посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні) здійснюється у таких формах: 1) ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; 2) нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; 3) нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг); 4) застосування уповноваженими державними органами заходів впливу; 5) проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг. Тобто відбувається змішування таких понять як «правові форми» та «засоби» державного регулювання.

Як окремі правові форми державного регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні необхідно виділити такі:

---

⁴⁶⁰ Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 30-35; Пронська Г. В. Вибране. – К. : Освіта України, 2013. – С. 491; Вінник О. М. Господарське право : навчальний посібник / О. М. Вінник; МОНУ. – 2-ге вид., змінене та доп. – Київ : Правова єдність, 2009. – С. 16.

планування, управління, державний нагляд (контроль), нормативно-правове регулювання.

Окрім правових форм, стаття 12 ГК України передбачає, що держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує *різноманітні засоби регулювання господарської діяльності*.

У теорії господарського права засоби державного регулювання господарської діяльності визначаються як встановлені законом економічні, організаційні і правові інструменти (знаряддя) регулюючого впливу держави в особі уповноважених органів на діяльність суб'єктів господарювання⁴⁶¹.

ГК України *основними засобами регулюючого впливу держави* на діяльність суб'єктів господарювання визначає такі: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Одним із таких засобів назване *ліцензування*. Чинним законодавством ліцензування страхових та перестрахових посередників не передбачено, але зважаючи на дискусію, яка наявна як серед науковців, так і серед практиків в сфері посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні, не можна не торкнутися даної проблеми.

Якщо доцільність існування імперативної норми щодо обов'язковості отримання ліцензії страховиком (ст. 34 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг») не викликає заперечень, то питання щодо необхідності запровадження ліцензування страхових та перестрахових посередників є дискусійним. У деяких країнах вже існує ліцензування вказаного виду діяльності. Наприклад, у Великобританії, з набранням чинності Insurance Brokers (Registration) Act в 1977 році, діють жорсткі вимоги до ліцензування страхових брокерів⁴⁶². З 1 липня 2007 року в Російській Федерації також було введено обов'язкове ліцензування

---

⁴⁶¹ Щербина В. С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності / В. С. Щербина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – № 94. – С. 14.

⁴⁶² Баранова О. Особливості роботи страхових посередників в Україні / О. Баранова // Ринок Цінних паперів України. – 2011. – № 11–12 – С. 75.

страхових і перестрахових брокерів (ст. 32 Закону Російської Федерації «Про організацію страхової справи в Російській Федерації»⁴⁶³).

В Україні як серед науковців, так і серед практиків немає єдиної точки зору з приводу доцільності запровадження ліцензування діяльності страхових та перестрахових посередників. Ще 1998 році Постановою Кабінету Міністрів України був прийнятий перший програмний документ у сфері страхування – Програма розвитку вітчизняного страхового ринку на 1998 – 2000 роки, положення якої встановлювали необхідність підготувати пропозиції запровадження ліцензування діяльності страхових брокерів.

Діяльність страхових та перестрахових посередників не спрямована на безпосереднє надання страхових послуг, тобто страховий або перестраховий посередник після надання страхової та/або перестрахової послуги ніяким чином прямо не впливає на відносини сторін договору страхування чи перестраховання з приводу здійснення страхової виплати у разі настання страхового випадку. Отже, посередник у страхуванні та перестрахованні здійснює лише продаж послуги конкретної страхової компанії – надає посередницьку послугу у страхуванні та перестрахованні.

Враховуючи те, що страхові та перестрахові посередники покликані сприяти укладенню договорів страхування та перестраховання з максимальною вигодою як для страхувальника, так і для страховика, вважаємо передчасним запровадження ліцензування посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні. Метою запровадження ліцензування даного виду підприємницької діяльності, в першу чергу, є покращення якості послуг, що надаються страховими та перестраховими посередниками, підвищення їх репутації та збільшення довіри клієнтів. Але цього можна досягти і шляхом неухильного додержання страховими та перестраховими посередниками переліку вимог, які є обов'язковими для виконання при провадженні останніми посередницької діяльності.

Наступним засобом державного регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні, який передбачений ст. 12 ГК України, є *регулювання тарифів*.

---

⁴⁶³ Об организации страхового дела в Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 27 декабря 1992 года № 4015-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1307/.

Страховим тарифом є ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування. Страхові тарифи при *добровільній формі* страхування обчислюються страховиком актуарно (математично) на підставі відповідної статистики настання страхових випадків, а за договорами страхування життя – також з урахуванням величини інвестиційного доходу, яка повинна зазначатися у договорі страхування. Конкретний розмір страхового тарифу визначається в договорі страхування за згодою сторін. Актуарними розрахунками можуть займатися особи, які мають кваліфікацію згідно з вимогами, встановленими Уповноваженим органом, яка підтверджується відповідним свідоцтвом (ст. 10 Закону України «Про страхування»). Так, регулювання тарифів як засіб державного регулювання у сфері добровільного страхування не застосовується.

Для здійснення *обов'язкового страхування* Кабінет Міністрів України, якщо інше не визначено законом, встановлює порядок та правила його проведення, форми типового договору, особливі умови ліцензування обов'язкового страхування, розміри страхових сум та *максимальні розміри страхових тарифів або методику актуарних розрахунків* (ч. 2 ст. 7 Закону України «Про страхування»).

Так, наприклад, Розпорядження Держфінпослуг від 09 липня 2010 року № 566 «Про деякі питання здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»⁴⁶⁴ встановлює базовий страховий платіж за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за поданням Моторного (транспортного) страхового бюро України в розмірі 180 грн. та коригуючі коефіцієнти та їх розміри.

Отже, державне регулювання тарифів застосовується до обов'язкових видів страхування, шляхом встановлення Кабінетом Міністрів України максимальних цін на страхові тарифи. Враховуючи те, що страхові та перестрахові посередники здійснюють реалізацію страхових та перестрахових послуг, такі суб'єкти повинні керуватися вказаними цінами на страхові тарифи.

---

⁴⁶⁴ Про деякі питання здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09 липня 2010 року № 566 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0689-10>.

Окрім передбачених ст. 12 ГК України основних засобів регулювання господарської діяльності, необхідно розглянути також засоби, які закріплені іншими законодавчими актами. Так, раніше вже згадувалася ст. 20 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», яка помилково називає серед форм державного регулювання ринків фінансових послуг такі засоби, як: ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; застосування уповноваженими державними органами заходів впливу; проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Ведення Державного реєстру страхових та перестрахових посередників (далі – Реєстр) здійснюється Нацкомфінпослуг, відповідно до Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 23 листопада 2011 року № 1070/2011.

Державна реєстрація страхових та перестрахових брокерів здійснюється згідно з Розпорядженням Держфінпослуг «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» від 28 травня 2004 року № 736 (далі – Положення про реєстрацію). Вказане Положення про реєстрацію визначає порядок внесення інформації до Реєстру, ведення Реєстру, видачі Свідоцтва про внесення страхового (перестрахового) брокера до Реєстру, його переоформлення, анулювання та видачі дубліката, внесення інформації про відокремлений підрозділ страхового та перестрахового брокера до Реєстру, а також встановлює вимоги до страхових та перестрахових брокерів під час провадження посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні, здійснення контролю за їх діяльністю.

Як встановлено, на сьогодні обов'язкова державна реєстрація страхових та перестрахових брокерів врегульована на законодавчому рівні. Відкритим проблемним аспектом залишається відсутність імперативної норми, яка б встановлювала обов'язковість реєстрації страхових агентів та ведення державного реєстру страхових агентів (окрім страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності за умови їх реєстрації в МТСБУ). Можливим вирішенням зазначеної проблеми може стати встановлення

законодавчої вимоги, відповідно до якої, по-перше, страховик зобов'язаний вести реєстр страхових агентів, який має бути загальнодоступним та розміщуватись на його офіційному веб-сайті, а по-друге, перелік страхових агентів конкретного страховика має міститися і у Державному реєстрі фінансових установ у відомостях про страховика.

Застосування уповноваженим державним органом заходів впливу. У випадку порушення законодавства про фінансові послуги учасниками ринку фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг), Нацкомфінпослуг застосовує заходи впливу відповідно до Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Положення про застосування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, заходів впливу за порушення законодавства про фінансові послуги, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» від 20 листопада 2012 року № 2319 (далі – Положення про застосування заходів впливу).

Відповідно до пункту 2.1. Положення про застосування заходів впливу Нацкомфінпослуг може застосовувати такі заходи впливу до страхових та перестрахових посередників:

- зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення;
- накладати штрафи в розмірах, передбачених статтею 41 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»;
- виключати відповідно до законодавства учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) з Державного реєстру фінансових установ або реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги.

Фінансовий моніторинг страхових та перестрахових брокерів. З прийняттям нової редакції Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»⁴⁶⁵ (далі – Закон України № 1702-VII), який набув чинності 6 лютого 2015 року, страхові та

---

⁴⁶⁵ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII / Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.

перестрахові брокери були включені до суб'єктів первинного фінансового моніторингу поряд із банками, страховими компаніями, кредитними спілками, ломбардами та іншими фінансовими установами.

Згідно п.п. 13, 14 ч. 1 ст. 15 Закону України № 1702-VII фінансова операція страхового чи перестрахового брокера, а також представництва страхового чи перестрахового брокера – нерезидента підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона здійснюється, дорівнює чи перевищує 150 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну 150 000 гривень, та має одну або більше таких ознак: одержання (сплата, переказ) страхового чи перестрахового платежу (страхового чи перестрахового внеску, страхової чи перестрахової премії), крім сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; проведення страхової чи перестрахової виплати або страхового чи перестрахового відшкодування або виплати викупної суми, крім зарахування чи списання коштів на/з рахунки (рахунків) державних позабюджетних фондів.

Відповідно до п. 3 Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Нацкомфінпослуг в межах своїх повноважень виконує функції суб'єкта державного фінансового моніторингу та визначає за погодженням із Держфінмоніторингом вимоги до організації проведення фінансового моніторингу фінансовими установами та юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але мають право на надання фінансових послуг відповідно до законів та нормативно-правових актів Нацкомфінпослуг, для виконання ними вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Однією із таких функцій Нацкомфінпослуг є реєстрація договорів перестраховування, укладених із страховиками (перестраховиками) нерезидентами, в тому числі за участю страхових та/або перестрахових брокерів відповідно до Порядку реєстрації договорів перестраховування та надання страховиками (цедентами, перестраховувальниками) інформації про укладені договори перестраховування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами.

Отже, в умовах сьогодення регулюючий вплив держави здебільшого стосується страхових та перестрахових брокерів,

зважаючи на те, що вони є учасниками ринків фінансових послуг, аніж страхових агентів, які за чинним законодавством України визнаються представниками страховика.

Як зазначалося вище, в усіх країнах ступінь державного регулювання страхування та перестрахування різний. Це обумовлюється тим, що окрім засобів державного регулювання є необхідність застосування такого інституту, як *саморегулювання економічних систем*, тобто – конкретного виду підприємницької діяльності. Саморегулювання (англ. *«self-regulation»*) – як правило, незалежно від держави) – це підтримане державою делегування регулюючих функцій окремим галузевим об'єднанням учасників ринку. Суть делегування – максимально усунути вплив держави на ринок, щоб забезпечити сувору конкуренцію всіх з усіма і таким чином змусити використовувати передові й інноваційні технології. Це дає змогу отримувати більшу різноманітність послуг при менших цінах й забезпечує інвестиційну привабливість⁴⁶⁶.

Законодавство в сфері страхування містить спеціальну норму, яка дозволяє створювати саморегулювні організації страховиків, учасниками яких також можуть бути страхові та перестрахові посередники (як свідчить практика). Зважаючи на те, що основні завдання та функції таких організацій стосуються, в першу чергу, діяльності страховиків, вважаємо за необхідне розглянути питання діяльності *об'єднань страхових та перестрахових посередників*.

Для реалізації принципу саморегулювання в багатьох країнах законодавством передбачається створення національних асоціацій страховиків та страхових посередників. В Україні на сьогодні вже існує Федерація страхових посередників України, метою створення якої є сприяння розвитку посередницької діяльності на страховому ринку в Україні, представництво інтересів Членів Федерації в органах державної влади та управління, захист прав та інтересів учасників посередницької діяльності на ринку страхових послуг, забезпечення всебічних зв'язків із громадськістю тощо.

На сьогодні Федерація страхових посередників України взаємодіє з Лігою страхових організацій України, а також із Нацкомфінпослуг. Федерація є постійно діючим членом Консультаційно-експертної ради при Нацкомфінпослуг та консультаційно-методичної групи з питань страхування; членом Європейської федерації страхових посередників

---

⁴⁶⁶ Залетов О. М. Убезпечення життя : Монографія / О. М. Залетов. – К. : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. – С. 271.

ВІРАР⁴⁶⁷. Також Федерація страхових посередників України розробила Кодекс професійної етики страхових посередників, який визначає головні принципи професійної етики та правила поведінки страхових агентів, страхових та перестрахових брокерів під час провадження ними своєї посередницької діяльності.

Враховуючи існування та активну діяльність об'єднання страхових та перестрахових посередників, – Федерації страхових посередників України, вважаємо за необхідне внести доповнення до Закону України «Про страхування», шляхом прийняття окремої статті, яка б регламентувала *можливість об'єднання страхових та перестрахових посередників* для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм, якщо їх утворення не суперечить законодавству України. Також, враховуючи ч. 27 п. 6 Указу Президента «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг», є доцільним передбачити норму, яка закріплювала б можливість *делегування повноважень* Регулятора об'єднанню страхових та перестрахових посередників щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринку страхування (*в частині діяльності страхових та перестрахових посередників*) та/або сертифікації фахівців посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні.

Розвиток саморегулівних організацій посередників в Україні необхідно спрямувати, в першу чергу, на забезпечення додаткового контролю своїх членів у сфері посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні. Діяльність саморегулівних організацій страхових посередників повинна здійснюватись у тісному співробітництві та під загальним наглядом відповідного спеціально уповноваженого державного органу (Нацкомфінпослуг)⁴⁶⁸.

---

⁴⁶⁷ Вказана організація була заснована в 1937 році зі штаб-квартирою в Парижі. В даний час ВІРАР налічує 47 національних асоціацій з 30 країн, об'єднуючи приблизно 80,000 страхових агентів і брокерів, з числом працюючих у сфері посередницьких послуг приблизно 250,000 чоловік. Сьогодні це офіційний і визнаний представник страхових посередників в Європейських інститутах і захищає їх інтереси в європейських і світових справах. ВІРАР є засновником та членом Світової федерації страхових посередників (World Federation of Insurance Intermediaries, WFII), яка була заснована в 1999 році.

⁴⁶⁸ Резнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти) : монографія / В. В. Резнікова. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – С. 121.

Як свідчить світова практика, найефективніше використання принципів саморегулювання у країнах із тривалим досвідом функціонування фінансових ринків. Оскільки в Україні відбувається поступовий перехід від планово-розподільчої економіки до ринкової, а також враховуючи глибоку економічну кризу та нестабільну ситуацію в країні, страховий ринок перебуває у стані стагнації. Для ефективного функціонування страхового ринку, в тому числі й інституту страхових та перестрахових посередників, необхідно поступово збільшувати роль саморегулювання.

Функціонування саморегулювних організацій страхових та перестрахових посередників на ринку страхування відіграють значну роль у забезпеченні стабільності і розвитку сфери посередницьких послуг на ньому. Члени таких організацій, як суб'єкти, що безпосередньо провадять посередницьку діяльність у страхуванні та перестраховуванні, можуть якнайшвидше реагувати на будь-які зміни на ринку, ініціювати пропозиції щодо вдосконалення регулювання їх діяльності та правового становища, забезпечувати захист власних інтересів, прав споживачів та інше. Таким чином, *метою функціонування інституту саморегулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні є забезпечення ефективного розвитку вказаної сфери господарювання, здійснення контролю за діяльністю її суб'єктів, представлення їх інтересів та забезпечення захисту прав страхових та перестрахових посередників, а також споживачів їхніх послуг.*

В умовах переходу України до ринкової економіки, для розвитку посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні найбільш ефективною видається система регулювання вказаної діяльності через поєднання регулюючого впливу органів державної влади та саморегулювних організацій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження господарсько-правового аспекту теоретико-практичних проблем страхової та перестрахової діяльності, а також інституту посередництва у страхуванні та перестраховуванні дозволило сформулювати висновки щодо модернізації та удосконалення правового регулювання у вказаних сферах, якими є такі:

страхові правовідносини у сфері господарювання – врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у сфері економіки між суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, з приводу компенсації завданих збитків за рахунок заздалегідь акумульованих коштів, шляхом формування спеціально створеного страхового фонду особам, які постраждали внаслідок настання страхових випадків;

характерними ознаками страхового правовідношення є: 1) ризиковий характер; 2) наявність страхового інтересу; 3) настання страхового випадку; 4) формування спеціального страхового фонду;

страхову діяльність, залежно від мети її здійснення, можна класифікувати на два види: 1) господарська страхова комерційна діяльність (підприємництво), яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку; 2) господарська страхова некомерційна діяльність, що може здійснюватись і без зазначеної мети;

страхова діяльність – це врегульована нормами права, здійснювана на підставі ліцензії господарська діяльність суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або фізичним особам (страхувальникам) за рахунок грошових фондів (страхових резервів), які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів, щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків);

аналіз чинного законодавства України дає підстави стверджувати, що страхова діяльність за своєю природою є фінансово-кредитною категорією;

ситуація, що виникла на ринку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у зв'язку зі стрімким зростом неплатоспроможності

страховиків – членів МТСБУ, які мали значну частку ринку, змусила законодавця віддати функції страховика щодо виплати страхового відшкодування об'єднанню страховиків, яке відповідно до ст. 13 Закону України «Про страхування» не може займатися страховою діяльністю. Чим викликало до життя правову колізію між ч. 1 ст. 13 Закону України «Про страхування» та пп. 41.3, 41.4 ст. 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»;

перестраховання являє собою самостійний соціально-економічний та правовий інститут, який покликаний виконувати специфічні, притаманні лише йому функції, а саме: забезпечення захисту майнових інтересів перестраховувальників; забезпечення опосередкованого захисту майнових інтересів страхувальників; формування надійного ринку страхових послуг;

перестрахова діяльність являє собою окремих та особливий вид підприємницької діяльності, якій притаманні особливі ознаки: суб'єктами перестрахової діяльності поряд зі страховиками є професійні перестраховики; змістом перестрахової діяльності є надання перестрахових послуг; перестрахова діяльність здійснюється з метою задоволення особливих перестрахових потреб перестраховувальників;

під перестраховою діяльністю слід розуміти врегульовану нормами права, здійснювану на підставі ліцензії підприємницьку діяльність страхових/перестрахових компаній, яка полягає у наданні перестрахових послуг страховикам (перестраховувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання передбаченого договором перестраховання перестрахового випадку;

національні перестрахові компанії є окремими суб'єктами підприємництва, до порядку створення та подальшого функціонування яких мають бути встановлені особливі (підвищені) вимоги та умови: створення у формі акціонерного товариства; наявність сплаченого регулятивного капіталу для перестраховика, який займається видами перестраховання іншими, ніж перестраховання, що пов'язане зі страхуванням життя, у сумі, еквівалентній 3 млн. 600 тис. євро, та для перестраховика, який займається перестрахованням, що пов'язане зі страхуванням життя, – 20 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України; наявність гарантійного фонду та створення перестрахових резервів; внесення інформації про перестрахову компанію до Державного реєстру перестраховиків України; отримання ліцензій на здійснення перестрахової діяльності; відповідність професійної придатності та

ділової репутації керівників та інших учасників перестрахової компанії вимогам законодавства України;

особливості правового статусу перестраховиків-нерезидентів повною мірою повинні залежати від особливостей правового статусу перестраховиків-резидентів. Вимоги щодо необхідності здійснення нагляду за перестраховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації перестраховика-нерезидента та необхідності підписання меморандуму про співробітництво між Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та уповноваженим органом з нагляду за перестраховою діяльністю країни реєстрації перестраховика-нерезидента мають застосовуватися лише у випадку, якщо перестраховики-нерезиденти зареєстровані в країнах, які включені до переліку офшорних зон, визначеного згідно із законодавством України. Крім того, такі вимоги не повинні встановлювати для перестраховиків-нерезидентів менший обсяг прав та обов'язків, ніж для перестраховиків-резидентів;

особливості правового статусу перестраховиків-нерезидентів, які бажають відкрити філії в Україні, повною мірою повинні залежати від особливостей правового статусу перестраховиків-резидентів. Вимоги щодо необхідності здійснення нагляду за перестраховою діяльністю відповідно до законодавства країни реєстрації перестраховика-нерезидента, необхідності підписання меморандуму про співробітництво між Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та уповноваженим органом з нагляду за перестраховою діяльністю країни реєстрації перестраховика-нерезидента, а також укладення міжнародного договору про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування між Україною та країною, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент, мають застосовуватися лише у випадку, якщо перестраховики-нерезиденти зареєстровані в країнах, які включені до переліку офшорних зон, визначеного згідно із законодавством України та не повинні встановлювати для перестраховиків-нерезидентів менший обсяг прав та обов'язків, ніж для перестраховиків-резидентів;

з метою забезпечення належного розвитку перестрахової діяльності як окремого та особливого виду підприємництва в умовах переходу України до ринкової економіки державне регулювання перестрахової діяльності має бути відмежовано від державного регулювання страхової діяльності шляхом створення окремої системи

державного регулювання перестрахової діяльності. Побудова системи державного регулювання перестрахової діяльності має здійснюватися, зокрема, шляхом: прийняття Концепції розвитку перестрахового ринку, запровадження ліцензії на право здійснення перестрахової діяльності, створення Єдиного державного реєстру перестраховиків України, побудови системи перестрахового законодавства.

посередницька діяльність у страхуванні та перестраховуванні не є частиною страхової діяльності, а носить самостійний характер, зважаючи на те, що страхові та перестрахові посередники надають не страхові послуги, а – специфічні посередницькі послуги у страхуванні та перестраховуванні. Посередницька діяльність у страхуванні та перестраховуванні є особливим видом посередницької підприємницької діяльності;

посередницька діяльність у страхуванні та перестраховуванні – це підприємницька діяльність, яка спрямована на оплатне надання посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні, що здійснюється страховими і перестраховими посередниками, які отримали право займатися нею у встановленому законодавством порядку;

посередницька послуга у страхуванні та перестраховуванні – це діяльність страхових та перестрахових брокерів щодо задоволення потреб страхувальників та перестраховувальників у захисті їх майнових інтересів, шляхом страхування (перестраховування) відповідного ризику з найвищою ефективністю, а також – страхових агентів щодо задоволення потреб страхових компаній у ефективному наданні страхових послуг на страховому ринку;

спеціальними принципами посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні визначені такі: незалежності; професійності; неупередженості; розмежування страхової та перестрахової брокерської діяльності;

посередницька діяльність страхових агентів та представництво страховика мають бути розмежовані на законодавчому рівні;

страховий агент (фізична особа) не може здійснювати діяльність на підставі трудового договору, укладеного зі страховиком, зважаючи на те, що вказана фізична особа стає штатним працівником страховика, а такі відносини регулюються законодавством про працю;

агентська діяльність у страхуванні – це підприємницька діяльність страхових агентів, уповноважених діяти від імені, в інтересах, під контролем, за рахунок страховика, на підставі агентського договору, укладеного з одним або більше страховиками (якщо їхні послуги не є конкуруючими), щодо рекламування, консультування, пропонування

страхувальникам страхових послуг, укладення та виконання договорів страхування, у тому числі оформлення всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування тощо;

страховими агентами мають визнаватися фізичні особи – підприємці або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому законом порядку та діють від імені, в інтересах, під контролем та за рахунок страховика і мають право укладати договори страхування, одержувати страхові платежі, оформляти всі необхідні документи для своєчасної виплати страхових сум або страхового відшкодування та здійснювати інші повноваження, передбачені агентським договором. Страхові агенти діють на підставі агентського договору із страховиком;

необхідно запровадити державну реєстрацію страхових агентів шляхом прийняття законодавчої вимоги, відповідно до якої, по-перше, страховик зобов'язаний вести реєстр страхових агентів, який має бути загальнодоступним та розміщуватись на офіційному веб-сайті страховика, а по-друге, перелік страхових агентів конкретного страховика має міститися і у Державному реєстрі фінансових установ, у відомостях про страховика;

забезпечення професійної відповідальності страхових та перестрахових брокерів має здійснюватись через механізм обов'язкового страхування такої відповідальності. Розмір страхової суми повинен відповідати максимальному розміру страхової суми за договорами, які було укладено при посередництві страхового або перестрахового брокера за минулий фінансовий рік, але не менше ніж 500 000 грн. (для страхового брокера) та 2 000 000 грн. (для перестрахового брокера) за кожний окремий страховий випадок і не менше, ніж 2 000 000 грн. (для страхового брокера) та 5 000 000 грн. (для перестрахового брокера) за всі страхові випадки протягом 1 року;

страхування та перестраховування за своєю економічною та правовою природою не є тотожними видами господарської діяльності, а тому навчання та підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів має містити загальну та спеціальну частину (окремо для страхових та для перестрахових брокерів);

державне регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні – це діяльність уповноважених органів державної влади щодо управління та контролю за діяльністю страхових та перестрахових посередників з метою забезпечення дотримання вимог законодавства України про страхування та перестраховування й

принципів провадження діяльності страховими та перестраховими посередниками, ефективного розвитку посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні, захисту прав споживачів таких послуг, а також забезпечення правового господарського порядку;

державне регулювання посередницької діяльності у страхуванні та перестраховуванні здійснюється за допомогою таких засобів: ведення держаного реєстру страхових та перестрахових посередників, застосування уповноваженим органом заходів впливу (зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення, накладення штрафів, виключення страхових та перестрахових посередників із відповідних реєстрів), фінансовий моніторинг страхових та перестрахових брокерів, регулювання страхових тарифів;

зважаючи на існування та активну діяльність об'єднання страхових та перестрахових посередників – Федерації страхових посередників України, вважаємо за необхідне встановити на законодавчому рівні право на об'єднання страхових та перестрахових посередників для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм, якщо їх утворення не суперечить законодавству України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Current Issue in Insurance (Implementation of the EU Reinsurance Directive (2005/68/EC) in Liechtenstein) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.altenburger.ch/uploads/tx_altenburgerteam/nl_10_EU_Reinsurance_Directive.pdf.
2. France: Regulatory and legislative developments [Електронний ресурс] // Global Insurance and Reinsurance Bulletin. – 2008. – Режим доступу : <http://www.hoganlovells.cn>.
3. Germany: Financial Sector Assessment Program – Detailed Assessment of Observance on Insurance Core Principles [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11272.pdf>.
4. Insurance & Reinsurance – Sweden (Implementation of EU Reinsurance Directive) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.vinge.se/Global/Publikationer/Artiklar/Implementation of EU Reinsurance Directive.pdf](http://www.vinge.se/Global/Publikationer/Artiklar/Implementation%20of%20EU%20Reinsurance%20Directive.pdf).
5. Standard on supervision of reinsurers [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.actuaries.org/CTTEES_INSREG/Documents/IAIS_Supervision Reinsurers.pdf](http://www.actuaries.org/CTTEES_INSREG/Documents/IAIS_Supervision_Reinsurers.pdf).
6. Steven W. Thomas. Utmost good faith in reinsurance: a tradition in need of adjustment [Електронний ресурс] // Steven W. Thomas. – Режим доступу : <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3194&context=dlj>.
7. Абдулаев М. И. Проблемы теории государства и права / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб., 2003. – 576 с.
8. Абрамов В. Ю. Страхование: теория и практика / В. Ю. Абрамов. – М. : «Волтерс Клувер», 2007. – 512 с.
9. Абрамов В. Ю. Страховой интерес как разновидность категории интереса в гражданском праве / В. Ю. Абрамов // Юридическая и правовая работа в страховании. – 2006. – № 1. – С. 79–93.
10. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / [Беяневич О. А., Вінник О. М., Джуринський В. О. та ін.] ; за ред. В. С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 528 с.
11. Андрущенко Л. В. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Андрущенко. – К., 2008. – 20 с.
12. Атамас П. Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки [Електронний ресурс] / П. Й. Атамас. – Режим доступу : [http://studbook.com.ua/book_buhgalterskij-oblik-u-galuzuah-ekonomiki-chastina - 2_734/40_9.3.-oblik-operacij-perestrahuvannya](http://studbook.com.ua/book_buhgalterskij-oblik-u-galuzuah-ekonomiki-chastina-2_734/40_9.3.-oblik-operacij-perestrahuvannya).
13. Афонченко А. Г. Сущность и значение риска как цивилистической категории / А. Г. Афонченко // Современное право. – 2007. – № 8. – с. 14–17.

Список використаних джерел

14. Базилевич В. Д. Страхування: підруч. / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
15. Балезіна М. Порівняння маркетингової інноваційної політики в сфері перестрахування кептивного і класичного вітчизняного страховика [Електронний ресурс] / М. Балезіна, А. Бородавко. – Режим доступу : <http://pck.kneu.edu.ua/?p=109>.
16. Баранова О. Особливості роботи страхових посередників в Україні / О. Баранова // Ринок Цінних паперів України. – 2011. – № 11–12 – С. 71–76.
17. Башнянин Г. І., Лазур П. Ю., Медведєв В. С., Ч.1; Ч.2: Загальна економічна теорія; Спеціальна економічна теорія / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/25072/>.
18. Бекбаєв Е. З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования) [Электронный ресурс] / Е. З. Бекбаєв. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum7129/item7150.html>.
19. Бектенова Д. Ч. Формирование рыночной денежно-финансовой системы [Электронный ресурс] / Д. Ч. Бектенова // Вестник Кыргызско-Российского Славянского ун-та. 2002. – Т. 2. – № 3. – Режим доступа: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/index.html>.
20. Белых В. С. Страхование право / В. С. Белых, И. В. Кривошеев. – М. : НОРМА, 2002. – 224 с.
21. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) / О. А. Беляневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
22. Бичикашвили П. Надзор за деятельностью страховщиков необходим / П. Бичикашвили // Страхование ревью – 1994. – № 6. – С. 3–4.
23. Бойко А. О. Перестрахування як механізм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – Суми, 2011. – 20 с.
24. Бойко А. О. Перестрахування як механізм забезпечення фінансової стійкості страхової компанії : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. О. Бойко. – С., 2011. – 278 с.
25. Васильєв Г. В. История страхового дела в России / Г. В. Васильєв, С. А. Шигильчева – М. : Пресс-сервис, 1997. – 251 с.
26. Васильєва В. А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / В. А. Васильєва. – Івано-Франківськ, 2006. – 409 с.
27. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.
28. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Вінник. – 2-ге вид., змін. та допов. – К. : Правова єдність, 2009. – 766 с.

29. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення / О. М. Вінник. – К. : Атіка, 2003. – 352 с.
30. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О. М. Вінник. – К., 2004. – 631 с.
31. Віхров О. П. Організаційно-господарські правові відносини : моногр. / О. П. Віхров. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 512 с.
32. Віхров О. П. Господарське право. Спеціальна частина : Навчальний посібник / О. П. Віхров – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 344 с.
33. Воблій К. Г. Основы экономии страхования / К. Г. Воблій. – М. : Анкил, 1993. – 228 с.
34. Войцеховська І. М. Поняття і сутність перестрахування / І. М. Войцеховська. // Повітряне і космічне право. – 2015. – № 1 (34) – С. 110–114.
35. Войцеховська І. М. Поняття, види та класифікація підприємницького ризику / І. М. Войцеховська // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1 частина 2. – С. 84–89.
36. Войцеховська І. М. Поняття, ознаки та зміст перестрахової діяльності / І. М. Войцеховська. // Адміністративне право та процес. – 2015. – № 3. – С. 298–305.
37. Волошина А. П. Поява в Україні професійних перестраховиків – закономірність! [Електронний ресурс] / А. П. Волошина. // Страхова справа. – 2005. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/24/2799>.
38. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: сутність, тенденції та шляхи розвитку : автореф. дис. ... доктора економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Гаманкова. – К., 2010. – 35 с.
39. Гатиятуллина И. И. Страхование правоотношения в сельском хозяйстве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / И. И. Гатиятуллина. – М., 2003. – С. 35–39.
40. Гвозденко А. А. Основы страхования: Учебник / А. А. Гвозденко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 320 с.
41. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт : поняття, ознаки, функції, види / Є. Гетьман // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2 (77). – С. 92–100.
42. Глушко Г. М. Ключевой вопрос в страховании / Г. М. Глушко // Страховое ревью. – 1997. – № 8. – 480 с.
43. Годин А. М. Страхование : учеб. / А. М. Годин, С. В. Фурмина. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2009. – 480 с.
44. Головачева А. С. Экономико-правовая сущность страховой посреднической деятельности / А. С. Головачева // Legea si Viata. – 2015. – № 4/4. – С. 14–18.
45. Головачова А. С. Винагорода страхового брокера : теоретико-практичні питання / А. С. Головачова // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства

Список використаних джерел

України : матеріали круглого столу (м. Київ, 4 грудня 2015 р.) – К. : Вид-во Ліра-К, 2015. – С. 67–70.

46. Головачова А. С. Господарсько-правове регулювання правового становища страхових агентів / А. С. Головачова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2015. – № 2 (101). – С. 95–100.

47. Головачова А. С. Державне регулювання посередницької діяльності: необхідність і мета / А. С. Головачова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 184–188.

48. Головачова А. С. Поняття та ознаки страхової посередницької діяльності / А. С. Головачова // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 лютого 2015 року). – Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2015. – С. 51–55.

49. Головачова А. С. Поняття та ознаки страхової посередницької діяльності: науково-теоретичні проблеми визначення [Електронний ресурс] / А. С. Головачова // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 76–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_16.pdf.

50. Головачова А. С. Правове становище страхових брокерів: проблемні аспекти / А. С. Головачова // Право і суспільство. – 2015. – № 6–2. – С. 55–60.

51. Головачова А. С. Принципи страхової посередницької діяльності / А. С. Головачова // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 року) / Ред. кол. : д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. Сахарук (відп. ред.) та ін. – К. : Прінт-Сервіс, 2015. – С. 263–264.

52. Головачова А. С. Проблеми правового становища страхових агентів / А. С. Головачова // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 6–2. – С. 192–195.

53. Горбач Л. М. Страхова справа : навч. посіб. / Л. М. Горбач. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.

54. Господарське право : навч. посіб. / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. – К. : Кондор, 2003. – 384 с.

55. Господарське право України: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. – Х. : «Одіссей», 2005. – 608 с.

56. Господарське право: Практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та інші; За заг. ред. В. С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.

57. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року / Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

58. Граве В. К. Страхование / В. К. Граве, Л. А. Лунц. – М. : Госюриздат, 1960. – 176 с.

59. Гревцов Ю. И. Правовые отношения и осуществление права / Ю. И. Гревцов. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1987. – 128 с.

60. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М. : Статут, 2000. – 411 с.
61. Гришаев С. П. Страхование в нормативных актах Российской Федерации и зарубежных стран / С. П. Гришаев. – М. : Юкис, 1993. – 126 с.
62. Гукасян Р. Е. Правовые и охраняемые законом интересы // Советское государство и право. – 1973. – № 7. – С. 113–116.
63. Дедиков С. В. Функциональная теория страхового интереса [Електронний ресурс] / С. В. Дедиков. – Режим доступу: <http://www.gazeta-yurist.ru/article.php?i=1105>.
64. Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів станом на 23 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestri-ta-pereliki.html>.
65. Державний реєстр фінансових установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.
66. Деятельность городских взаимных от огня обществ в 1892 году // Страховое обозрение. – 1894. – № 4. – С. 221–224.
67. Директива 2005/68/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року про перестрахування і про внесення змін до Директив Ради 73/239/ЄС, 92/49/ЄС, а також Директив 98/78/ЄС та 2002/83/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/45894>.
68. Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202009_138.doc.
69. Директива Ради 73/239/ЄС від 24 липня 1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31973L0239>.
70. Дмитриева Д. Э. Правовое регулирование отношений перестрахования с участием российских и иностранных страховщиков : дисс. на соискание науч. степеней канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Д. Э. Дмитриева. – М., 2013. – 206 с.
71. Дубов Г. Застосування основних принципів і категорій синергетичної теорії при дослідженні держави та права / Г. Дубов // Юридична Україна. – 2005. – № 9. – С. 18–23.
72. Дядюк А. Л. Правове регулювання комерційного посередництва (агентських відносин) у сфері господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / А. Л. Дядюк. – К., 2010. – 22 с.
73. Егоров А. В. К вопросу о многозначности понятия «посредничество» в законодательстве и доктрине гражданского права [Електронний ресурс] / А. В. Егоров. – Режим доступу : http://www.mpipriv.de/files/pdf3/2010_03_19_013.pdf.
74. Економічна енциклопедія: У 3 т. / За ред. С. В. Мочерного. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – Т. 3. – 952 с.

Список використаних джерел

75. Економічний енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/economic/slovnik/5914.html>.
76. Ермилов В. История и перспектива страхования от несчастных случаев (медицинский аспект) / В. Ермилов // Финансовые услуги. – 1998. – № 5–6. – С. 66–69.
77. Ефимов С. Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование / С. Л. Ефимов. – М. : Церих-ПЭЛ, 1996. – 528 с.
78. Євченко Ю. В. Страхування в країнах з ринковою економікою (використання світового досвіду в умовах України) : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Ю. В. Євченко. – К., 2000. – 20 с.
79. Жабинець О. Й. Державне регулювання страхової діяльності у контексті глобалізації світового страхового простору / О. Й. Жабинець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 187–194.
80. Загальна теорія держави і права / [за ред. В. В. Копейчикова]. – К. : Юрінком, 2001. – 320 с.
81. Загребной І. В. Співпраця з перестраховиком-нерезидентом / І. В. Загребной. // Наука й економіка. – 2008. – № 2 (10). – С. 15–22.
82. Задихайло Д. Д. Кабінет Міністрів України як суб'єкт економічної системи конституційно-правові засади : монографія / Д. Д. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2013. – 192 с.
83. Залетов А. Н. Страхование в Украине / Под ред. О. А. Слюсаренко – К. : Beezone, Логос, 2002. – 450 с.
84. Залетов О. М. Убезпечення життя : Монографія / О. М. Залетов. – К. : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. – 688 с.
85. Заруба О. Д. Страхова справа / О. Д. Заруба. – К. : Товариство «Знання», 1998. – 321 с.
86. Защита прав потребителей финансовых услуг / [отв. ред. Ю. Б. Фогельсон]. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2010. – 368 с.
87. Зискінд І. О. Господарсько-правовий аспект регулювання та нагляду (контролю) у сфері страхування : досвід України та зарубіжних країн : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / І. О. Зискінд. – О., 2011. – 20 с.
88. Знаменский Г. Л. Общественный хозяйственный порядок и законодательство / Г. Л. Знаменский // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 61–69.
89. Знаменский Г. Л. Хозяйственный механизм и право / Г. Л. Знаменский. – К. : Наукова думка, 1988. – 160 с.
90. Идельсон В. Р. Страхование право (лекции читанные в С.-Петербургском Политехническом Институте на Экономическом Отделении, Страховом подотделе в 1907 г.) / В. Р. Идельсон. – М. : Анкил, 1993. – 96 с.
91. Исаев Н. О. Правовое регулирование договора перестрахования : проблемы теории и практики [Електронний ресурс] / Н. О. Исаев. – 2006. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1238609>.

92. Інформація про посередницькі послуги у страхуванні та/або перестраховуванні за 2013 рік, 2014 рік та за перше півріччя 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-poserednicki.html>.

93. Історія економічних учень [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/87/6120.html>.

94. Камынка М. Г. Перестрахование практическое руководство для страховых компаний / М. Г. Камынка, Е. Е. Солнцева. – М. : АО «ДИС», 1994. – 139 с.

95. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 181 с.

96. Клочкова Е. Н. Договор перестрахования в российском гражданском праве : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Е. Н. Клочкова – М., 2009. – 30 с.

97. Кнейслер О. В. Новітня парадигма формування ринку перестраховування України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Кнейслер. – Т., 2013. – 486 с.

98. Кнейслер О. В. Проблеми й перспективи розвитку професійного ринку перестраховування в Україні / О. В. Кнейслер // Фінанси України. – 2012. – № 11. – С. 108–117.

99. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація [Електронний ресурс] / А. М. Колодій. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>.

100. Коняев Н. И. Субъекты хозяйственного права / Н. И. Коняев. – Куйбышев : Куйбыш. Плановый ин-тут, 1972. – 45 с.

101. Коньшин Ф. В. Государственное страхование в СССР / Ф. В. Коньшин. – М. : Госфиниздат, 1949. – 400 с.

102. Коротка Р. О. Господарське-правове регулювання агентських відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Р. О. Коротка. – К., 2011. – 18 с.

103. Короткий словник страхових термінів / [уклад. : Т. А. Ротова, Л. О. Заволока, Т. Є. Терещенко]. – К., 1997. – 63 с.

104. Крупка Ю. М. Правові основи підприємницької діяльності : навч. посібник / Ю. М. Крупка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.

105. Лавриненко Н. В. Интересы как категория исторического материализма / Н. В. Лавриненко // Вестник МГУ. – Сер. Философия. – 1964. – № 1. – С. 60–69.

106. Лидер уходит из перестрахования [Електронний ресурс] // Экономические известия. – 2010. – Режим доступу : <http://uainsur.com/massmedia/13142/>.

107. Малейн Н. С. Охраняемый законом интерес / Н. С. Малейн // Советское государство и право. – 1980. – № 1. – 34 с.

108. Мальцев В. А. Финансовое право : учеб. [для студ. проф. науч. заведений] / В. А. Мальцев . – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.
109. Манэс А. Основы страхового дела / пер. с нем. М. П. Побединского / А. Манэс. – [под ред. М. И. Ушакова]. – СПб. : Изд-е М. В. Кечеджи-Шаповалова, 1909. – 173 с.
110. Маруженко Д. С. Перестраховання як складова забезпечення фінансової стійкості страховика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Д. С. Маруженко. – К., 2010. – 20 с.
111. Матяшевич А. Хто заплатить страховому брокеру? [Електронний ресурс] / А. Матяшевич. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/01/24/2789>.
112. Махортов Ю. О., Теличко Н. О. Роль страховых брокерів у розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] / Ю. О. Махортов, Н. О. Теличко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2009_4/22.pdf.
113. Машина Н. І. Міжнародне страхування: Навчальний посібник / Н. І. Машина. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 504 с.
114. Мен Е. М. Имущественное страхование по законодательству СССР / Е. М. Мен. – М. : Издание Главного правления государственного страхования, 1924. – 73 с.
115. Михайлов С. В. Страховой интерес / С. В. Михайлов // «Страховое право». – 1999. – № 3. – С. 19–28.
116. Мних М. В. Перестраховання : посіб. для студ. вузів / М. В. Мних. – К. : Знання України, 2004. – 95 с.
117. Мозолин В. П. О гражданско-процессуальном правоотношении / В. П. Мозолин // Советское государство и право. – 1955. – № 6. – С. 50–57.
118. Мотылев Л. А. Государственное страхование в СССР и проблемы его развития / Л. А. Мотылев. – М. : Финансы, 1972. – с. 264.
119. Наменгенов К. Н. Абсолютные и относительные изобретательские правоотношения / К. Н. Наменгенов. – Алма-Ата, «Наука» КазССР, 1978. – 238 с.
120. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Беляневич О. А., Вінник О. М., Щербина В. С. та ін.] ; за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.
121. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / [Кузнєцова Н. С., Дзера І. О., Коссаєв В. М. та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1088 с.
122. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Знання, 2010. – 532 с.
123. Наумець І. Суд підтримав Держфінпослуг, яка заборонила страховим брокерам отримувати винагороди від страховиків [Електронний ресурс] / І. Наумець. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news-/60527/sud-pidtrymav-derzhfinpouslug-yaka-zaboronyla-strahovym-brokeram-otrymuvaty-vynagorody-vidstrahovykiv>.

124. Неновски Н. Преемственность в праве / Н. Неновски. – М. : Юр. лит., 1977. – 168 с.
125. Нечипоренко В. В. Цивільно-правове регулювання перестрахування в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право; сімейне право; цивільний процес; міжнародне приватне право» / В. В. Нечипоренко. – К., 2012. – 195 с.
126. Норматив уставного капітала для «нових» страховщиків життя в Україні с 17 мая увеличился в 6,7 раза до 10 млн. евро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/13/05/17/29282>.
127. Об организации страхового дела в Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 27 декабря 1992 года № 4015-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1307/.
128. Общая теория государства и права : в 2 т. / [отв. ред. В. С. Петров и Л. С. Явич]. – Л., 1974. – Т. 2. Общая теория права. – 416 с.
129. Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : Изд-во ИРФОН, 1972. – 224 с.
130. Осадець С. С. Страхування: Підручник [Електронний ресурс] / С. С. Осадець. – Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/621/43/1/1/>.
131. Основи економічної теорії : навч. посіб. / [С. В. Мочерний, С. А. Єрохін, Канищенко та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 464 с.
132. Офіційний веб-сайт Ліги страхових організацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainsur.com/liga/about/members/>.
133. Офіційний веб-сайт перестрахової компанії «Русское перестраховочное общество» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russianre.ru/about/ kiev/>.
134. Павлишенко М. Продукт / М. Павлишенко // Економічна енциклопедія. – К. : ВЦ «Академія», 2002. – Т. 2. – С. 113.
135. Пацурія Н. Б. Концептуальні засади страхування: функції та принципи (правовий аналіз) / Н. Б. Пацурія // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 12. – С. 89–98.
136. Пацурія Н. Б. Модернізація правовідносин у сфері перестрахової діяльності із страховиками (перестраховиками) нерезидентами [Електронний ресурс] / Н. Б. Пацурія. – Режим доступу : http://hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=519&ID=540.
137. Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Н. Б. Пацурія. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 90. – С. 38–43.
138. Пацурія Н. Б. Правила страхування як основна правова форма закріплення умов добровільного страхування / Н. Б. Пацурія // Предпринимательство, хазяйство и право. – 1998. – № 7. – С. 14–17.

139. Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н. Б. Пацурія. – К., 2000. – 217 с.
140. Пацурія Н. Б. Правові підстави державного регулювання і державного нагляду за страховою діяльністю в Україні / Н. Б. Пацурія // Предпринимательство, хазяйство и право. – 2000. – № 9. – С. 27–30.
141. Пацурія Н. Б. Страхові правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики : Монографія / Н. Б. Пацурія. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 504 с.
142. Пацурія Н. Б. Страховий інтерес: теоретичне обґрунтування та проблеми правового закріплення / Н. Б. Пацурія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. – С. 31–36.
143. Пацурія Н. Б. Суб'єкти страхових правовідносин у сфері господарювання : зміна наукових підходів до визначення правового становища / Н. Б. Пацурія // Університетські наукові записки. – 2014. – № 2 (50). – С. 225–235.
144. Пацурківський П. С. Юридична категорія «інтерес» у цивільному праві [Електронний ресурс] / П. С. Пацурківський, Ю. П. Пацурківський // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. пр. Вип. 200: Правознавство. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 45–50. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=18&article=395>.
145. Пашуканис Е. Б. Избранные произведения по общей теории права и государства / Е. Б. Пашуканис. – М., Издательство «Наука», 1980. – 272 с.
146. Перелік страхових та/або перестрахових брокерів-нерезидентів, які повідомили про намір здійснювати діяльність на території України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestrita-pereliki.html>.
147. Писаренко Д. А. Адміністративні послуги в Україні : організаційно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г. М. Писаренко. – Одеса, 2006. – 20 с.
148. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
149. Постанова Вищого господарського суду України від 24 липня 2008 року у справі за № 39/714-07(30/64-07) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_2031659.html.
150. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 07 лютого 2011 року у справі за № 46/315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30516476>.
151. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 13 січня 2010 року у справі за № 33/252 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35481615>.

152. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 14 вересня 2010 року у справі за № 4/188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22048661>.

153. Поченчук Г. М. Кредит в системі чинників економічного зростання України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Г. М. Поченчук. – К., 2007. – 19 с.

154. Правоотношения и их роль в реализации права / науч. ред. Ю. С. Решетов. – Изд-во Казанского университета, 1993. – 108 с.

155. Приписнов В. И. Механизм действия социальных законов и субъективный фактор / В. И. Приписнов. – Д. : Ирфон, 1972. – 175 с.

156. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII / Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

157. Про внесення змін до деяких законів України щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 5 липня 2012 року № 5090-VI / Офіційний вісник України. – 2012. – № 58. – Ст. 2319.

158. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII / Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 628.

159. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

160. Про деякі питання здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 09 липня 2010 року № 566 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0689-10>.

161. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII / Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 50–51. – Ст. 2057.

162. Про затвердження вимог до гарантійного депозиту філії страховика-нерезидента: Розпорядження Держфінпослуг від 19 вересня 2006 року № 6244 / Офіційний вісник України. – 2006. – Ст. 2768.

163. Про затвердження вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 3 грудня 2004 року № 2885 / Офіційний вісник України. – 2004. – № 51. – Ст. 3401.

164. Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків та перестраховиків-нерезидентів та порядку їх підтвердження та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

Список використаних джерел

України: Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 11 липня 2013 року № 2262 / Офіційний вісник України. – 2013. – № 66. – Ст. 2415.

165. Про затвердження заходів щодо сприяння розвитку кредитних спілок, кооперативних банків і товариств для взаємного страхування : Наказ Міністерства Фінансів України від 3 квітня 2001 року №161 / Інформаційно-правова система ЛІГА:ЕЛІТ.

166. Про затвердження Кваліфікаційних вимог до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 23 липня 2013 року № 2401 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1398-13>.

167. Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 15.07.2010 № 585 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/fsr_concept_prudential_supervision_n585_15_jul2010.pdf.

168. Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 року № 40 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – Ст. 2047.

169. Про затвердження Ліцензійних умов провадження страхової діяльності філіями страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 7 вересня 2006 року № 6201 / Офіційний вісник України. – 2006. – № 39. – Ст. 2633.

170. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73 / Офіційний вісник України. – 2013. – № 19. – Ст. 665.

171. Про затвердження основних напрямів роботи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України від 10 квітня 2012 року № 20 [Електронний ресурс] / Сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/62.html>.

172. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 / Офіційний вісник України. – 2010. – № 7. – Ст. 352.

173. Про затвердження Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій страховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення

ними законодавства про фінансові послуги та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів: Розпорядження Держфінпослуг від 16 листопада 2006 року № 6426 / Офіційний вісник України. – 2007. – № 1. – Ст. 54.

174. Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0122-04/paran16#n16>.

175. Про затвердження Положення про порядок, умови видачі та розміри кредитів страхувальникам, які уклали договори страхування життя : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3 грудня 2004 року № 2883 / Офіційний вісник України. – 2004. – № 51. – Ст. 3400.

176. Про затвердження Порядку ліквідації філій страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 7 грудня 2006 року № 6504 / Офіційний вісник України. – 2007. – № 3. – Ст. 108.

177. Про затвердження Порядку надання страховиками (цедентами, перестраховальниками) інформації про укладені договори перестраховування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами: Розпорядження Держфінпослуг від 04 червня 2004 року № 914 / Офіційний вісник України. – 2004. – № 25. – Ст. 1677.

178. Про затвердження Порядку реєстрації договорів перестраховування та надання страховиками (цедентами, перестраховальниками) інформації про укладені договори перестраховування з страховиками (перестраховиками) нерезидентами : Розпорядження Нацкомфінпослуг від 15 вересня 2015 року № 2201 / Офіційний вісник України. – 2015. – № 89. – Ст. 3001.

179. Про затвердження Порядку реєстрації страхових агентів, які мають право здійснювати посередницьку діяльність з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, у Моторному (транспортному) страховому бюро України : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 18 квітня 2013 року № 1270 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0760-13/conv>.

180. Про затвердження Порядку реєстрації філій страховиків-нерезидентів: Розпорядження Держфінпослуг від 19 липня 2006 року № 6021 / Офіційний вісник України. – 2006. – № 38. – Ст. 2600.

181. Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестраховування у страховика (перестраховика) нерезидента : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 лютого 2004 року № 124 / Урядовий кур'єр. – 2004. – № 25.

182. Про затвердження Типового положення про організацію діяльності аварійних комісарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 січня 1998 року № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/8-98-%D0%BF>.

183. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації страхових та перестрахових брокерів : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 12 серпня 2014 року № 2402 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/news/743.html>.

184. Про затвердження форми повідомлення страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України та Порядку заповнення форми повідомлення страхового та/або перестрахового брокера-нерезидента про намір здійснювати діяльність на території України : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 21 серпня 2008 року № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1030-08>.

185. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності : Указ Президента України від 03 вересня 2007 року № 816/2007 / Офіційний вісник України. – 2007. – № 66. – Ст. 2540.

186. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1070/2011 / Офіційний вісник України. – 2011. – № 94. – Ст. 3419.

187. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01 липня 2004 року № 1961-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

188. Про перестрахування : Директива 2005/68/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 листопада 2005 року / Official Journal. – L 323. – 12.09.2005. – С. 1–50.

189. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками : Постанова Кабінету Міністрів від 18 грудня 1996 року № 1523 / Зібрання постанов уряду України. – 1996. – № 21. – Ст. 590.

190. Про порядок формування статутного капіталу страховика цінними паперами : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 13 листопада 2003 року № 124 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 48. – Ст. 2550.

191. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон України від 10 листопада 1994 року / Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 415.

192. Про реорганізацію та ліквідацію страхових підприємств : Директива 2001/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 березня 2001 року / ОВ L 110. – 20.04.2001. – С. 28.

193. Про скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестрахування і ретроцесії : Директиви Ради 64/225/ЄЕС від 25 лютого 1964 року / Official Journal. – L 056. – 04.04.64. – С. 0878–0880.

194. Про створення Національної акціонерної страхової компанії «Оранта»: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 року № 709 / Урядовий кур'єр. – 1993. – № 138. – 14 вересня.

195. Про страхову дистрибуцію (в новій редакції): Директива (ЄС) 2016/97 Європейського Парламенту та Ради від 20 січня 2016 року / Official Journal. – L 26. – 02.02.2016. – Р. 19.

196. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.

197. Про страхування життя: Директива Європейського Парламенту та Ради 2002/83/ЄС від 5 листопада 2002 року щодо / Official Journal. – L 345. – 19.12.2002. – С. 1.

198. Про страхування: Проект Закону України № 1797-1 від 06 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904.

199. Про страхування: Проект Закону України № 9614 від 19 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42141.

200. Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 року № 369-р / Офіційний вісник України. – 2005. – № 35. – Ст. 2127.

201. Про товариство взаємного страхування: Тимчасове Положення, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 1997 року № 132 / Офіційний вісник України. – 1997. – № 6. – Ст. 65.

202. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.

203. Пронська Г. В. Вибране. – К.: Освіта України, 2013. – 696 с.

204. Прядка А. В. Загальне та відмінне «страхового продукту» та «страхової послуги» [Електронний ресурс] / А. В. Прядка. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/08/06/27/3521>.

205. Пфайффер К. Введение в перестрахование / К. Пфайффер. – М.: Анкил, 2000. – 155 с.

206. Пылов К. Понятие страхового случая / К. Пылов // Советская юстиция. – 1981. – № 2. – С. 10–12.

207. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М.: Изд-во АН СССР, 1947. – 282 с.

208. Регламент Ради (ЄС) № 2157/2001 від 8 жовтня 2001 про Статут європейського товариства (SE) (ЄТ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/32710>.

209. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій [Електронний ресурс] / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2009. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/230-tsuv-pravo/14859>.

210. Резнікова В. В. Посередництво на страховому ринку України [Електронний ресурс] / В. В. Резнікова // Інфо-пресса. – Режим доступу : <http://www.info-pressa.com/article-352.html>.

211. Резнікова В. В. Посередництво та представництво як суміжні правові категорії / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 6. – С. 55–67.

212. Резнікова В. В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання (теоретичні аспекти) : монографія / В. В. Резнікова. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – 706 с.

213. Резнікова В. В. Теоретичні проблеми регулювання посередництва у сфері господарювання України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. В. Резнікова. – К., 2011. – 28 с.

214. Річний звіт про роботу комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2003 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nfp.gov.ua/files/Zvit_DFP_2003.pdf.

215. Рішення Господарського суду міста Києва від 10 вересня 2010 року у справі за № 33/522 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67431760>.

216. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним поданням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України щодо офіційного тлумачення положень пункту 11 частини першої статті 36 Закону України «Про страхування», пункту 4 частини першої статті 28 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (справа про повноваження Держфінпослуг щодо нагляду за страховою діяльністю)» : від 3 грудня 2008 року № 27-рп/2008 / Офіційний вісник України. – 2008. – № 96. – Ст. 3175.

217. Романишин В. Два мільярди виплат потерпілим – знак якості ринку обов'язкового страхування відповідальності автовласників // Финансовые услуги. – № 3–4. – 2010. – С. 2–5.

218. Рыбников С. А. Очерки из истории страхования в России / С. А. Рыбников // Вестник государственного страхования. – 1927. – № 19/20. – С. 111–114.

219. Сальнікова Г. І. Правове регулювання посередництва в підприємницькій діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г. І. Сальнікова. – Х., 2003. – 206 с.

220. Сахирова Н. П. Страхование : учеб. пособие / Н. П. Сахирова. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 744 с.

221. Світлична О. С. Актуальні проблеми рейтингування страхових компаній / О. С. Світлична. // Вісник. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Л. : Національний університет «Львівська політехніка», 2010. – № 691. – С. 210–218.

Список використаних джерел

222. Семенова К. Г. Договір перестрахування : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. Г. Семенова. – Х., 2007. – 190 с.
223. Семенова К. Г. Особливості державного регулювання перестрахової діяльності [Електронний ресурс] / К. Г. Семенова. – Режим доступу : <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=10361>.
224. Семеняка В. В. Договірно-правове забезпечення відносин при перестрахуванні [Електронний ресурс] / В. В. Семеняка. // Страхова справа: Науково-практичний журнал. – 2003. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/04/03/02/1728>.
225. Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права / под ред. проф. М. И. Байтина. – Саратов, 1987. – 97 с.
226. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. – М. : Статут, 2003. – 558 с.
227. Серебровский В. И. Страхование / И. В. Серебровский – М. : Финиздат, 1927. – 173 с.
228. Серебровский В. И. Страховой риск / В. И. Серебровский // Сб. ст. кафедры «Проблемы современного права» и правового факультета Харьковского ин-та народного хозяйства, посвященный памяти академика В. М. Гордона. – 1927. – С. 193–199.
229. Сибіга О. М. Договір комісії за Цивільним кодексом України : монографія / О. М. Сибіга. – Х. : Право, 2010. – 184 с.
230. Сильченко Н. В. Проблемы предмета правового регулирования / Н. В. Сильченко // Государство и право. – 2004. – № 12. – С. 61–64.
231. Симонова Л. Перестрахование: взаимности можно достичь на уровне субъектов рынка / Л. Симонова. // Финансовые услуги. – 1998. – № 3–4. – С. 50–51.
232. Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – 638 с.
233. Сліпко К. Проблеми та перспективи діяльності українських професійних перестраховиків / К. Сліпко. // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 3. – С. 90–98.
234. Советский энциклопедический словарь / [науч.-ред. совет: А. М. Прохоров (пред)]. – М. : «Советская энциклопедия», 1981. – 1600 с.
235. Стандарт № 8 «Здійснення нагляду за перестраховиками» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/04/03/02/1729>.
236. Стась Е. П. Господарсько-правове забезпечення страхування підприємницьких ризиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Е. П. Стась. – К., 2012. – 20 с.

237. Страхование / Под ред. Проф. Шахова В. В. – М. : Анкил, 2002. – 480 с.
238. Страхование от А до Я / [под ред. Л. И. Корчевской, К. Е. Турбиной]. – М., 1996. – 624 с.
239. Страховий брокер «Консорис» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://consoris.com.ua/about.html>.
240. Страховий брокер «Марш» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine.marsh.com/>.
241. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації : моногр. / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильева та ін. – С. : Університетська книга, 2011. – 388 с.
242. Страховий та перестраховий брокер «Oakeshott Insurance Consultants Ltd» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oakeshott.com.ua/home.php>.
243. Страхування / [під ред. С. С. Осадець]. – К. : КНЕУ, 1998. – 512 с.
244. Страхування: Підручник / [Артюх Т. М., Бабко В. Л., Бушанський А. В., Мурашко О. В. Та ін.]; керізн. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець, д-р, екон. наук, проф. – К. : КНЕУ, 1998. – 528 с.
245. Супрун Л. В. Поняття перестраховальної діяльності та перестрахової компанії / Л. В. Супрун // Наукові записки. – 2006. – Т. 53. – С. 101–104.
246. Супрун Л. В. Правові аспекти укладення договору перестраховування зі страховиками (перестраховиками) нерезидентами / Л. В. Супрун. // Юридичний журнал. – 2005. – № 5 (35). – С. 71–74.
247. Супрун Л. Юридична природа договору перестраховування / Л. Супрун // Право України. – 2005. – № 2. – С. 101–104.
248. Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – 20 с.
249. Татаріна Т. В. Перестраховування: становлення та шляхи розвитку в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. В. Татаріна. – К., 2003. – 242 с.
250. Татаріна Т. В. Реформування законодавчої бази перестраховування в Україні [Електронний ресурс] / Т. В. Татаріна. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_NTSB_2007/Economics/20351.doc.htm.
251. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
252. Терещенко Т. Є. Зарубіжний досвід фінансового регулювання страхового ринку в частині регулювання платоспроможності / Т. Є. Терещенко, І. В. Моїсеєнко. // Фінанси, грошовий обіг, кредит. – 2016. – № 29. – С. 304–311.
253. Ткаченко Н. В. Развитие перестрахования как рычаг обеспечения финансовой устойчивости страховщиков [Електронний ресурс] / Н. В. Ткаченко. – Режим доступу : <http://efaculty.kiev.ua/analytics/str/2>.

254. Ткаченко Н. В. Ринок перестрахування як важіль забезпечення фінансової стійкості страховиків / Н. В. Ткаченко. // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 118–123.
255. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. – М. : Юр. лит., 1980. – 176 с.
256. Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н. В. Ткаченко. – С., 2011. – 33 с.
257. Тодуа Т. Л. Правове регулювання комерційного посередництва у сфері господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Т. Л. Тодуа ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Київ, 2014. – 18 с.
258. Толстой Ю. К. Еще раз о правоотношении / Ю. К. Толстой // Изв. вузов. Правоведение. – 1969. – № 1. – 36 с.
259. Толстой Ю. К. К теории правоотношений / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – 88 с.
260. Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Третяк. – К., 2016. – 251 с.
261. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – СПб. : «Лань», 1998. – 224 с.
262. Турбина К. Е. Взаимное страхование / К. Е. Турбина, В. Н. Дадьков. – М. : Анкил, 2007. – 78 с.
263. Ульянищев В. Г. Страхование право / В. Г. Ульянищев. – М. : УДН, 1986. – 76 с.
264. Уралова Ю. П. Поняття та види посередницької діяльності у сфері страхування / Ю. П. Уралова // Право і суспільство. – 2013. – № 5. – С. 52–57.
265. Федоров Д. Правове регулювання підприємницької страхової діяльності / Д. Федоров // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – № 5. – С. 26–29.
266. Фисун І. В. Сутність страхової послуги як товару на страховому ринку / І. В. Фисун, О. В. Чернявська. // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – № 2 (41). – 2010. – С. 178–183.
267. Філонюк О. Ф. Державне регулювання страхової справи в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О. Ф. Філонюк. – К., 2010. – 21 с.
268. Філософія : навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – 3-тє вид., стер. – К. : Вікар, 2003. – 457 с.
269. Фінансова діяльність підприємства [Текст] : підруч. / Бандурка О. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. – К. : Либідь, 1998. – 312 с.

270. Фогельсон Ю. Б. Комментарий к страховому законодательству / Ю. Б. Фогельсон. – М. : Юрист, 1999. – 284 с.
271. Фогельсон Ю. Б. Страхование право: теоретические основы и практика применения: монография / Ю. Б. Фогельсон. – М. : Норма : ИНФРА М, 2012. – 576 с.
272. Фурман В. М. Страховый рынок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: дис. ... доктора економ. наук : 08.04.01 / В. М. Фурман. – К., 2006. – 421 с.
273. Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах : пер. с англ. / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 423 с.
274. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юр. лит. – 1974. – 340 с.
275. Харитонов О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. І. Харитонов. – О., 2004. – 38 с.
276. Хозяйственное право : учеб. / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др. ; [под ред. В. К. Мамутова]. – К. : ЮринкомИнтер, 2002. – 912 с.
277. Хорт Ю. В. Функції статутного капіталу за законодавством України / Ю. В. Хорт // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – С. 326–332.
278. Цветаев Л. А. Первые начала права естественного / Л. А. Цветаев. – М. : Университетская типография, 1816. – 86 с.
279. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
280. Цуркан І. М., Герасимова І. Ю. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток страхового ринку України / І. М. Цуркан, І. Ю. Герасимова // Держава та регіони : серія Економіка та Підприємництво. – 2014. – № 6 (81). – С. 127–137.
281. Чистое учение о праве Ганса Кельзена : К XIII конгрессу Международной ассоциации правовой и социальной философии (Токио, 1987) : сб. пер. Вып. 1 / [отв. ред. : В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Разумович] ; пер. : С. В. Лезов, Ю. С. Пивоваров. – М. : Изд-во ИНИОН РАН, 1987. – 195 с.
282. Шаповаленко А. С. Агентский договор в системе посреднических сделок в российском гражданском праве : дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Шаповаленко А. С. – Ростов-на-Дону, 2003. – 165 с.
283. Шахов В. В. Введение в страхование. Экономический аспект / В. В. Шахов. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 192 с.
284. Шахов В. В. Страхование / В. В. Шахов. – М. – ЮНИТИ, 1997. – 311 с.

285. Шелехов К. В., Бігдаш В. Д. Страхування : Навч. посібник / К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш. – К. : МАУП, 1998. – 424 с.
286. Шиминова М. Я. Государственное страхование в СССР (правовые вопросы) / М. Я. Шиминова – М. : Наука, 1987. – 220 с.
287. Шиминова М. Я. Основы страхового права России / М. Я. Шиминова. – М., 1993. – 178 с.
288. Штефюк П. Л. Удосконалення формування комісійної винагороди страхових посередників [Електронний ресурс] / П. Л. Штефюк. – Режим доступу : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2009_4/4\(17\)_2009_articles/4\(17\)_2009_articles_1/4\(17\)_2009_articles_1_shtefiuk.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2009_4/4(17)_2009_articles/4(17)_2009_articles_1/4(17)_2009_articles_1_shtefiuk.pdf).
289. Щербина В. С. Господарське право : підруч. / В. С. Щербина. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.
290. Щербина В. С. Господарське право України : навч. посіб. – К. : Атіка, 1999. – 336 с.
291. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : моногр. / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
292. Щербина В. С. До питання щодо принципів господарського права / В. С. Щербина // 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : Зб. доп. наук.-практ. конф. (14 листопада 2014 р., м. Київ) / Вищ. госп. суд України, Київ. апеляц. госп. суд, Громад. орг. «Всеукр. центр екон. Права», Адвокат. об'ня «Arzinger» ; [голова ред. кол. : Подцерковний О. П.]. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 19–25.
293. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.
294. Щербина В. С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності / В. С. Щербина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – № 94. – С. 10–15.
295. Экимов А. И. Интересы и право в социалистическом обществе / А. И. Экимов. – Л., 1984. – 135 с.
296. Юрах В. М. Фінансово-правові засади страхування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. М. Юрах. – О., 2007. – 19 с.
297. Юхименко П. І. Історія економічних учень: навч. посіб. / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2001. – 514 с.
298. Явич Л. С. Право и общественные отношения / Л. С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1971. – 152 с.
299. Яковлев В. Н. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве / В. Н. Яковлев. – Кишинев: Штиинца, 1973. – 321 с.

Список використаних джерел

---

300. Янишен В. П. Понятие и признаки страховых правоотношений в Украине: дис. ... канд. юрид наук : 12.00.03 / В. П. Янишен. – Харьков, 1997. – 195 с.

301. Янкова О. С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; арбітражний процес» / О. С. Янкова ; НАНУ Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2000. – 20 с.

Наукове видання

**Н. Б. Пацурія,
І. М. Войцеховська, А. С. Головачова**

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ ТА
ПЕРЕСТРАХУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Монографія

Керівник видавничого проекту *Зарицький В.І.*
Комп'ютерна верстка *Щербина О.П.*
Авторська редакція

Підписано до друку 09.03.2017. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 14,88. Обл.-вид. аркушів – 12,76.
Тираж 500.

«Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03115, м. Київ, вул. Ф. Пушиної, 27, оф. 20-22
тел./факс (044) 247-93-37; 228-81-12
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net